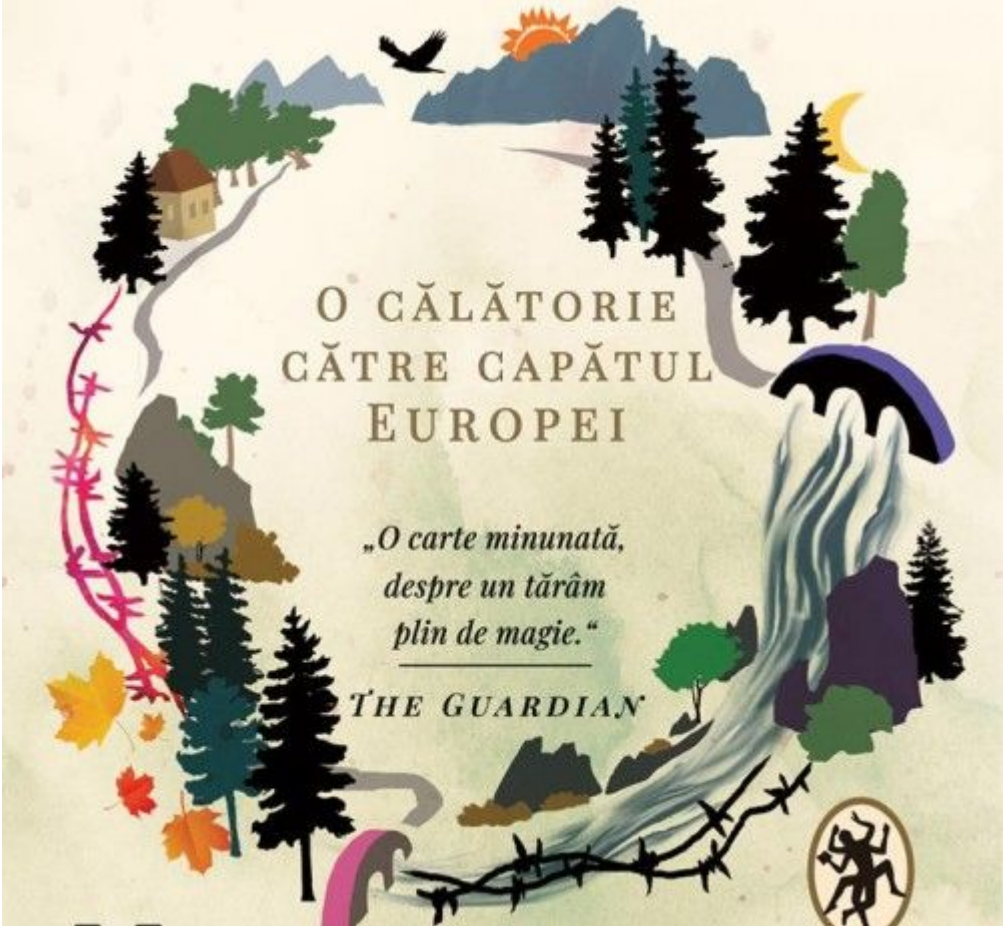
KAPKA
KASSABOVA

Frontiera

O CĂLĂTORIE CĂTRE CAPĂTUL EUROPEI

„O carte minunată, despre un tărâm plin de magie.“

THE GUARDIAN

KAPKA KASSABOVA

Frontiera

O CĂLĂTORIE CĂTRE CAPĂTUL EUROPEI

Traducere din limba engleză şi note de

Ona Frantz

EDITURA PANDORA

2021

Autor: Kapka Kassabova

Titlul original: Border. A Journey to the Edge of Europe

Copyright © 2018

All rights reserved

Copyright hartă: © Emily Faccini 2017

Copyright © Pandora M, 2021 pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.pandoram.ro

ISBN (print): 978-606-978-429-7

ISBN (epub): 9786069786284

Pandora M face parte din Grupul Editorial TREI

editori:

Magdalena Mărculescu

Silviu Dragomir

fondator:

Ion Mărculescu, 1994

director editorial:

Bogdan-Alexandru Stănescu

redactare:

Alexandra Turcu

design:

Andrei Gamarț

director producție:

Cristian Claudiu Coban

dtp:

Dan Crăciun

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția

publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Pandora Publishing SRL.

Dedicată celor care n-au izbutit să facă traversarea, atunci şi acum

Cu o pledoarie pentru ocrotirea pădurilor

Oamenii uită că nu suntem decât musafiri pe acest pământ, că sosim aici despuiați şi plecăm cu mâinile goale.

Esma Redžepova, cântăreață romă

Republica Macedonia

Salonic

2914 M

pirin

Rila

Fortul Lisse (Linia Metaxas)

2925 M

Drama

Satul în Care Trăiai pe Vecie

Sofia

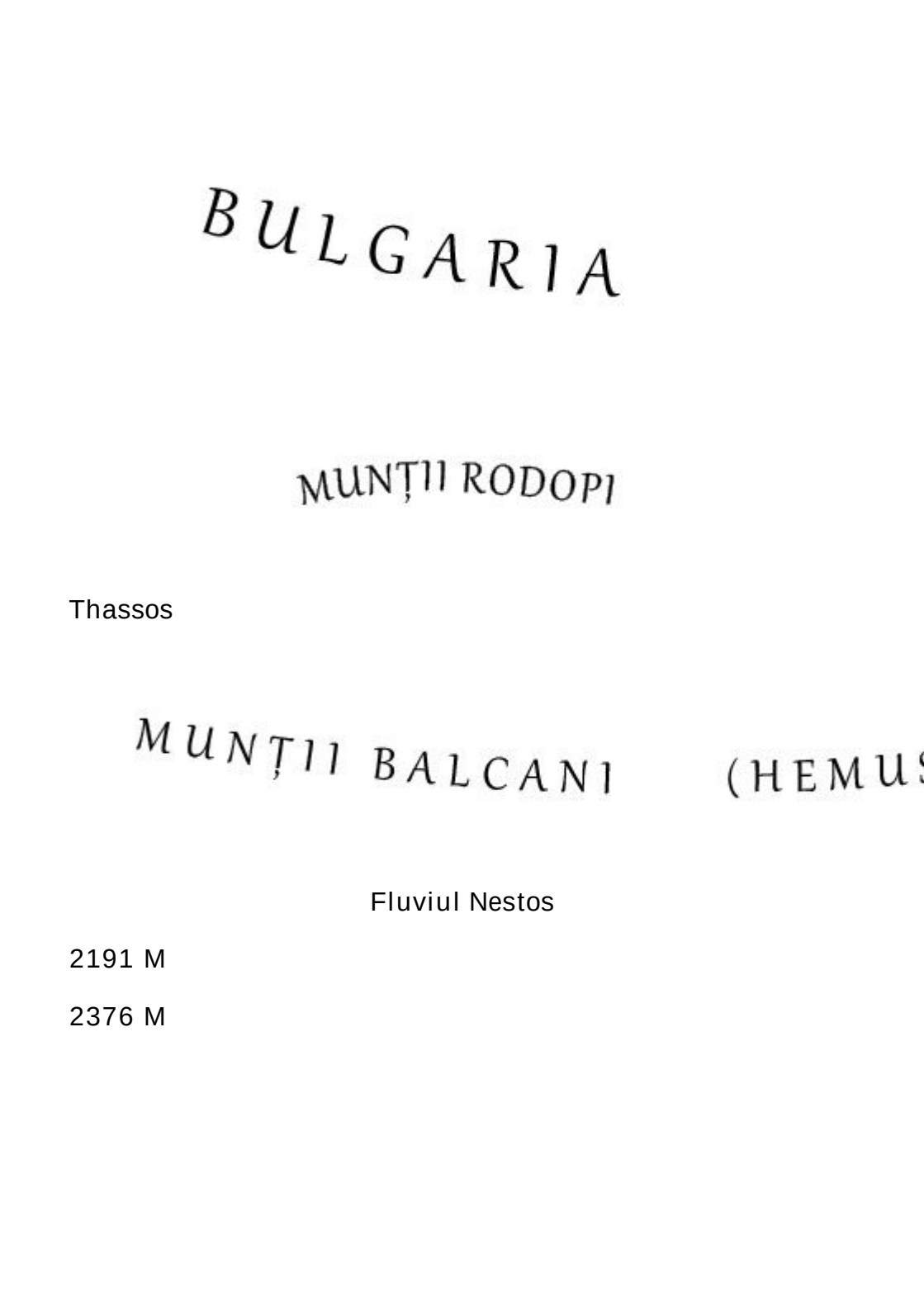
Gâtul Dracului

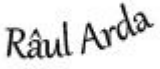
Hotelul de Deasupra Lumii

Fluviul Marița

Kavala

BULGARIA
MUNȚII RODOPI
Thassos
MUNȚII BALCANI
(HEMU
Fluviul Nestos
2191 M
2376 M

Xanthi

Plovdiv

2376 M

Judecata

Satul-fantomă

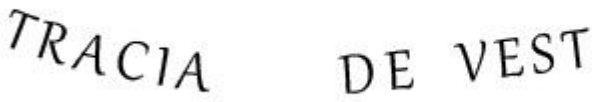
Pădurea Haidou

Satele pomacilor

Alexandroupolis

Fluviul Tundja

Izvorul fetei cu picioare albe

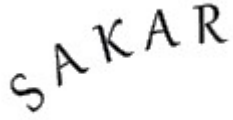
Samothraki

Harmanli

Svilengrad

Soufli

Enez

Gallipoli

Graniță

Punct de control

Strâmtoarea Dardanele

Edirne

Kastanies

Pasărea de Pradă

Moreane

Armutveren

Malko Tărnovo

Kırklareli

Lüleburgaz

Kaynarca

Agiasma cea Mare

Situl Mare

Burgas

1031 M

Vize

Golful Burgas

Capul Uleiului

Satul din Vale

Țarevo (Miciurin)

Rezovo

Farul Francez

Fluviul Veleka

Beğendik

Iğneada

Ultimul Păstor

Kıyıköy (Midye)

Stânca lui Felix

Capul Emine

Sfânta Marina

Mănăstirea din Stâncă

istanbul

Fluviul Rezovo

MAREA NEAGRĂ

Strâmtoarea Bosfor

Bursa

PREFAȚĂ

Cartea aceasta spune povestea dimensiunii umane a ultimei frontiere a Europei. Este locul în care Bulgaria, Grecia şi Turcia se află în convergență şi în divergență, fiindcă aşa funcționează frontierele. De asemenea, e locul de unde începe ceva ce s-ar putea numi „Europa” şi unde se termină ceva ce nu prea se poate numi „Asia”.

Cam asta ar fi, în linii mari, localizarea ei geografică, dar harta n-are să vă ducă prea departe, fiindcă vă veți pomeni în mijlocul pădurii ancestrale, cu abundența ei de umbre şi de vieți atemporale. Cel puțin acolo m-am pomenit eu. Poate pentru că toate ținuturile de frontieră vibrează pe frecvențele

subconştientului; la urma urmei, acolo unde se află frontierele, ţesătura e subţiată. În orice caz, vibraţia acestei regiuni de graniţă aduce în mod special a cântec de sirenă şi se deosebeşte de celelalte din trei motive. Unu, din cauză că are socoteli neîncheiate de pe vremea Războiului Rece; doi, pentru că este una dintre marile arii sălbatice ale Europei; trei, pentru că a reprezentat dintotdeauna, de când există continente, un punct de confluenţă continentală.

Generaţia mea din estul Europei ajungea la maturitate chiar când cădea Zidul Berlinului. Frontiera aceasta mi-a umbrit copilăria bulgărească pe final de epocă a „socialismului cu faţă umană", cum suna nefericitul slogan. Prin urmare, era firesc ca o călătorie de-a lungul graniţei să devină rapid un subiect acaparator pentru mine. Odată ce ajungi în preajma unei frontiere, e imposibil să nu devii captivat, să nu-ţi doreşti să exorcizezi sau să transgresezi ceva. Prin simplul fapt că există, frontiera e o invitaţie. Haide, şopteşte ea, păşeşte peste linia asta. Dacă îndrăzneşti. Să păşeşti peste linie, în lumina soarelui sau la adăpostul nopţii, implică un amalgam de spaimă şi speranţă. Şi undeva aşteaptă un barcagiu căruia nu i se vede chipul. Oamenii mor încercând să treacă frontiere, şi câteodată doar pentru că se află în apropierea lor. Cei norocoşi renasc de partea cealaltă.

Orice frontieră păzită neobosit de patrule e un spaţiu al agresivităţii: spaţiul în care puterea capătă dintr-odată trup – chiar dacă nu şi chip omenesc – şi ideologie. Când vine vorba de frontiere, o ideologie certă este cea naţionalistă: frontiera se află acolo pentru a diviza un stat naţional de altul. Dar chiar mai insidioasă este ideologia care practică centralizarea: credinţa că puterea centrală poate da ordine de la distanţă fără să se teamă de consecinţe şi poate sacrifica periferia; că tot ce nu ajunge sub ochii publicului

larg se poate da uitării. Iar zonele de graniță înseamnă mereu periferia, înseamnă mereu locuri aflate departe de ochii publicului larg.

E ciudat, dar traiul într-o țară fără granițe m-a îmboldit să pornesc în această călătorie frontalieră. Locuiesc în Scoția rurală, pe care o poți privi ca pe un fel de periferie dacă socoteşti centrul ca fiind „centura de mijloc" cu Edinburgh şi Glasgow, ba chiar o periferie şi mai evidentă dacă îți desemnezi centrul la Londra. Scoția este prin tradiție un ținut al diversității şi al libertății, al insulelor şi al excentricităților. Dar în Scoția mijesc zorii unei ere a birocratului corporatist cu față umană şi, zi după zi, mai apare câte o reglementare de la centru care impune noi restricții asupra comunităților îndepărtate, se mai taie câte o pădure ca să facă loc exploatărilor miniere, turbinelor eoliene, care nu par să se rotească niciodată, pilonilor gigantici, care nu par să conducă vreun strop de electricitate. Acolo unde se întindea cândva sălbăticia neconvențională apar pustietățile profitului subvenționat. Pe când priveam nivelarea brutală a munților Scoției, în mine s-a deşteptat curiozitatea față de periferiile Balcanilor mei natali. Am vrut să aflu ce se petrece acolo, la douăzeci şi cinci de ani de la plecarea mea.

Dacă e să împărțim frontierele politice în două categorii, permisive şi restrictive, frontiera din această carte are la activ o jumătate de secol de restrictivitate, cât a durat Războiul Rece: Bulgaria la nord, împreună cu Grecia şi Turcia la sud, marcau linia de demarcație dintre țările Pactului de la Varşovia, care aparțineau blocului sovietic, şi statele membre NATO, din sfera de influență occidentală. Era, pe scurt, Cortina de Fier cea mai sudică din Europa, un Zid împădurit al Berlinului, înțesat de armatele a trei țări.

Era letală pe atunci, şi a rămas până în ziua de azi un loc care insuflă teroare.

Acum graniţa bulgaro-elenă e îmblânzită de apartenenţa comună la Uniunea Europeană. Graniţa turco-bulgară şi cea turco-elenă şi-au pierdut vechiul caracter restrictiv, dar au dobândit unul recent, al cărui simptom sunt noile ziduri de sârmă ghimpată, înălţate pentru a îndigui şuvoiul de oameni revărsat dinspre Orientul Mijlociu. Întâmplarea face că mă aflam acolo tocmai când şuvoiul se transforma în hemoragie. Deplasare globală şi baricadare globală, internaţionalism de tip nou şi naţionalisme pe stil vechi – aceasta este boala sistemică de care suferă inima lumii noastre şi care s-a răspândit de la o periferie la alta, pentru că niciun loc nu mai e prea îndepărtat în ziua de azi. Cel puţin până te rătăceşti în pădure.

Dar impulsul emoţional care a stat la originea călătoriei mele era simplu: îmi doream să revăd locurile interzise ale copilăriei mele, satele şi târgurile de la graniţa cândva militarizată, râurile şi pădurile care fuseseră de neatins timp de două generaţii. Am luat cu mine revolta – de-a fi fost ţinuţi în lanţ atâta vreme, ca nişte câini neiubiţi, în spatele Cortinei de Fier. Am luat şi curiozitatea – de-a întâlni oameni trăitori pe o terra incognita. Când scria, în secolul al V-lea î.Hr., „Despre Europa nimeni nu s-a încredinţat pe deplin dacă spre răsărit şi spre miazănoapte este cumva înconjurată de apă”[1], Herodot putea la fel de bine să se refere la această parte a continentului de la începutul secolului al XXI-lea. Când m-am pornit la drum,

[1] Istorii, vol. I, Cartea a IV-a, cap. XLV, traducere, notiţe istorice şi note de Adelina Piatkowski (cărţile I şi III), Felicia Vanţ-Ştef (cărţile II şi IV), Editura Ştiinţifică, Bucureşti. 1961, p. 327.

împărtăşeam ignoranța față de aceste regiuni, manifestată nu doar de alți concetățeni europeni îndepărtați, ci şi de elitele urbane ale celor trei țări de la această frontieră. În mințile celor care nici nu locuiesc în preajma ei, nici n-o vizitează, frontiera e o altă țară, ca şi cum ar fi plasată într-un timp trecut, în care lucrurile se făceau altfel.

De câte ori ajungi să vorbeşti despre Balcani, te întorci inevitabil la vechea şi obosita figură de stil a podului, a cărei valoare de adevăr nu e însă nicăieri mai vizibilă decât în sud-estul Balcanilor, calea de acces zilnic între ceea ce ne-am obişnuit să numim Est şi Vest.

Paradoxal, locul acesta rămâne un fald ascuns al matricei globale. Unele ținuturi pe care le-am traversat sunt de o frumusețe în stare să-ți oprească inima în loc, dar numai botaniştii şi ornitologii le vizitează, traficanții şi braconierii, cei viteji şi cei rătăciți. Şi mai sunt şi localnicii.

Istoria o scriu cei victorioşi, aşa se spune, dar mie mi se pare că, mai presus de oricine, istoria o scriu cei care n-au fost de față, ceea ce s-ar putea să fie acelaşi lucru. Am avut o dorință arzătoare şi a trebuit să mi-o satisfac: aceea de a-i privi în față pe cei care sunt acolo, de-a le auzi poveştile, de-a mânca la masa lor, de-a învăța de la ei cuvinte noi. Ce calități îți sunt necesare ca să locuieşti într-un ținut de graniță atât de impregnat cu mituri străvechi şi moderne, atât de încărcat de magnetism metafizic? Niciunul dintre noi nu poate scăpa de hotare: între sine şi ceilalți, între intenție şi acțiune, între vis şi trezie, între viață şi moarte. Poate că oamenii frontierei sunt cei care au cu adevărat ceva de spus despre spațiile liminale.

Călătoria pe care o descriu aici este circulară şi urmează contururile unor reliefuri naturale din interiorul zonei de

frontieră. Am început cu Marea Neagră, de la marginea enigmaticului lanț muntos Strandja, unde se întâlnesc curentele mediteraneean şi balcanic; am coborât spre vest pe câmpiile frontaliere ale Traciei, care sunt traversate de coridoare ale comerțului licit şi ilicit; am traversat trecătorile din Munții Rodopi, unde fiecare pisc e legendă şi fiecare sat e altceva decât pare a fi; şi am încheiat în oglindă cu începuturile – Strandja şi Marea Neagră.

Cu puține excepții, numele proprii au fost schimbate, iar uneori am combinat detalii topografice sau biografice în interesul vieții private sau al economiei narative. Bogățiile naturale ale regiunii ar merita să li se acorde un spațiu mai amplu, dar interesul meu principal a fost dimensiunea umană a poveştii. În dimensiunea aceasta, frontierele sunt omniprezente – vizibile sau invizibile, permisive sau restrictive –, dar natura sălbatică primordială, care le precedă, e limitată. Poate din cauză că frontiera aceasta încă mai e o sălbăticie virgină, rămân şi eu în preajma oamenilor şi-a fantomelor ei.

Kapka Kassabova

Scoția, regiunea Highlands

*frontier**ă***

Conform Oxford English Dictionary:

1. linie care separă două țări;

2. bandă sau fâşie, mai ales decorativă, care marchează marginea.

MUNTELE NEBUNIEI, I

Momentul acesta s-a petrecut la jumătatea călătoriei. În creierii Munților Rodopi de la granița bulgaro-elenă, un drum şerpuit urca defileul, iar sus, unde se termina şoseaua, se afla un ultim sat părăsit, cu ferestre ca nişte orbite goale şi o fântână de piatră fără strop de apă. Acolo nu mai locuia nimeni. Dincolo de drum şi de sat – pădurea de stejari din acel tărâm al nimănui. Trăim cu impresia că vom trece prin viață făcând cunoştință cu stranietatea numai în filme, dar în satul acela avusesem parte de-o experiență care îmi sădise groaza în suflet. Nici până acum nu ştiu dacă a fost ceva „real", dar resimt şi în ziua de azi senzațiile care au însoțit-o.

Ajunsesem în acest cotlon uitat din munți căutând ceva şi mă prăvălisem în starea aceea fără să mă mai pot opri. Poate chiar asta era ceea ce căutasem. În orice caz, m-am pomenit alergând prin hățişurile agățătoare ale acestui canion numai stânci şi mistreți, douăzeci de kilometri de pustietate şi nici picior de om, sub un soare nemilos, care mă izbea în creştet de parcă m-ar fi judecat pentru cine ştie ce nelegiuire de demult.

Adevărul e că sus, printre creste, chiar exista un pisc pe nume Judecata, un loc de unde s-au tot aruncat trupuri omeneşti în hăul de timp care se cască între primele sacrificii umane făcute de traci şi ultimii ani ai Războiului Rece. Dar eu alergam în sensul opus – la vale, către cel mai apropiat sat locuit, care se afla departe de mine, la fel ca toate celelalte lucruri pe care eram capabilă să le înțeleg.

Senzația că nimic din toate acestea nu era personal, că ceea ce simțeam nu era doar groaza mea, s-a dovedit, retrospectiv, corectă. Receptam vibrațiile întâmplărilor cu care era încărcat muntele. Nu erau naturale, erau vibrații ale frontierei, vibrații ale unei păduri care avea însemnate pe scoarțele sale inițialele celor care în secolul al XX-lea erau tineri şi disperați. Venisem aici pentru poveştile lor, dar eram oare la înălțimea misiunii?

Mi se spusese că aici dispar lucruri şi oameni, dar în realitate nimic nu se duce pentru totdeauna. O realitate pe care o simțeam în acel moment ca pe o prezență fizică, situată imediat în spatele meu. Deşi era miezul zilei, pe muntele lui Orfeu se întunecase. Am ajuns la un afluent şi m-am oprit să beau. Apa rece ca gheața mi-a ars gâtlejul. Ştiam că izvorul fluviului Mesta-Nestos se află dincolo de frontieră, pe culmile cele mai înalte ale peninsulei balcanice, şi că apele lui călătoreau mai bine de 234 de kilometri până să întâlnească Marea Egee – dar cu ce i-au ajutat vreodată informațiile concrete celui aflat în nevoie? Apa asta nu era un râu obişnuit. De cealaltă parte a graniței se căsca o peşteră abisală, cu o cascadă tunătoare, denumită Gâtul Diavolului. Se spune că pe aici a coborât Orfeu în lumea subpământeană. Odată intrat aici, nimic nu mai iese vreodată, inclusiv ultimii speologi, un bărbat şi o femeie, care s-au aventurat şi au dispărut aici în anii 1970. Până şi Orfeu, unica ființă care a mai ieşit la lumină din acel tărâm htonian, a fost până la urmă sfâşiat de menadele furibunde, iar capul i-a fost aruncat în Hebrus, fluviul care călătoreşte cale de 480 de kilometri înainte de-a se preschimba în Marea Egee. De ce nelegiuire se făcuse vinovat? Spre sfârşitul vieții schimbase taberele şi încălcase două hotare primejdioase: trecuse de la vechiul său mentor şi zeu al misterelor nocturne, Dionis, la zeul soare, Apollo; şi de la

dragostea pentru femei la dragostea pentru bărbați. Chiar şi pentru zei e periculos să încalce hotare, darămite pentru muritori.

Mai departe în aval am întâlnit o femeie şi doi bărbați care încărcau pâine într-o barcă mică. Zeci de pâini. Aveau plete şi li se citea pe fețe o bucurie misterioasă. Groaza mi s-a topit într-un val de încântare. M-au poftit să traversez fluviul cu ei. Iar dincolo, pe celălalt mal...

Dar asta rămâne pentru mai târziu.

Ce este o frontieră, atunci când definițiile din dicționar se dovedesc a fi insuficiente? Este ceva ce porți înlăuntrul tău fără să ştii, până ajungi într-un loc ca acesta. Strigi către genunea cu o pantă însorită şi cealaltă întunecată, iar ecoul îți multiplică dorința, îți distorsionează vocea, o poartă până departe, în locuri pe unde ai mai fost poate cândva.

Partea întâi

Înstelata Strandja

— Şi tu ai să fugi, spuse păstorul.

— Dar dacă rămân?

— Dacă rămâi... nu-ți dau mai mult de-o lună. Pe urmă, vezi stejarul ăla? De el o să te spânzuri.

Gheorghi Markov, Femeile din Varşovia

via pontica

Pe uscat, a existat cândva un drum roman care lega Dunărea de Bosfor. Pe cer, încă se mai desenează un traseu al păsărilor migratoare. Via Pontica îşi datorează numele Mării Negre, cândva denumită Pontul Euxin, marea ospitalieră. Deşi înainte de-a fi colonizată de grecii milezieni era cunoscută ca Pontus Axinus, marea neospitalieră, fiindcă navigarea ei era înşelătoare, iar ţărmurile îi erau populate de piraţi şi barbari (a se citi: non-greci). Ovidiu şi-a petrecut exilul pe coasta apuseană a acestei mări, compunându-şi Tristele şi plângându-şi de milă printre geţi, un trib tracic de barbari (a se citi: non-romani):

Mă ţin pe loc friguroasele ţărmuri ale Pontului Euxin,

numit de cei vechi Axinus.

Bietul Ovidiu, prea demn ca să profite de ocazie. De-atunci, din vremea lui, popoare barbare sau civilizate au venit şi au plecat, unele au prins rădăcini aici, dar o anume trăsătură pontică a rămas neschimbată. Când te apropii de plajele din sud-vestul Mării Negre, unde Bulgaria şi Turcia împart o graniţă invizibilă prin apă şi navele plutesc între Bosfor şi Odessa, vezi cerul întunecat de cincizeci de mii de berze care se îndreaptă către Africa toate laolaltă, într-o singură zi de septembrie.

Însă pe atunci era încă vară.

RIVIERA ROŞIE

Vara lui 1984, plajele sudice ale Bulgariei. Sosiseră toate păsările, sosiseră şi vilegiaturiştii: cei care arătau ca noi, dar şi cei cărora „penajul” blond, prosoapele de plajă în culori aprinse şi impresia de permisivitate le dădeau un aer exotic. Văzduhul încins era umbrit doar de pescăruşii gunoieri, care atacau tăvile de plastic cu şprot prăjit şi sărat, din care ronțăia toată lumea.

Am ridicat privirea din paginile pline de nisip ale cărții pe care o citeam, un roman al scriitorului – incitant de american – Jack London, al cărui personaj, Martin Eden, se sinucide înecându-se, căci, în lumea capitalistă, transformarea în scriitor de succes era lipsită de substanță morală. Din toată opera lui, cartea mea favorită era Chemarea strămoşilor, o aventură care se termină prost – dar ce aventură! Tânjeam să am şi eu parte de una, aproape orice fel de aventură. Dacă porneai înot de la plaja aceea şi-o țineai tot spre sud, ca tata, care era în stare să dispară în larg ore în şir, depăşeai bancurile de meduze uriaşe, treceai de zonele de campare şi de plaja faimoasă pentru ocupanții ei nudişti şi boemi, nu familii domestice, ca noi, şi ajungeai în Turcia.

Deşi aflată de aceeaşi parte a Mării Negre, Turcia era de cealaltă parte a frontierei, iar când venea vorba de lucruri care au de-a face cu frontiera, cu granița – până şi sonoritatea cuvântului era ghimpoasă, semăna cu acel „gra-gra” scos de pescăruşi –, cel mai bine era ca acestea să fie evitate, chiar şi eu ştiam atâta lucru. De pildă, a merge în străinătate însemna a ieşi „peste graniță”, ceea ce suna la fel ca „peste mări şi țări”, un loc atât de îndepărtat, încât nu

mai era cale de întoarcere. Ba chiar, despre cei care plecau în străinătate şi nu se mai întorceau se spunea că sunt fugiți definitiv. Erau condamnați în contumacie, iar familiile sufereau represalii în locul lor. Eu, una, auzisem de o singură persoană de acest fel, soțul profesoarei mele de pian, pe care nu-l întâlnisem niciodată – pentru că se afla peste mări şi țări. Se număra şi el printre sutele de muzicieni bulgari care mergeau peste hotare pentru concerte şi deveneau fugiți definitiv. Prețul pe care îl plăteau era riscul de a nu-şi mai revedea niciodată căminul.

Pe când ți se revela treptat motivul pentru care se află granița acolo (ca să nu poată pleca oamenii ca noi), simțeai cum îți creşte pe dinăuntru o senzație frontalieră permanentă, asemănătoare cu o indigestie. Aveam zece ani în vara aceea, eram destul de mare ca să trăiesc o pasiune înflăcărată. Obiectul dorinței mele era un băiat blond mai mare decât mine, sosit în vacanță cu părinții. Noi veneam din Sofia, ei veneau din Berlin şi, timp de două săptămâni de suplicii încântătoare, ne-am spionat unul pe celălalt de pe prosoapele noastre de plajă, uniți prin izul de cremă Nivea şi prin aleanul preadolescenței. Însă lipsa de experiență s-a făcut simțită şi, când m-am pomenit că stă chiar în spatele meu la coadă la înghețată, înalt şi auriu ca un Apollo, am uitat şi ultimul cuvințel în rusă – limba noastră comună – pe care-l învățasem la şcoală. Când a plecat cu toată familia, am plâns o zi întreagă. Eram, în mod limpede, meniți unul altuia.

Ceea ce niciunul dintre noi n-avea de unde să ştie este că plaja toată te spiona cu ochi vigilenți. Se găseau în concentrația cea mai mare, dar şi emanând cel mai mult farmec seducător, la legendarul Centru Internațional pentru Tineret, aflat în apropiere, unde timp de treizeci de ani s-a

adunat floarea tineretului din blocul comunist să petreacă şi să se întreacă la concursuri de frumuseţe, festivaluri neptuniene sau seri muzicale pe nisip. Nu erau nişte plaje obişnuite. Era Riviera roşie, vitrina blocului comunist, aşa cum se exprima uncheşul Hruşciov, care avea toată încrederea că „prietenia pe care o nutresc bulgarii faţă de noi[2] are o fervoare aparte". Aici veneau est şi vest-germani, norvegieni, suedezi, unguri, polonezi şi cehoslovaci să se distreze în staţiunile Nisipurile de Aur şi Plaja Însorită[3], care răsăriseră în anii 1960 şi deveniseră în scurt timp industria cu cele mai mari încasări la bugetul de stat. Pentru că aici se practica un turism totalitar şi totul era în proprietatea statului, până şi nisipul. Noi eram cazaţi într-o cameră închiriată ilegal în locuinţa unor localnici – ilegal pentru că numai hotelurile de stat puteau desfăşura afaceri în mod legal. Orăşelul nostru somnoros de la malul mării se numea Miciurin, după biologul rus care a revoluţionat culturile agricole. Miciurin, cu climatul său mediteraneean, era amplasamentul unui experiment agronomic trăsnit, în stil sovietic, în cadrul căruia nişte oameni de ştiinţă încercau să crească eucalipţi, arbori de cauciuc, de ceai şi mandarini. Ce-i drept, pământul acesta fertil producea deja alune de pădure şi migdale, smochine şi viţă-de-vie, dar scopul urmărit era să se dovedească faptul că Socialismul Matur era capabil să controleze totul, de la cursul istoriei până la comportamentul microorganismelor.

În locul acela, fiecare al doilea barman era în serviciul Comitetului Securităţii de Stat Bulgare, în timp ce un „grup

---

[2] Faţă de poporul rus.

[3] Cunoscută în prezent aproape exclusiv după denumirea în limba engleză: Sunny Beach.

operațional” de agenți KGB, Stasi şi cehi care trecuseră printr-un instructaj special, deghizați în vilegiaturişti, stăteau cu ochii pe hedonişti. Est-germanii erau cunoscuți printre localnici drept „sandalagii”, pentru că în sandale şi în hainele de plajă se furişau noaptea departe de plajă şi intrau în pădurea întunecoasă de la gra-gra-graniță, al cărei nume era Strandja.

Cei care nu fugeau prin pădure alegeau coasta, în costume de scufundări, cu bărcuțe pneumatice şi saltele de plajă, dând din padele spre sud către Turcia, care li se părea a fi teribil de aproape, asta până îi înghițeau apele. De cealaltă parte a Mării Negre, cea lipsită de maree – cu apa ei în proporție de 90 la sută supusă anoxiei pe sub stratul oxigenat de la suprafață –, se afla Uniunea Sovietică.

Am simțit lipsa amorului meu german, neştiind că dorul meu se reproducea de-a lungul plajei în alte şi alte trupuri aflate în căutare de parteneri – pentru aventuri de-o noapte, pentru comerț, pentru schimburi valutare, pentru mariaje. Pentru vreo metodă de trecere a frontierei. De la începuturile sale din anii 1960, Riviera roşie fusese o piață de oameni, în care nu se licita pentru iubire, ci pentru libertate. Şi prețul cel mai mare pe care îl puteai plăti era propria ta viață. Mulți îl plăteau.

Aveai ceva de mers de la plajă până la granița turcă, iar drumul traversa dealurile împădurite ale Strandjei, care proiectau o umbră deasă ca un miez de noapte peste stațiunile însorite. Tot ce ştiam noi despre Strandja era că are o abundență de râuri, rododendroni şi reptile şi că prin satele sale se practică un ritual al focului, în care oamenii păşesc pe tăciuni încinşi. Practicarea acestui ritual era interzisă de stat – cu excepția unor locuri oficiale, precum Centrul Internațional pentru Tineret, unde mergătorii pe

tăciuni aveau aprobarea statului, la fel ca urşii dansatori în lanţuri, pe care îi aduceau acolo spre distracţia turiştilor; erau nişte urşi oficiali. Iar ca să vizitezi Strandja aveai nevoie de un permis oficial de la Ministerul de Interne, numit otkrit list. Cu alte cuvinte, nu puteai să mergi pur şi simplu în vizită.

— De ce nu putem să mergem în Strandja? am întrebat după ce băiatul german plecase şi îngheţata îşi pierduse orice gust.

— N-avem noi ce să căutăm acolo, a zis tata.

— Pădurea e plină de soldaţi, a zis mama.

Cât era graniţa de lungă, se întindea un gard electrificat, de sârmă ghimpată. Fusese amplasat un panou de avertizare special pentru cei care intrau în pădure, scris în cele două limbi principale ale disperării:

внимание гранична зона!

ACHTUNG GRENZZONE!

Dar dacă apucai să ajungi atât de departe cât să dai cu ochii de pancarta asta, după zile şi nopţi petrecute în pădurea plină de reptile, de ce-ai fi vrut să te mai întorci?

Dacă inocenţa este sentimentul că lumea e un loc sigur şi echitabil, atunci eu am început să mi-o pierd pe a mea în vara aceea. De ce nu puteam să ne ducem şi noi după familia de germani la Berlin? De ce nu puteam şi noi – sau familia de germani, la urma urmei – să mergem în Turcia,

care era la o aruncătură de băţ pe coastă? De ce trebuia ca neamţul să zboare peste graniță într-un balon cu aer cald, conform unei relatări apocrife, dacă nu cumva era o poveste adevărată? Pentru că trăiam într-o puşcărie în aer liber. Începea să germineze un sentiment de revoltă combinată cu melancolie.

Şase ani mai târziu, „sandalagiii" nu mai trebuiau să străbată tot drumul până aici ca să evadeze, pentru că Zidul Berlinului căzuse. Iar familia noastră a trecut atunci graniţa – deşi nu pe aceea, ci o graniță imaginară, din largul Pacificului, pe drumul către o viață nouă în Noua Zeelandă, un loc caracterizat de cu totul alt fel de plaje.

Era din nou vară când am sosit, treizeci de ani mai târziu.

La aeroportul Burgas, pista de aterizare era mărginită de podgorii, iar în aer pluteau miros de carburant şi iminența partidelor de sex. Sosisem de la Edinburgh cu o linie aeriană populară printre turişti, într-un avion plin de bărbați şi femei cu tatuaje, râsete şi machiaje ostentative. Am păşit pe pământ bulgăresc în compania unor ruşi asudați şi surescitați, a unor tineri scandinavi în plină furtună hormonală, generatoare de acnee, a unor familii cu tenul palid, sosite de pe la alte latitudini nordice. Din acest oraş-port clocotitor, turiştii consumerişti europeni au fost trimişi pachet către efervescentele stațiuni Nisipurile de Aur şi Plaja Însorită. Riviera mea roşie devenise un infern extatic al capitalismului global.

Am închiriat o maşină şi am pornit la drum, trecând pe lângă coloratele lacuri sărate ale Golfului Burgas. Ţipetele sugrumate ale pelicanilor, cormoranilor şi pescăraşilor, mirosul de smochine pârguite, de vară prăfuită, lascivă,

cremuită cu Nivea, macaralele din port şi uriaşele nave ca nişte oraşe nemişcate. Aici începeau dealurile întunecate ale Strandjei.

Am luat-o pe drumul de coastă liniştit, pe care îl văzusem ultima dată cu treizeci de ani în urmă, de pe bancheta din spate a Skodei noastre. Înainte ca drumul să cotească spre interior, m-am oprit în ultima dintre localităţile de pe litoral: somnorosul Miciurin al copilăriei mele. Dar se întorsese la vechiul său nume, Ţarevo, şi n-am reuşit să-l găsesc din prima pe hartă, fiindcă pentru mine va rămâne întotdeauna Miciurin. Tentativele de-a cultiva eucalipţi şi arbori de cauciuc luaseră sfârşit demult şi se revenise la culturile autohtone, smochini şi viţă-de-vie, migdali şi aluni. De-a lungul drumului care pătrunde în oraş, femei şi bărbaţi în pantaloni scurţi şedeau pe scăunele lângă anunţuri scrise de mână: „Camere de închiriat". În vremurile Rivierei roşii, ar fi fost arestaţi pentru „activităţi ilicite".

În dreptul portului, am mâncat o porţie de şprot prăjit. Copiii ţopăiau şi ţipau în apă şi totul avea gust de lacrimi. Dar venisem aici pentru Strandja cea odinioară interzisă, nu pentru mare. M-am adunat, am urcat la volan şi am pornit mai departe.

Strandja: îţi dădeai seama că ai ajuns deja când traficul înceta brusc şi te înghiţea pădurea. Drumul avea hârtoape şi era căptuşit cu verdeaţă luxuriantă, o adevărată junglă verde, care înconjura lagune acoperite cu muşchi şi sanctuare din piatră megalitică, folosite odinioară în culturi dionisiace. Nu m-am întâlnit pe drum decât cu un cuplu de romi care s-a strecurat pe lângă mine cu căruţa trasă de un cal, zâmbind de-ţi luau ochii cu dantura lor învelită în aur, ca şi cum totul era bine şi frumos.

Patru cai negri, fără şa, care mergeau în buiestru undeva mai în față, au zbughit-o în galop când au auzit motorul. S-au despărțit ca să lase maşina să treacă şi au strâns iar rândurile în spatele meu, ca într-un film mut.

Destinația mea era un sat de frontieră de pe fundul unei văi, unde aveam de gând să petrec ceva timp ca să explorez zona. Derutată de geografia ambiguă a străzilor şi de indicatoarele rutiere îndoite, care te îndrumau către sălbăticie, m-am rătăcit. Când m-am oprit pe marginea drumului pustiu ca să-mi iau o sticlă de apă din portbagaj, am auzit trosnet de crengi şi m-am dus să investighez – proastă idee, ca întotdeauna. Printre copaci, am simțit că se apropie ceva de mine din toate direcțiile. Mi-au intrat în nas şi-n gură nişte muşte miniaturale şi, pe când fugeam înapoi la maşină, era cât pe ce să calc pe un ghem de năpârci zvârcolitor. Am pornit mai departe strângând volanul în palmele cleioase de la transpirație.

Peisajele vaste, care se desfăşurau mai jos de şoseaua montană, te amețeau ca după o pălmuire zdravănă. Vertijuri catifelate, o lume înfăşurată în ea însăşi, în care părea că trebuie să plonjezi ca să poți ieşi de cealaltă parte a abisului.

strandja

Ultimul masiv muntos din sud-estul Europei. Suprafața: 10 000 de kilometri pătrați. Vârsta: trei sute de milioane de ani. Porneşte de la Marea Neagră la est şi se îngustează către câmpiile Traciei la vest. S-a format treptat, prin coliziunea şi despărțirea plăcilor tectonice eurasiatice, proces ce are drept

rezultat recent şi dramatic strâmtoarea Bosfor. Defileurile Strandjei au fost modelate de necontenita scufundare a coastei Mării Negre. Deşi cea mai înaltă culme din Strandja măsoară doar 1 031 de metri, aici te simți aproape de stele, prea aproape. În partea turcă, lanțul muntos poartă numele Yildiz, înstelatul.

Pentru că Strandja n-a apucat ultima eră glaciară, habitatele ei, în care s-au păstrat plante originare din terțiar, oferă un adevărat muzeu în aer liber cu specii relicte, printre care bătrânul Rhododendron ponticum original, care a ajuns să fie plantat şi în alte părți ale lumii, dar care aici îşi duce traiul necontenit încă din era terțiară. Douăzeci şi ceva de specii de reptile se înmulțesc în acest paradis al păsărilor, reptilelor şi mamiferelor, în care un lucru e cert: de oameni dai rar, în pădure nu eşti niciodată singur.

*

În Strandja încă mai există situri religioase megalitice şi alte rămăşițe misterioase ale străvechilor traci, care au lăsat urme nescrise ale existenței lor. Puținele urme scrise rămase sunt enigmatice, precum acea prietenoasă inscripție în piatră din secolul al II-lea î.Hr., în limba greacă: „Străine, tu, care soseşti aici, sănătos să fii!”. Pentru grecii antici, tracii erau străinii – „veniți de curând, se află la marginea oastei”[4],

[4] Cântul X, traducere de George Murnu, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti 1967, p. 195.

scria Homer în Iliada, dacă poți numi nou-venite niște triburi statornicite pe pământurile acestea încă de prin 4 000 î.Hr. – deși abia către mijlocul mileniului al doilea î.Hr. au căpătat coeziune, devenind o comunitate etnică. Homer a fost primul care i-a menționat pe traci, scriind despre regele Rhesus și despre armatele sale, care li s-au alăturat troienilor în războiul cu grecii, despre caii lor albi ca neaua și „repezi ca vântul”[5] și despre armele lor de aur, de „parcă nici nu se cade pe lume / Oamenii arme de aceste să poarte, ci numai zeii”[6]. Despre aur vom mai vorbi.

Înainte de secolul al XIV-lea d.Hr., când turcii selgiucizi făceau legea, Strandja era punctată de o graniță bizantino-bulgară nestatornică și adăpostea pe undeva Paroria, complexul mănăstiresc al marelui isihast Grigorie Sinaitul. Influenta lui filosofie a liniștii, isihasmul, a deschis drumul unei forme de rugăciune psihosomatică, înrudită cu meditația extatică. Însă Paroria a dispărut fără urmă.

În mod tradițional, în satele Strandjei se vorbeau limbile bulgară și greacă și se trăia din morărit, cărbunărit, tăierea copacilor și construcția de ambarcațiuni, dar cele două mari avuții ale muntelui erau aurul și șeptelul. În Imperiul Otoman (anii 1299-1922), Strandja avea un statut special: fiind în proprietatea familiei sultanului, era scutită aproape în totalitate de taxe și niciun străin nu putea veni să se stabilească aici. Și, într-adevăr, din Antichitate până la Războaiele Balcanice (1912-1913), Strandja a avut o

[5] Ibidem.

[6] Ibidem.

populație foarte izolată. În prezent, întinderea muntoasă e despicată de granița bulgaro-turcă. Socotindu-i pe cei trăitori de ambele părți, doar aproximativ opt mii de oameni locuiesc în Strandja.

Să ne întoarcem la aur. Tracii, care aveau o pasiune pentru el, îl extrăgeau la scară largă din Strandja, iar vânătorii de comori şi arheologii mai scot şi azi la lumină artefacte uluitoare din aur pur. Pe țărmurile acestea pontice a fost depus într-o necropolă (Necropola Varna), pe la 4 600 î.Hr., un trup omenesc care purta primele bijuterii de aur din istoria umanității. Minele antice dezvăluie, de asemenea, intense exploatări de argint, cupru, fier şi marmură, în special în perioada care a urmat Războiului Troian. Se spune că Strandja e un şvaițer uriaş de tunele antice şi de secrete sigilate în subteran.

Cunoscând toate acestea despre Strandja, aveam sentimentul că începusem cu dreptul – asta până am ajuns în Satul din Vale.

Satul din Vale

Satul din Vale se afla la capătul drumului. Intrai printr-o pădure mixtă, care era cea mai veche arie protejată din Balcani. Capete de căprioară apăreau şi dispăreau în lumina verde, iar ciocănitorile băteau în scoarță mesaje codificate.

Am închiriat o casă cu etaj pe ultima uliță, o construcție nouă, ai cărei proprietari lipseau. Cele două case de lângă ea erau abandonate, iar grădinile lor erau un hățiș de pomi fructiferi sălbatici, care scuturau pere aurii la mine în curte. O broască țestoasă traversa pajiștea dimineața într-un sens, iar la apus în sens invers. Casele abandonate aveau trei secole vechime și erau îmbrăcate în lemn, iar acoperișurile aveau câte un olan ciudat, mobil, pentru a lăsa să pătrundă lumina, ori poate pentru a-i spiona pe vecini.

Până în anii 1990, aici locuiseră două mii de suflete; acum numărul scăzuse la două sute. Școala stătea goală, cu geamurile sparte, la fel și brutăria, magazinul universal și cazarma. Râul se revărsa din albia șerpuită de două ori pe an, inundând satul, și până în secolul al XX-lea localnicii păstraseră o tradiție asemănătoare celei din Egiptul antic: recoltau sedimentele fertile aduse de apele umflate cu niște drăcovenii de împletituri din crengi, pe care le prindeau de alunii înșirați pe maluri. Alunii încă mai supraviețuiau, grei de fructe verzi și amărui.

Satul purta numele neguțătorului grec care îl întemeiase, pentru că aici se vorbise greaca până la Războaiele Balcanice, când milioane de oameni își pierduseră căminul, sau mai rău, și în schimb câștigaseră câte o locuință golită dintr-o țară străină, cu oalele calde încă pe plită. În caruselul posomorât denumit „schimb de populații”, vorbitorii de limbă greacă din sate ca acesta, aflate în apropierea Mării Negre, fugiseră în satele din jurul Salonicului, iar în locul lor sosiseră refugiați bulgari din Turcia. Musulmani din ambele țări erau expulzați în Turcia. Această catastrofă prin care trecea populația civilă era doar un refren în lungul bocet care se înălța pe întinderea Imperiului Otoman.

O biserică ortodoxă splendidă, care purtase cândva hramul Constantin şi Elena, după sfinții protectori ai locului, întrerupea linia orizontului cu clopotnița ei de lemn. Icoanele rămăseseră intacte de când fugiseră grecii, cu o sută de ani în urmă, lăsându-le bulgarilor care soseau un dar involuntar. La scurtă vreme după aceea, în biserică s-a iscat un incendiu. Sătenii au privit de afară până au auzit țipete omeneşti, când s-au năpustit în flăcări, dar înăuntru nu era nimeni; țipau icoanele.

Dincolo de ulița mea nu mai era nimic, doar drumuri vechi şi dealuri împădurite până hăt în Turcia. Toată noaptea veneau şacali până la marginea satului şi se puneau pe urlat, iar câinii din sat le răspundeau şi ei la fel, într-un concert infernal. Nereuşind să dorm, stăteam pe balcon şi număram ochii gălbui pe care îi zăream la lizieră. Mi-au invadat casa nişte viespi cât vrăbiile, pe care le-am strivit imediat cu volume ruseşti cartonate, scoase de pe rafturi, fiindcă înțepătura de viespe poate să te omoare, aşa zice lumea. Război şi pace s-a dovedit a fi cartea ideală.

Cel mai apropiat vecin, care locuia de cealaltă parte a străzii, era un tip înalt, fost campion la baschet. Îşi pierduse soția şi fiul şi-şi petrecea verile aici, în casa bătrânească a familiei sale, care, privită prin ochiurile de gard, părea la fel de dărăpănată ca restul caselor de pe uliță. Când mă vedea, se lumina la față.

— Şi ție ți-a căzut Strandja cu tronc?

Nu aştepta să-i răspund.

— Vezi tu. Mai stai o săptămână, şi n-o să te mai lase inima să pleci. Sau o să pleci şi-o să te-mbolnăveşti de dor. Ăsta-i efectul muntelui, toți pățesc aşa.

Am râs prea devreme.

Piața centrală se remarca prin două lucruri. Primul era un inel de piatră clădit pe pământ, în care o dată pe an, la panaghir, târgul sătesc, se aprindea focul, iar adoratorii focului, numiți nestinari, călcau pe tăciuni încinşi, ținând în mâini icoane. Al doilea lucru, un café-bar care era sediul general al bârfelor din sat. Aici îi puteai repera pe nou-veniți, inclusiv pe turiştii care se îndreptau către Istanbul şi pe care GPS-ul îi adusese încoace pentru că aceasta era cea mai scurtă rută către Turcia, în linie dreaptă. Clădirea era botezată Discoteca, pentru că subsolul, în mijlocul căruia era o bară de fier înțepenită în podea, servea drept ring de dans, deşi n-am văzut pe nimeni să danseze acolo.

Proprietarii localului erau un cuplu de băştinaşi: un grăsun volubil, cu trăsături delicate, pe nume Blago, şi o Minka slăbuță şi taciturnă. Îți punea comanda pe masă şi-ți ura, sec şi fatalist, „Să vă fie de bine". De undeva din străfundurile ochilor săi cenuşii, îți lăsa impresia că nutreşte visuri monolitice, de parcă trăsăturile i-ar fi fost sculptate în dealurile din jur, tinere, şi totuşi străvechi.

Blago şedea şi fuma cât era ziua de lungă, cu țeasta rasă lucindu-i în soare ca un far. Mi-a povestit cum în copilăria lui – care fusese tot pe vremea copilăriei mele –, după ce veneau grecii să viziteze casele străbunilor lor, venea şi miliția şi-i aduna pe copii să-i întrebe: Ați primit ceva de la greci? Copiii nu erau în stare să mintă, aşa că milițienii le confiscau guma de mestecat, pixurile, ciocolatele, după care îi rădeau în cap.

— Ca să ne învețe minte să nu mai luăm nimic de la capitalişti, pufnea Blago. Nu mai face fața asta oripilată. Era ceva normal. La fel când ne chemau în piață de câte ori

prindeau „sandalagii” la gardul de sârmă ghimpată. Trebuia să asistăm.

La ce să asistăm?

— Îi cafteau nițel, a spus el. Parcă-i văd, zici c-a fost ieri. Tineri. În cătuşe. În sandale. Uneori cu sângele curgându-le şiroaie de la muşcăturile câinilor. Mi-aduc aminte cum umblau cu haine închise la culoare ca să se piardă pe fundalul pădurii. Ei erau duşmanii, aşa ne ziceau milițienii. Şi noi îi credeam. Că, de n-ar fi fost adevărat, nu s-ar fi băgat în aşa bucluc, nu?

Blago şi-a stins țigara.

— Să vă fie de bine, a zis Minka, punându-mi salata în față.

După care s-a aşezat să se uite lung la dealuri.

Minka fusese martoră la ceea ce ea numea „declinul şi iar declinul” frumosului ei sătuc. Motivele erau două: Războiul Rece şi frontiera, care însemnau cam acelaşi lucru.

În toamna lui 1944, sosea Armata Roşie, iar Bulgaria, până atunci frământată de convulsiile alianței criminale cu Germania nazistă, cunoştea noile convulsii ale unei lovituri de stat sinucigaşe, la care se adăugau Tribunalele Poporului, care împărțeau pedepse capitale cu larghețe tipic sovietică. Aici se desfăşurase o economie predominant agrară (Uniunea Națională Agrară Bulgară era cel mai important partid politic şi în jur de 70% din populație se ocupa cu munca pământului), dar, odată ce Partidul Comunist a preluat puterea absolută, a început colectivizarea. Desigur, „colectivizarea” era un eufemism pentru hoția la nivel de stat, dar cei care atrăgeau atenția

asupra acestui lucru erau uciși, exilați, trimiși în lagăre de muncă silnică sau reduși la tăcere în alte moduri. Uniunea Națională Agrară Bulgară a fost scoasă în afara legii, împreună cu Partidul Social Democrat al Muncitorilor și cu toate celelalte partide. Cei care și-au pierdut proprietățile funciare, adică toată lumea care deținea pământ, au avut două opțiuni: fie să migreze către fabricile din noile orașe rezultate în urma planurilor cincinale, fie să continue să muncească pământul care nu mai era al lor și să îndeplinească niște cote de neîndeplinit din planul cincinal care avea să dureze patruzeci și cinci de ani.

Stră-străbunicul meu, care făcuse parte dintre primii viticultori moderni ai țării și a fost cofondator al prosperei cooperative a vinului Gamza, din nordul Munților Balcani, s-a pomenit peste noapte „inamic al poporului", a scăpat de execuție în ultima clipă și a rămas fără pensie; și-a petrecut ultimul deceniu de viață într-un apartament minuscul din Sofia, pe care l-a împărțit cu fiica lui, care l-a sprijinit financiar; dar sclipirea din ochi nu i-a dispărut niciodată, nici înclinația pentru vin. Ciudat este că, în pofida acestei industrializări rapide și furibunde, principalele produse de export au rămas neschimbate: tutunul, fructele și legumele, marfă cu care Bulgaria a continuat să aprovizioneze Blocul Estic.

În cele din urmă, industrializarea a produs și rezultatele care ar fi trebuit să reprezinte motorul revoluției care n-a fost revoluție: țara asta înzestrată cu pământ fertil a făcut să răsară o societate în care populația rurală și cea urbană erau în mod egal deposedate.

— Nițel ironic, am comentat.

— Asta-i istoria, a rânjit Blago. Fabrică ironii, asta-i ocupația ei.

— Traiul aici e ca o un banc fără poanta de la final, a zis Minka.

Familia Minkăi locuise dintotdeauna în acest sat; ca toată lumea pe vremea Războiului Rece, nu aveau voie să locuiască ori să lucreze în altă parte. Dar, dacă trăiai aici, aveai nevoie şi de o ştampilă de la Ministerul de Interne, pentru că aici era Zona de Frontieră.

— Aserviți. Marcați cu fierul, a continuat Minka, cu o figură impasibilă. Totuşi, era mai bine pe vremea aia. Pur şi simplu fiindcă aveam oameni aici. Dar acum?

Prin anii 1970, industrializarea era deja un succes, în sensul că se construiseră multe structuri gigantice, inclusiv baraje ca acela care a inundat anticul oraş Seutopolis, cel mai mare sit arheologic trac dezvăluit vreodată. De înțeles: comunismul îi dădea zor, n-avea timp pentru treburi burgheze precum trecutul sau mediul înconjurător. Dar, cu aşa o desfăşurare de muncă sârguincioasă, satele şi oraşele de la graniță erau secătuite de forța vitală. La sfârşitul anilor 1970 şi începutul anilor 1980, statul a încercat să resusciteze economia locală deschizând mine de cupru şi oferind locuințe practic pe gratis. Dar era prea puțin şi prea târziu.

Apoi, în brutala cădere liberă a postcomunismului anilor 1990, piața liberă a demolat peste noapte structurile învechite ale economiei planificate. Armata de la graniță s-a ridicat şi a plecat. Oamenii au emigrat în masă. Sălbăticia a înghițit zona ca după o apocalipsă.

— Nu mai ai din ce trăi, a spus Minka. Singura speranță e ecoturismul.

— Dar uită-te cum arată drumurile, a adăugat Blago.

În drumuri erau atâtea hârtoape, încât aveai nevoie să te odihneşti într-o cameră întunecoasă după fiecare călătorie cu maşina.

Într-un colț din grădina primarului zăcea aruncată o pancartă veche, pictată de mână:

TRĂIASCĂ UNIREA INTERNAȚIONALĂ A CLASEI MUNCITOARE, A TUTUROR FORȚELOR PROGRESULUI UNITE ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA IMPERIALISMULUI PENTRU PACE, DEMOCRAȚIE ŞI SOCIALISM!

O utopie care a dat greş exact în felurile care ar fi trebuit s-o conducă la reuşită merită un minut de reculegere şi multă reflecție, iar aici lucrurile merseseră încă şi mai prost decât oriunde altundeva, motiv pentru care localnicii apucaseră să cunoască pe pielea lor ceva ce se trăieşte de obicei doar în vreme de război: durerea colectivă. Nu existau socialişti de lux în Satul din Vale, nici antiglobalişti, nici anticomunişti, nici anticapitalişti. Doar supraviețuitori. Femeile erau bătrâne, bărbații erau singuri, iar copiii erau plecați. Uitați de justiție, supraviețuitorii făceau sărbătoare din succese mărunte, iar viața în Satul din Vale era dulce şi frântă.

— Sunt responsabil de un sat pe moarte, o moarte anunțată, a spus primarul.

Venise să bea şi el o cafea cu noi la mesele de afară.

— Cum zicea strămătuşă-mea când ghicea în cărbuni că-i de rău, cerna cernilka, negrul cel mai negru. Nu pot decât să le fac oamenilor viaţa cât mai bună cu putinţă, ceea ce nu-i greu – că le trebuie tare puţin ca să fie fericiţi.

Strămătuşa lui fusese ghicitoare, dar primarul era un tip pragmatic. Fusese mecanic auto la viaţa lui, o viaţă pe care şi-o petrecuse în Burgas, uns cu lubrifianţi până la coate, iar acum umbla de colo colo în şlapi şi pantaloni scurţi, reparând maşinile tuturor pe gratis. Însă nici măcar un pragmatic nu putea să se abţină de la câte un vis extravagant, iar el iubea satul acela atât de mult, încât construise un loc de joacă pentru copiii absenţi.

Dimineaţa şi noaptea eram la Discotecă, de unde urmăream cu privirea vulturii care planau imobili pe deasupra dealurilor şi aşteptam să se întâmple vreo minune. Aici minunile păreau la fel de inevitabile ca dezastrele. Îmi petreceam după-amiezile frunzărind biblioteca satului, unde literatura publicată în vremea tinereţii mele era aşezată pe rafturi în ordine alfabetică, încuiată sau descuiată de o bibliotecară, chiar dacă în afară de mine mai erau doar trei persoane care foloseau regulat serviciile bibliotecii: un nonagenar blajin, fost cioban, care mi-a declarat confidenţial că o viaţă plină de cărţi şi dealuri e singura viaţă cu noimă, apoi frumoasa rusoaică şi Nedko.

Frumoasa rusoaică lucra la ocolul silvic; se ocupa de marcajul copacilor şi de întreţinerea potecilor, împreună cu alţi doi angajaţi. Unul dintre ei era un bine-cunoscut cântăreţ la cimpoi, un ins rotofei, rumen la faţă, pe care nu-l vedeai niciodată despărţit de cimpoiul lui. Îl lua cu el la lucru, iar în pauza de masă îşi scotea de la centură sticluţa

cu rachiu, se aşeza pe o buturugă şi cânta melodii străvechi, dulci-amărui, din Strandja.

— Când deschide gura cimpoiul, uităm de toate necazurile, spunea frumoasa rusoaică. Şi, în orice caz, copacii sunt tovarăşi mult mai buni decât oamenii.

Era măritată cu un matematician cândva genial, acum un beţiv care golea jumătate de sticlă de rachiu până la prânz. Erau faliţi, motiv pentru care ea nu mai călcase în Rusia de treizeci de ani. Într-o dimineaţă, s-a aplecat pe deasupra ceştii de cafea şi mi-a şoptit:

— Să nu-ţi laşi rufele la uscat peste noapte în grădină.

— Da, a întărit Nedko. Aşa zice şi mama.

Nedko era prieten cu ea. Un ins chipeş, cu ochi albaştri şi cu faţa arsă de soare. Cândva şef de restaurant, fusese forţat să-şi petreacă un deceniu întreg îngrijindu-şi părinţii bolnavi. Trecuse de patruzeci de ani, maică-sa tot la pat era, iar Nedko, deşi era limpede că o iubea foarte mult, căpătase aerul acela obsedat al celui care se sacrifică din datorie. Locuia într-o casă din vârful dealului, de unde avea o privelişte enormă a culmilor împădurite, ce-ţi umpleau sufletul de fericire.

— Sunt femei care umblă noaptea prin sat şi aruncă apă blestemată şi pământ din cimitir pe hainele oamenilor. Cum îţi pui hainele pe tine, cum eşti blestemat, a spus el.

— Să nu râzi, a intervenit frumoasa rusoaică. Într-o zi am găsit un crucifix negru afară, la uşă. Din neştiinţă, l-am luat de jos. Asta a fost acum douăzeci de ani. De-atunci, numai

ghinioane am avut. Să nu iei niciodată un crucifix de pe jos cu mâinile goale.

— Pe-aici sunt femei care deoache, a spus Nedko. Aşa, pur şi simplu, n-au ce-i face.

— Care-anume? am întrebat, aruncând o privire în jur.

Acum nu mai râdeam. Ce-i drept, una dintre bătrâne se uitase cumva la mine de simțisem cum mi se răcesc oasele.

Nedko a scuturat din cap.

— Nu poți să le spui pe nume. Dar toată lumea le ştie.

La o altă masă stătea S., un pensionar manierat, emigrat în Polonia, unde locuise timp de treizeci de ani, dar în tot acest timp venise în fiecare vară la casa părinților săi.

— Nici nu ştiu de ce, a zis el. Sunt singur cuc aici.

Conducea un Land Rover lucios şi se lăuda că are tot atâția copii câți nepoți, tot atâtea maşini câte case şi că, de la o vârstă fragedă, avusese un noroc incredibil la femei. Crescuse în cazarma din spatele gardului de sârmă ghimpată, alături de tatăl său, grănicer. Le văzuse pe toate cu ochii lui de copil. De pildă, pe neamțul care a folosit un detector de metale ca să păcălească sistemul de alarmă de la gardul de sârmă ghimpată; paznicii au aflat de schema lui de la următorul neamț care a încercat-o, cu mai puțin succes.

Soldații erau plictisiți de moarte, povestea emigrantul, şi se distrau vânând mistreți, din care făceau cârnați. Şi, problemă mare – emigrantul a clătinat din cap –, nu erau

femei. Când şi când, sosea în vizită vreo soție sau vreo prostituată. El, unul, n-ar fi rezistat, ar fi fugit unde vedea cu ochii.

— Dacă stai să te gândeşti, chiar aşa am făcut, ce să zic! a râs el cu amărăciune. Am fugit de nenorociții de comunişti, care otrăveau totul dintr-o privire. Ăla deochi, zău aşa! N-a mai contat că te distrai pe cinste. Şi-am avut un noroc incredibil la femei.

Îmi plăcea de S. şi mă întrebam de ce soția lui poloneză nu vine niciodată cu el.

Într-o duminică s-a dat o petrecere la Discotecă. Cineva îşi turnase şapă de beton în casă, un mic succes numai bun de sărbătorit. Minka gătea la subsol şi toată lumea se adunase afară, la o masă lungă.

Mumele bătrâne molfăiau friptură de porc, dădeau pe gât rachiu şi râdeau ştirb. Îngropaseră soți şi nu numai; le dădea mâna să râdă.

La mijloc şedea un acordeonist; porecla lui era Micuțu', deşi nu era mic, avea înălțime normală. Lângă el se afla fiul lui, un ins cu obraji supți şi cu privire suspicioasă, care nu intra în vorbă cu nimeni. Spre deosebire de Stamen cel Mare, care era atât de corpolent încât îi plesneau şi şlapii în picioare şi râdea cu hohote ca nişte rafale de gloanțe în urechile mele. El avea un zâmbet pofticios, ca al unui canibal tânăr şi prietenos. Masa, paharul de bere, satul întreg – totul era prea mic pentru el. În timpul săptămânii opera un utilaj de exploatare în pădure, cum îi stă bine unui uriaş. Ca toată lumea de pe-aici, Stamen cel Mare descindea din refugiații satelor de peste granița cu Turcia, unde locuințele familiale abandonate se năruiau anotimp după anotimp.

— Hei, Micuțu', i-a zis cineva acordeonistului, care-i cântecul dumitale preferat?

— „Comunismul nu mai e!" a bubuit vocea lui Stamen şi toată lumea a râs – cu excepția a vreo doi, trei inşi care duceau dorul zilelor de demult, pentru că cele din prezent erau tare grele.

— Nu, a zis Micuțu', preferatul meu e ăsta.

Şi a cântat un cântec despre un păstor care are un secret, dar nu-l poate spune decât dealurilor. Micuțu' fusese porcar pe vremuri şi, înainte să-şi piardă ferma şi să devină angajat la stat în industria forestieră, cânta să se audă pe dealuri cât era ziua de lungă.

— Încă mai cânt, în fiecare seară, da, da, cum să nu! a zis el. Fiindcă beau; şi nu pot să beau fără să cânt.

De fiecare dată când deschidea vechiul acordeon nemțesc, când vedeam cum i se umflă venele pe gât şi-l auzeam cântând cu vocea aia de suferind de emfizem, mă temeam c-ar putea fi ultima lui cântare. Toată lumea bea alcool cu nemiluita. Toată lumea în afară de D., care stătea în capătul opus şi bea Fanta. D. avea patruzeci de ani şi un fel de-a fi blând şi fără grabă. Fusese bucătar la o stațiune de pe litoral până într-o noapte când băuse în sat, îl lovise amocul şi-l rupsese pe unul în bătaie. Ieşit nu de mult din puşcărie, îşi instalase recent un stup şi în vara aceea obținuse prima recoltă de miere Manov, un sortiment valoros, cules de albine din pădurea de stejar. Înainte să plec, mi-a dat un fagure plin cu sirop din acela negru. El nici nu se atingea de miere, de parcă făcea penitență interzicându-şi prea multă plăcere.

Următoarea cerere muzicală a venit de la un polițist tânăr. Patrula prin oraşele şi stațiunile de la sudul Mării Negre.

— Cum merge munca? l-am întrebat.

— Vara e nebunie curată, a răspuns el. Şi iarna, linişte. Mai mult beţivani. Englezii sunt cei mai răi la beție. Femeile lor zici că-s elefanți furioşi.

Ca un ecou din trecut, poliția bulgară lucra umăr la umăr cu patrulele de poliție germane în acest ultim avanpost al Europei, fiindcă aici era punctul terminus pentru tot felul de fugari căutați internațional, contrabandişti, desperados.

— Vin să se ascundă aici – şi-a arătat către culmile întunecate ale dealurilor care se profilau din toate părțile. Păi, uită-te şi tu. E perfect!

La scurt timp după aceea, urma să-şi ia pistolul şi să plece cu maşina prin pădure către Ţarevo, să-şi facă rondul de noapte. Dar deocamdată ținea şi el ritmul bătând într-o ditamai toba din piele de capră, cu două antene de maşină rupte pe post de bețe.

Cineva a cerut o baladă populară care se chema „Nouă ani” şi spunea povestea unui bărbat îndrăgostit de o femeie capabilă să vrăjească orice bărbat pe care l-ar mâna nebunia să trăiască cu ea. După nouă ani, bărbații se topesc pe picioare şi mor. Mama protagonistului îl imploră să nu se ducă după femeia aceea. „Dar ce-s nouă ani, mamă?”, zice el. „Deja mi-am irosit o viață întreagă fără ea!”

Unii dintre bărbații satului aveau iubite în alte localități, unii erau divorțați, iar alții n-aveau pe nimeni. Femeile erau fie văduve, fie măritate, ca Minka şi ca frumoasa rusoaică.

„Nouă ani” era genul de cântec care nu te prinde de la început, aşa că a trecut o vreme până s-a schimbat atmosfera şi a devenit apăsătoare, cu regrete nerostite, de parcă tot ce pierduse fiecare la un moment dat venea atunci grămadă peste noi. Culmile din zare s-au întunecat sub nori de furtună.

Ivan s-a foit în colțul lui şi a întins mâna să apuce puşca. Era cel mai tânăr de la masă, un grănicer cu figura fără nicio expresie. Când s-a topit şi ultimul acord, Ivan a traversat hotărât piața goală. Groaza mi-a pus un nod în gât, apoi el a ridicat puşca, a țintit cu ea furtuna care se aduna în zare şi a tras o dată, de două ori, de trei ori, de patru ori, de cinci ori. Cartuşele goale cădeau în cercul de beton al vetrei.

S-a întors şi a proptit puşca de perete.

— Acum e mai bine, a zis el şi s-a aşezat.

— Mie-mi trebuie să descarc mult mai mult ca să mă simt mai bine, dar nu-i acum momentul, a glumit Stamen, risipind încordarea din aer.

Acordeonistul s-a şters pe față cu o batistă. Eram convinsă că timpanele mele fuseseră afectate în mod ireversibil.

— Viața asta de burlaci ne zăpăceşte de cap, a zis Stamen împingând în fața mea o farfurie cu mâncare de porc. Mănâncă, nu lăsa. Femei ne trebuie nouă, femei drăguțe, care ştiu să cânte. De ce nu rămâi dumneata aici?

— Sau măcar să vină o dată pe an, ca mine, a adăugat emigrantul polonez.

— Atâtea case mari şi goale! a spus frumoasa rusoaică. Plâng după oameni.

— Biserica noastră n-a mai văzut nuntă de douăzeci de ani, a intervenit mama lui Stamen.

Şi atunci s-au rupt baierele cerului şi şuvoaiele de ploaie au început să curgă plesnind pavajul din pieţa goală. Mesenii s-au risipit. M-am dus şi eu acasă şi mi-am adunat rufele de pe sfoară până nu se lăsa noaptea. Nu credeam în deochi, dar aşa, pentru siguranţă.

Când s-a oprit ploaia, m-am aşezat în balcon aşteptând să iasă şacalii din pâclă şi, la gândul că trebuie să plec din satul ăsta, ca toată lumea mai devreme sau mai târziu, m-a înjunghiat regretul de mi-a venit să urlu.

agiasma

Cuvânt grecesc care înseamnă izvor sfânt, cu puteri tămăduitoare. Izvoarele erau cândva locuri de cult pentru traci, care o venerau pe Zeiţa Mamă în sanctuare cu formă de pântece matern şi în peşterile strâmte şi umede ale Strandjei, penetrate de razele Zeului Soare, fiu şi amant al zeiţei.

Mii de ani mai târziu, relaţia omului cu aceste agiasme rezistă, poate pentru că agiasma este un mediator între tărâmul material şi cel magic, între noaptea de iarnă a incubaţiei (Haos) şi soarele verii şi al renaşterii (Cosmos).

Începând din luna mai, apa începe să curgă nestingherit. S-au deschis agiasmele, aşa se spune. Te duci la o agiasma să-ți speli fața şi conştiința, să te vindeci de boli şi de blesteme şi să întâmpini sosirea noului anotimp. Atârni o fâşie din îmbrăcămintea ta într-un copac din preajmă şi-ți rămâne boala în urmă, sau o parte din necazuri. Atâtea pânze atârnă în copaci, încât iarna, când izvoarele se retrag la obârşie, autoritățile vin bombănind să curețe harababura.

*

Într-o dimineață, m-au dus într-un loc departe, în miezul pădurii de la graniță. Se numea Agiasma cea Mare.

TOATE ÎNCEP CU UN IZVOR

La Discotecă a început călătoria către Agiasma cea Mare. M-am alăturat convoiului care se strecura prin defileu către un loc aflat departe pe hartă. Locul cu pricina era un luminiş din pădurea de la frontieră, traversată în lung şi-n lat de poteci de vânătoare şi trasee de transhumanță. Am trecut pe lângă clădirile dezafectate şi infestate de şerpi ale cazărmii de la graniță, în care îşi petrecuse adolescența emigrantul polonez şi a cărei intrare cu dalele sparte era decorată cu un slogan fantomatic:

LA FRONTIERA NAȚIUNII, ORDINE PENTRU NAȚIUNE

Am călătorit într-o dubă din epoca sovietică, alături de alte femei din sat. Şoferul făcea tot ce-i stătea în puteri pe drumul desfundat, dar tot săltam în sus şi-n jos pe banchetele tari, până ne clănțăneau tuturor ce dinți mai aveam în gură. Femeile duceau cu ele icoane pe care şi le țineau, precum copiii, în poală, „îmbrăcate" în dantelă şi țesături roşii, dar când am aruncat o privire discretă pe sub pânzeturi, m-au surprins chipurile omeneşti cu ochi expresivi.

— Unele sunt foarte vechi, mi-a spus o femeie cu trăsături proeminente, masculine.

Cele mai vechi dintre icoane aveau trei sute de ani. Femeile se îngrijeau de ele ca de nişte orfani.

— De-aia le scoatem din biserică doar de Sfinții Constantin şi Elena, a precizat o femeie pe nume Despina, care locuia pe aceeaşi stradă cu mine şi avea o grădină bogată şi un soț imobilizat la pat.

— Drăguță, cum îți place satul nostru? m-a întrebat altă femeie, una care mesteca mereu gumă.

Îmi plăcea de ea; avea o figură sinceră, care parcă spunea mereu „Asta-i viața, se mai întâmplă şi căcaturi".

— Acuşi se fac cireşele. Nu găseşti aşa cireşe la oraş.

— Poate au cireşe şi-n Scoția, a spus Despina.

— Nu, în Scoția au whisky, a corectat-o femeia cu guma de mestecat, făcându-mi cu ochiul. Şi bărbații se îmbracă-n fuste în carouri. Nu-i aşa?

Toată lumea a chicotit. Ca semn că eram una de-a lor, mi-au dat şi mie să ţin în poală o icoană. M-am ferit să mă uit la femeia cu ochi albaştri, înspăimântători, care nu spunea nimic şi care poate că deochea, poate că nu.

— Nu prea avem musafiri pe-aici, drăguţă, a spus altă femeie, fostă bucătăreasă la cantina şcolii. Să fi văzut cum era satul pe vremuri!

— Şcoala, biblioteca, a completat Despina. Livada, câmpurile, cirezile. Mii de vite. Satul nostru era bogat.

— Ce-a fost a fost, a spus femeia cu guma de mestecat.

— Acum câţiva ani, ne-am dus la Meliki, în vizită la greci, a povestit femeia cu faţă de bărbat. Minunat popor.

— Minunat popor, s-au arătat toate de acord.

Grecii din Meliki erau descendenţi ai celor care plecaseră şi lăsaseră icoanele cu sute de ani în urmă. Mai practicau şi în ziua de azi ritualul mersului prin foc, care se numea anastenaria în greceşte, nestinarstvo în bulgară.

— Am fost şi-n Strandja turcească, să ne vedem satele de demult, a spus femeia cu guma de mestecat. Să vedem casa mumei şi-a tătânelui. Dar nu mai locuieşte nimeni acolo. Sunt numai ruine.

— Sate pustiite, a adăugat femeia cu faţă de bărbat.

Mătura străzile şi lumea îi spunea Urechea, fiindcă avea un auz fenomenal şi putea desluşi conversaţii şoptite care se desfăşurau la mai mult de o stradă distanţă, în locuinţe, poate chiar în minţile oamenilor. O vedeam zilnic cu mătura

ei, măturând fire de praf invizibil de pe strada pustie, conectată la cine ştie ce frecvenţe de peste deal. Încercam să nu mă gândesc la nimic când treceam pe lângă ea, dar tot timpul se uita la mine pe sub sprâncene, ațintindu-mă cu privirea, de mă treceau fiori.

Într-un târziu, s-a oprit şi duba noastră. Oamenii s-au adunat în luminiş.

Era un luminiş cunoscut sub numele de Patria, un exemplu de metonimie inspirată. Fusese martor la adunări de adoratori ai focului, de muzicieni, petrecăreți, profeți mistici şi beţivi de rând, timp de sute, poate mii de ani, până la sfârşitul anilor 1940, când cultul naturii a fost întrerupt de cultul lui Stalin. Generația mea a crescut în clipa finală a acelei întreruperi.

Pe foc clocoteau cazane cu ciorbă de miel, iar femeile din dubă s-au apucat să amestece în ele. Erau cinci platforme de lemn, numite odarche, câte o platformă pentru fiecare sat pirolatru de-a lungul graniței. Goale, arătau ca nişte eşafoade. Oamenii se apropiau acum de ele, venind în mici procesiuni dinspre râu, şi aşezau icoanele pe suporturi. Parcă era o scenă din Omul de răchită. În loc de rugăciuni, purtătorii de icoane executau un dans ritualic, rotindu-se pe loc cu paşi mici şi gesticulând. Pe sub mirosul de tămâie al ortodoxiei, boarea de păgânism era inconfundabilă.

La sunetul de cimpoi şi de tobă, sau tupan, m-am alăturat şi eu micuței procesiuni care cobora la râu, unde femeile, fără să se lase atinse de vreun strop de apă, au dezbrăcat icoanele şi le-au spălat, apoi le-au îmbrăcat la loc şi le-au aşezat pe platforme.

La fel ca şi platformele, mesele de lemn erau fixate în pământ şi întregul ansamblu era un decor permanent pentru petreceri. În miezul zilei, deja se simțeau în aer vibrații orgiastice. Aveai senzația că ritualul icoanelor are o semnificație care depăşeşte credința, sărbătorirea sau cultura – altceva se reconstituia în scena aceasta. O simțeam, dar nu puteam s-o numesc; era ceva legat de frontieră.

Veniseră şi greci în vizită, aducându-şi propriile icoane, iar un grup de grecoaice se plecau la malul râului. Aici fusese patria lor şi bunicii lor erau îngropați în Satul din Vale. Aşa se face că Patria era şi destinația unui soi special de turism: turismul ancestral.

Am pornit la deal pe cărarea către Agiasma cea Mare, care tocmai pornise să curgă – ceea ce era mare lucru, fiindcă, odată ce se deschidea Agiasma cea Mare, se deschideau toate izvoarele din Strandja. O fată s-a apropiat de mine şi m-a atins pe umăr. Era îmbrăcată în alb, ca o nimfă.

— Bună, a zis ea, eu sunt Iglika.

Iglika înseamnă „primulă”.

— Pe tine cum te cheamă?

M-am oprit din mers. Pielea ei era o galaxie aurie, părul, o cascadă de grâu. I-ar fi stat bine într-o baladă. Am simțit o nelinişte superstițioasă; cum puteai să treci prin viață în felul ăsta fără să se găsească cineva să te deoache? I-am spus cum mă cheamă. A râs arătându-şi dinții ca nişte perle.

— Te cheamă Picătura! a zis ea şi mi-a luat mâna în palma ei rece. Ai o afinitate pentru apă. Cred că noi două semănăm. Să ştii că am studiat doi ani la Universitatea Manchester. Dar nu pot să trăiesc în Manchester. Nimeni nu poate să trăiască în Manchester. M-am întors.

Efervescentă ca un izvor, a vorbit tot drumul până la Agiasma cea Mare, dar, când a venit rândul nostru, a dispărut de lângă mine într-o clipită. Iglika era dintr-un sat denumit Trecerea, pentru că se află în apropiere de unul dintre puținele locuri de trecere peste Veleka, fluviul de 147 de kilometri lungime, care izvorăşte dintr-o colină turcească şi taie defileuri prin Strandja înainte să-şi unească apele cu cele ale Mării Negre, fără să-i pese câtuşi de puțin de granițe. Râurile sunt granițe în imaginația mitologică – de aceea erau „spălate” acolo icoanele.

N-am mai văzut-o pe Iglika toată ziua. Locuitorii Satului meu din Vale m-au primit la masa lor. S-a turnat ciorbă de miel în castroane care au trecut din mână în mână; era kurban, gătit din miel sacrificat în zorii aceleiaşi zile. Kurban (din arăbescul qurban) înseamnă jertfirea ritualică a unui animal, câteodată pe ritmuri de tobă şi de cimpoi, care continuă să însoțească principalele sărbători din Grecia şi Bulgaria rurală, deopotrivă creştine şi musulmane, deşi eu nu mai asistasem niciodată la un kurban. În vremurile de demult, fiecare sat pirolatru îşi avea propriul său instrumentar sacrificial, cuțitul, toporul şi butucul. Nu mai existau în prezent, dar rămăseseră micile paraclise, konak-uri, la periferia satelor pirolatre, de obicei construite deasupra câte unui izvor unde icoanele erau binecuvântate şi tămâiate înainte de-a fi purtate la procesiuni ca aceasta.

— În satul Zabernovo din Strandja e o biserică construită pe locul unui izvor şi al unui sit de cult antic, a rostit cineva în spatele meu, exact la momentul potrivit.

Era o femeie cu părul blond-cenuşiu, ten tabagic şi ochi misterioşi. Şedea mai departe de mese, sub un stejar uriaş, arătând de parcă ar fi fost acolo dintotdeauna. O chema Marina.

Biserica din satul acela, a continuat ea, avea o fântână, unde s-a petrecut prima luptă mitologică. Chiar şi-n ziua de azi, dacă te duci la fântână la momentul potrivit din ciclul anotimpurilor şi ştii cum să te uiți, vezi un bărbat şi un bivol negru care ies la suprafață la căderea nopții şi se luptă până-n zori. Niciunul nu iese învingător. La primul cântat al cocoşului, se întorc în fântână.

Marina era etnografă; după treizeci de ani petrecuți în Burgas se întorsese în Strandja şi-n localitatea ei natală de la frontieră, ca să-şi îngrijească părinții bătrâni. Nu m-a întrebat ce caut acolo; avea ea un fel al ei de-a citi oamenii.

Sus, la mare înălțime, pădurea de stejari se unduia fără zgomot, iar vara întinerea cerul. Erau prezenți copii şi octogenari, alcoolici şi etnografi. Pe nou-veniții ca mine îi depistai dintr-o ochire – aveam un aer inhibat. Localnicii aveau fețe de oameni cu emoții intense, fețe pe care nu le vezi la oraş. Bărbații turnau băuturi tari, făcute în casă. Lângă fiecare platformă făcea câte cineva de pază la icoane.

— Teofanie, a spus Marina. Credința că icoanele sunt manifestări omeneşti ale zeilor, şi prin urmare mediatoare între muritor şi divin.

Am întrebat-o de ce se numeşte „mare” Agiasma cea Mare. Mie mi se părea destul de mică.

— Nu trebuie să luăm totul la modul propriu, a zis Marina scuturând din cap.

A schiţat un zâmbet şi mi-a spus următoarea poveste.

În Antichitate, un cerb divin venea în fiecare primăvară şi curăţa izvorul cu coarnele până începea să curgă apa. Apoi se oferea să fie sacrificat la kurban. În fiecare an făcea la fel. De aceea nu împuşti niciodată un cerb în pădurea asta, nu cumva să fie cel divin, cerbul cu coarne de aur, care încă din Epoca Bronzului aleargă către soarele noului anotimp şi a cărui întrupare pământească este focul, a spus Marina.

Totuşi, mie mi se părea că în vremurile acestea pădurea le aparţine diverselor mafii ale vânătorilor care împuşcă orice vor muşchii lor.

— Aşa s-a deschis Agiasma cea Mare, a conchis ea. Şi de aceea aici e locul în care adoratorii focului din fiecare generaţie intră prima dată în comuniune cu focul. Deschiderea, dezbrăcarea, îmbăierea, îmbrăcarea, deplasarea în cerc în sens invers acelor de ceasornic, astea-s ritualuri pe care le ţinem de multă vreme.

Dar care era legătura cu focul?

— E limpede, a spus Marina. Azi e festivalul focului ţinut în cinstea Sfinţilor Constantin şi Elena. Aceştia sunt doar o variaţie la cultul dublu al Zeiţei Pământ şi-al fiului şi amantului ei, Zeul Soare. Reprezentări ale dualităţii dionisiac-apolinice, care se află în centrul adoraţiei focului.

Solarul şi htonianul se reunesc. Pentru scurt timp. Nu se pot reuni decât pentru scurt timp.

Cerbii erau vânători şi vânaţi. Mamele şi fiii erau amanţi.

— Aşa lucrează imaginaţia metaforică.

Marina mi-a zâmbit arătându-şi dinţii pătaţi de nicotină. Desigur, ce voiam eu să ştiu, de fapt, era când aveam să-i vedem pe cei care păşesc pe cărbuni aprinşi.

— Focul e un mister nocturn, a zis Marina.

— Asta înseamnă că avem de aşteptat toată ziua?

Dar, brusc, Marina dispăruse de lângă mine. Ca un spirit al copacilor.

— Conform tradiţiei, călcarea se face pe tăciunii kurbanului, a spus cineva de la masa mea.

Era un tânăr cu înfăţişare neobişnuită, care stătea fără să bea nimic. Era palid şi avea ochii bulbucaţi; lăsa o impresie generală de fiinţă cu pielea rece ca de reptilă. Era unul dintre localnicii nestinari.

Apoi a sosit orchestra – un ins cu o tobă uriaşă, cimpoierul rotofei, un rom acordeonist cu un aer melancolic pe trăsăturile egiptene şi un cântăreţ tânăr, cu faţa ca floarea-soarelui. Apariţia lui a adus ceva nou, ca atunci când se deschide o uşă şi lumina năvăleşte înăuntru. Parcă radia lumină din tot trupul. Apropiindu-se pe cărare, cimpoierul a dat drumul unei singure note vibrante, sunetul timpului însuşi, arhaic, din afara conştientului. Bătaia primordială a tobei a stabilit ritmul, apoi acordeonistul a intrat în ritmul

melodiei tânguioase, iar floarea-soarelui a deschis gura şi a început să cânte.

Un fel de febră a cuprins mulțimea. De parcă luminişul era acum suspendat cu noi toți în el, fiecare personaj surprins cu băutura în mână, sau culcat în iarbă, sau privind în apa râului ca într-o oglindă.

— Un adevărat nestinari are întotdeauna şi-un al doilea dar, a spus Marina, care se întorsese la rădăcina copacului. Ori darul cântatului, ori pe-al profeției.

Pe vremea Primului Război Mondial, a continuat ea, în satul vecin, Urgari, trăia o mare nestinarka, pe nume Zlata. Ea profeția, cu o precizie crudă, care dintre tinerii din satul ei n-avea să se mai întoarcă. Alți nestinari ştiau să citească viitorul într-o bucată de cărbune şi, nu ştiu cum, viitorul aducea aici mereu veşti proaste. Grecoaicele venite azi în vizită erau nepoatele acelor anastenarides din vechime, de dinaintea Războaielor Balcanice, care mergeau prin foc şi vedeau totul cu cel de-al doilea simț, vizionar, pe care îl posedau: războiul, exilul, pierderea caselor, a animalelor şi a copiilor, drumul lung şi plin de tâlhari până în Grecia.

— De ce, se tânguiau ele punându-şi cenuşă în cap, de ce să ari câmpurile, să porți prunci în pântece, să construieşti case? Vuh vuh vuh, negrul cel mai negru!

Ale lor fuseseră casele abandonate cu care se învecina locuința pe care o închiriasem eu şi ştiau, încă dinainte de-a le pierde, că n-aveau să le revadă niciodată. În exodul populației peste noua frontieră trasată după Războaiele Balcanice, unele familii îşi pierduseră pruncii în pădure. Trupe paramilitare de toate culorile atacau refugiați de toate credințele şi nici copiii nu erau iertați. Era o situație dificilă,

tipic balcanică: un război care se dovedea mai groaznic pentru civili decât pentru combatanți şi ale cărui urmări încă mai freamătă în fundal.

— Foc şi apă, a spus Marina. E o terapie colectivă. Fără ea, oamenii ar lua-o razna.

Şi a continuat:

— Foc şi apă. Purificator, dar distructiv. Motiv pentru care cei care se aventurează în foc trebuie să intre în contact cu ceva anume.

— Cu ce să intre în contact?

— Cu suferința, a răspuns Marina, strivind mucul țigării de o rădăcină a copacului. Cu toții cunoaştem suferința. Dar să poți trece prin ea, să treci prin foc şi prin apă şi să ne îngădui şi nouă, celorlalți, să trecem... de asta nu se transmite în familie pasiunea pentru foc. Pentru că e o cunoaştere venită de altundeva.

De la începuturile cultului focului – care e posibil să dateze tocmai din Antichitate –, adoratorii focului şi comunitățile lor au venit la Agiasma cea Mare ca să intre în armonie cu noul anotimp, cu focul său, soarele, cu apa-viață şi cu pădurea-casă. Primii anestenarizi-nestinari rămaşi în istorie veneau din satele vorbitoare de greacă şi de bulgară din Strandja. Pe vremea otomanilor, teritoriul acesta era cunoscut drept kyor kaz, ținutul orb. De ce aici? Nimeni nu ştie, iar cele două sate pirolatre din inima ținutului – Madjura (populație: 0) şi Pirgopulo (populație: 0) – nu mai există pe nicio hartă, casele lor au ars în timpul unei revolte împotriva otomanilor, de la începutul secolului XX, numele lor, plutind ca nişte năluci la frontieră, nu mai sunt

pomenite decât în amintire. În prezent s-ar fi aflat pe teritoriul Turciei.

Erau de obicei femei aflate la vârsta fertilă sau mai bătrâne şi veneau în mai sau în iunie, când pe ele punea stăpânire un fel de stare ardentă, un năvalnic dor de foc. Nimic altceva nu le putea potoli. Muncile câmpului, copiii, buna-cuviinţă sătească, toate erau date uitării. Se făceau reci ca piatra şi tremurau, dădeau ochii peste cap, îşi lăsau pletele despletite, îşi sfâşiau hainele şi se năpusteau către foc cu gemete de jale şi de patimă. Vuh vuh vuh.

Cele mai vechi consemnări despre adoraţia focului pe teritoriul Strandjei datează abia din anii 1800, dar e o şcoală de cercetare care i-a luat urma până la vechii noştri prieteni, tracii. Este adevărat, elita tracilor, cu preoţii lor regi şi cu preotesele regine, practica ritualurile solare ale orfismului, în timp ce plebea practica extazul htonian în ritualurile dionisiace. Dar, indiferent dacă tracologii au dreptate sau îşi lasă imaginaţia să zburde niţel, un lucru e limpede: creştinismul nu-i decât o frunză de smochin care acoperă o practică spirituală primitivă. În general, extazul focului pornea de la un singur om, femeie sau bărbat, şi infecta toată comunitatea în decurs de o zi şi-o noapte, cât dura festivalul. Preoţii locali participau şi ei deseori, cu discreţie, la festivităţile focului, deşi până în ziua de azi Biserica Ortodoxă le condamnă considerându-le vrăjitorii – lucru deloc surprinzător, de vreme ce Biserica Ortodoxă nu s-a făcut cunoscută niciodată pentru liberalismul său. De fapt, Biserica Ortodoxă Greacă arunca o anatemă atât de crâncenă asupra acestei practici, încât anasteriazii greci trebuiau să-şi modifice instrumentele, dând gaida (cimpoiul) din piele de capră pe lira (scripca) mai puţin animalică.

Poveştile transmise pe cale orală despre mari mergători pe tăciuni evocă însăşi natura adorației: căutarea unui echilibru între lumea umană şi lumea spiritelor. Înainte de festival, Zlata se face rece ca piatra. Ca să se încălzească, îşi îmbrățişează cuptorul încins până la incandescență şi strânge în palme tăciuni aprinşi. Odată, simțindu-se stânjenit, soțul ei a împiedicat-o să intre în foc. Pe loc a lovit-o apoplexia şi a paralizat. Dar apoi a auzit ritmul tupanului care bătea precum pulsația sângelui, şi-a aruncat pătura de pe ea şi s-a ridicat din pat. Ca o somnambulă, s-a apropiat de foc şi a mers pe tăciuni. Anul următor, soțul a început deodată să geamă Vuh vuh vuh şi-a rupt-o la fugă către foc. Îl apucase criza şi pe el. Poate era răzbunarea sfinților Constantin şi Elena? În orice caz, Zlata şi soțul ei au început să calce focul împreună, ca într-un duet, iar sănătatea şi norocul s-au întors la ei. Pentru scurtă vreme. Apoi el a murit, lăsând-o singură cu şase copii.

Altă mergătoare pe tăciuni, pe nume Kerka, a intrat în foc pe când era însărcinată în ultimele săptămâni cu cel de-al şaselea copil. Într-o criză extatică, a căzut în mijlocul tăciunilor, cu burta în jos. Copilul, o fetiță, a supraviețuit, ba chiar Kerka a reuşit să-i prezică viitorul: te vei mărita de două ori şi vei rămâne grea la patruzeci şi opt de ani. Nimeni n-a crezut-o, dar exact aşa s-a întâmplat. Fiica, Kostadinka, e acum femeie bătrână şi locuieşte singură într-un sat de coastă din Strandja, într-o sărăcie lucie, motiv pentru care oricine o vizitează ştie că trebuie să-i aducă un kilogram de făină şi o sticlă de ulei. De ce? Pentru că-i place să dea pomană de pâine pentru konak, bisericuța locală. E singurul konak în care există un pat, şi nu orice pat. Odată, Kostadinka a căzut şi s-a rănit la picior. Rana s-a infectat şi în cele din urmă a cangrenat, dar femeia era atât de săracă, încât nu-şi permitea să meargă la doctor. Într-o noapte,

lovită de febră, şi-a văzut mama moartă intrând în casă şi a strigat: Mamă, mor! Bineînțeles că mori, a zis Kerka, fiindcă n-ai grijă de tine. Acuma, uite ce trebuie să faci. Coace o pâine, fă pomană cu ea la biserică şi rămâi să dormi acolo. Kostadinka i-a urmat instrucțiunile. În dimineața următoare, rana a prins a se vindeca.

Dar nu mai există mari nestinari în Strandja. E o artă apusă, aşa mi s-a tot spus. Cimpoierul rotofei era fiul unuia dintre ultimii mergători pe tăciuni. Repetatele valuri de persecuție, mai întâi din partea Bisericii, iar apoi din partea statului comunist, au izbutit în cele din urmă să rupă comuniunea femeilor cu focul. Statul îşi avea propriii nestinari falşi, aprobați oficial, care jucau teatru pentru turişti în stațiunile năpădite de kitsch ale Rivierei roşii (uneori folosind şi urşi ținuți în lanțuri), dar adevăratul ritual era scos în afara legii.

Marina a oftat.

— Au arestat pădurea. Totuşi, în ultimele patru mii de ani, cultul focului nu s-a stins. Încă mai există speranță.

Pădurea mă încolțea cu agiasmele ei clocotitoare, cu zbuciumul ei muzical, cu chipurile care se aplecau din toate părțile, cu vigoarea crescândă din trupurile noastre. Mă simțeam ca prinsă în capcana unui vis – bun sau rău, nu ştiam. Marina zâmbea enigmatic.

— Ai simți-o şi tu, mi-a spus. Energia e foarte concentrată aici. Trebuie să fii pregătită s-o primeşti. Altfel te îmbolnăveşte. Locuri ca ăsta mai sunt în Strandja. Dacă mai rămâi pe-aici, te vor găsi.

— Mai rămân pe-aici, i-am spus.

Marina s-a uitat la mine fără să mă privească în ochi, un truc de-al ei care te descumpănea.

— Ai grijă, m-a avertizat. Strandja nu-i pentru oricine. E un munte care nu te lasă să intri.

Toată lumea părea drogată. Pădurea era ca un opiaceu.

— Şi nici nu te lasă să ieşi, a adăugat Marina.

M-a izbit deodată motivul pentru care era important să vii în pădurea asta. N-avea nimic de-a face cu sfinții Constantin şi Elena.

Dincolo de fețele bătrânelor cu copii şi nepoți plecați departe, în țări străine, pe când în jur se purtau războaie reci sau încinse, pe când erau şterse de pe fața pământului regimuri politice şi armate întregi, şi doar icoanele cu chipuri omeneşti rămâneau neatinse în poala lor, am înțeles de ce. Era o poveste nespusă – dar era cântată, dansată, purificată în foc şi-n apă, an după an. Pe când Imperiul Otoman se dezmembra încet şi Războaiele Balcanice smulgeau oamenii de pe pământurile lor, femeile erau forțate să treacă această graniță sub amenințarea morții. Apoi, timp de o jumătate de secol, le-a fost interzis s-o treacă sub amenințarea morții. De aceea era importantă venirea aici, atât de aproape de frontieră în spațiu, şi totuşi atât de departe în timp.

După-amiază, grupul s-a îngrămădit în duba sovietică şi a pornit înapoi spre sat, fiecare ținându-şi în poală icoana îmbrăcată.

— Au nevoie de odihnă, a spus femeia care mesteca gumă şi mi-a făcut cu ochiul la plecare.

La căderea nopții, un om a întins tăciunii cu grebla, iar toba şi cimpoiul şi-au rostit cântările ritualice pentru cei care mergeau prin foc. Trei, câte una pentru fiecare etapă a ritualului. Prima se numea Plecarea; în timpul ei, orchestra şi mergătorii dădeau roată de trei ori tăciunilor, în sens invers acelor de ceasornic. Pe ritmul plin de alean şi de senzualitate al unei muzici din soiul acela care te face să simți că aparții pădurii a început etapa htoniană. A doua piesă muzicală, Posesia, îi însoțea pe nestinari în foc. Cei doi bărbați cu piele de reptilă şi două grecoaice au păşit pe tăciuni, fiecare strângând la piept câte o icoană. Au traversat toți patru porțiunea cu jar şi au trecut unii pe lângă alții fără să se privească sau să-şi taie calea. Nu era un moment de conexiune între oameni, era vorba de stabilirea unei conexiuni cu focul, prin intermediul icoanelor.

Marina mi-a şoptit că există câteva deosebiri între nestinarii din Strandja şi alți mergători-prin-foc tradiționali. Călcatul tăciunilor până se făceau cenuşă. Surplusul de daruri de care se bucurau. Şi mai presus de toate: în vremurile de demult, comuniunea fizică cu focul era punctul culminant al unui calendar anual de ritualuri în care figurau diverse avataruri ale celor două elemente primordiale: Zeul-soare-foc şi Zeița-noapte-peşteră.

Era ca şi cum te-ai fi aflat în interiorul unei inconştient colectiv. Cele două grecoaice veneau dintr-un sat în care ritualul se păstrase în cea mai bună stare, dar se practica doar într-o societate de inițiați foarte exclusivistă, şi tocmai acest protecționism salvase anastenaria grecească în forma ei autentică. Arşița tăciunilor îi învăluia pe privitori. Părul meu stătea să se aprindă. Nu-mi mai amintesc a treia melodie, cea denumită În foc.

Extaz: să fii extras din tine însuți. Extazul se experimentează colectiv în pădurile astea încă de pe vremea serbărilor dionisiace. Dar acesta e doar un fel de extaz. Unii istorici cred că antica Tracie e o epocă prea îndepărtată pentru a căuta acolo prima scânteie. Un cercetător din partea locului speculează că primii anastenarizi s-ar putea să fi fost călugării isihaşti de la Paroria. La urma urmei, există similitudini: meditația intensă, schimbarea temperaturii corporale, dizolvarea egoului şi comunicarea cu energia divină. Mai e vorba şi de gesturi: la fel cum călugării isihaşti practicau o meditație prin legănare, tot astfel exista şi aici un obicei (pierdut în haosul demografic al Războaielor Balcanice) conform căruia anastenarizii se legănau şi-şi loveau capetele de icoane ale Fecioarei Maria. Şi, în sfârşit, simbolurile materiale: în vechea iconografie nestinară, Sfânta Marina calcă pe pământ roşu, în timp ce din poalele îmbrăcăminții îi ies şerpi, iar Fecioara Maria e îmbrăcată în roşu. Roşu ca „veşmintele" icoanelor de azi, roşu ca mantiile Sfinților Constantin şi Elena. Pe călugării de la Paroria i-au risipit războinicii islamului în anii 1350, dar oare e posibil ca moştenirea lor secretă să fi fost încredințată populației civile?

— Sssss, a sâsâit ca un şarpe una dintre grecoaice, de pe porțiunea încinsă.

Nedumerită, m-am uitat la Marina, dar fața ei luminată de văpaia tăciunilor era întoarsă către cerul nopții. Sâsâitul, mi s-a spus mai târziu, era un semn de cinstire a Sfintei Marina, patroana şerpilor şi a focului.

— Să fii atentă la bulgărele de foc, mi-a spus Marina. Apare câteodată cam la vremea asta din an.

Misteriosul bulgăre de foc văzut de locuitorii Strandjei, care s-ar putea să fie un dragon zburător. Am ridicat privirea către cerul spectral şi am văzut galaxii apropiindu-se.

Câteva zile mai târziu, ducându-mă cu treabă în satul Trecerea, care domina la rândul său o albie de râu prăpăstioasă, am văzut-o pe Iglika împreună cu un nestinari cu faţa palidă. Erau la locuinţa bunicii ei, într-o după-amiază, la umbra viţei-de-vie. Neatinşi de soare, arătau ca doi fraţi gemeni coborâţi de la o latitudine scăldată în ceţuri, într-o scurtă vizită pe pământ.

Mergătorul pe tăciuni m-a salutat cu un surâs convenţional. L-am întrebat cum se simte.

— Reîncărcat, a spus el distant. Focul mă încarcă.

Am salutat-o pe Iglika, dar ea nu şi-a amintit de întâlnirea noastră de la Agiasma cea Mare, poate nici de adunarea propriu-zisă. Avea o privire complet goală. Iar când i-am strâns mâna rece, m-a apucat şi pe mine îndoiala.

ceşma

Din turcescul çeşme. Cişmeaua, fântâna curgătoare cu apă de băut pe care o întâlneşti pe marginea drumurilor peste tot în Balcani, unde îţi legi calul, îţi umpli cu apă plosca din piele de capră, tai un pepene, arunci resturile la stâlpul unui coş de gunoi. Câteodată mai e acolo şi câte o placă memorială care marchează locul de veci al vreunui erou local sau păstrează pentru cineva amintirea unei persoane iubite. Verişoară prozaică a agiasmei, ceşma este

ospitalitatea fără gazdă, Balcanii fără frontiere. Apa e bună şi-ai vrea să mai zăboveşti, gâdilat de fluturi.

Dar, dacă zăboveşti, se întâmplă diverse lucruri. Mă oprisem şi eu la o cişmea de pe marginea drumului, la capătul unui cătun somnoros. Când m-am întors, bărbatul era deja în spatele meu.

UN PENSIONAR DE LUX

Era bronzat şi se purta de parcă drumul ar fi fost proprietatea lui.

— Am venit numa' să văd care-i treaba, a zâmbit el politicos.

Era atât de bine îmbrăcat, atât de diferit de localnici, încât cu greu i-ai fi ghicit vârsta.

— Te-am văzut de lângă casă.

M-a măsurat cu privirea din cap până-n picioare. Ajunseserăm în dreptul maşinii mele.

— N-ai vrea să bei o cafea cu noi?

Mi-a citit îndoiala pe față.

— Suc de portocale? Suntem aici, la doi paşi.

A arătat către casa somptuoasă, pe jumătate ascunsă după un zid pe lângă care trecusem deja, minunându-mă de un asemenea exemplu minunat de baroc gangsteresc, deloc

genul de casă pe care te-ai fi aşteptat s-o vezi prin satele astea fantomatice. Mai târziu, când i-am descris întâlnirea unui localnic din satul „meu”, acesta mi-a spus: „A, da, ăla cu nevasta care iese să arunce gunoiul goală puşcă”.

Am parcat în faţa zidului în stil Hacienda şi am intrat nutrind presimţiri rele. Bordura piscinei din curte era presărată cu statui de ipsos reprezentând animale exotice.

— Soţia mea e austriacă, a fost anestezistă şi-a ieşit la pensie, a spus el pe un ton ambiguu, după care a intrat în casă să aducă răcoritoare.

Soţia, în bikini, şedea cocârjată pe un şezlong. Mi-a zâmbit, mijind ochii ca două tăişuri. Avea părul blond platinat şi pielea de culoarea mahonului.

— Ei sunt câinii noştri, a spus ea – şi mi-a comunicat numele celor doi ciobăneşti germani.

Era rasa aia care se dresa odinioară pentru a vâna oameni, mascote adorabile ale vieţii de frontieră din timpul comunismului.

— Pe câini îi iau cu mine când mă duc la vânătoare, a spus gazda, ieşind cu un pahar de suc pentru mine, cu whisky pentru el şi cu nimic pentru soţie. Dar nu mă duc să ucid. Am deja de toate. Nu mai am nevoie să şi ucid.

— Ia loc, destinde-te, m-a poftit soţia, arătând către un scaun de lângă al ei.

M-am aşezat ţeapănă.

— Cunoşti pe cineva care-ar vrea să cumpere casa asta? m-a întrebat bărbatul. E de vânzare.

Am întrebat de ce vor s-o vândă.

— Ei, păi, ne mutăm în Spania. Ne-am săturat de stat aici. Ne-am construit casa visurilor, tot ce vrem e să trăim bine, dar de fiecare dată când plec de-acasă văd numai ţigani.

— Ţigani, a zis soţia scuturând din cap, cu un zâmbet ce aducea cu o tăietură de cuţit de-a curmezişul figurii ca de cal. Trebuie să ţinem porţile încuiate tot timpul.

— Ţiganizarea acestei ţări a atins proporţii epidemice. Precis ai observat şi dumneata, a zis el cu un aer posomorât şi s-a uitat la mine pe deasupra paharului de whisky, căutând să-mi obţină aprobarea, după care a schimbat tactica. Eşti singură? Ce faci în sălbăticia asta?

Poarta închisă era operată electric, cu cod.

— Caut poveşti despre frontieră, i-am răspuns.

Mi-a aruncat o privire pătrunzătoare.

— Ce-i cu frontiera?

— Păi, ştii şi dumneata.

Ştia. S-a dus în casă şi a adus o foaie de hârtie.

— Stai să-ţi arăt, că sunt lucruri pe care nu le cunoşti, drăguţă, a spus el şi s-a apucat să deseneze. Ăsta e fluviul Rezovo. De cele mai multe ori, pe-aici treceau est-germanii. Ce-şi ziceau ei, e doar o pădure, nu-i ca Berlinul. Floare la

ureche. Dar nu ştiau ce-i aşteaptă. Pentru că aici era un zid fals de sârmă ghimpată... şi uite-aici era ăla adevărat.

A schițat gardul dublu de sârmă ghimpată.

— Când şmecherii ăia nu reuşeau s-ajungă de partea cealaltă, rudele şi prietenii lor, sau cine i-o fi aşteptat acolo, înțelegeau... Şi pe urmă, ăia de-acasă, din Berlin, încasau doi ani. Unii nu mai ieşeau vii din puşcărie. Dar mai întâi îi puneau la perpelit. Aveau un departament special pentru asta. Şi după câteva zile cântau ca privighetorile.

Din spatele unui colăcel de fum, soția a zâmbit în felul ei vag ironic.

— De unde ştii toate astea? am întrebat.

— Pentru că pe vremea aia lucram la Centrul Cultural din Berlin. Aveam paşaport pentru toată Europa, deşi n-am abuzat niciodată de el. Bineînțeles, serveam drept curier între Berlinul de Est şi cel de Vest. Dar de-o vreme huzuresc din pensie.

— Ce fel de curier?

Deşi ştiam deja.

— A, păi, scrisori, chestii în plicuri.

Mi-a făcut cu ochiul.

— Nimic sinistru.

Fusese pe statul de plată al Securității Statului. Centrul Cultural din Berlin era o acoperire, în spatele ei se

desfăşura adevărata activitate „culturală” – spionaj, contrabandă, sifonarea fondurilor publice.

— Îmi dau seama că eşti naivă. Lucrurile nu erau chiar aşa, numai în alb şi negru, a continuat el cu o ardoare neaşteptată. Nu existau nevinovaţi, doar oportunişti. Şi-o cereau, ăsta-i adevărul, încercau ei să fie mai isteţi ca sistemul. Dar sistemul era mai deştept. Crezi că localnicii erau nevinovaţi? Ha! Uite, de pildă, un cioban de prin partea locului, un suflet de om simplu. Genul în care poate să aibă încredere un tânăr fugar rupt de foame, îngheţat şi rătăcit în pădure, când ciobanul îi zice „Stai aici, că-ţi aduc ceva de mâncare”. Pe urmă se duce şi-l pârăşte la patrulele de grăniceri. Cătuşe şi auf Wiedersehen. Iar ciobanului i se dă un ceas. Un ceas sovietic. Aşa erau localnicii ăştia prietenoşi.

Un ceas sovietic pentru o viaţă de om.

— Vezi turnul ăla de-acolo?

A arătat cu degetul către antena radio de pe vârful celui mai apropiat deal.

— Ăla era folosit de stat ca să tragă cu urechea. În restul ţării, blocau transmisiile radio, dar aici, la graniţă, intrau pe recepţie şi ascultau.

Soţia lui închisese ochii şi se concentra asupra bronzatului.

— Statul comunist şi protejaţii lui puneau mâna pe miliarde. Jefuiau ţara pe faţă. Cărau în serviete antichităţi şi averi întregi. Şi ştii de ce mulţi dintre ăştia au rămas la putere până-n ziua de azi? Pentru că sunt profesionişti. E imposibil să-i învingi.

— Dar dumneata? am întrebat. Cu dumneata cum rămâne?

— Cu mine?

A ridicat mâinile într-un gest care sugera neutralitatea.

— Eu am rămas în străinătate.

Apoi a arătat cu capul spre soția lui.

— M-am întors abia acum câțiva ani. Ca să duc o viață bună. Dar e imposibil.

— Țiganii, a zis soția. Nu-i pot vedea în fața ochilor.

— Nu doar din cauza lor. Din cauza tuturor. Eşti singură? Trebuie să te fereşti de bărbații balcanici. Sunt tare răi.

— Da, a zis soția, deschizând un ochi jucăuş. Bărbații balcanici, răi de tot.

Şi-a scos sutienul şi o clipă m-am gândit cu groază că vor să mă invite la o partidă de sex în trei. Sânii îi erau la fel de bronzați ca restul corpului.

— Sexişti, rasişti, retrograzi, xenofobi, a continuat el, apoi s-a întors spre mine. Cine te plăteşte pentru asta? Cineva trebuie să te plătească.

— Sunt scriitoare. Nu mă plăteşte nimeni pentru nimic, din păcate.

A pufnit cinic şi a clătinat din cap.

— Pe vremuri, în zilele bune, aveam metodele noastre pentru ăştia ca tine, a zis el.

— Cum adică ăştia ca mine?

În privința metodelor eram deja lămurită.

— Genul progresist. Care umblă peste tot şi pun întrebări. Ah, ce păcat! În multe privințe, atunci a fost o epocă de aur.

Venise vremea să le mulțumesc pentru suc. Am întins mâna să iau pagina pe care desenase.

— Stai să-ți dau numărul meu, a zis el, în caz că-ți vine-n minte cineva care ar putea să cumpere casa.

Mi-a luat pagina din mână, a rupt un colț şi a scris la repezeală ceva pe el, apoi a rupt în bucățele restul foii şi le-a adunat grămăjoară pe masa de sticlă.

Ceasul lui nu era rusesc, ci elvețian.

— Mai vino pe la noi, a surâs soția.

M-am întrebat cât de mult înțelegea sau o interesa, dar nu era momentul pentru asemenea introspecții.

El m-a condus prin poarta electrificată până la maşină, iar după ce am urcat la volan, s-a aplecat prin geamul deschis şi mi-a zis nonşalant:

— Nu te-apuca să dezgropi morminte vechi, drăguță. Nu interesează pe nimeni.

— Pe mine mă interesează, am spus.

A bătut cu palma în acoperişul maşinii în semn de bun-rămas.

Singurii oameni pe care i-am văzut pe drumul spre ieşirea din sat au fost doi bătrâni boţiţi, care şedeau pe o bancă prăvălită, îmbrăcaţi în salopetele acelea muncitoreşti de un albastru spălăcit, pe care odinioară le repartiza statul „pe gratis", precum deţinuţilor în puşcării. Dacă i-aş fi atins, poate-aş fi descoperit că li se oprise mecanismul intern undeva cu douăzeci şi cinci de ani în urmă.

M-am întors la cişmea şi am golit sticla cu mână tremurătoare. Am ţinut-o din nou sub jet, multă vreme, lăsând apa să se reverse, până am văzut colţul de hârtie pe care-mi scrisese numărul lui.

Dar nu era niciun număr, doar un mesaj: „N-ai decât o singură viaţă".

415

Numărul de turişti străini „dispăruţi" între 1961 şi 1989, citat de diverse surse ca fiind înregistrat în arhivele Ministerului Bulgar de Interne. Nu ştiu dacă acesta e numărul real, dar ştiu că nici măcar un singur soldat sau politician n-a fost pus sub acuzare. Mulţi dintre cei 415 au fost îngropaţi în morminte nemarcate chiar de soldaţii care i-au împuşcat. Erau germani, polonezi, cehi, unguri, ceceni şi alţi cetăţeni ai Uniunii Sovietice, de obicei cupluri tinere, călători solitari sau perechi de prieteni. Motivele pentru care au făcut pasul acesta disperat erau diverse: situaţii sociale fără ieşire, dispute familiale, iubiri complicate, fentarea serviciului militar, dorinţa de-a se reuni cu familia sau cu persoana iubită din Vest. Bulgaria avea reputaţia înşelătoare de-a deţine o „graniţă verde", prietenoasă, mult

mai uşor de trecut decât Zidul Berlinului. Cel mai adesea însă, victimele acestei graniţe erau chiar bulgarii; de-a lungul Războiului Rece, au fost împuşcaţi cu sutele, uneori şi femei, şi copii. Au şi scăpat cu sutele.

Dintre celelalte naţionalităţi, cei mai mulţi veneau din RDG. Numărul est-germanilor care au încercat să treacă această ultimă frontieră dintre Pactul de la Varşovia (Bulgaria) şi NATO (Turcia şi Grecia) se ridică la circa 4 000. Dintre aceştia, 95% au fost arestaţi de grănicerii bulgari şi au fost condamnaţi la închisoare. Unul dintre ei era un tânăr DJ din Leipzig, pe nume Thomas, care, în 1981, a fost mutilat de câini şi împuşcat în picior. Armata l-a dus la spitalul din Burgas, unde i-a fost amputat piciorul înainte de-a fi repatriat. Treizeci de ani mai târziu, s-a întors ca să revadă locul din dreptul gardului de sârmă ghimpată, unde trupul şi viaţa i se schimbaseră pentru totdeauna, şi s-o reîntâlnească pe sora medicală care îl îngrijise la Burgas.

Din punct de vedere birocratic, germanii reprezentau un caz special: cele două guverne înfrăţite semnaseră un acord „pentru prevenirea evadării în Vest a cetăţenilor Republicii Democrate Germane prin trecerea graniţei cu Republica Populară Bulgaria, pentru reţinerea celor care încalcă legea şi predarea lor către autorităţile de drept”, iar la sfârşitul anilor ’60 – conform unor afirmaţii neprobate – Stasi a mers şi mai departe: prin intermediul ambasadei RDG din Sofia, a înfiinţat un fond pentru recompensarea soldaţilor bulgari care ucideau cetăţeni germani fugari. Mai erau şi alte avantaje: medalii pentru „servicii excepţionale”, permisii suplimentare şi câteodată chiar vacanţe în RDG.

Printre ultimele victime ale acestei frontiere s-a numărat un băiat de 19 ani din Leipzig, pe nume Michael, care a fost executat de un grănicer de 20 de ani cu un singur glonț tras de aproape în obraz, sângerând până la moarte, la o sută de metri distanță de teritoriul Greciei. Se petrecea în iulie 1989, cu patru luni înainte să cadă Zidul Berlinului. Părinții lui, care erau divorțați, au sosit la Sofia să-i vadă cadavrul, iar maică-sa şi-a petrecut restul scurtei sale vieți încercând să-l aducă în fața justiției pe grănicer. Michael îşi petrecuse toată adolescența plănuindu-şi evadarea dintr-un viitor previzibil. Îşi luase la el toate economiile: 790 de mărci şi o monedă de aur.

SÂRMA GHIMPATĂ DIN INIMĂ

Era o casă oarecare, o locuință sătească dărăpănată, cu gard scund de piatră, cu galoşi de cauciuc la intrare şi cu o bucată de carton în locul unei ferestre sparte. Grădina era toată numai foşnet de trandafiri şi de meri cu fructe mici, timpurii, care îți umpleau gura de amăreală când muşcai din ele. Țuică de casă din prune fermentate în cazane de câte o sută de litri, lângă robinetul de afară. Mirosul lemnos al roşiei grase şi dulci, din soiul „inimă de bou”, m-a lovit încă din clipa în care am deschis poarta.

Aici locuia un bătrân cu care voiam să mă întâlnesc pentru că, în perioada anilor ’60, ’70 şi ’80, fusese caporal în divizia a 7-a grănicerilor militari.

Nu te duce, mă avertizaseră localnicii, nu-i sănătos la cap. Nu vorbeşte nimeni cu el, n-are prieteni, pluteşte necazul peste capul lui de când a făcut ce-a făcut.

În spatele porții era o piatră memorială monolitică, înaltă cât un stat de om, dedicată unui grănicer care, după expresia preferată în Balcani pentru exprimarea autocompătimirii, fusese „ucis cu sălbăticie de turci” în 1948. Era vorba de tatăl lui, care, mai târziu, în versiunea cosmetizată a poveştii, apărea drept erou, deşi nu fusese deloc erou, ci doar un spion trădat de alți camarazi spioni, răpit şi dus la Istanbul. Era o poveste nebuloasă despre maşinațiile unor agenți dubli, în care erau implicate serviciile de contraspionaj bulgar, sovietic şi turc şi care îți lăsa impresia că acea crimă sălbatică fusese comisă nu de „turci”, ci de MGB, succesoarea criminalei în masă NKVD şi înaintaşa KGB-ului.

De poartă era prins un anunț mortuar în care apărea portretul unui tânăr zâmbitor, în uniformă militară. Îl chema Nasko şi murise în 1986. În ochii lui căprui, inteligenți era ceva care mi-a rupt inima. Speranță.

L-am găsit pe bătrân la cotețul orătăniilor din spatele casei, fugind după găini cu o roabă goală. Vânjos, cu pieptul înfundat, îmbrăcat din cap până-n picioare în haine de camuflaj şi încălțat cu bocanci militari, cu şireturile dezlegate. Când m-a văzut, s-a oprit din înjuratul găinilor şi a dat drumul roabei.

— Care-i problema?

S-a apropiat de mine şi m-a fixat amenințător cu un ochi albastru. În locul unde ar fi trebuit să se afle celălalt ochi, pielea îi era cusută complet. Am făcut un pas înapoi. Era nebărbierit şi avea un iz acru, de sudoare şi pileala de cu o seară în urmă.

— Am venit în vizită în sat, i-am spus şi am adăugat: Condoleanțe pentru soție.

Soția îi murise cu o săptămână în urmă. În primul moment, am crezut că are de gând să mă îmbrâncească pe scări într-un şuvoi de obscenități. Dar mi-a răspus:

— Stai jos.

Apoi a tras un scaun de plastic pentru mine şi altul pentru el. M-a întrebat cum mă cheamă şi de unde sunt, după care am tăcut amândoi. Mâinile enorme şi noduroase nu-şi găseau locul în poală. Mi le-am imaginat frângând gâtul unei găini. Dar el a cules o prună vineție de pe o ramură joasă şi mi-a întins-o.

— Ce-ați pățit la ochi? am întrebat cu voce răguşită, punându-mi pruna în poală.

— Infecție, a răspuns el. Şi săptămâna trecută a murit a bătrână. S-a dus totul. Nu ştiu de ce, dar viața mea nu s-a aranjat cum trebuie.

După un timp, a adăugat:

— Am avut un băiat. Nasko.

A început să-i tremure bărbia şi din unicul ochi rămas au pornit deodată să-i curgă lacrimi.

— Băiat mintos, bun. Urma s-ajungă ofițer. La radiocomunicații. În el ne puneam noi nădejdea.

— Ce s-a-ntâmplat?

— Accident, cică. Ofițerul comandant l-a pus să dinamiteze o carieră. Să facă rost de piatră pentru vila nu ştiu cărui general. În miez de noapte. Un focos a lovit o piatră rătăcită. O bucată ascuțită din piatra aia l-a tăiat în două.

„Accidentele” cu soldați erau atât de obişnuite înainte de ’90, încât moartea lui nici n-a fost investigată, şi, oricum, viețile soldaților contau la fel de puțin ca cele ale fugarilor pe care erau obligați să-i vâneze.

— Băiatul meu... o secundă şi s-a dus. Fiindcă nu ştiu ce general îşi dorea vilă.

Acum îi curgeau lacrimi şi din orbita fără ochi.

— Pe urmă, în 1989, s-a-ntors lumea cu susu-n jos. Pospaiul de bani pe care-i pusesem deoparte s-a făcut praf peste noapte. Şi Nasko nu mai era.

Am stat acolo, cu el, toată dimineața, sperând să obțin o mărturisire, un indiciu, un rezultat de orice fel. Printre lacrimi, îndrepta spre mine ochiul panicat:

— Ha? N-aud.

În mod repetat, nu a reuşit să audă acea întrebare.

— Viața mea nu s-a aranjat cum trebuie, spunea iar şi iar.

S-a înveselit când l-am întrebat despre restul familiei. Băiatul fiicei sale era polițist de frontieră.

— Şi dumneata ce zici de asta? l-am întrebat.

S-a întors spre mine cu un aer nelămurit, de parcă i-aş fi vorbit într-o limbă străină.

— E băiat bun, a zis.

— Patru generații de grăniceri, am insistat.

— Da.

A zâmbit vag şi i-am citit îndoiala pe față.

Iată ce auzisem, povestit cu fereală de localnici. Aici, unde datele şi faptele petrecute avuseseră un caracter definitiv, tot zvonul rămânea moneda de schimb preferată.

Executase un cuplu de cehi, sau poate polonezi, vorbea lumea. Pentru că ei erau inamicul, pentru că astfel se mai uşura viața de cazarmă: nu mai era nevoie să completeze formulare. Îi îngropaseră în pădure, în gropi săpate la mică adâncime.

Turnase benzină pe doi tineri de etnie turcă şi le dăduse foc, vorbea lumea. Pentru că încercaseră să treacă frontiera, pentru că erau „turci", pentru că pur şi simplu avea puterea s-o facă.

Văzuse un soldat din unitatea lui dând bir cu fugiții, vorbea lumea, aşa cum se întâmplă uneori cu cei obligați să facă de pază la graniță, şi-l împuşcase în spate. Pentru că trădătorii merită să moară, pentru că nu suporta să vadă pe cineva că scapă cu fuga.

Totuşi, relatările erau contradictorii. Poate crimele acestea nu erau opera lui, sau nu doar a lui. Poate de-a lungul timpului se transformase într-un depozitar convenabil al secretelor întunecate ale altor oameni.

La un moment dat, am băgat de seamă că plângeam şi eu. Unele lucruri nu se mai pot repara şi atunci ne vin în ajutor lacrimile. În ochiul lui de un albastru ca oţelul sclipea instinctul animalic de supravieţuire, care la oameni se transformă în nevoia de a fi îndrăgit, de a avea dreptate, pentru a putea să trăieşti mulţumit cu tine însuţi. El se schimbase, vorbea lumea, se închisese în sine, se sonase, iar apoi îi murise fiul. Aşa vorbea lumea, pe tonuri scăzute, cu un amestec de milă, repulsie şi ruşine.

Oamenii de felul lui, fanaticii cinstiţi, monştri frankensteinieni ai maşinăriei totalitare, erau blestemaţi să poarte în suflete Cortina de Fier, pentru ca rentierii de lux să-şi poată sorbi whiskyul şi să se lase purtaţi de amintirea epocii de aur.

— Pleci deja? m-a întrebat el tresărind, ca trezit din vis. Nici nu te-am servit cu nimic. Încep să uit de bunele maniere. Să mai vii. Ia nişte prune, uite.

Şi-a târşâit picioarele până la prun şi s-a apucat să culeagă agitat fructele, cu o mână tremurătoare, îngrămădindu-le în îndoitura braţului, până au început să cadă sunând stâlcit pe ciment.

klion (1961-1990)

Numele de alint pe care l-au dat militarii grăniceri gardului de sârmă ghimpată electrificat şi dotat cu alarmă, care străbătea pădurea şi închidea ermetic ţara, nu care cumva să ia contact cu vecinii. Numele oficial era Saorajenieto, Instalaţia, iar Instalaţia se afla acolo, chipurile, pentru a opri infiltrarea inamicilor. Dar dacă te uiţi la partea de sus a

gardului, care încă mai e în picioare pe unele porțiuni, vezi că sârma e îndreptată către adevăratul inamic: cel din interior.

În zona aceea crepusculară își duceau traiul soldații; numărau lunile și uneori anii până la permisia promisă, iar uneori mureau chiar de mâna lor sau de mâna vreunui camarad cuprins de o criză de furie. Îi însoțeau doar câinii, antrenați să-i aline pe unii și să-i vâneze pe alții. Erau două feluri de grăniceri: soldații de carieră, precum bătrânul cu un singur ochi, și tinerii de nouăsprezece ani, care fuseseră repartizați la frontieră ca să-și îndeplinească serviciul militar obligatoriu de doi ani. Serviciul la graniță era cel mai de temut dintre toate, deoarece coloneii responsabili cu forțele de graniță erau cunoscuți, după expresia unui fost soldat, drept „diavoli deghizați în oameni". Un alt fost grănicer mi-a spus: „Când nu mai ai deloc contact cu lumea exterioară, pot să te facă să crezi orice". Cu barbarismul ei feudal, funcționând ca o mașinărie bine unsă, viața în spatele Instalației era un microcosmos perfect al societății totalitare.

Fâșia de pământ care se întindea de-a lungul Instalației era cunoscută drept Făgașul Morții. Până și urma unei gheare de pasăre ar fi fost vizibilă pe solul netezit și întreținut cu mare grijă.

MORMÂNTUL LUI BASTET

De-a lungul anilor, auzisem poveşti despre locul acesta, iar acum ajunsesem să-l văd cu ochii mei. Era atât de aproape de graniță, încât mi-a şi apărut un mesaj pe telefon: „Turkcell vă urează bun venit în Turcia”.

Ca să ajungi acolo, aveai nevoie de o călăuză cu maşină de teren. Călăuza mea se numea Niki, iar tânărul Niki era scund, dar lat în umeri; nu împlinise nici treizeci de ani, dar părul îi era deja grizonant. Conducea o furgonetă emblematică pentru stilul sovietic, pe care cei care o dețineau o botezaseră UAZ-ka. UAZ-kaurile se produceau la Uzina de Automobile Ulianovsk, modelul fiind neschimbat din anii 1940; cu acest vehicul îşi lua Niki vizitatorii din ultimul oraş frontalier, îi ducea pe scurtul drum către Turcia şi mai apoi în pădure.

N-am văzut deloc trafic până să apară, brusc, o pereche de inşi nebărbieriți, cu rucsacuri în spate, care arătau aşa cum arăți după ce ai traversat Turcia cu pasul. Erau nişte umbre umane. Le-am prins privirea când am trecut pe lângă ei. N-au schițat niciun gest.

— Stop! i-am strigat lui Niki.

Oare le puteam oferi ceva? Dar Niki, fără să oprească maşina, a dat un telefon.

— Doi tipi pe marginea drumului, chiar înainte de bifurcația spre Situl Mare, a relatat el.

Şi asta a fost tot.

— Vor să se predea, mi-a explicat el, observându-mi expresia feței. De-aia merg pe marginea drumului, în loc să

se-ascundă în pădure. Măcar o să vină ăştia din patrulă să-i salte şi să-i ducă la secția de poliție, să-i scutească de mers.

— Dar...

— De-o vreme, a continuat el, văd de-ăştia zilnic. Nu pot să mă implic.

— Dar nu-ți pare rău de ei?

— Ba cum să nu, a zis el şi a ieşit de pe şosea, luând-o pe un drum desfundat. Dar n-am cum să opresc războiul din Siria, este?

I-am înțeles punctul de vedere, chiar dacă asta nu schimba faptul că nu ne opriserăm să le oferim nimic celor doi oameni cărora le lipsea totul. Era un an în care refugiații încă mai treceau granița în perechi, nu cu sutele şi cu miile.

Am trecut prin poarta deschisă şi ruginită a klion-ului.

— Poarta asta a stat încuiată până anul trecut, a spus Niki. Îți trebuia cheie.

— De unde făceai rost de cheie?

— N-aveai de unde. Trebuia să vii cu un ghid local care să aibă cheie.

Au ținut-o încuiată timp de douăzeci şi cinci de ani după sfârşitul Războiului Rece!

Niki, care avea douăzeci şi cinci de ani, nu pricepea de ce mă agit aşa. Pentru el, klion-ul era doar un exponat de muzeu din epoca mitologică a comunismului, când toată zona aceea, inclusiv cochetul oraş de la frontieră, era

cunoscută ca Zona Frontalieră Numărul Unu. Dar se pare că mai exista şi un alt motiv pentru care porțiunea aceasta de klion fusese încuiată atâta vreme.

Următoarea poveste care mi-a ajuns la urechi începe în 1981, în spatele klion-ului, dar îşi are rădăcinile într-un timp nedatat din Egiptul antic. E imposibil de separat adevărul de teoriile conspirației; singurele informații certe sunt morțile.

În 1981, un genist dintr-o unitate locală de grăniceri a fost chemat la o întâlnire ultrasecretă cu nişte arheologi de la Departamentul Patrimoniului Cultural. Când primea o invitație de acest fel, pe muritorul de rând începea să-l ia cu sudori, pentru că ştia că nu e de fapt o invitație. Genistul trebuia să ia parte la o expediție secretă pe un deal îndepărtat din Strandja, de cealaltă parte a klion-ului.

Topografic, zona era cunoscută ca Situl Mare, pentru că în vecinătate se descoperiseră câteva straturi de locuire antică: un complex de cult tracic circular, denumit Mişkova Niva, cu tot cu altar de sacrificiu şi cu relicvariu inscripționat de mâna unor preoți orfici, o necropolă tumulară, un fort tracic romanizat, o vilă romană de vacanță şi o rețea de mine de cupru antice. Din vârful colinei de 700 de metri înălțime puteai privi în jos la panorama dealurilor înverzite ale Turciei.

Iar dacă priveai în sus de la poalele dealului, îi puteai vedea forma asemănătoare cu o piramidă egipteană, mai mult decât a oricărui alt deal piramidal. Singurii oameni care veneau aici erau soldații care patrulau granița şi arheologii Războiului Rece. De aceea, ruinele se păstraseră într-o stare bunicică. Însă vânătorii de comori din ultimii douăzeci şi cinci de ani jefuiseră necropola şi reuşiseră cumva să

demoleze în întregime un turn roman. Niki şi cu mine am stat şi ne-am uitat la necropola în formă de soare. Pe timp de zi, locul acela emana o energie de mare intensitate.

— Nu-i de mirare, i-am zis lui Niki, că nenorociții ăştia de vânători de comori fac legea aici. Că doar urmează o potecă deja bătătorită.

Niki a zâmbit cu o politeţe indiferentă.

Pe la începutul anilor ’80, baronii comunişti au înfiinţat un Departament al Vânătorii de Comori în cadrul Academiei de Ştiinţe a Bulgariei; cetăţenii erau încurajaţi să dea raportul despre posibile amplasamente ale unor antichităţi. Miniştri, viceminiştri şi tot felul de oficialităţi sus-puse iniţiau săpături arheologice secrete, apoi îi înlăturau în mare grabă pe arheologi de la sit, iar după ce comorile erau extrase şi transportate de acolo, fără a fi vreodată înregistrate în scripte sau catalogate, fără măcar să mai fie vreodată văzute de ochii muritorilor, siturile erau aruncate în aer. Se spune – dar, la urma urmei, ce nu se spune în povestea asta? – că s-au găsit comori neprețuite: tezaure de aur din secolul al XIV-lea ale ultimului ţar bulgar, Ioan Şişman, şi ale lui Lisimah, care i-a succedat lui Alexandru cel Mare. Nimic nu-i putea împiedica pe marii stăpâni de la Comitetul Central al Partidului Comunist – dintre care unii nici nu ştiau cum se scrie corect cuvântul „arheologie” – să prade ţara. Antichităţile se vindeau pe piaţa neagră internaţională, iar valuta forte era livrată în valize diplomatice, cu ajutorul unor cadre precum pensionarul nostru de lux. Placa turnantă a traficului cu antichităţi dinspre est către vest era Viena. Cu finanţele astfel obţinute, tovarăşii îşi trimiteau nevestele şi amantele la cumpărături în Paris, în vreme ce ei se piteau în cabanele lor de vânătoare şi-n reşedinţele de pe litoral să bea whisky şi să preacurvească. Epoca de aur.

Epoca aceasta „de aur” a fost descrisă într-o manieră memorabilă de Gheorghi Markov în The Truth That Killed (Adevărul care a ucis), carte din cauza căreia Markov chiar a fost ucis de un agent secret pe Podul Waterloo, cu trei ani înainte ca fiica celui care îi fusese călău, Ludmila Jivkova, să emită ordinul de începere a lucrărilor aici, la Situl Mare. Am deviat de la subiect?

Niki, cu mâinile în buzunare, a ridicat din umeri.

— Nici nu eram pe lume când s-au petrecut toate astea. Eu sunt doar un ghid.

Ludmila Jivkova era pe atunci cea mai puternică femeie din țară: ministru al culturii, fiica lui Todor Jivkov, şeful statului şi secretarul general al Partidului Comunist, dovada vie că prima dinastie totalitară din estul Europei era în plin avânt. Jivkova însă nu lăsa impresia că ar fi o odraslă obişnuită de dictator. Ea îmbrățişase o viață de excentricități, părând să sfideze filistinismul pe care-l demonstrau acoliții tatălui său. La sfârşitul anilor ’70, a început să clădească un adevărat cult în jurul megaproiectelor pe care le iniția. Unul dintre acestea a fost Consiliul pentru Pace al Copiilor Lumii, care a reunit mii de copii în oraşul meu natal, Sofia. Eram chemați să ne adunăm la un gigantic complex de beton din afara oraşului, unde fiecare țară era reprezentată de clopotul său național. Complexul purta numele de Clopotele Păcii, iar în timpul vizitei acolo, la întâlnirea cu copii din toată lumea, cântam cântece special compuse pentru această ocazie. Dar n-am stat niciodată de vorbă cu copiii din toată lumea – nu făceam decât să aşteptăm la rând şi să sunăm, politicos, din clopotele lor naționale, fiindcă era clar până şi pentru un copil de opt ani că evenimentul nu era organizat pentru noi, ci pentru Jivkova şi anturajul ei, care făceau cu mâna din

tribune, într-un fel care amintea de gestul cu care cereau împărații romani execuțiile, apoi dispăreau în limuzine cu geamuri fumurii. Deşi era imposibil de făcut distincție între licărul de megalomanie şi aura mesianică, avea ea ceva – poate simplul fapt că era o femeie la putere şi că îndrăznea să dea glas unui alt soi de nebunie în mijlocul corului de zombi în costume maro. Discursurile şi textele ei scrise erau exaltate şi complet incomprehensibile.

Ludmila avea o obsesie pentru antichități. Povestea următoare este spusă de un bătrân vânător de comori, care lucra cu arheologi la vremea aceea. Într-o zi, pe când avea treizeci şi ceva de ani, Ludmila a sosit să asiste la săpăturile care se făceau pentru dezvăluirea unei comori importante dintr-un mormânt tracic. Arheologii descoperiseră o cunună de aur uluitoare, a unei prințese-preotese (monarhii traci aveau şi statut de preoți şi îndeplineau ritualuri). Când a văzut cununa orbitoare, Ludmila a luat-o şi a dat să şi-o pună pe cap. Echipa s-a năpustit s-o oprească: Nu, nu, e cu ghinion, nu-i bine să te joci cu obiectele din morminte! Bineînțeles că ea nu i-a luat în seamă şi şi-a pus cununa. La puțin timp după aceea, a suferit un accident de maşină aproape fatal, în urma căruia a rămas cu o rană la cap, şi a început să poarte turbane albe. Bătrânul vânător de comori n-a mai văzut niciodată cununa de aur.

Ludmila era un produs al epocii sale, odrasla unei gerontocrații feudale lacome, care poftea să sugă seva nației ca să-şi asigure viață eternă. Până la urmă, ea nu contesta nimic – era, pur şi simplu, următorul organism vampiric. Lucrătorii care i-au clădit monumentele faraonice în timp-record erau puşi să muncească suplimentar, în weekend, fără plată, ca să îndeplinească într-un singur an planul cincinal; erau tratați ca nişte sclavi.

Dar ea reprezenta, de asemenea, manifestarea unui defect în mentalul colectiv. Decenii de materialism dialectic, băgat oamenilor pe gât, trebuiau să producă un mecanism de compensare, iar ea întruchipa într-un fel vidul spiritual din miezul puterii absolute. În vid se poate întâmpla orice. Dogma sovietică nu reuşise să înlocuiască curentul subteran de misticism care străbate mentalul bulgar. Oamenii trăiseră aproape de ţarină timp de milenii, iar câteva decenii de inginerie socială sovietică băgaseră spaima în ei şi-i făcuseră suspicioşi, dar misterele pământului erau încă intacte. Le vorbeau celor în stare să asculte. Iar Ludmila voia să asculte.

Se spune că totul a început cu o hartă. Un vânător de comori care poate se numea Mustafa, sau poate nu, a sosit într-o bună zi la locuinţa unei clarvăzătoare pe nume Vanga, cerând să fie primit. Vanga, cea mai faimoasă prezicătoare din Europa de Est, intercepta veşti din trecut şi din viitor. Veneau oameni de la Moscova şi de la Belgrad s-o vadă în oraşul ei de la poalele dealurilor învăluite în ceţuri şi pline de izvoare fierbinţi, aproape de graniţa cu Grecia. Iată povestea Vangăi.

Născută în 1911 în oraşul macedonean Strumiţa, Vangelia „Vanga” Guşterova a fost surprinsă în copilărie de o tornadă monstruoasă şi praful i-a afectat ochii. Operaţia suferită la Belgrad n-a reuşit să-i redea văzul, iar la vârsta de treisprezece ani era deja oarbă, orfană şi săracă lipită. Dar, cu toate greutăţile întâmpinate, Vanga a început să comunice cu o lume invizibilă, să înveţe despre plante medicinale şi să aibă vise profetice. Într-o noapte din anul 1941, noaptea de dinainte ca puterile Axei să-i invadeze oraşul, Vanga a primit vizita unui călăreţ divin, care i-a vorbit şi i-a poruncit să rămână pe acest pământ cât mai

mult posibil. Misiunea ei era să ajute oamenii. A doua zi, s-a simțit iluminată din interior, a început să vorbească cu glasuri diferite şi să descrie evenimente din trecut şi din viitor. N-a dormit „timp de un an”, spunea sora ei – nu se putea opri din receptat. Era începutul vieții ei de oracol şi de vindecătoare şi oameni din toată lumea veneau la ea cu necazurile lor, inclusiv viitorul ei soț, care a venit s-o întrebe despre ucigaşii fratelui său. Cu toate că ştia cine sunt şi a prezis pierzania lor, Vanga nu le-a dezvăluit identitatea în fața lui. Niciodată să nu te răzbuni, l-a sfătuit ea, pentru că răzbunarea se răsfrânge asupra urmaşilor tăi. Povața ei era ca întotdeauna să fii bun şi indulgent cu alții, fiindcă nimic din ce faci nu se şterge. Soarta omenească nu poate fi schimbată, iar ea nu putea decât să privească „filmul” vieții cuiva şi să-l relateze. În ciuda acestui determinism, Vanga le-a oferit oamenilor îndrumare şi consolare în vremuri când psihoterapia era considerată prea burgheză.

În 1945, când au sosit sovieticii, a scăpat în ultima clipă de la a fi executată ca agent subversiv. Ani la rând, a continuat să stânjenească ideologic – o vrăjitoare, un anacronism, un duşman al poporului, un afront la adresa marxism-leninismului. Autoritățile au aruncat-o în închisoare, au intimidat-o, au încercat să-i închidă gura. Dar ea nu putea fi nici mituită, nici vândută, nici redusă la tăcere. Şi mai era o problemă: era prea populară, nu doar printre oamenii de rând, ci şi printre membrii elitei politice. Aceştia au ajuns să depindă în secret de ea – cine ştie, poate că, la urma urmei, mai exista ceva dincolo de materialismul dialectic? –, aşa că, într-un moment de mare inspirație, în 1967, au pus-o pe statul de plată al nou-înființatului Institut de Sugestologie. A devenit clarvăzătoare oficială, a căpătat şofer personal şi o sursă de venit convenabilă pentru statul comunist antreprenorial, care băga în buzunar taxele generoase

plătite de vizitatorii ei. Când şi când, dictatorul Jivkov însuşi sau vreunul dintre miniştrii lui trimitea după ea o limuzină cu geamuri fumurii, care o aducea la reşedința sa de la periferia Sofiei. Şi cine anume se apropiase în mod special de ea? Ludmila Jivkova, desigur. Atât de apropiată îi devenise, încât nepoata Vangăi a fost numită la Ministerul Culturii. Băgăcioasa de nepoată a Vangăi, îndeplinindu-şi cu exaltare rolul de „fiică" a clarvăzătoarei, cum se autointitula, era mereu prin preajmă, ascultând şi înregistrând.

Am crescut înconjurată de zvonuri despre Vanga, cunoşteam şi noi oameni care fuseseră s-o vadă, dar, chiar dacă păstrase legătura cu poporul, devenise proprietatea elitei. În perioada anilor '80, trebuia să fii cineva sau să cunoşti pe cineva ca să ajungi s-o vezi, iar părinții mei nu îndeplineau niciuna dintre condiții, erau nişte oameni de ştiință obişnuiți. Casa ei era plină de microfoane plantate de agenții Securității – ca să-i asculte pe vizitatorii veniți din Iugoslavia lui Tito –, iar ea ştia şi râdea nepăsătoare, pentru că era genul de glumă ezoterică din crepusculul totalitarismului.

Motiv pentru care Mustafa, vânătorul de recompense, trebuie să fi fost lac de sudoare când a apărut cu harta lui galbenă şi cu rugămintea de-a fi lăsat să intre la Vanga ca să-l ajute cu harta, fiindcă, iată, arată unde e îngropată o comoară grozavă, dar el nu reuşeşte să descifreze scrierea hieroglifică.

Vangăi îi erau nesuferiți vânătorii de comori, dar i-a dat voie lui Mustafa să intre. Cu ochii ei cusuți, a pătrunsmesajul hărții. Iar mesajul era spectaculos, dar terifiant. Mustafa a fost uşurat de hartă şi trimis la plimbare.

Locul însemnat pe hartă era în Strandja, i-a spus Vanga nepoatei sale; ea ştia exact unde se află dealul cu pricina. Nu era nicio comoară în el, ci un sarcofag de granit negru, inscripționat cu o scriere antică şi purtând un mesaj către omenire din milenii apuse. Cei care participaseră la expediția în care se adusese sarcofagul pe apă din Egipt până în Tracia fuseseră măcelăriți chiar pe locul acela, pentru ca râurile de sânge să spele orice aducere aminte a obiectului. Dar omenirea nu e pregătită pentru mesajul din interiorul lui, avertiza Vanga. Cine se amestecă o face pe riscul lui.

Fireşte, următorul lucru care s-a întâmplat a fost că nepoata Vangăi, care studia egiptologia, s-a dus cu harta la experți. Nu după mult timp, vestea a ajuns la cea cu turban şi la anturajul ei. Descifrarea simbolurilor a fost imposibilă, dar, odată ce Ludmila s-a avântat fatidic în miezul acțiunii, s-au dovedit posibile vizitarea locului pe care îl descrisese Vanga cu unele detalii şi pregătirea săpăturilor. Lucru pe care l-a şi făcut o primă echipă: în primăvara lui 1981, a sosit la Situl Mare, unde stăteam eu acum cu Niki.

Ne uitam în sus la peretele de stâncă, sub care se căsca o cavernă plină de apă stătătoare. Trebuia să te scufunzi şi să înoți pe sub apă ca să intri în peşteră. O rugasem pe Marina să mă însoțească, dar ei nu-i plăcea să vină aici din cauza felului în care se purtaseră expediționarii cu dealul acesta.

— Nu intri tu cu forța, trebuie să te lase pământul, mi-a zis ea.

Marina cunoştea vânători de comori care îşi apropriaseră antichități, iar apoi îi lovise ghinionul, de obicei lăsându-i morți.

Erau cinci sau poate şase în echipa de săpături: profesorul Mutafciev, care era istoric, şeful Patrimoniului Cultural şi un apropiat al lui Jivkova, nepoata omniprezentă a Vangăi, maistrul miner al Întreprinderii Miniere Strandja, un jurnalist, un numismat, un şofer. În povestea asta din ce în ce mai misterioasă, nu există niciun narator de încredere, dar este măcar pe jumătate cert că au ridicat tabăra aici, în seara zilei de 4 mai (după cum relata nepoata Vangăi, dar nu şi după relatările altora), şi că, puțin înainte de revărsatul zorilor, aşteptau să apară laolaltă razele „de soare şi de lună", adică tocmai ce le spusese Vanga să nu facă. Apoi au fugit.

— Ai fost vreodată aici noaptea? l-am întrebat pe Niki.

S-a uitat la mine.

— Ar trebui să mă plăteşti gras ca să-mi petrec noaptea aici.

— Cunoşti oameni care au făcut asta?

— Cunosc tot soiul de oameni.

Şi-a ferit privirea.

— Uneori e câte-o adunare de medii şi de astrologi care rămân să doarmă în locul ăsta. Cică e aşa o energie aici, de te doboară.

Ceea ce au declarat că au văzut acolo nepoata Vangăi şi profesorul Mutafciev a mai fost descris şi de alții ulterior, dar cu unele variații. Razele lunar-solare au desenat cercuri pe peretele de stâncă, apoi un triunghi, apoi (spunea nepoata Vangăi) a apărut o proiecție spectrală, „ca un ecran de televizor aprins în interiorul stâncii", a două siluete: un

bătrân cu barbă, care ținea în palmă un obiect rotund, şi o persoană mai tânără, bărbat sau femeie, cu mitra înaltă şi conică a faraonilor. Erau tridimensionale, de parcă s-ar fi desprins din piatră ca să se apropie de grup; martorii au rămas ca paralizați până s-a disipat viziunea. După care au fugit de-acolo mâncând pământul. Proiecția nu s-a mai manifestat la vizitele ulterioare.

Dorințele Ludmilei erau lege, aşa că a urmat la sit o echipă reconfigurată: la conducere se afla profesorul Mutafciev şi de data asta se mobilizase şi o forță armată, incluzând echipa locală de genişti, care juraseră să nu sufle o vorbă. Nici până în ziua de azi n-au suflat.

Şi-au săpat drum în interiorul dealului şi au descoperit galerii de mină de pe vremea tracilor şi a romanilor, ca în multe alte culmi ale Strandjei.

Ulterior, localnicii au povestit despre cum s-au înlăturat tone de pământ şi cum obiectele descoperite au fost încărcate în camioane militare şi duse de acolo – dar nimeni n-a spus şi ce anume se afla în camioane. Alții povestesc că în timpul săpăturilor era prezentă o maşină cu numere austriece – date fiind legăturile cu piața neagră din Viena. Totuşi, alții spun că proiectul era ținut sub observație de KGB, care era interesat de domeniul acesta de la sfârşitul anilor ’40, când se pare că o echipă sovietică ar fi făcut săpături în minele respective. Ceea ce explică, spun unii, exemplarele de Pravda din 1949 găsite înăuntru. Un căruțaş local din portul Burgas a depus mărturie că echipa sovietică încărcase statuete antice – numai busturi, preciza el!

Nicio poveste cu conspirații nu ar fi completă fără nazişti. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, erau staționate aici două unități germane, având ca principal obiectiv

spionajul pe calea telecomunicațiilor radio, aceleaşi pe care aveau să le folosească mai târziu comuniştii. Întâmplarea face ca unul dintre posturile lor de ascultare să fi fost aici, deasupra Sitului Mare. Înclinația naziştilor pentru ocult îi conduce pe unii la concluzia că adevăratul lor obiectiv a fost să scotocească prin minele antice – lucru care explică, zice-se, gunoiul de proveniență germană găsit în mine. Unul dintre germani a murit aici într-un accident bizar, călcat de un camion condus de prietenul lui pe când construiau buncăre în pădure. Piatra lui de mormânt e pe-aici prin apropiere, a zis Niki, dar a refuzat să mă ducă la ea.

Nepoata Vangăi a susținut, neconvingător, că pusese pe foc harta originală. Nițel cam târziu, ar fi remarcat Vanga, dar, în definitiv, ştia şi ea că e inutil să-i opreşti pe cei care se-ndreaptă hotărât către distrugere. Încercase de multe ori, iar exemplul cel mai dureros era fratele ei, căruia-i prezisese că va sfârşi la douăzeci şi trei de ani, în cel de-al Doilea Război Mondial, şi pe care îl implorase să nu se alăture mişcării de rezistență; cu toate astea, el s-a întors în Macedonia lor natală, unde a fost prins şi executat de nazişti în ziua când împlinea douăzeci şi trei de ani.

Din motive doar de ea ştiute, Ludmila Jivkova fusese anterior în vizită la nişte lama, care-i spuseseră că pe teritoriul Bulgariei era îngropat un sarcofag antic. Motiv pentru care ceea ce sperau să descopere ea şi Mutafciev era nici mai mult, nici mai puțin decât zeitatea egipteană cu cap de felină, Bastet.

Bastet – fiică a Zeului-Soare Ra, protectoare a feminității, aducătoarea de lumină şi de bucurie, principiul vital. Bastet – care ținea cheia cosmologică a civilizației umane în labele ei de pisică. Dacă Ludmila reuşea s-o descopere pe Bastet, ele două se puteau uni ca să cârmuiască nu doar un

mărunt satelit sovietic, nu doar pe toți Copiii Lumii, nu doar anticul Egipt, ci şi... ei bine, întregul Cosmos.

Iată versiunea oficială a ceea ce s-a descoperit în minele antice până să se pună capăt expediției. Niki mi-a enumerat obiectele: granit negru, deşi niciun sarcofag; artefacte din secolul I d.Hr.; unelte agricole antice; o veche linie ferată folosită la transportul de minereu în vagoane; găuri de sondă forate de naziști; ziare sovietice şi bulgăreşti din anii '50; ceramică romană; opaițe medievale. Apoi oamenii au început să se îmbolnăvească şi să moară.

Ludmila s-a dus prima. Ezoterismele ei înfuriaseră deja KGB-ul şi prin urmare aripa pro-KGB a propriului ei aparat de securitate (spre deosebire de aripa pro-Vest, între cele două purtându-se în taină un alt Război Rece), care o vedea ca pe un personaj apostat. Nu a fost pentru nimeni o surpriză că moartea ei subită, în iulie 1981, cu câteva zile înainte să împlinească treizeci şi nouă de ani, a devenit subiect de teorii ale conspirației care implicau KGB-ul, garantându-i şi o poziție potențială de martir, pe lângă cea de Mesia. Dar probabil că fusese victima unui anevrism cerebral cauzat de complicațiile accidentului de maşină din trecut. A murit în propria-i baie, tocmai pe când săpăturile secrete făceau mari progrese.

Imediat după grandioasele funeralii de stat, echipa s-a întors la sit, cu binecuvântarea ministrului resurselor minerale, care era un susținător al proiectului. Dar nici nu ajunsese bine echipa arheologică, că secretarul de partid din partea locului, care îi supraveghea, a şi venit într-un suflet să le spună că tocmai murise ministrul. Între timp, soldații aduşi să facă munca fizică au început să manifeste o paralizie a extremităților şi infecții oculare şi se spune că doi

dintre ei au murit la scurt timp după ce fuseseră lăsați la vatră.

În orice caz, în zona sitului părea să acționeze un fel de radiație misterioasă, un câmp de energie care îi oprea pe intruşi să pătrundă la nivelurile inferioare ale minelor. Mai târziu, cineva mi-a spus să-mi spăl sandalele de orice urmă de pământ care ar fi putut să rămână pe ele. Aşa, pentru siguranță. După cum subliniase de la bun început profesorul Mutafciev, pe o latură a Sitului Mare nu creşte nimic, nici măcar iarba. Dar solul din zona aceea îmi părea oricum cam pietros.

Mai târziu, se pare că arhitectul care făcuse planurile pentru săpăturile de la mină a suferit un accident de maşină care l-a băgat în comă. Imediat după dispariția lui Jivkova, adversarii din aripa KGB-istică a Securității de Stat au început să facă epurări în rândurile anturajului ei. Profesorul Mutafciev a fost judecat şi condamnat la cincisprezece ani de închisoare – chipurile pentru deturnare de fonduri publice, dar, din moment ce deturnarea de fonduri era principala activitate a întregii elite de partid, adevăratele motive ale înlăturării sale rămân secrete şi în ziua de azi, deşi logica arată în direcția jocurilor de interese din interiorul biroului politic.

Profesorul Mutafciev, care fusese creierul expediției, a rămas cu obsesia Sitului Mare tot restul vieții sale scurtate de prizonierat. Avea un vis recurent în care vedea cum din propriu-i trup țâşneşte un izvor şi cum un vultur îi dă rotocoale. Se pare că un vis similar a fost raportat de membrii echipei care a lucrat la mormântul lui Tutankhamon înainte să se îmbolnăvească.

Forțe speciale ale Securității Statului au aruncat în aer intrarea în mine, închizându-le ermetic. Şi, de parcă dinamitarea, inundarea şi izolarea în spatele klion-ului nu erau suficiente, forțele speciale ale Securității au patrulat zona până în 1989. Unii localnici spun că a mai existat şi un „gard viu", compus din mii de vipere crescute special pentru acest scop de uzbeci pe țărmul sudic al Mării Negre, în baza a ceva ce s-a numit decretul numărul 56. De ce uzbeci? De ce vipere? Ce scria în decretul numărul 56, „Să ne îndeplinim planul cincinal la şerpi într-un singur an"?

Multe mai sunt drumurile care duc la nebunie. E greu de identificat o singură ramificație a acestei poveşti ca fiind cea mai trăsnită, dar viperele crescute de uzbeci sunt greu de învins.

Tânărul genist care se angajase să renunțe la viață a supraviețuit. Numismatul a fost îndepărtat de la locul săpăturilor într-o fază timpurie. Minerul a continuat să lucreze la întreprinderea minieră până după 1990, când aceasta a fost închisă, golind de locuitori cochetul oraş de frontieră.

Dar cum a rămas cu Mustafa, vânătorul de comori? Descris de nepoata Vangăi drept individul agitat care strângea în pumn o hartă boțită, el a fost prima victimă – nu a lui Bastet, ci a agenților Securității lui Jivkova, care se pare că l-au „interogat" cu atâta sălbăticie, încât a murit mai târziu din cauza hemoragiei interne. Este totuşi o informație imposibil de confirmat şi niciunul dintre martori sau comentatori nu-l pomeneşte după nume; Bastet era mai reală pentru ei decât Mustafa.

Echipa de vânători de comori a lui Jivkova țintea să dezvăluie secrete celeste, dar pământul de sub picioarele lor

purta oseminte proaspete. Pădurea de la frontieră conține morminte colective, nemarcate, din perioada anilor 1950, când cei care protestau când li se naționaliza pământul erau pur şi simplu aduşi aici şi împuşcați.

Când l-am întrebat despre asta, Niki a spus că nu-i place să scormonească trecutul. Ştia unde sunt, dar în cercul său de prieteni erau cunoscute ca „morminte de bandiți".

— Că doar ce altceva ai putea să fii dacă te-mpuşcă şi te-ngroapă în pădure?

M-am uitat la el să mă asigur, dar nu glumea. După logica lui, dacă m-ar împuşca acum şi m-ar îngropa chiar aici, ar fi vina mea.

Mulți dintre cei îngropați în „morminte de bandiți" făceau parte, de fapt, dintr-o mişcare de rezistență națională care a activat în primul deceniu şi jumătate al terorii sovietice. Îşi spuneau goriani, sau „oamenii pădurii", pentru că obiceiul proscrisului este să fugă în munți, şi erau veri cu „frații pădurii" din statele baltice. Revolta lor nu era ideologică, ci viscerală; cei mai mulți erau tineri din mediul rural, țărani care fuseseră martori la confiscarea pământurilor ancestrale, la ritualurile umilirii familiilor lor şi la distrugerea comunităților. Un gorian care fusese trimis de două ori într-un lagăr de muncă la spart piatră spunea: „Sufletul oamenilor, el era distrus. De asta ne-am revoltat". A fost condamnat de două ori pentru că, după ispăşirea primei pedepse, i s-a cerut să-i înfiereze public pe goriani, dar a refuzat. Un număr necunoscut de goriani a fost judecat, executat sau trimis în lagăre de muncă, iar familiile lor au fost exilate şi puse pe lista neagră a statului.

Însă Niki nu ştia toate acestea fiindcă ele lipsesc până şi în ziua de azi din cărţile de istorie şi din discursurile publice. Gorianii au reprezentat una dintre cele mai ample şi mai longevive mişcări de rezistenţă împotriva terorii instituite de statul de tip sovietic în Europa de Est, însă pământul le-a astupat gurile.

M-am întors la poarta ruginită, cu Niki în urma mea, conducând încet. Eram prea speriată ca să-mi las descoperită latura vulnerabilă, deşi acum mă stânjenea oarecum şi prezenţa lui Niki. Nu era nimic clar, doar o senzaţie că nu e ceea ce pare a fi. Am avut un moment sumbru în care am crezut că mă duce în cerc pe unde-am mai fost, din cine ştie ce motiv cunoscut numai de el. Pentru că, într-adevăr, drumurile din pădurea de dincolo de klion descriu cercuri. Nu duc nicăieri. Sunt drumuri interne ale Făgaşului Morţii, bătute doar de grăniceri şi de fugari, acum ca şi atunci.

Nepoata Vangăi a scăpat de boli, accidente şi oprobriu, iar în anii ’90 a scris memoriile Vangăi, care au ajuns bestseller.

Profesorul Mutafciev a executat opt ani de puşcărie şi, chiar dacă a ieşit de-acolo cu sănătatea praf, cât a stat după gratii n-a pierdut timpul: a început lucrul la Homo sapiens despre Homo sapiens, un „studiu” năucitor, cu parfum de exaltare mesianică tipică Jivkovei, care amestecă astronomia, istoria antică şi o cădere nervoasă. A considerat harta drept un „rebus” şi s-a apucat să-i decodeze simbolurile, reconstruind o diagramă uimitoare a unei galaxii cu cefeide, care arată că planul mormântului de la Situl Mare, „închis ermetic” şi structurat „pe trei niveluri”, este imaginea în oglindă a unei părţi-cheie a acelei galaxii. Printre simbolurile pe care le-a

decodat se numără Bastet cu cap de pisică reprezentând Zeița-Mamă, o țestoasă cu două capete reprezentând Pământul şi un stol de păsări reprezentând ființele intergalactice care au călătorit către Pământ şi ne-au lăsat moştenire astfel de situri antice. Cădea în sarcina noastră să le decodificăm. Cei care însoțiseră sarcofagul în drumul din Egipt până aici nu fuseseră măcelăriți, ci se stabiliseră prin partea locului ca să păzească mormântul (în viziunea Vangăi, ei aveau fețele acoperite de măşti, ca nişte actori de pantomimă). Caz în care o parte din populația Strandjei o constituie descendenții lor. Pe peretele stâncos erau însemne ce serveau drept instrucțiuni codificate pentru accesul la încăperile din interior, care erau blocate de lespezi uriaşe, cioplite de mâna omului.

Ca să recapitulăm: în interiorul Sitului Mare se află un portal intergalactic care ne-a fost lăsat de creatorii „adevăratelor" piramide egiptene (se sugerează că există şi unele false) şi ai altor situri megalitice din Orientul Mijlociu şi din Strandja, numită cândva Haemimont, scrie Mutafciev, cam evaziv pentru un istoric. Situl Mare conține un mesaj de la cei mai vechi strămoşi ai noştri, de la mulți ani lumină distanță de Pământ, ceea ce explică de asemenea natura viziunii solare la care au fost martori membrii echipei. Sarcofagul şi mesajul său erau închise ermetic într-o încăpere care, odată deschisă, avea să elibereze o radiație necunoscută. Mi-l închipui pe omul acesta căzut de pe culmile puterii până jos de tot, pe podeaua jilavă a unei celule de închisoare, slăbănog, ros de cancer, purtând ochelari cu lentile groase şi desenând diagrame de galaxii ca să nu fie obligat să privească înăuntrul său.

Ce mă frapează la povestea asta, în afară de conținutul propriu-zis, este completa ei lipsă de structură. Intenționat

înşelătoare, relatările profesorului Mutafciev şi ale nepoatei diferă în unele puncte-cheie: datele, siluetele pe care le-au văzut pe suprafața stâncii şi roadele săpăturilor. Toate astea s-au întâmplat în 1981, dar au căpătat aura crepusculară a unei poveşti vechi, foarte îndepărtate de timpurile noastre. O teorie a conspirației susține că Jivkova avea discuții secrete cu britanicii, al căror subiect erau imagini din satelit ale Sitului Mare, care arătau un gol imens, creat de mâna omului, în miezul dealului. Pentru că nu doar ruşii, naziştii, comuniştii şi străbunii noştri extratereştri erau interesați de Situl Mare, ci şi MI6.

Nepoata Vangăi pretindea că înăuntru nu s-a găsit decât o groapă mare, dar că e doar o chestiune de timp până ce misterele de acolo vor fi scoase la iveală. Unii comentatori mai reținuți au speculat că echipa a găsit nişte depozite de aur deloc spectaculoase şi le-a vândut în Vest pe valută forte. Sau poate că n-a găsit nimic. Doar un mare gol în care s-au proiectat toate acestea cu fervoarea inconştientului colectiv alienat.

În Mitul eternei reîntoarceri, Mircea Eliade sugera că toate culturile preistorice se bazează pe o cosmologie în care realitatea pământeană oglindeşte o dimensiune celestă şi că acțiunile omeneşti capătă sens doar ca proiecții ale unor matrice sacre. De aceea conceptul arhaic de timp nu este liniar şi istoric, ci este circular şi bazat pe tipare repetate la nesfârşit. Aceasta este însemnătatea unor lucruri precum venerarea focului, venerarea agiasmei şi toate practicile mistice şi spirituale. Creierele care au pus la cale expediția comunistă se acordaseră pur şi simplu la vibrații de natură preistorică.

După toate aparențele, şi Vanga îşi primea viziunile de la o entitate pe care o numea „ceilalți”, iar ceilalți trăiau într-o

altă galaxie, cea din care sosise civilizația umană. În definitiv, ne aminteşte nepoata ei, Vanga a identificat trei feluri de timp – timpul mare, timpul şi timpurile. La Situl Mare ne întâlnim cu timpul mare. Poate că Vanga ştia ce ştia când „citise" harta: nu ca pe o informație concretă, ci ca pe o metaforă.

Pe drumul de întoarcere, am trecut pe lângă cazarma grănicerilor. Doi paznici plictisiți stăteau pe şoseaua goală, cu puştile agățate pe umăr. Ne-au făcut semn să oprim, îşi doreau puțină companie.

— Care-i treaba? a întrebat Niki.

— Nimica, a răspuns unul dintre ei, muşcând dintr-un pateu.

— De unde erau cei doi refugiați? am întrebat eu, de pe scaunul din dreapta.

— Din Egipt, a răspuns unul dintre grăniceri.

Celălalt a clătinat din cap şi a oftat. M-am uitat la ei, doi tipi în uniformă într-o lume aflată în neorânduială. Dacă ar face schimb de haine cu cei doi egipteni, ar băga cineva de seamă şi ar avea vreo importanță, la dimensiunile timpului mare?

Mai târziu mi s-a spus că, pe sub afişata lui nepăsare, Niki era un pasionat vânător de comori. Că ştia fiecare piatră din pădure, fiecare rămăşiță de om sau de animal. Că văzuse la viața lui, laolaltă cu alți vânători de comori, lucruri de nedescris, ceea ce explică faptul că albise.

Umblă zvonuri despre o echipă nouă, care ar urma să redeschidă minele inundate, iar Niki s-ar putea număra printre primii care să arunce o privire la ceea ce se află acolo. Îi urez multă baftă.

apă rece

Numele ultimei cişmele instalate înainte de liziera pădurii din acel tărâm al nimănui. Localnicii îi spun Kreinero, stâlcind sintagma grecească ce denumeşte apa rece, krio nero. Se află pe un vechi drum neasfaltat către Turcia, la marginea Satului din Vale, iar pe bazinul ei de piatră încă se mai distinge vag o stea sovietică sculptată, datată din 1971. Apa de la Kreinero îşi onorează reputația: este rece, gustoasă şi grea ca fierul. Oricât ai bea, nu te saturi. Şi se spune că, de oriunde ai veni, dacă bei din ea de trei ori, ai să te tot întorci în valea asta dintre Bulgaria şi Turcia, deşi nu simți că i-ar aparține vreuneia. O simți ca pe un loc fără de țară.

Te vei întoarce mereu, chiar dacă nu ştii de ce.

PELERINI

Într-o seară, când se ridicase ceața de pe râu, rece şi jilavă pe piele ca atingerea ectoplasmei, a sosit un belgian în Satul din Vale. Purta o pălărie de piele împuțită peste arsurile solare şi umblase pe jos douăzeci de kilometri ca să ajungă

aici. Eu stăteam în lumina lămpilor antițânțari de la Discotecă şi mâncam ficat prăjit. Eram unicul client. Belgianul şi-a lăsat rucsacul şi a comandat o bere.

— Unde-i lumea? a întrebat el.

Am ridicat din umeri. Văzusem vehiculele de teren bătrâne şi rablagite dispărând în ceață: era o noapte bună de vânat mistreți.

Minka i-a pus berea dinainte.

— Să vă fie de bine, a zis ea cu hotărâre şi s-a aşezat la masa ei, căscând gura la ceață.

— De ce mergi pe jos atâta drum? l-am întrebat pe belgian.

— Je ne sais pas[7], a dat el din umeri, ostenit şi plin de bucurie tristă.

De fapt, ştia. Lucra la un inventar al plantelor montane din zonă – catalogase deja treizeci de mii, după spusele lui. Ca să fii aproape de plante, trebuie să mergi pe jos. Cu un an în urmă, făcuse acelaşi lucru în Munții Balcani. Anul acesta, în Strandja. Anul următor, în Rodopi.

— Sunt grădinar, a spus el. Ştii cumva unde-aş putea să mă cazez în noaptea asta?

S-a uitat către capătul satului, unde râul şerpuia către fâşia de tărâm al nimănui marcată de Kreinero, iar mai departe, doar țestoase mari care îşi vedeau de drum şi capele mici cu agiasme subterane care țâşneau deodată, înspumate.

---

[7] Nu ştiu (fr.).

— Pot s-o iau într-acolo? a întrebat el.

Într-acolo e granița, am spus.

A părut surprins.

— Ce țară e dincolo?

Turcia, i-am răspuns, lucru care l-a dezorientat. Nu gândea în termeni de țări, gândea în termeni de ecosisteme. L-am dus cu maşina până la strada în pantă unde locuia Ivo erboristul. Era ocupat să aşeze felii de dovlecei la uscat pe masa din bucătărie.

Ivo, care avea o mustață albă epopeică, avusese o afacere cu plante medicinale până îl lovise dezastrul: un camion plin cu plante fusese luat de apele revărsate ale Dunării. Asigurare nu avea şi falimentul îl silise să se retragă aici, la casa de vacanță pe care o cumpărase cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, când fiica lui se topea pe picioare în oraş din cauza unei pneumopatii. Era ceva legat de plantele şi de altitudinea de aici, avea Strandja ceva vindecător, spunea Ivo. Fiica lui se însănătoşise şi plecase pe drumul ei, dar Ivo rămăsese.

În grădina lui Ivo creşteau vinete grele ca grenadele. Iar el prepara o alifie specială, cu proprietăți vindecătoare, care repara orice, de la tăieturi adânci la dureri de spate, de la psoriazis la alopecie. Rețeta era secretă, pentru că spera s-o patenteze şi, în sfârşit, să facă şi el nişte bani.

— Sunt foarte buni pentru rizoto, a spus el referindu-se la dovlecei. Cine-i băiatul?

A urmat un dialog dificil, într-o combinație de germană, franceză, rusă, flamandă şi engleză. Dintre toate aceste limbi, niciuna nu le era comună celor doi grădinari, dar nici că le-ar fi trebuit – aici erau toate plantele pe care le cunoşteau amândoi, proaspete sau uscate, răsfirate pe muselină sau strânse în borcane, atârnând în buchete sau crescând din pământ, şi puteai să le auzi cum cresc în solul negru al nopții.

Vizavi de erborist erau belgienii irlandezi. Construiau două locuințe pentru un proprietar olandez. Veneau în fiecare vară: capul familiei, soția, patru fii blonzi şi tot soiul de amici tatuați. Coborau în sat pe seară să cumpere bere cu naveta.

— Cum să-ți ia zece ani să construieşti două case? mormăiau localnicii. Ai zice că ridică Versailles-ul.

Dar ca muşterii la Discotecă erau cât se poate de bineveniți.

— Să vă fie de bine, a spus Minka punând halbele de bere înspumată în fața mulțimii de belgieni.

Irlandezul era antreprenor. Avea o fabrică unde producea mese de biliard („unde-mi produc banii"), o afacere de consultanță pentru străini care cumpără proprietăți în Bulgaria şi România („vai mama lor de idioți") şi voia să cumpere o fabrică din vremurile sovietice de pe coastă („un coşmar"). Fiii lui erau trecuți de treizeci de ani şi aveau un aer rătăcit, se vedea pe ei cum începe să li se ofilească floarea vieții. În acelaşi timp, tatăl lor uitase să îmbătrânească.

Dar de ce să vii tocmai aici să construieşti o casă, printre clădiri militare părăsite şi camioane sovietice ruginite, în vârful unui deal uitat de lume?

Irlandezul belgian a ridicat din umeri.

— Pentru că e frumos. Şi-apoi, a zis el în engleza lui belgiano-irlandeză, odată ce-ți pierzi rădăcinile, nici nu mai contează încotro o iei, nu-i aşa?

S-a uitat la mine cu un interes de moment.

— Şi dumneata ce faci aici?

Am ridicat şi eu din umeri. Tocmai atunci când ți-ai pierdut rădăcinile contează enorm încotro o iei. Dar el plecase mai departe împreună cu fiii lui. Doi ani mai târziu, au încetat să mai vină, lăsând casele olandezilor neterminate pe deal. Poate că nu băuseră de la Kreinero decât o dată.

Într-o după-amiază, stăteam la masa mea obişnuită de la Discotecă şi beam un suc de cireşe importat din Turcia via Germania – deşi ploua cu cireşe prin grădinile părăsite de prin partea locului –, când a sosit în piață un cârd de ciclişti. Erau spanioli.

— Nu spanioli, m-a corectat bărbatul care s-a aşezat la masa de alături. Basci.

Avea un picior bandajat.

— Am o entorsă, a spus el în spaniolă, şi nu mai pot să pedalez. Trebuie să stau lângă şofer şi să mă uit la ceilalți.

Nu era înverşunat, dar ochii săi bulbucați aveau o privire neliniştită, căutând mereu ceva pe care să se fixeze. Pe când ceilalți îşi descărcau după instrucțiunile ghidului bicicletele din duba albă, el a comandat un suc de cireşe.

— Locuieşti în Scoția? m-a întrebat şi s-a luminat la față. Scoția trebuie să-şi câştige independența. Pentru ca mai apoi să poată veni rândul bascilor.

Era vara referendumului pentru independența Scoției.

— La nevoie, aş deveni chiar şi terorist şi m-aş înrola în ETA, fiindcă ăştia sunt eroi. Colonialismul spaniol trebuie să înceteze. Şi colonialismul englez. Jos cu imperialismul!

— Să vă fie de bine, a zis Minka punându-i sucul în față.

Am schimbat subiectul.

— De ce merg pe bicicletă? Pentru că aşa sunt mai aproape de peisaj, a zis el. Îl miros, îl ating. Am mers pe bicicletă prin toată Europa – Franța, Spania, Italia, Croația. Dar Bulgaria e cu adevărat extraordinară.

— Chiar aşa?

— O, da, pentru că e sălbatică, frate. Iar sălbăticia e pe ducă. Odată ce s-a dus, n-o să se mai întoarcă.

— Am auzit că şi Țara Bascilor e frumoasă, am spus încercând să nu pomenesc Spania.

— Să ştii că n-are treabă cu frumusețea. Rădăcinile înseamnă cu totul altceva. Eu ştiu mereu, oriunde m-aş duce, că sunt basc.

S-a ridicat şi a mers şchiopătând la dubă, pe când prietenii săi dispăreau în zare pe bicicletele lor, urmând cu chiuituri de încântare drumul desfundat către Kreinero. Înainte să urce în cabină, a făcut cu mâna şi a strigat în spaniolă:

— Salutări poporului scoţian din partea bascilor!

I-am făcut şi eu cu mâna în numele poporului scoţian, încercând să nu fac cu mâna şi în numele poporului englez, sau galez – şi oare puteam măcar să mă gândesc la Irlanda de Nord?

Un alt străin s-a aşezat la masa din capăt, cu o cameră foto. Sosise discret, încercând să se facă invizibil. Nu se vedea nicio maşină – probabil ajunsese acolo cu autostopul. Avea vreo patruzeci şi ceva de ani şi o figură emotivă, care se înveselea şi se întrista cu uşurinţă. Am stat la o şuetă.

Îl chema Nevzat şi era turc, dintr-un sat de munte aflat imediat dincolo de frontieră.

— Să vă fie de bine, a zis Minka punându-i dinainte o salată.

— Nu sunt turc turc, a precizat Nevzat într-o limbă bulgară fluentă, dar cu accent puternic.

Bunicii săi, musulmani de etnie bulgară, fuseseră exilaţi din Munţii Rodopi după Războaiele Balcanice. De fapt, tocmai vizitase pentru prima dată în viaţă satul bunicilor săi; îşi luase camera foto şi dăduse un tur de trei săptămâni, într-un grup de alţi fotografi turci cu trecut similar. Cum a fost? l-am întrebat.

Figura lui exprima concomitent bucurie şi tristeţe.

— A fost bine.

Am intuit că era o întreagă istorie la mijloc, dar l-am lăsat să-şi mănânce salata.

Cum e Strandja de cealaltă parte a frontierei? l-am descusut după o vreme. A ridicat din umeri.

— Ca aici, dar altfel. Să vii în vizită la noi. E acolo, la doi paşi.

A arătat către dealurile nepăsătoare. Doi ani mai târziu, ne-am reîntâlnit de cealaltă parte.

Iar cinci zile mai târziu, erboristul belgian era tot acolo. Fusese la Kreinero şi băuse de trei ori din apa ei. Ceaslovul lui era plin de notițe despre plantele pe care le aduna. În Strandja există 1 760 de plante endemice, a spus el, şi cele mai multe dintre ele, deşi nu sunt medicinale, sunt fără discuție otrăvitoare. E uşor să te încurci, a mai adăugat plin de emoție, şi să consumi ce nu trebuie.

— Nu ştiu care-i treaba – a constatat el cu sclipiri în ochi, la un triplu shot de brandy auriu Sunny Beach, sub lampa antițânțari de la Discotecă –, dar nu pot să plec. În fiecare zi îmi spun că mâine trebuie să plec. Vous avez quel âge, quarante ans?[8]

S-a ridicat şi a venit să stea la masa mea, cu paharul de brandy în mână.

[8] Câți ani aveți, patruzeci? (fr.).

— Eu am treizeci, a spus. Quel dommage.[9] Sunt prea tânăr pentru dumneata, este?

Nu eşti prea tânăr, atât că nu eşti genul meu. Dar i-am zâmbit de la înălțimea vârstei mele înaintate şi i-am spus:

— Şi încotro de-aici?

— Je ne sais pas[10], a dat el din umeri, bucuros-trist, ca un adevărat pelerin.

În dimineața următoare, de la Discotecă, l-am văzut urcând strada abruptă, apărat de soare sub rucsac, moment în care unul dintre vânători s-a aşezat să bea o cafea şi mi-a zis:

— Acuma, nu te supăra, dar...

Şi mi-a povestit cum, în noaptea când sosise belgianul în pădurea năpădită de ceață, el confundase silueta întunecată şi mişcătoare cu un mistreț şi că, dacă n-ar fi întrezărit borul pălăriei, l-ar fi împuşcat.

*isp**ă**şire*

Aşa-i scoți viperei colții, a zis grănicerul. Bagi vipera într-o pungă de plastic. Faci o gaură cu țigara aprinsă în haina militară şi laşi vipera să scoată capul din pungă. O ții bine. Vipera e atrasă de fum, şi-n clipa când îşi înfige colții în

[9] Ce păcat (fr.).

[10] Nu ştiu (fr.).

materialul ars, smuceşti de el. Colţii rămân în ţesătură. E şi ăsta un fel de-a-ţi mai omorî timpul când eşti în patrulare.

Dar ai putea s-o şi omori. Fiindcă, pentru fiecare viperă pe care-o omori, ispăşeşti patruzeci de păcate, aşa se zice. Iar din luna mai încolo, mişună pădurea de vipere.

O SUTĂ DOUĂZECI DE PĂCATE

Pe drumul forestier plin de hârtoape dintre Marea Neagră şi graniţa turcă, radioul din maşină a sărit de la un post la altul: baladele pop turceşti siropoase au cedat în faţa ediţiei de vară a postului Radio Ţarevo, care oferea ştiri în bulgară, engleză şi rusă. Ici şi colo apărea câte un sat şi dispărea la fel de repede. Pe tot drumul nu era nimic de văzut în afară de ocazionala gheretă purtând inscripţia „Poliţia de Frontieră". Înăuntru erau doi grăniceri. Am tras pe dreapta.

— Eh, nu-i nimic de povestit, e o viaţă ca oricare alta, a dat din umeri grănicerul bătrân. Turele sunt lungi, nu mai avem câini, s-au schimbat lucrurile faţă de cum erau odată. Ăsta era pe vremuri cel mai de temut departament militar, pe când acum...

— Acum nu mai ţine de armată, ci de poliţie, a completat cel tânăr.

Stătea cu braţele încrucişate şi mă evalua cu o privire rezervată. Pomeţii lui fini îmi păreau familiari, dar nu-mi dădeam seama de unde.

— Eu ies la pensie, a spus cel vârstnic. O să stau la pescuit toată ziua. Ştii izvorul Sfintei Marina?

— Era linişte pe vremuri, dar de când cu războiul din Siria e mare vânzoleală, a spus cel tânăr.

— Sfânta Marina, protectoarea şerpilor. Te duci la ea să te vindeci, a spus cel vârstnic.

— Acuma trec tot soiul de oameni, a spus cel tânăr. Unii sunt chiar înarmați.

— Mi-aduc aminte de fugarii de pe vremuri, a spus cel vârstnic. Fiecare față în parte. Fugeau în partea cealaltă, spre sud. Mulți am mai arestat. Doi germani la vreo douăzeci şi ceva de ani. Mi-aduc aminte noaptea aia. I-am înconjurat, noi – optzeci de grăniceri cu câini, ei – doar doi. Aveau pantalonii ferfeniță de la sârma ghimpată. Reflectoarele puseseră lumina pe ei. Şi ei stăteau acolo, n-am să uit niciodată. Fiindcă păreau sfidători. Chiar dacă viața lor era gata. Am deschis un paşaport. Înăuntru, poza prietenei lui. Dar ce poți să faci? Asta-i soarta. Îşi semnaseră singuri condamnarea.

— Săptămâna trecută, am găsit o gravidă, a spus cel tânăr. Soțul ei avea răni de grenadă. Sirieni.

— Un tip, Klaus Hoffman, a spus cel vârstnic. 1986. Îl am în ochi de parc-ar fi fost ieri. Patruzeci şi cinci de ani, radiolog din Germania de Est. Mi-aduc aminte cum i-am scris numele pe litere în procesul-verbal. Chipeş, isteț. Merita mai mult.

— Unii îşi distrug actele şi se predau, a zis cel tânăr.

— Asta-i soarta, a zis cel vârstnic. Toți care treceau prin camera de arest erau însemnați în registrele alea groase, verzi. Care-au dispărut între timp. Eu ies la pensie la anul. O să-mi iau amintirile cu mine.

— Sunt rupți de foame, epuizați, n-are niciun rost să se ascundă, a spus cel tânăr. Ni se predau, noi întocmim documentele şi ei ajung în taberele de refugiați.

— Odată, a spus cel tânăr, pe la sfârşitul anilor ’70, eu şi colegul meu am găsit un rucsac în pădure, îndesat cu dolari americani. Am depistat amprentele, dar pe individ nu l-am prins. Mii de dolari. Aşa că ce-am făcut noi, soldați conştiincioşi ai Republicii Populare? I-am dus şefului rucsacul. Gândindu-ne că o să ne recompenseze pentru corectitudine. Ha!

A desfăcut un pachet de biscuiți cu ciocolată şi mi-a oferit şi mie.

— Patrula care-i mai încolo pe şosea a găsit-o pe femeia asta în pădure, a spus cel tânăr. Părăsită de restul grupului. Murise înghețată.

— Vremurile cele mai grele au fost la sfârşitul anilor ’80, a spus cel vârstnic, când turcii noştri au început să plece din cauza campaniei de schimbare a numelor. Mai țineți minte?

Țineam minte. Nu şi celălalt grănicer, el era prea tânăr. Tânărul s-a uitat la ceas şi-a spus:

— O chestie înveți când faci slujba asta. Oamenii supraviețuiesc unor lucruri de nici nu-ți poți închipui.

— Vara lui 1989, a spus cel vârstnic. Şoseaua asta nici nu se mai vedea de maşini, căruțe, autobuze, taxiuri. Trei sute de mii de oameni emigrau în Turcia. Unii s-au întors. Mi-aduc aminte de-o femeie. O violaseră soldații de ambele părți ale graniței.

— Mai săptămâna trecută, au apărut doi palestinieni în pădure, a spus cel tânăr. N-au scos o vorbă zile-n şir. Oamenii cedează când primesc de mâncare, dar ăştia doi mâncaseră fructe din copaci şi nu le era foame. Cu țigări i-am scos din muțenie, în a treia zi. Trăgeau din ele ca aspiratoarele. Şi-au clacat. Au scos pe gură toată povestea.

Care era povestea?

El s-a uitat la mine cu neîncredere şi atunci l-am recunoscut. Sigur că da – era fiul acordeonistului, de la petrecerea de duminică! Cum te schimbă uniforma şi arma!

— Mă rog, a zis el fără să i se clintească un muşchi pe față, eu te-am recunoscut. E meseria mea.

Grănicerul bătrân s-a apucat să spună altă poveste, dar tânărul l-a întrerupt:

— Ia să-ți facem o verificare, a zis el şi a intrat în gheretă. Avem un sistem de verificare a identității care poate să te caute în baza de date. Poți să vezi şi dumneata cum funcționează.

— Of, las-o moartă, a zis grănicerul bătrân, stânjenit.

Dar tânărul, care era grănicer de şcoală nouă, scrupulos, a luat stația de emisie-recepție. I-a comunicat numele meu unei femei şi am aşteptat toți într-o tăcere subită, simțind

cum mi se strecoară în oase vechiul fior. Fiorul de-a fi descoperit, vânat, fiorul luminii de proiector care străluceşte pe tine. Fiorul de frontieră.

Grănicerul cel vârstnic îşi dorea public. Cel tânăr, nu; el întorsese foaia cu mine. Apoi s-a auzit iar vocea calmă a femeii comunicând detaliile despre mine şi adăugând:

— Nicio condamnare penală.

— Şi uite-aşa, eşti verificată, a zis grănicerul cel tânăr şi s-a dus să tragă un pui de somn într-o baracă din spatele gheretei.

— Ei, în fine, a zis cel vârstnic, parcă cerându-şi iertare. Slujba-i slujbă.

La marginea drumului a oprit o maşină cu numere de Sofia. Din ea a coborât un bărbat cu ochelari. Căutau peştera Sfintei Marina, iar grănicerul le-a indicat încotro s-o ia.

— Şi feriți-vă de vipere! i-a mai sfătuit el, bătând cu palma în acoperişul maşinii.

Când s-a întors, mi-a zis:

— O fetiță infirmă pe bancheta din spate. Asta-i soarta. Dar s-ar putea să aibă noroc. O dată m-am dus să pescuiesc la râul de lângă Sfânta Marina. Aveam inima grea, cum se mai întâmplă uneori. Am alunecat şi-am căzut în râu, şi mi-am zdrelit mâna într-o piatră ascuțită. Mi s-a înfipt de-a dreptul în palmă. Sânge peste tot. Şi ce se-ntâmplă după asta? Îmi spăl mâna în izvorul Sfânta Marina şi mi se-nchide rana. Mă, a naibii treabă, de parcă n-aş fi pățit nimic la ea! Nimeni nu m-a crezut.

— Drăguț, am spus.

— Drăguț pe naiba, că să vezi ce se-ntâmplă mai apoi. Mă-ntorc săptămâna următoare şi ce văd? Un ghem de şerpi chiar la picioarele mele. Mă, a naibii treabă, iau o piatră şi le zdrobesc capetele. Trei şerpi erau. Omori o viperă şi cu asta te mântuieşti de patruzeci de păcate.

— În total, o sută douăzeci de păcate, am socotit.

— Dar să vezi care-i şmecheria, a spus el. Sfânta Marina e protectoarea şerpilor. Nu trebuie să te-atingi de şerpii de la izvorul ei. Că, ştii, s-ar putea să fie altceva, nu şerpi. Ce drăcuşor m-a făcut pe mine să-i omor pe şerpii ăia după minunea cu mâna?

Şi-a descheiat nasturele de sus al uniformei. Se topea asfaltul sub picioarele noastre.

— Când te duci în vizită, să te fereşti de vipere. Că un lucru e cert, pe Sfânta Marina! Condamnarea ne-o semnăm singuri.

A întins mâna şi-a lipit de geanta care-mi atârna pe umăr un pachet de biscuiți din care se topea ciocolata, părând deodată nerăbdător să încheiem conversația.

Nu mi-l puteam scoate din minte pe Klaus Hoffman – pentru că, dintre toate victimele frontierei de care auzisem vreodată, numai lui îi rostise numele un polițist de frontieră. Am luat legătura cu expertul în fugari germani, iar el l-a descoperit pe Klaus Hoffman în dosarele sale. Dar erau câteva lucruri care nu se potriveau. Acel Klaus Hoffman din dosare era mai tânăr şi nu era radiolog. Nici anul nu era

acelaşi. După arestare, petrecuse câteva luni într-o închisoare bulgărească, urmate de o lungă internare în secția spitalicească de la Hohenschönhausen, închisoarea Stasi din Berlin. Cel mai neconform dintre toate era următorul detaliu: pe acel Klaus Hoffman din dosare îl împuşcaseră şi-l bătuseră soldații înainte să-i înscrie numele într-unul dintre acele registre verzi, acum dispărute.

Fuseseră oare doi Klaus Hoffmann? Sau acel Klaus Hoffmann rememorat nu era cumva creația imaginară a grănicerului meu, o variantă a realității cosmetizată de dragul tuturor: al lui Klaus Hoffmann, al grănicerului şi al meu?

Le-am făcut cu mâna în timp ce porneam motorul şi mă îndepărtam, iar grănicerul cel bătrân mi-a răspuns la fel la salut, rămânând cu brațul în aer neobişnuit de mult timp, un gest final straniu. Poate se temea că, dacă mai stăteam, l-ar fi luat valul şi ar fi făcut cine ştie ce mărturisire îngrozitoare, implacabilă, care, odată rostită, ar fi înlocuit complet orice altă realitate. Şi cine-ar vrea să trăiască într-o asemenea lume groaznică?

sozialistische persönlichkeit

Personalitate socialistă, în limba germană. În Germania de Est şi în restul blocului sovietic, un ansamblu de atitudini şi comportamente care-ți confirmă corectitudinea politică. În teorie, personalitatea socialistă era depozitara rectitudinii morale şi a „conştiinței de clasă". În realitate, reprezenta o întruchipare a acestei creaturi îndelung răbdătoare care era

Homo sovieticus şi, practic, însemna să nu ai chip, nume sau destin decât dacă sunt cele corecte.

Într-o zi, pe când pădurea Strandjei începea să mă sufoce, am luat maşina şi m-am dus la ultima lagună de dinaintea steagului roşu al Turciei, să înot şi să-mi găsesc liniştea. Când colo, am găsit sursa unei poveşti despre cum un neamț a încălcat regula fundamentală a personalității socialiste: regula frontierei. Şi ce s-a petrecut după aceea.

CĂLARE PE CORTINA DE FIER

Țărmul era zimțat de stânci, iar bubuitul brizanților, sunetul eternității, îți ajungea la urechi încă înainte să-i vezi cum se sparg jos, la mal. În depărtare, un copil în pielea goală traversa în fugă o fâşie de nisip atât de aurie lângă marea atât de albastră, încât toată imaginea părea retuşată digital.

Ca să ajungi aici, porneai de la un frumos avizier lucrat manual, care te anunța că te afli la estuarul fluviului Veleka şi că drumul mărgineşte câteva ecosisteme – fluviu, mare, pădure – în care se întâlnesc crinul de nisip, smochinul sălbatic, treizeci şi două de specii de peşti de apă dulce, ultimele dune albe pontice de pe coastă şi foca-călugăr, specie periclitată. Pe dosul avizierului era ceva care mi-a atras atenția: o propoziție în germană, scrisă de mână cu carioca:

„Aici, la 21.9.1971, doi oameni şi-au început calvarul”.

Un memento rar al unui gen aparte de turism: turismul exorcizator. Cineva se întorsese la patruzeci de ani după întâmplare ca să scrie aceste cuvinte, dar nu le semnase. Cine o fi fost?

Printr-o întorsătură norocoasă, am reuşit să-i dau de urmă prin diverşi cunoscuți, iar în iarna următoare m-am dus să mă întâlnesc cu el într-un cartier liniştit din Berlin. Îl chema Felix S. şi era artist.

*

Cu haina lui de piele şi cascheta pe care scria „Deutschland", Felix S. arăta ca un motociclist bătrân. Privea în gol cu aer distrat şi dezorientat, de parcă ar fi rătăcit ceva şi nu-şi mai amintea ce anume, dar strângerea de mână îi era fermă. Am urcat scara rece către atelierul lui, aflat într-una dintre acele clădiri-turn berlineze ale căror curți interioare seamănă cu nişte puțuri întunecate. Umezeala îmbiba pereții, iar carpetele erau pline de scrum de țigară şi de aleanuri vechi.

Se afla şi soția lui acolo, o femeie înaltă, pe nume Renée, arătând ca o amazoană în impermeabil lung, cu trăsături frumos sculptate. Ne-am aşezat în bucătăria înghețată de lângă atelierul lui Felix – el şi cu mine la o măsuță pe care erau teancuri de ziare, iar Renée, chircită pe sub haină, pe un scaun cu spătar din colț; trabucul subțire dintre degetele ei se stingea întruna. Nu dorise să stea în mijloc pentru că povestea era a lui.

Chiar şi aşa, adus de umeri, apăsat de cerul plumburiu de noiembrie, Felix rămânea un bărbat impresionant, cu pieptul lui lat, cu dantura puternică şi cu ochii de felină a căror privire introspectivă îi excludea pe toţi cei din jur şi care te priveau doar când şi când, surprinşi să vadă că încă mai eşti acolo. Pe fiecare suprafaţă se vedea câte o scrumieră metalică din cele de modă veche, la care apeşi un buton şi chiştocul dispare, până începe să iasă la suprafaţă un compost de chiştoace şi trebuie să cureţi scrumiera. Pereţii erau tapetaţi cu schiţe şi colaje. Unul dintre ei era dominat de o pânză pe care stătea pictată o femeie goală, cu picioarele desfăcute.

— 21 septembrie 1971, a început el fără nicio introducere. O noapte neagră ca smoala, furtunoasă. N-ajungea la noi decât zgomotul valurilor care se spărgeau mai jos. Am mers câteva ore de-a lungul falezei şi când am ajuns la estuar ne-a apucat cântatul, fiindcă am crezut că ajunseserăm de cealaltă parte. Ne-am spus: Libertate, în sfârşit! Până şi Dominik cânta.

Dominik era prietenul lui şi amândoi aveau optsprezece ani la vremea aceea. Aveau cu ei o hartă, dar era una cumpărată din RDG, creată special pentru cei ca ei, interesaţi de frontiere; pe hărţile fabricate în RDG care înfăţişau ţările din Pactul de la Varşovia graniţele erau trasate greşit în mod intenţionat.

Când s-au întors, au dat de doi soldaţi cu kalaşnikovuri îndreptate spre ei.

Câte secunde le-au fost necesare celor doi soldaţi să hotărască să nu-i împuşte pe „sandalagii”? Unii soldaţi primeau instrucţiuni ca mai întâi să-i împuşte pe fugari şi abia apoi să tragă un „foc de avertisment” în aer. În orice

caz, aceşti doi soldaţi au tras mai întâi focul de avertisment. Au mai venit şi alţi soldaţi, însoţiţi de câini. Dominik a fost bătut şi trântit la pământ şi, tocmai pe când Felix se întreba dacă nu cumva prietenul său murise, l-au luat şi pe el în primire.

— Ce-aveai de gând să faci după ce treceai dincolo? l-am întrebat.

— N-aveam nimic plănuit. Voiam doar să gust libertatea. Să ies şi să intru când aveam eu chef. Mi-aş fi terminat studiile sau mi-aş fi luat o diplomă în filosofie. Dar, înainte de orice, voiam să merg la Paris.

Zâmbea blajin, cu indulgenţă pentru visul tânărului de odinioară, neîntinat de ceea ce se întâmplase cu el.

*

Felix crescuse în apropiere de Erfurt, capitala landului Turingia, într-o familie bipolară din punct de vedere politic. Tatăl său era descendentul unei dinastii de hotelieri austrieci.

— Conservator până-n măduva oaselor. Pe urmă au venit naziştii. Bunicul nu era de-acord cu ei şi a refuzat să-şi lase băiatul să se înroleze în armată. Doar datorită numelui pe care îl avea familia a obţinut tata un post de barman într-o staţiune de lux. Acolo mergea elita nazistă. Pe urmă l-a lovit ghinionul.

Şeful tatălui său era homosexual. Naziştii i-au arestat pe amândoi, pentru că erau prieteni. În trenul care îi ducea împreună, una dintre amantele lui Göbbels, o actriță din ceea ce se cheamă în mod greşit „lumea bună”, l-a zărit pe S. fiul aşezat lângă celălalt tânăr, amândoi cu cătuşe la mâini.

— „Dar ce Dumnezeu cauți aici, mein Schatz[11]?” sau aşa ceva, a spus Felix tuşind să-şi dreagă vocea.

Asta i-a salvat viața. Altminteri, ar fi fost spânzurat împreună cu prietenul lui.

La scurt timp după aceea, bunicul lui se afla într-un bistro. Încă ameți de uşurare după eliberarea fiului său, n-a putut rezista să nu spună un banc cu Hitler.

— Starea lui de sănătate nu era prea bună şi n-a supraviețuit bătăilor. A murit în detenție.

Felix s-a născut nouă ani mai târziu, în teritoriul care devenise între timp Germania de Est, dintr-o mamă cu un pedigri comunist impecabil – tatăl ei înființase filiala locală a Partidului Comunist – şi un tată burghez. Cum era într-o asemenea familie?

— Un veşnic conflict sângeros! Tata se opunea pe față regimului. Nu vota, deşi votul era obligatoriu. Erau cinci agenți Stasi care-l urmăreau peste tot.

Cinci! Dar faptul că bunicul său fusese ucis de naziști nu-i conferea suficientă credibilitate? A râs şi scrumul țigării a căzut pe plicurile poştale nedeschise de pe masă.

---

[11] Dragul meu (germ.).

— Cei din familia mea fuseseră deja catalogați drept duşmani ai poporului. Totuşi, eu eram de partea mamei. Mă influența şi bunicul meu comunist, dar asta ne învățau la şcoală. Eram educat să fiu de acord cu regimul, aşa că eram de acord. Mai târziu, cam pe la vârsta de şaisprezece-şaptesprezece ani, venise vremea să-mi aleg facultatea. Şi ăla a fost momentul în care am început să nu mai fiu de acord.

S-a întrerupt şi mi-a auzit întrebarea nerostită.

— Pentru că, una după alta, toate drumurile care păreau deschise au început să mi se închidă. Visul meu era să fac paraşutism. Pentru asta, trebuia să intru în Gesellschaft für Sport und Technik, o divizie specială a forțelor armate. La început, mi-au spus că, pe baza dosarului meu solid de tânăr comunist, o să fiu acceptat.

Dar n-a mers treaba. A fost respins de armată pentru că era fiul şi nepotul unor duşmani ai poporului. Apoi s-a gândit să se facă marinar. Marina comercială din Rostock i-a dat aprobarea pentru interviu, dar chiar înainte de data la care trebuia să-şi ia în primire noul post, doi ofițeri Stasi au venit să-i explice că i se interzice şi accesul la marina comercială, pentru că e persoană suspectă.

De ce anume îl suspectau? a întrebat Felix. Că intenționa să fugă din RDG pe calea maritimă, i-au spus.

— Acela a fost începutul sfârşitului. Aveam şaptesprezece ani. Mă simțeam ca un animal sălbatic în cuşcă. Oriunde mă-ntorceam, mă încolțeau. Pe urmă au început să mă invite „la discuții”. Ori eşti cu noi, ori eşti împotriva noastră, aşa spuneau. Ori lucrezi pentru noi şi-ți croieşti o carieră strălucită, ori îți distrugem viața printr-o fabrică pe undeva.

Am început să fac declarații publice despre Stasi, comparându-i cu naziştii.

Se-arăta şi el de-acord că e surprinzător faptul că nu l-au arestat pentru asemenea declarații nesăbuite, dar un motiv tot exista. Unchiul lui lucra la Stasi. Nu există dovezi, dar mai târziu, când era închis undeva la Marea Neagră şi îl interoga un ofițer Stasi, probabil că legătura cu acel unchi l-a ținut în viață.

— Aşa că fiara din cuşcă s-a dus la Erfurt să studieze unicul lucru care-i mai rămăsese disponibil. Gastronomia, ocupație de familie. Nici că-mi păsa mie de gastronomie. Dar oraşul acela mi-a deschis ochii. Pentru prima dată, mă amestecam printre artişti, muzicieni, scriitori. Nu proveneam dintr-o familie de artişti, dar desenam de la zece ani.

În atelierul lui Felix se găsea un teanc de portrete: Hitler copil, apoi adolescent, apoi bărbat în toată firea. Arta lui Felix avea două subiecte principale, oprimarea şi trupul omenesc, unul tratat ca subtemă a celuilalt, pentru că în opera lui trupul era oprimat.

— În Erfurt, m-am radicalizat împotriva sistemului. Acel sistem care era specializat să te împiedice. Să te împiedice definitiv.

Simțisem şi eu acelaşi lucru la vârsta de şaisprezece ani, în acelaşi sistem. Mă simțisem ciudat pentru că eram tânără. Într-o democrație liberală, Felix ar fi fost un anarhist oarecare, un tânăr furios ca atâția alții, iar rebeliunea lui şi-ar fi urmat cursul până s-ar fi epuizat. Dar nu în Germania de Est a anului 1971.

— Am încercat să organizăm un festival de jazz la Erfurt.

Era voie?

— Nu! a exclamat el exasperat.

Ţigara îi arsese singură.

— Bine-nţeles că nu era voie! După aceea, m-am decis să plec. Aveam o prietenă. Ne iubeam. Am încercat s-o conving să vină cu mine pe coasta Bulgariei, dar...

A făcut un gest evaziv. Fata se dovedise a fi prea speriată.

— Dominik era calm şi disciplinat, nu haotic ca mine. Eram diametral opuşi. Am studiat gastronomia împreună, am lucrat ca ospătari începători. Era speriat, dar îşi dorea şi el să fugă. Aşa că am pus la cale un plan.

Mai târziu, Stasi avea să-l forţeze pe Dominik să semneze, sub ameninţare, o declaraţie că Felix îl corupsese şi îl convinsese să „saboteze" Republica Democrată Germană. Atât de ruşinat era Dominik că semnase acea declaraţie, încât de-a lungul a patruzeci de ani nu se văzuse cu Felix decât o singură dată.

— Ne-am făcut un plan minuţios. Nu mai ştia nimeni de el în afară de frate-meu. Ideea ne-a venit gândindu-ne la toate vacanţele pe care le petrecuserăm în Bulgaria. Nu puteam să trecem de Zidul Berlinului, dar auziserăm că era mai uşor în Bulgaria. Nu exista niciun zid, doar nitică sârmă ghimpată în pădure.

Cei doi adolescenţi au mers în Bulgaria şi au devenit parte din turismul de evadare. Odată ajunşi în Burgas, au luat autobuzul până la ultima aşezare de pe coastă care se putea numi oraş.

— Am încercat să ne amestecăm printre localnici, a zâmbit el. Am discutat cu ei în rusă şi ne-am găsit cazare. Dimineaţă, am pornit-o spre graniţă.

Când şi-a revenit din bătaie, Felix a descoperit că şi el, şi Dominik aveau mâinile legate cu funie. Au pornit la drum lung prin beznă, de-a lungul falezei, în timp ce soldaţii îi împungeau în coaste cu ţevile puştilor.

— Ca pe vite.

La un moment dat, s-au oprit şi l-au împins pe Felix în genunchi. Erau la cea mai mare înălţime deasupra mării, pe marginea stâncii, unde auzi bubuitul valurilor înainte să le vezi.

Unul dintre soldaţi şi-a lipit ţeava pistolului de ţeasta lui şi Felix a auzit micul zgomot al eliberării piedicii.

— În momentul ăla, am ştiut că s-a terminat.

Soldatul a apăsat pe trăgaci şi pistolul a tresărit cu gura lipită de capul lui Felix.

Dar nu s-a auzit niciun zgomot.

— Momentul ăla e ars cu fierul roşu în creierul meu.

La cazarmă, au fost împinşi într-o cameră cu portrete ale lui Lenin, Marx şi Engels.

— Şi Stalin!

Apoi, spre uimirea lor, a păşit în faţă un ofiţer politicos, vorbitor de germană, primul dintr-un şir lingvistic care avea

să culmineze cu anchetatorul Stasi. Părea şocat de tinerețea lor şi de cât erau de însângerați, dar, chiar dacă i-a crezut când au declarat că nu sunt spioni americani – cu toată guma de mestecat americană găsită în buzunarele lor – şi că nu vor decât să scape din blocul comunist pentru că nu mai suportă situația, tot n-a prea avut cu ce să-i ajute în afară de a-i lăsa să doarmă acolo, pe podea. A doua zi, ofițerul cel politicos i-a luat într-un sedan cu geamuri fumurii şi i-a dus la vila cuiva de pe dealurile Strandjei.

— Avea piscină. Ne-au dat mâncare bună. Mi-am zis că poate ne vor lăsa pur şi simplu să plecăm, că doar văd şi ei că nu suntem puşi pe rele. Altfel, de ce ne-ar fi invitat la vilă?

Poate din cruzime, sau poate că vorbitorul de germană încerca într-adevăr să le ofere o ultimă clipă de plăcere înainte de momentul când avea să li se stingă lumina. Pentru că după aceea au fost duşi în portul Burgas şi despărțiți. Felix a fost închis într-o celulă întunecoasă şi mocirloasă, cu uşă metalică. Nu putea să stea în picioare. Mai era cineva cu el; vorbea engleza, dar Felix nu ştia engleză, aşa că, într-un amestec de rusă şi germană, omul i-a comunicat convingerea lui că amândoi aveau să moară, dar mai ales el, pentru că, spre deosebire de Felix, nu avea pe nimeni care să-l scoată pe cauțiune. Era bulgar şi ştia că viața ta valorează tot mai puțin pe măsură ce te apropii de frontieră.

Felix şi-a petrecut trei săptămâni în cutia de oțel împreună cu celălalt deținut. Nu li se aducea de mâncare decât halva, desertul turcesc fărâmicios, făcut din zahăr, semințe de susan şi vanilie.

— Încă-mi mai place halvaua, a zâmbit Felix.

— Îi place prea mult! s-a foit Renée în colțul ei. Mereu a avut o slăbiciune pentru dulciuri, dar la un moment dat ajunsese să cumpere câte o jumătate de kilogram de halva de la prăvăliile turceşti din Berlinul de Vest şi-o mânca pe toată la o singură masă!

Felix a rânjit ca un puşti zvăpăiat şi a arătat spre un colaj mare, fixat pe perete deasupra lui. Când m-am uitat mai bine, am văzut că era făcut din sute de brățări medicale căpătate în vizitele pe care le făcuse la spital de-a lungul anilor.

— În familia lui nu există diabet, a adăugat Renée. E de la stres. Cumva tot trebuia să se manifeste. Când ne-am întâlnit prima dată, în 1980, mă miram cum poate să fie aşa lipsit de agresivitate după tot ce i s-a întâmplat. Pe urmă, m-am dus într-o zi la el acasă şi-am văzut, pe uşa băii, un desen cu o femeie fără cap care ținea un kalaşnikov. Atunci am înțeles că totul ieşea la suprafață în arta lui.

Într-un târziu, când l-au târât afară din celulă, l-a orbit lumina. Un bărbat gras şedea la un pupitru. Era german şi vorbea cu accent saxon.

— Aşa deci, a spus el. Ai vrut să fuți turcoaice. Ghinion. Şi cum se face că eşti plin de pişat şi de căcat şi ai părul aşa lung?

Pentru că n-am nici apă, nici săpun, nici foarfecă, a zis Felix.

— Atunci, taie-ți-l cu lingura, a rânjit disprețuitor ofițerul Stasi. Şi, dacă reuşeşti să rămâi în viață, poate apuci să-ți

revezi şi preaiubita RDG. Deşi, din păcate, a încheiat el, n-o să apuci niciodată să fuți turcoaice.

Ofițerul nu s-a prezentat în tot acest timp. Treizeci de ani mai târziu, lui Felix i s-a părut că-l recunoaşte în nişte fotografii cu ofițeri Stasi detaşați peste hotare, unde era identificat ca Peter Pfütze. În 1989, Pfütze ajunsese sus în ierarhia Stasi, răspunzând direct în fața unui singur om din toată Germania de Est, care, aidoma unui împărat roman, avea putere de viață şi de moarte asupra supuşilor săi: Erich Mielke, şeful Stasi. Est-germanii glumeau înverşunat că țara lor se află în mâinile a doi Erich (celălalt era Erich Honecker, conducătorul RDG-ului). În memoriile sale despre perioada petrecută la Stasi, Pfütze n-a pomenit nimic despre camere de interogatorii sau despre prizonieri politici. În loc de toate astea, el a rememorat veri tihnite la Nisipurile de Aur, atât de tihnite, încât Erich Mielke însuşi, care se sorea cu nevasta pe o plajă rezervată exclusiv biroului politic, s-a uitat în sus la Pfütze de unde stătea întins pe prosopul de plajă şi l-a trimis drept la cabine să se despoaie la bustul gol înainte de-a se întoarce să mai dea vreun raport. Stasi avea propriile sale avioane cu care îşi transporta ofițerii la „operațiuni speciale”, cum ar fi supravegherea țărmului Mării Negre.

În 1989, existau deja în jur de 91 000 de agenți Stasi cu normă întreagă. Nu e ceva de neînțeles – beneficiile erau formidabile. Mai greu de priceput este că pe lângă ei mai existau 189 000 de colaboratori neoficiali, dintre care mulți nu primeau nicio recompensă – în afara puterii de-a le face rău altora. Trei mii de agenți Stasi erau vest-germani, deşi Pfütze era din est. Poate el era sau poate nu era el cel care le-a făcut semn celor doi soldați care stăteau deoparte să-l

ducă pe Felix să fie ras în cap cu lama, umplând mai apoi holul de sângele ce-i picura din țeastă.

— Deja la momentul ăla eram de-a dreptul apatic, a zis el, de parcă nici n-ar fi fost sângele meu.

— Săptămâna trecută a făcut o serie de performance art în Erfurt, a spus Renée din colțul ei. Primul se cheamă „Tunsoarea".

— Dar nu mă folosesc de capul meu, a spus Felix, fiindcă nu vreau să mă simt iarăşi victimă. Folosesc un manechin femeie şi-i rad ei capul în locul meu. Nu eu, altcineva. Fiindcă nici călău nu vreau să fiu.

În partea a doua a actului artistic, Felix împuşcă în cap un manechin cu înfățişarea lui Pfütze. De data asta, cu mâna lui.

— Da. Şi e un sentiment plăcut, a spus el cu un rânjet larg. Dar e doar artă. Şi e doar răzbunare. Nu schimbă faptul că din ziua aia nu l-am mai întâlnit niciodată.

— Nu schimbă, a întărit Renée scuturând din cap.

Ea era din Germania de Vest.

Oare de ce-ar vrea să-l mai întâlnească pe saxon?

În a treia parte, un actor citeşte din memoriile lui Peter Pfütze fragmentul în care cei ca Felix sunt descrişi drept „elemente criminale".

— De ce? a răspuns într-un târziu Felix. Pentru că, până nu vom fi în stare să stăm la aceeaşi masă, eu şi el, cele două Germanii nu vor fi niciodată unite cu adevărat.

— O, da, a zis Renée.

Pufăia din trabuc, suflând fumul în camera înghețată. Aproape că nu se clintea din loc. În lumina tot mai scăzută, arăta ca sculptată în piatră.

— Noi vrem să credem că s-a terminat. Dar nu s-a terminat.

Felix se număra printre cei norocoşi. Cu trei ani înainte de arestarea lui, trei prieteni bulgari încercaseră să treacă granița în Grecia. Tânărul Todor îşi dăruise motocicleta fratelui său. Era aprilie, păsările ciripeau. Grigor, Todor şi Ilcio erau isteți şi întreprinzători şi, la fel ca tinerii grăniceri care i-au împuşcat şi i-au îngropat chiar acolo, aveau toată viața înainte. Când familiile au cerut să li se dea trupurile celor trei tineri, li s-a spus să se ducă acasă şi să nu mai pună întrebări.

Motivul pentru care nu existau delicte grave în blocul comunist este că delictele grave, la fel ca orice alte lucruri notabile, erau dreptul exclusiv al Statului.

La câțiva ani după supliciul lui Felix şi Dominik, două familii din Germania de Est au fost vizitate de oficialități şi informate că Brigitte şi Klaus, copiii lor, muriseră într-un accident pe când se aflau în vacanță în Bulgaria. Accidentele de circulație şi înecurile erau extrem de frecvente printre turiştii din blocul estic care vizitau Bulgaria – ai crede că turiştii ăştia vor învăța şi ei, odată şi-odată, să conducă şi să înoate. În realitate, cei doi fuseseră împuşcați.

Undeva în acel tărâm al nimănui, Klaus scosese un cuțit de vânătoare ca să se apere, dar fusese ciuruit în câteva clipe cu focuri de armă, iar pe Brigitte n-o ajutase că vorbea rusa, pentru că era ora patru dimineața și caporalul aflat la comandă era după o noapte nedormită, obosit și sătul, cum i-a explicat el mai târziu unui muncitor forestier de prin partea locului, așa că a lichidat-o pe loc. „Lichidare" era cuvântul folosit în toată lumea sovietică pentru a denumi crima cu aprobare. Mai departe s-a petrecut ceva ciudat: caporalul a continuat să tragă până a băgat o sută patruzeci de gloanțe de kalașnikov în trupurile celor doi.

O sută patruzeci de gloanțe pentru doi oameni. De parcă ar fi vrut să ucidă nu doar prezentul, ci și viitorul. Mă-ntreb dacă soldații săi au fost și ei molipsiți de furia lui sau dacă au stat deoparte, temându-se că ar putea să le vină și lor rândul. În dosarele Stasi care poartă inscripția „informații operative", întâmplarea a fost cosmetizată prin catalogarea lui Brigitte și Klaus drept cetățeni din RDG care au murit peste hotare, în sozialistischen Ausland[12], lucru care respecta înțelegerea dintre cele două țări: rămășițele est-germanilor uciși pe granița bulgară se întorceau direct la Stasi, catalogate drept victime ale unor accidente. Deși Klaus și Brigitte au fost îngropați inițial la Sofia, ulterior, la insistențele mamei lui Brigitte, cadavrele au fost transferate în RDG, în sicrie de zinc sigilate, precum soldații ruși căzuți în Afganistan – pentru ca nimeni să nu știe cum muriseră de fapt.

Era vara lui 1975. Aveam un an și jumătate și mă bucuram de prima mea vacanță cu parfum de Nivea pe litoralul Mării Negre. Tata era plecat, își satisfăcea serviciul militar, ca toți

[12] Străinătatea socialistă (germ.).

taţii, deşi el avusese norocul să nu tragă lozul care-l trimitea la graniță. Mama avea aceeaşi tunsoare şi aceeaşi vârstă ca Brigitte, douăzeci şi şapte de ani.

*

În atelierul lui Felix, lumina zilei se împuțina şi umbrele de pe fețele noastre se adânceau.

— Era educat şi un om cumsecade.

Felix zăbovea vorbind despre colegul său de celulă.

— Trebuie să fi fost o persoană sus-pusă care căzuse în dizgrație. S-a rugat de mine să nu-l uit după ce ies şi să mă duc la serviciile secrete străine să le povestesc despre situația lui. Zicea că asta-i singura lui speranță.

Tot trupul i s-a strâns la amintirea aceea.

— Dar pe urmă am uitat cum îl cheamă. Am uitat şi că împărțisem cutia aia cu el.

— Într-o zi, prin anii ’90, a spus Renée, am făcut o excursie cu barca pe lac în Berlinul de Vest. Şi deodată, din senin, l-a apucat plânsul. Îşi amintise de omul din celula de la Burgas. N-am avut ce să-i fac, doar să-i dau şervețele.

Cu zece ani în urmă, Felix a construit o cutie de oțel de mărimea celei pe care o împărțise cu omul acela. Pe acoperiş a plantat un strat de trandafiri.

— Uşa e sigilată, a spus el, ca să nu fie nimeni obligat să treacă prin ce-am trecut noi, nici măcar o clipă.

Le-a scris autorităților bulgare, cerând permisiunea de-a instala cutia în fața închisorii din Burgas. Autoritățile nu i-au răspuns.

— E încă prea devreme, a spus Renée clătinând din cap. Patruzeci de ani nu-s destul.

Centrul de detenție în care fuseseră ținuți Felix şi tovarăşul său fără nume a fost demolat.

Grănicerul care şi-a golit kalaşnikovul în Brigitte şi în Klaus a murit mai târziu. Fusese decorat.

Peter Pfütze este scriitor publicat; poate se duce şi la festivaluri literare.

De ce atâta politețe? De ce nu sunt de-ajuns patruzeci de ani?

Felix şi Dominik au fost trimişi de la Burgas la Berlin cu cătuşe la mâini, pe locurile din spate ale unui avion plin de turişti germani care se întorceau acasă. La aeroportul din Berlin, au fost urcați într-o dubă pe care scria „Peşte congelat”. Stasi avea o flotă întreagă de astfel de vehicule; câteodată scria „Peşte”, alteori „Produse de patiserie”, dar pasagerii erau întotdeauna de-acelaşi fel – deținuți politici în drum către cine şştie ce loc îngrozitor.

— Chestia ciudată, a spus Felix, e că în puşcăria de pe Andreasstrasse aveam o periuță de dinți. Existau WC-uri şi mâncarea era atât de bună, încât prizonierii şi paznicii

mâncau la fel. De Crăciun, aveam banane! Ajunsesem deja în Vest? Nu. Pentru că, după euforia inițială, a fost mai rău ca la Burgas. Liniște deplină. Nimeni nu vorbea.

A fost ținut la izolator săptămâni întregi.

— Simțeam nu atât dureri fizice, cât anihilare. De parcă mă făcuseră să nu mai exist.

Unic tovarăș îi era păianjenul care locuia în celula lui. Vorbea cu păianjenul. Câteodată noaptea, la toalete, călătoreau prin țevi până la el ciocănituri pornite din celulele femeilor – dar ce încercau să comunice? Poate erau doar în imaginația lui. Poate că până la urmă înnebunise.

După atâta timp, primul lucru pe care i l-a spus cineva a fost când a venit un gardian cu o găleată și o cârpă și l-a dus în celula de vizavi.

— Pune mâna și curăță, i-a zis gardianul.

În celulă era o baltă de sânge proaspăt. Persoana care se aflase acolo își tăiase o arteră cu un cuțit de plastic și fusese îndepărtată. Dar nu răzbătuse niciun zgomot.

Când ajunsese la Andreasstrasse, văzuse teancuri de pături cenușii strânse, iar când gardienii îl duseseră la dușuri, se pusese pe urlat.

— Credeam că au de gând să mă gazeze, mi-a explicat. Vezi tu, pe soldații bulgari, cu violența lor animalică de beți, îi înțeleg. Dar asta... distrugerea asta lucidă și sistematică a sufletelor omenești pe care o practica Stasi, ca și naziștii înaintea lor... asta-i cu totul altceva.

— Moartea prin birocrație, a zis Renée din colțul ei. Face parte din psihicul german. O purtăm cu noi de multă vreme. Nu ne place, dar trăim cu ea.

Până la urmă, a descifrat ciocănitul. O bătaie însemna litera A, două însemnau B, trei însemnau C şi aşa mai departe.

— Dura o veşnicie să baţi o propoziţie. Dar am înţeles mesajul. Îmi fusese trimis de la mama. Venise în vizită, dar n-o lăsaseră să mă vadă.

Uitându-mă la Felix, am văzut un bărbat aproape copilăros în egocentrismul şi încăpăţânarea lui, dar l-am simpatizat enorm.

Au urmat interogatoriile. L-au scos din celulă la ore mici din noapte – aşa făcea Stasi cu prizonierii politici, ca să-i dezorienteze.

— Eram euforic. În sfârşit, contact uman! Anchetatorul era un tip tânăr, iar eu nu mă mai puteam opri din vorbit. I-am povestit ce se întâmplase la graniță, cum mă tratase ofițerul Stasi, i-am spus că toate astea trebuiau scrise la dosar şi aduse la cunoştinţă. Dar nu s-a arătat interesat. El voia să ştie cine sunt prietenii mei. Voia nume.

Felix a fost interogat de multe ori, întotdeauna în miez de noapte. Personalul Stasi se înmulțea, câteodată erau şi câte patru în cameră.

— Le-am zis, torturați-mă dacă vreți, n-am să vă dau niciun nume.

Următoarea ocazie a lui Felix de a-l vedea pe Dominik a fost la procesul lor.

— Nu un proces, ci o farsă. Părinților noştri nu li s-a dat voie să participe. Au fost obligați să stea afară. Voiam să vorbesc, dar judecătorul mă tot întrerupea. Taci din gură! Taci! N-avem de ce să te-ascultăm pe tine.

Felix a fost acuzat că ar fi liderul unui „grup subversiv", grup însemnând mai mult de o persoană, şi a primit un an şi şapte luni. Dominik a primit cu două luni mai puțin. Era o sentință indulgentă. Avocat au avut?

— Era un avocat de față. Părinții noştri angajaseră avocat, dar rezultatul era decis dinainte.

La şase luni după proces, avocatul s-a aruncat de la etaj.

M-am uitat lung la Felix şi la Renée. Detaliul acesta părea prea cumplit ca să fie doar un detaliu.

— Nu prea cred c-a avut de-a face cu procesul. De vină a fost starea generală de disperare. Era un om bun, şi cum poate un om bun să fie avocat într-o dictatură?

Următoarea oprire a fost Penitenciarul din Cottbus, care era dedicat prizonierilor politici. Printre colegii săi de celulă se numărau un matematician vinovat de bancuri politice, un spion căzut în dizgrație şi un muzician care vorbise despre impactul pe care-l avea fabrica de uraniu est-germană de inspirație sovietică Wismut asupra sănătății muncitorilor săi.

— Mâncarea era aşa de groaznică, încât ne-am apucat de ceva ce aş numi astăzi performance art, dar atunci nu eram decât nişte prizonieri care aruncă unii în alții cu mâncare.

O dată pe săptămână, erau duşi să audieze forțat prelegerile unui profesor de filosofie. Prizonierii numeau această acțiune „iradiere cu lumină roşie”, pentru că subiectul era întotdeauna acelaşi.

— Marxism-leninismul, a precizat Felix cu un zâmbet radios. Şi cum să-ți dezvolți sozialistische Persönlichkeit! E foarte bun dacă suferi de insomnie, te trimite direct la somn. Dar uite care-i treaba: eu ştiam filosofie. Citisem totul până la Troțki inclusiv. M-am apucat să mă contrazic cu profesorul pe anumite nuanțe. Aşa că mi-au interzis să mai vin la prelegeri! Ba da, le-am zis, insist.

Pe mine, una, veselia care i se citea pe față în timp ce rememora toate astea m-a făcut să râd – nu şi pe Renée. Era atât de implicată emoțional, încât părea că nu se poate distanța deloc de întâmplările din viața lui, în special de cele care precedaseră relația lor.

Felix a fost cumpărat – la propriu – de Germania de Vest, unde exista un avocat specializat în drepturile omului, dr. Vogel, care se dedicase cazurilor precum al lui. Până în 1989, între 30 000 şi 40 000 de est-germani au fost cumpărați din închisorile Stasi pe valută forte şi au primit drept de şedere în Germania de Vest. Felix a renunțat bucuros la cetățenia sa RDG-istă. Dar, înainte să-şi poată recăpăta statutul de om liber, a fost trimis într-un lagăr de tranzit din Vest. Acolo a fost dus într-o cameră în care un american şarmant stătea pe scaun cu picioarele ridicate pe colțul mesei, fumând o țigară. Într-o germană perfectă, i-a

explicat că trebuie să verifice unele aspecte ale versiunii sale asupra evenimentelor.

— Dar ştiți deja totul! am protestat.

Cu toate astea, a spus insul şarmant, mai sunt anumite chestiuni. Cum ar fi topografia graniței bulgaro-turce.

De cum a plecat agentul CIA, a sosit agentul MI6. Apoi a intrat francezul, cu o ofertă de înrolare în Legiunea Străină.

— Până să ajungă şi serviciile secrete vest-germane, eram sătul până peste cap. Le-am zis gata, ajunge! Îmi vreau viața înapoi!

Şi-a primit viața înapoi, sau o variantă a ei, dar era o chichiță.

— Mai ții minte ciocăniturile codificate de la căcăstoare?

S-a aplecat să-mi ofere un foc pentru țigara pe care o rulase pentru mine.

— Mesajul era că iubita mea aşteaptă un copil. Era gravidă când plecasem eu cu Dominik, dar nu ştia pe atunci.

Fiica lui Felix s-a născut pe când el era în puşcărie. A văzut-o în Berlinul de Vest, când mamei şi copilului li s-a permis să vină la el. Avea un an şi jumătate.

— Ne iubeam. Am locuit împreună, ca o familie, timp de câțiva ani...

Şi-a lăsat fraza în suspensie. Între timp, Felix intrase într-o comunitate evanghelică deschisă mereu să primească suflete rătăcite, ba chiar se înscrisese ca seminarist.

Nu făcea lucrurile pe jumătate. Şi se consola cu ce putea.

— Berlinul de Vest era iad curat. Nu era deloc cum îmi imaginasem. Eu eram obişnuit cu statul paternalist în care ţi se îndeplinesc toate nevoile.

Chiar şi cele pe care nu le ai, cum ar fi cea de-a sta liniştit la locul tău.

— Exact. Aveau ei grijă de tine, punct. Cineva era mereu cu ochii pe tine. Nu şi în Vest. Acolo nu-i păsa nimănui. Şi magazinele, luminile, mulţimile. Eram în stare de şoc. Parisul mi se părea la fel de departe.

Într-o zi, s-a auzit o bătaie în uşa apartamentului lor.

— Era o femeie superbă, la vreo treizeci de ani, îmbrăcată simplu. Mi-am dat seama pe loc cine e. Am poftit-o înăuntru. A spus că ştie totul despre dorinţa mea de-a mă face paraşutist. Şi mi-a propus o ofertă indecentă. Nu-i nevoie să mai spun că am refuzat-o!

Renée a ridicat din sprâncene şi a zâmbit pentru prima dată. După episodul acela, serviciile secrete nu l-au mai curtat niciodată.

Felix reuşise să se ţină deoparte de nebunie şi de tristeţe printr-o serie neîntreruptă de acte artistice. Aşa traversase el perioada ultimilor patruzeci de ani, cât toată viaţa mea, atât cât a durat până să ajung cu o cutie de halva în atelierul acesta rece din Berlin; privind în urmă, n-a fost deloc cadoul ideal pentru un diabetic, deşi părea încântat când i-am dat-o.

Dar cu Dominik cum a rămas?

— L-am mai văzut o dată, la München. Avea o aură de tristețe.

M-am întrebat dacă Dominik avusese aceeaşi senzație în privința lui Felix. Felix a dat din umeri.

— Vreau să-l mai văd o dată. După atâtea decenii. Eu sunt doar un artist, domeniul meu e sufletul. Nu-s în stare să explic de ce, pur şi simplu ştiu că am să mă duc la München şi am să-l caut acolo.

În anul morții tatălui său, 1988, Felix a interpretat un act artistic simbolic împreună cu câțiva prieteni din Berlinul de Vest; l-au numit „Călare pe Zid”. Tatăl lui spusese în glumă că poate, într-o bună zi, va cădea şi zidul acela.

— Dar era o glumă, a spus Renée. Nimeni n-a crezut cu adevărat.

Lui Felix nu-i fusese permis să ia parte la înmormântarea tatălui său, în Berlinul de Est. Îl opriseră la Checkpoint Charlie şi-l întorseseră din drum.

— Aşa că, în loc să particip la înmormântarea lui, am făcut asta în onoarea lui. Scara era prea scurtă, aşa că m-au săltat doi prieteni până sus pe zid.

A fost o senzație de euforie, chiar dacă n-a putut să stea acolo decât treizeci de secunde.

— Am fost atât de aproape de soldatul care păzea partea estică, încât l-am privit în ochi. Şi în țeava puştii. Pe urmă a sosit 1989 şi tot poporul a făcut la fel.

Tot poporul minus Brigitte şi Klaus şi ceilalți care nu mai apucaseră ziua.

Aveam numărul lui Dominik, dar nu l-am sunat. Ajungea cât fusese vânat; povestea lui era scrisă în tăcerea lui.

Felix mi-a arătat pânzele şi colajele din atelierul lui. Era o serie de nuduri fantastice.

— Pentru fiecare a avut alt model, a spus Renée. La unul i-a pozat mama lui.

Mi-a observat surprinderea şi a zâmbit parcă spunând „Nu că-i mai ciudată viața decât ficțiunea?”.

Cu asta m-a înveselit – gândul că mama lui, o femeie care dăduse tot ce-avea mai bun pentru țară şi primise în schimb ce era mai rău, supraviețuise ca să-i pozeze goală fiului său. Am coborât împreună scara cavernoasă. Abia atunci a pomenit Renée că are o cumplită durere de măsea. Nu spusese nimic ca să nu grăbească lucrurile.

— Când ne-am întors împreună pe plaja aia, a zis ea, mi-am făcut griji neştiind cum avea să reacționeze. Iar el îşi făcea griji pentru reacția mea.

Urcaseră pe stânci în căutarea locului în care i se pusese lui Felix pistolul la tâmplă. N-au reuşit să-l găsească, iar pe Felix l-a apucat agitația, dar Renée a insistat.

— Ştiam că acolo e locul, a povestit ea. Era important pentru el să petreacă puțin timp acolo de unul singur.

— În locul unde mi s-a întâmplat aşa un lucru neverosimil. Pentru că unii nu m-au crezut.

Felix s-a întrerupt şi s-a uitat la mine pe sub şapca lui de baseball cu inscripția „Deutschland”, care pe capul celor mai mulți ar arăta caraghios, dar pe al lui era tulburătoare.

— N-au crezut că s-a putut întâmpla aşa ceva. Şi în lunile alea de carceră, doar cu păianjenul, am avut momente când m-am îndoit eu însumi. Îndoiala asta era cea mai mare teroare, mai mare şi decât Stasi. Mai mare decât puşcăria, foamea şi exilul.

Felix şi Renée găsiseră până la urmă cazarma de la graniță în care dormiseră el şi Dominik în noaptea când fuseseră arestați. S-au uitat înăuntru pe fereastră. Portretele dispăruseră. La masa lungă, un grănicer mânca supă de unul singur. Au vrut să intre, dar s-au abținut.

— Era tânăr, a spus Renée. Ce puteam să-i spunem?

Afară, în strada murdară, i-am mulțumit lui Renée şi i-am mărturisit că avusesem emoții în legătură cu întâlnirea noastră.

— Şi eu, a spus ea şi ne-am îmbrățişat.

Felix zâmbea ca un om care ştie că numele lui înseamnă „noroc”. I-am urmărit din ochi îndepărtându-se, cu hainele lor boeme, în obscuritatea iernii berlineze, mână în mână, arătând din spate ca doi tineri îndrăgostiți.

Vara următoare, m-am întors la lagună. Peste mesajul lui Felix se dăduse cu vopsea şi nu mai rămăseseră decât informațiile despre crinii de nisip, despre foca-călugăr periclitată şi despre smochini. Înainte să ajung pe vârful stâncii am auzit bubuitul valurilor care se spărgeau jos.

— Nu te-ntrebi uneori, îi spusesem lui Felix, cum ar fi arătat viața ta dacă n-ai fi făcut pasul acela? Regreți ceva?

— Nu, răspunsese el.

Şi l-am crezut.

Tânărul de optsprezece ani se apropiase de un prag şi făcuse ceea ce orice tânăr de optsprezece ani ar trebui să facă pentru a fi tânăr înainte de-a ajunge bătrân. Era sprinten şi a făcut acel pas pentru cei cărora le lipsea uşurința mişcării. Pentru mamele şi tații noştri, la a căror vârstă ar fi ajuns acum Klaus şi Brigitte. Pentru copilul despuiat de jos, de pe plajă, al cărui viitor nu se cunoaşte şi pe care fotografia îl surprinde alergând pe nisip, cu pielea lucind de cremă Nivea, strigând ceva. Deşi imaginea nu are sunet.

zmeu

În mitologia populară slavă, un dragon proteiform care întruchipează protecția şi posesia. În Strandja, sălaşurile naturale ale acestui zmeu sunt peşterile. Călătoreşte prin spațiu şi timp ca un bulgăre de foc şi poate să se întrupeze sub formă masculină sau feminină. Fiecare sat îşi avea demult propriu-i zmeu, care se îngrijea de recolte şi de alte treburi sezoniere. Însă cealaltă față a protecției dragonului este dorința. Dacă pune ochii pe tine un zmeu, capeți un alean la inimă şi nu mai ai încotro, trebuie să-l urmezi până la peştera lui, care e doar un alt nume pentru Infern.

BULGĂRE DE FOC

Săptămânile treceau în Satul din Vale, iar eu mă simțeam brună şi grea precum prunele din grădinile abandonate. Bâzâitul insectelor se intensifica odată cu aroma verii în descompunere. Nici măcar nu mai găseam motivația să mă duc la plajă. Senzația că mă aflu în impas se amesteca cu lâncezeala, de parcă aşteptam să se despice un înveliş şi să iasă ceva la iveală. Împietrită pe fundul văii ca sub o vrajă, nu-mi mai doream decât să stau la o masă la Discotecă, să mănânc iaurt de capră din borcan şi să mă tot uit la dealuri cu Minka. Treceam printr-un fel de schimbare căreia simțeam că n-am puterea să i mă opun. Pierdusem şirul zilelor de când stătea nefolosită maşina. Îmi amânasem de câteva ori plecarea.

Cu puțin înainte de ziua în care trebuia să plec din nou, râul şi-a ieşit din matcă. În fiecare an se întâmpla la fel. Râul se năpustea ca o fiară, apoi se retrăgea, lăsând în urmă un maidan plin de noroi şi rămăşițe. Nimeni nu se plângea, deşi toată lumea cunoştea cauza – transporturile de materie primă ale mafiei lemnului, care măcelărea pădurile fără să facă replantări, şi firma de construcții care extrăgea nisip de la şase metri adâncime din albia râului. Rezultatul: un râu poluat şi deviat de la cursul său şi modificarea microclimatului, ambele agravând inundațiile. Localnicii se luptau cu o adevărată hidră a crimei legalizate. În loc de ajutor, li se ofereau mită şi amenințări.

După revărsarea râului, oamenii s-au aventurat în apă până la mijloc ca să curețe locul. M-am dus şi eu cu ei. Era o sarcină murdară, neplăcută, şi la un moment dat m-am pomenit țipând:

— Trebuie să facem ceva!

— Din cauză că nu trăieşti aici, a pufnit Blago, încă mai crezi în dreptate.

Când soarele era sus pe cer, trei dintre femei, cu galoşi de cauciuc şi ciorapi tricotaţi, s-au aşezat pe o bancă, iar Despina a spus:

— Odată, o caravană care se ducea la Istanbul a traversat râul prin locurile astea. Ducea birul adunat în aur şi argint. Aşa, deodată, apa râului s-a umflat într-un val mare. S-au înecat toţi până la unul, oameni şi cai. Mai târziu, au venit sătenii şi ce-au găsit? O comoară uriaşă, aruncată de apă pe maluri. De-atunci, de câte ori se revarsă râul, suntem cu ochii-n patru.

— Dar râul nu scuipă aur şi argint, a spus femeia care mesteca gumă, făcându-mi cu ochiul. Numai noroi.

Cea mai tânără dintre ele era Urechea. Mijind ochii, se uita la cerul încins şi fără niciun nor.

— Vine, a zis ea. Mereu vine după vreme liniştită.

— Ce anume? am întrebat, neştiind privirea cărui ochi s-o urmăresc.

— Bulgărele de foc, a spus Urechea.

Deşi eram patru la număr, mă simţeam a cincea roată la căruţă. În folclorul local, duhurile numite orisniţi (de la oris, soartă) sunt întotdeauna trei femei: una tânără, una între două vârste şi una bătrână. Cea mai vârstnică are ultimul cuvânt. Vin la tine când te naşti şi hotărăsc ce curs are să

urmeze viața ta. Vei fi atât de bogat sau de sărac precum le e lor voia şi vei muri când spun ele că vei muri. Pentru tine e o chestiune de viață şi de moarte, dar pentru ele e doar un joc.

Celelalte două au dat din cap aprobator.

— Da, da, trece în fiecare an, a zis Despina. Către fântâna Kreinero.

— Cred c-oi fi dormit când trecea, a spus femeia care mesteca gumă. Tot aşa cum am dormit când cu comoara din râu.

— Mama l-a văzut, a insistat Despina. Era însărcinată şi ieşise la arat pe câmp când l-a văzut. Un bulgăre de foc, doar că nu era niciun bulgăre, era un zmeu în zbor. Ca un şarpe mare, aşa să ştii, cu coada ca o cometă. A trecut pe deasupra, a pârjolit pământul. Când şi-a venit şi ea în fire, avea părul pârlit şi țarina era plină de solzi aurii.

— Pe vremea bătrânilor, zic cei de-aici, izbea pământul şi se prefăcea în om. De-aia, când îl vezi zburând pe sus, să nu scoți o vorbă, a spus Urechea. Altfel, zmeul te lasă fără vorbire.

— O să ai noroc dacă se mulțumeşte să-ți ia vorbirea. Ar putea foarte bine să te ia şi pe tine, a spus Despina, făcând cu ochiul. Să-i fii mireasă.

— Dar numai dacă eşti tânără şi frumoasă, a precizat femeia cu guma de mestecat. Tu eşti în siguranță, pot să-ți zic de pe-acum.

Despina a chicotit.

— Cunoşti Peştera Ruskăi? a întrebat ea. Locuia acolo un dragon care s-a îndrăgostit de Ruska şi a luat-o mireasă. E un loc foarte cunoscut printre cuplurile infertile.

— Au făcut şi-un plod, a zis femeia cu guma de mestecat.

— Da, da, un dragon şi-o femeie pot să aibă odrasle, dar le mor. Fiindcă-i împotriva firii, a spus Despina. În orice caz, mama, când şi-a venit în fire, a intrat în chinurile facerii. S-a târât până acasă şi m-a trimis după doctor.

Dar era sfârşitul anilor ’40 şi doctorul era în arest pentru că ajutase pe cineva să treacă graniţa.

— Aşa că a născut şi ea cum a putut. Era om bun doctorul, dar tot l-au împuşcat. Dumnezeule mare, pe câţi i-au mai împuşcat...

Urechea asculta pe furiş conversaţia dintre doi bărbaţi aflaţi în partea cealaltă a pieţei.

— Ce zic? am întrebat-o.

A întors spre mine un singur ochi plin de suspiciune.

— Trebuie să-mi văd de treabă.

Şi a ridicat mătura cu coadă lungă.

— Dar ascultă ce-ţi zic, se-apropie.

Aparițiile de bulgări sau discuri de foc pe timp de noapte erau atât de frecvente în Strandja, încât oamenii le acceptau ca pe o lege a naturii. Un istoric local mi-a spus că bunicul lui zărise discuri de foc deasupra fluviului frontalier de

multe ori de-a lungul vieții. Întotdeauna deasupra fluviului. Un localnic dintr-o familie distinsă, domnul N., mi-a povestit cum, în anii ’90, pe fiul său cel mic, pescar pasionat, îl speriase ceva foarte tare într-o seară, când se dusese să verifice plasele desfăşurate pe cursul apei. Domnul N. dăduse fuga să-l ajute şi văzuse două obiecte în flăcări ce pluteau deasupra apei. Tată şi fiu au stat şi s-au uitat până când obiectele au plecat pe deasupra pădurii. Domnul N. înțelegea de ce unii s-ar putea arăta sceptici.

— În Satul din Vale era unul care râdea de lucrurile astea, a continuat el. Era inginer, avea diplomă universitară, nu un țăran superstițios, aşa zicea. Într-o seară, stăteam la el în grădină sub bolta de viță.

Erau trei cu totul: inginerul sceptic, domnul N. şi o femeie din vecini. Şi deodată s-au pomenit cinci.

— Au apărut doi inşi între noi la masă. Îmbrăcați ca noi, oamenii de rând. Îi ştiți pe oamenii ăştia? Nu. Aşa că i-am întrebat: Voi cine dracu’ sunteți?

La care cei doi vizitatori s-au uitat pur şi simplu unul la altul şi au râs pe tăcute – parcă erau gemeni, sau fiecare dintre ei reflexia celuilalt. Pe urmă s-au înălțat deasupra mesei şi au plutit către râu, precum ceața.

— Şi să ştii că nu eram beți, a zâmbit domnul N. Muntele ăsta e mistic. Unele lucruri nu se pot explica, şi poate e mai bine.

Avea dreptate. Atunci când găsim explicații pentru orice începem să ne simțim împuținați, jefuiți. Iar localnicii din Strandja fuseseră jefuiți în toate felurile, mai puțin aşa. Era un lucru de care nu putea nimeni să-i deposedeze.

Într-o seară, la Discotecă, stăteam la masă cu frumoasa rusoaică şi cu soţul ei, fost matematician.

— Eu nu le-am văzut decât o dată, în anii optzeci, a spus el.

Era relativ treaz în seara aceea.

— După ce-au închis mina de lângă râu.

Mina dezvăluise nişte depozite de uraniu la care nu se aştepta nimeni şi fusese închisă după două luni.

— Mă dusesem la pescuit, a povestit el. Le-am văzut deasupra intrării în mină. Discuri în flăcări. Formau tot felul de figuri pe cer – stele, cercuri concentrice. De parcă încercau să-mi arate ceva.

Carevasăzică, ce erau obiectele alea? A ridicat din umeri şi a zâmbit arătându-şi dinţii înnegriţi.

— Circulă o teorie, cum că extratereştrii vizitează Strandja încă de dinainte să existe civilizaţia umană. Nu zic c-aş crede-o. Dar nici n-o exclud.

Ideea ar fi că aceşti extratereştri vin să se reîncarce în locuri unde se manifestă puternice câmpuri geomagnetice.

— Desigur, a adăugat el, ideea de extratereştri acoperă orice nu aparţine lumii materiale. Ceea ce ne oferă posibilităţi infinite. Vezi tu, lumea materială e o închisoare. Suntem captivi într-o închisoare a percepţiei.

Poate de aceea e satul plin de oameni care rareori se mai trezesc din beţie.

În apropierea minelor închise au lovit şi fulgere. Nedko cel iubitor de cărți fusese cândva lovit de un fulger lângă o mină, pe când îşi mâna singura capră pe care-o avea, însoțind un cioban bătrân cu turma lui numeroasă. Nedko a văzut fulgerul despicând un mesteacăn, apoi descărcarea electrică a trecut prin el şi l-a trântit la pământ. N-a ştiut dacă e viu sau mort până când bătrânul cioban l-a împuns cu cârja.

În satul învecinat locuia mătuşa domnului N., o femeie în vârstă, care ştia să dea în bobi aşa cum vracii de prin satele africane ştiu să ghicească în ghioc. Mai întâi a dat în bobi pentru mine, apoi mi-a spus povestea care urmează. Soțul ei muncise în mina de cupru din apropiere în anii planului cincinal. În adâncul dealului, minerii găsiseră tunele şi unelte datând de pe vremea tracilor şi a romanilor, dar primiseră instrucțiuni să le distrugă. Uneltele s-au făcut praf la contactul cu aerul. Până să moară, soțul făcuse un atac cerebral şi rămăsese cu demență. Noapte după noapte, ieşea pe fereastră şi-l găseau şchiopătând pe drumul spectral, în pijama. Unde te tot duci? îl întreba nevasta, iar el răspundea de fiecare dată: La mină. Mă aşteaptă acolo. La scurt timp după moartea lui, femeia a avut un vis.

— Eram amândoi într-o căruță trasă de boi, ca pe vremuri, a povestit ea. Am ajuns la un râu cu nume vechi, care nu mai există azi. Nu reuşea să treacă apa cu mine fiindcă el era spirit, aşa că am mers singură. M-am întors şi l-am văzut lângă intrarea în mină. De jur împrejurul lui erau viței, porci, miei, ca pe vremuri, înainte să ne ia ăştia animalele. Tare-i mai erau dragi animalele astea.

Scriind despre suflet, Jung spunea că, „dacă o stare de fapt interioară nu este conştientizată, atunci ea se produce ca

destin în exterior”[13]. Poate că bulgărele de foc era felul Strandjei de-a manifesta destinul colectiv al locuitorilor săi.

Tatăl domnului N., nonagenar, locuise în Strandja toată viața lui, deşi îi plăcea să glumească, la fel ca prietenilor săi de-o vârstă cu el, că „Uite cum mi s-a dus jumătate de viață!” Într-o seară, am stat cu el sub alunii din piața centrală a satului, unde se aduna lumea bună să-şi bea cafeaua de dimineață şi să întrețină bârfa de seară (femeile la o masă lungă, bărbații la alta), iar el mi-a povestit un vis recurent. Se trezeşte şi vede în cameră „o fată” – cam de vârsta ta, mi-a spus –, deşi casa e încuiată. Cum ai intrat? o întreabă, dar ea scutură din cap şi dispare. De fiecare dată, figura ei îi pare tot mai familiară şi se trezeşte cu inima grea, atât de grea, încât s-a dus s-o vadă pe soră-sa, ghicitoarea. Femeia i-a dat în bobi şi a zis:

— Păi, chiar o cunoşti. N-ai de ce te teme.

Cu patruzeci de ani în urmă, a avut o fetiță care a murit de mică. În ziua de dinaintea morții sale, el a văzut un bulgăre de foc plutind deasupra fluviului. M-au tulburat vorbele lui. M-am întrebat dacă nu cumva era chemat pe Tărâmul de Dincolo şi ce alt motiv ar fi avut să-şi împărtăşească visul intim cu mine, o străină, dacă nu pe-acela că vedea în mine fantoma fiicei sale.

În orice caz, bulgărele de foc era văzut mereu pe la apă sau în dreptul vreunei mine şi întotdeauna pe timp de seară sau de noapte – într-un spațiu liminal, la o graniță.

---

[13] C.G. Jung, Opere complete, 9/2. Aion. Contribuții la simbolistica Sinelui, traducere din limba germană de Daniela Ştefănescu, Ed. Trei, Bucureşti, 2005, p. 85.

În ultima zi pe care am petrecut-o acolo, la câteva case distanță, pe strada mea, mama lui Blago îşi uda grădina cu furtunul. Tocmai îi murise soțul şi era îmbrăcată în negru. S-a îndreptat de şale şi mi-a spus:

— O să-l vedem cât de curând.

— Ce să vedem?

— Bulgărele de foc. Mi s-a părut că-l văd azi-noapte, dar era altceva.

Cu o noapte în urmă, mă întinsesem în patul din dormitorul meu, cu bagajele făcute, cu hămăitul câinilor de-afară, cu viespile moarte căzute pe podea, şi-mi făcusem griji. Acele câteva săptămâni fuseseră perioada cea mai lungă petrecută de mine în Bulgaria de când plecasem din țară, în 1992. Îmi făcusem griji că eram, în adâncul inimii, o dezrădăcinată, o rătăcitoare, chiar dacă mă iluzionam că sunt acasă oriunde m-aş afla. Că, deşi nu mai eram de prin locurile astea, în țara asta zdruncinată a tinereții mele, în secret tot ei îi aparțineam în cea mai mare măsură. Că, deşi mă închipuiam a fi doar un observator, chiar şi după douăzeci de ani, tot participant rămâneam şi asta n-avea să se schimbe niciodată. Că nu mă distanțasem de nimic şi că-mi păsa prea mult de cei damnați. Că Satul din Vale îmi părea paradisul, dar putea fi purgatoriul. Că nu eram în stare să fac diferența între ele. Că mă simțeam contaminată, şi totuşi plină de dragoste pentru locurile astea prăduite.

Şi-mi mai făcusem griji pentru faptul că mureau atâția tineri în satul ăsta. Fiecare a treia casă pierduse câte unul – de cancer, în vreun accident, prin sinucidere. Îmi puneam întrebări despre mina de uraniu, despre care alții spuneau că nici nu existase, sau că matematicianul se zăpăcise, că

de fapt era doar cupru. Îmi puneam întrebări despre păcatele taților infiltrate ca otrava în sângele fiilor.

Mama lui Blago a clătinat din cap.

— L-am mai văzut şi altă dată. Ăştia stau cu ochii pe noi. Dar încă n-a venit vremea să comunice.

Mama lui Blago, femeie cu scaun la cap, era o țărancă cu trăsături nemuritoare ca pământul. Nu chiar genul de om despre care să spui că brodează întâmplări imaginare.

— Dar nu-s doar lumini care se reflectă dinspre stațiuni? am întrebat.

— Ce stațiuni, drăguță? Aia ce vezi acolo e Turcia, numai sate goale.

— Vreo stea căzătoare? mi-am încercat norocul.

Dar ea a scuturat din cap.

— Nu cade, trece drept pe sus şi pluteşte pe deasupra râului, a spus ea şi s-a apucat să-mi umple un castron cu roşii, ardei şi ceapă verde. Treaba e că le tot văd de când eram copiliță. Cam pe la vremea asta din an.

— Ați pus prea multe roşii, am spus oprindu-i mâna. Mâine plec.

— Pleci? Abia ieri ai ajuns!

Şi-a continuat să umple castronul.

— Şi-atunci, ce sunt, dragoni zburători? am întrebat-o, lăsând gluma la o parte.

— Eu sunt femeie simplă, a răspuns ea, ieşind din grădină şi dându-mi castronul. Dar ceva tot e acolo, ascultă-mă ce-ți zic. Nu suntem singuri.

Când m-am întors acasă în seara aceea, am împărțit cu broasca țestoasă o ultimă salată melancolică.

Am sunat-o pe Marina, în oraşul ei de la graniță, să-mi iau la revedere. Maică-sa aştepta sosirea bulgărelui de foc, mi-a comunicat ea pe un ton neutru. Marina nu avea nicio teorie bine conturată despre bulgărele de foc. S-a mulțumit să spună doar atât:

— Nimic nu există în izolare. Totul e conectat.

— Dar e un fenomen fizic? am insistat.

Ea a râs încet.

I-am zis că plec din Strandja în ziua următoare.

— Bun, a spus ea după o pauză. Nu ne luăm la revedere.

Şi a închis. Am ştiut atunci că-mi va fi dor de ea.

Pe la ora zece, camera mea era inundată de o lumină albicioasă. Am sărit din pat şi am ieşit pe balcon numai bine ca să-l văd zburând ca săgeata în direcția fluviului şi-a fântânii Kreinero. O minge de lumină care se rostogolea pe cer. Am surprins cu coada ochiului silueta înaltă şi adusă de spate a fostului baschetbalist, la el în grădină, deşi e posibil să fi fost doar un pom.

Am aşteptat o vreme, apoi m-am întors înăuntru şi am tras draperiile. Mă simțeam de parcă luasem narcotice, ca şi

cum ar fi trecut o groază de timp în care nu ştiam să spun ce se petrecuse.

Oare chiar văzusem bulgărele de foc? Îl văzuse şi mama lui Blago? Dar baschetbalistul? Cei care traversau pe jos pădurea venind din Turcia, zgâriați de mărăcini, înfometați, plini de răni şi copleşiți de tot ce pierduseră, departe de orice pe lume şi fără cale de întoarcere, oare ei îl văzuseră?

Iată ce mi-a spus bătrâna ghicitoare când a aruncat bobii pentru mine. Deşi îmi formulasem întrebarea doar în minte (O să-mi duc la capăt călătoria pe graniță fără să mi se întâmple nimic rău?), ea mi-a răspuns ca şi cum aş fi rostit-o cu voce tare: Ce-ai început vei termina, a spus ea răsucind bobii în palmele uscate, dar trebuie să iei aminte la semnele care ți se-arată pe drum. Niciodată să nu ignori semnele.

Bun sfat de viață, dacă reuşeşti să deosebeşti semnele adevărate de cele false. Aici, orice lucru ți se părea a fi un semn, iar eu băusem de trei ori din fântâna cu apă rece. Înainte de revărsatul zorilor, mi-am pus bagajele în maşină, am încuiat uşa casei, am băgat cheia sub preş, m-am urcat la volan şi am traversat piața pustie, trecând pe lângă Discotecă, apoi mi-am început drumul lung şi înfricoşător care lăsa în urmă valea învăluită în ceți uri. Am blocat portierele şi am luat-o pe şoseaua îngustă şi sinuoasă. Parcă mă extrăgeam de acolo cu tirbuşonul. Mi-a tăiat calea ceva ce părea a fi un iepure de câmp uriaş. În pădurea spectrală, o bufniță a țipat un rămas-bun.

Nu ştiu ce anume o fi bulgărele de foc, dacă e vreo apariție din altă dimensiune, o proiecție a inconştientului colectiv, licărul unei Lumi de Dincolo, un fenomen fizic luminos. Dar mă bucur că există. De n-ar fi fost bulgărele de foc şi izvorul

vindecător, oamenii ar fi luat-o razna. Faptul că, în realitate, bulgărele de foc nu se transformă în amantul-dragon sau într-un vizitator din spațiul extraterestru face lucrurile şi mai interesante – aşa, metafora îşi continuă călătoria. Dincolo de dealurile care înăbuşă orice zgomot, unde nimeni nu vede fasciculul de lumină care se aprinde brusc şi nu te aude explicând patrulei de grăniceri înarmați ce cauți acolo la o asemenea oră din noapte.

Partea a doua

Coridoare tracice

Toate populațiile umane sunt într-un fel alcătuite din imigranți.

Neal Ascherson, Marea Neagră

tracia

Tracia de azi reprezintă pe hartă o zonă geografică de mari dimensiuni. Însă Tracia este şi o civilizație apusă, contemporană cu cele antice din Grecia, Macedonia şi Persia. Tracii, care n-au creat niciodată vreun imperiu, şi pe care i-am întâlnit deja în Strandja, sunt poate cei mai puțin cunoscuți dintre popoarele antice ale Europei.

Tracia antică se întindea peste un teritoriu care se află astăzi în nord-estul Greciei, incluzând insulele Samothraki şi Thassos, împreună cu partea europeană a Turciei şi cu Bulgaria în întregime; dincolo de Dunăre, acoperea teritoriul României până la Munţii Carpaţi şi o parte din Serbia şi Republica Macedonia. Tracii n-au lăsat urme scrise, dar din cele materiale au lăsat o mulţime. Lăcaşele lor de cult din piatră cioplită, criptele pictate şi artefactele de aur nu au seamăn în lumea antică, dar despre viaţa lor se cunosc puţine lucruri. Tracii au fost studiaţi abia începând din secolul XX, iar acum, când se întreprind cercetări asupra lor (majoritar în Bulgaria şi în Grecia, iar mai recent în Turcia), arheologii scot la lumină noi morminte şi comori la fiecare doi, trei ani. Cel mai lung coridor mortuar dezgropat până acum este cel de la situl Mezek, din satul bulgăresc de frontieră care poartă acelaşi nume. Descoperit de localnici în anii 1930, după Războaiele Balcanice, când deja fusese prăduit de vânătorii de comori, conţinea, printre alte obiecte, un vier de bronz în mărime naturală şi se spunea că este mormântul unui rege trac odris de prin secolul al V-lea î.Hr. Când străbaţi cei treizeci de metri pavaţi cu uriaşe lespezi de piatră, iar paşii tăi solitari iscă ecouri cavernoase şi înaintea, şi în urma ta, simţi în oase fiorul unui trecut de douăzeci şi cinci de secole. Şi arunci o privire în spate ca să te asiguri că ghidul plictisit nu te-a încuiat înăuntru.

Herodot, principala noastră sursă de informaţii despre traci, i-a descris ca fiind cea mai numeroasă şi mai puternică uniune de triburi din vremea sa. Măcar de-ar fi fost în stare să se unească şi politic, scria el, pentru că aşa ar fi condus lumea întreagă – dar ei pur şi simplu nu se sinchiseau. Dacă scrisul e una dintre măsurile civilizaţiei, atunci tracii erau nişte barbari luminaţi, pentru că preferau să se dedea

la plăceri senzuale şi mistice, la cântări şi meşteşuguri şi la venerări solaro-htonice. Spre deosebire de macedoneni, de perşi şi practic de oricine altcineva, ei n-aveau cine ştie ce ambiții de cucerire. Poate că erau doar leneşi în plan politic, prima societate de hedonişti desăvârşită. Îşi şocau vecinii greci bând vin neîndoit, dar erau cunoscuți şi ca luptători formidabili şi ca mari crescători de cai, iar, din cauza lipsei lor de unitate şi-a tendinței spre neimplicare, drept sursă de mercenari pentru alte nații. Gladiatorul Spartacus, care a condus cea mai amplă revoltă împotriva Romei, era un trac originar dintr-un loc aflat în apropierea graniței actuale dintre Bulgaria şi Grecia. Peninsula a fost cucerită de romani, slavi, vlahi, greci, de protobulgarii asiatici, de tătari şi de alte etnii, aşa că, la vremea când au ajuns şi turcii selgiucizi, pe la sfârşitul secolului al XIV-lea, probabil că sângele trac era deja un amestec bogat.

Niciun stat național nu şi-a primit vreodată numele după Tracia (ajunge că există Macedonia, mersi frumos), dar o Tracie geografică şi culturală tot a rămas: mărginită pe trei laturi de Marea Egee, de Marea Marmara şi de Marea Neagră, este compusă, de la nord la sud, din sudul Bulgariei, începând cu lanțul munților Balcani (Tracia de nord), apoi Turcia europeană (Tracia de est) şi nord-estul Greciei (Tracia de vest).

În mod ciudat, şi poate simbolic, n-am putut găsi pe hartă Tracia centrală, deşi tocmai într-acolo mă îndreptam: către o regiune fertilă, cu climă blândă, la întretăierea a trei granițe naționale. În timpul Războiului Rece, aici erau masate armatele Greciei, Bulgariei şi Turciei, pentru că hinterlandul cu relieful său plat oferea în mod vădit un coridor militar

pentru o potențială invazie. Turcii erau neliniştiți din cauza sovieticilor şi-a grecilor, grecii erau neliniştiți din cauza sovieticilor şi-a turcilor, iar bulgarii erau neliniştiți din cauza tuturor. Aici, în această zonă-tampon militară timp de o jumătate de secol, a fost punctul în care înceta o ideologie şi începea alta. Ideologiile vin şi trec, dar un lucru a rămas la fel: la câteva mii de ani de când îşi beau tracii vinul neîndoit, aici continuă să fie teritoriul viței-de-vie.

*

După vara petrecută în Strandja, într-o primăvară înfloritâ târziu m-am dus să vizitez oraşele frontaliere gemene din Tracia centrală. Pământul era lipsit de culoare şi epuizat de iarnă. Râurile tunau pe sub poduri şi uneori peste ele. Livezile se umpleau de boboci rozalii, iar pe marginile autostrăzii vest-est se înşirau gunoaie, de-ai fi zis că fiecare călător aruncase acolo câte o sticlă de plastic drept răzbunare pentru vreo insultă veche. Tiruri cu plăcuțe de înmatriculare străine şi încărcături misterioase zguduiau şoseaua. Trei alfabete, trei monede, trei versiuni ale istoriei. Nu mai fusesem aici niciodată şi auzisem că, de la relativa relaxare a politicii frontaliere, câmpia tracă devenise un punct nodal pentru întreprinzători şi consumatori, pentru desperados şi contrabandişti.

La punctul de control dintre Europa şi Asia, cadavrul de Leviatan răpus al unei fabrici din perioada comunistă făcea pereche cu o moschee uriaşă şi strălucitoare.

PRIETENUL CU PORUMBEI

Îmi petrecusem ultima săptămână într-un cartier înverzit dintr-un oraş bulgar de graniță pe nume Svilengrad, la un mic hotel botezat Villa Columbina. Erau trei feluri de oaspeți la Villa Columbina: turci şi greci de ambele sexe, sosiți în oraş ca să-şi satisfacă dependențele, ingineri care făceau prospecțiuni în zona bogată în gaze naturale şi puținii turişti care veneau să vadă antichități precum mormântul de la Mezek şi fortăreața medievală din apropiere.

Cei care veneau pentru jocuri de noroc nu vizitau niciodată siturile istorice, iar pasionații de cultură n-aveau nicio aplecare către jocurile de noroc. Singurul loc în care se întâlneau aceste două specii era grădina, la momentul micului dejun, când aerul era greu de mirosul liliacului şi se auzea peste tot gânguritul porumbeilor. Era un stol de vreo sută care zbura pe deasupra grădinii în sensul acelor de ceasornic, proiectând umbre iuți şi foşnitoare peste terenurile unde se coceau strugurii Merlot. La recepție erau expuse pentru vânzare, într-o vitrină închisă, brichete Zippo placate cu aur şi prezervative ambalate individual. Orice client era bine-venit, nu se puneau întrebări, iar sezonul turistic dura cât e anul de lung, cu excepția lunii august, când câmpia Traciei se cocea în soare, aşa că cei care îşi permiteau plecau să se răcorească la una dintre cele trei mări disponibile: Egee, Marmara sau Neagră.

Patronul afacerii era un întreprinzător vesel pe nume Venți, iar Venți se oferise să fie şoferul meu la traversarea Turciei. I-am atras atenția că am şi eu maşină, dar a insistat că nu m-aş descurca pe străzile „orientale” din Edirne şi că ar trebui să mă ducă acolo şi să mă predea pe mâini bune, ca

să fie sigur. Într-adevăr, prin părțile locului, o femeie singură într-o maşină închiriată era motiv de nedumerire în cel mai bun caz sau de suspiciune în cel mai rău (cărăuşul de droguri tipic pe care-l prindeau la punctul de control era femeia relativ tânără, originară din Balcani, adesea la volanul unei maşini închiriate). Având emoții că traversam frontiera pentru prima dată, mi-am lăsat maşina parcată sub copaci la Villa Columbina şi am pornit către Edirne în Land Roverul lui Venți.

În maşină mai era un pasager: Emel. Cazată, ca şi mine, la Villa Columbina, Emel se întorcea la Edirne după ce-şi vizitase nişte prieteni la Svilengrad. Ne salutaserăm şi făcuserăm schimb de informații biografice în grădină, la micul dejun. Divorțase de multă vreme şi era funcționar public. Era masivă, frumoasă şi ferchezuită ca o proprietate imobiliară de lux. Îi străluceau ochii, la fel ca unghiile şi buzele, de-ai fi zis că nu se mai opreşte din gustat partea delicioasă a vieții, ba chiar şi numele ei însemna Dorință. Când a ieşit în curte la Villa Columbina să ia micul dejun, emana o aură de opulență – pur şi simplu, îți venea să te întinzi în fața ei şi să torci ca pisica. Când râdea, cu guşa ei cărnoasă ca de porumbel, nu te puteai abține să râzi şi tu cu ea.

— Drăguță, arăți tânără pentru vârsta ta, mi-a zis într-o dimineață. Dar, dacă nu te laşi de fumat, îți mai dau doi ani, atât, până o să-ncepi brusc s-arăți ca o cotoroanță.

Mi-am stins țigara. Ea nu fumase în viața ei, nici nu băuse alcool, şi avea un ten ca o pajişte înrourată.

— Interesant, nu, drăguță? a spus Emel prinzându-şi centura de siguranță pe locul din spate al Land Roverului.

Cu asta, l-a ofensat teribil pe Venți – adică ce, n-avea încredere în el ca şofer?

— Am un bărbat în viața mea, dar el nu mai are nevoie de mine.

Mi-a făcut cu ochiul şi s-a delectat cu aerul surprins al lui Venți. Bărbatul pomenit era fiul ei adult.

— Doamne, în materie de bărbați, e deşert aici! Îți închipui cum e să fii femeie singură în Turcia?

— Care-i diferența dintre un turc şi un grec? s-a băgat şi Venți în vorbă, pe când ieşeam din oraş. Grecul se însoară cu nevasta. Turcul se însoară cu familia nevestei.

Emel a râs cu toată guşa ei cărnoasă şi a spus:

— Care-i diferența dintre un bulgar şi omologii lui grec şi turc?

S-a lăsat o tăcere încordată.

— Grecul şi turcul sunt romantici, cel puțin la-nceput.

Venți părea cam zgândărit.

— Asta pentru că femeile măsoară lucrurile în bani şi mai şi zic că-i vorba de romantism, a spus el. Iar bulgarul e sărac.

Emel a pus capăt discuției:

— Mie să-mi dai un scoțian, scumpo, dacă găseşti vreunul potrivit. N-are decât să poarte şi fustă dacă vrea, nu mă deranjează.

De retrovizoarea lui Venți atârnau legănându-se un crucifix de argint şi un nazar, amuleta albastră turcească împotriva deochiului. Ca şi Emel, Venți se avea bine cu grănicerii de la punctul de control şi cu localnicii din oraşele gemene aflate de-o parte şi de alta a frontierei.

Erau oraşe gemene fiindcă ceea ce nu puteai obține în Edirne (alcool, sex, cazinouri) aveai la dispoziție în Svilengrad şi invers (magazine bune, infrastructură, valori familiale). În Svilengrad, aproape că se auzeau imamii psalmodiind în Edirne, iar în Edirne ajungea ritmul acustic al cluburilor de noapte din Svilengrad. Numele Svilengrad înseamnă Oraşul Mătăsii, deşi industria mătăsii a murit odată cu economia planificată, în 1990, fiind înlocuită de o industrie a plăcerii. Acum grecii şi turcii treceau granița în Svilengrad să-şi joace norocul tot weekendul, să bea rachiu bun şi ieftin şi să-şi ungă trupurile cu uleiuri esențiale.

În oraşul acela a încercat Venți să facă afaceri cinstite.

— Speram că restaurantul o să fie un punct de atracție gastronomică, dar s-a dovedit prea rafinat pentru gusturile clienților. Acuma bag nişte jocuri mecanice. Trebuie să supraviețuieşti cumva.

Venți era pe vremuri gras şi însurat, aşa s-a prezentat când ne-am văzut pentru prima oară, în barul al cărui proprietar era. Atât de gras, încât atunci când s-a dus la Istanbul să-şi cumpere nişte blugi Levi's, n-a reuşit să-şi găsească o pereche suficient de mare.

— Aşa m-am enervat, că m-am pus imediat pe dietă.

O numea „regimul disociat", deşi nu-mi dau seama dacă denumirea i s-a tras de la disocierea proteinelor de

carbohidraţi sau de la faptul că a ajuns să divorţeze la scurt timp după aceea. Acum Venţi mânca limbă de miel fragedă, salate stropite cu ulei de măsline şi măsline negre turceşti, fără pâine. De aceea se ducea la Edirne: ca să cumpere provizii angro pentru restaurantul lui gourmet, fiindcă totul era mai ieftin de cealaltă parte a frontierei.

— Hm, frontiera, a spus el.

Şi-a aprins iar un Marlboro, zornăindu-şi lanţurile de argint de la încheieturi şi de la gât, pe când Land Roverul gonea pe scurtul drum către graniţă, mărginit de fabrici dezafectate şi câmpuri încă încremenite sub învelitoarea lor hibernală.

— E vremea să se renunţe la frontiere. Nu fac decât să le îngreuneze oamenilor treburile.

— Aşa-i, drăguţă, a încuviinţat Emel de pe bancheta din spate, alungând cu mâna ei grăsuţă fumul de ţigară care-i ajunsese în dreptul feţei. Singurul lucru bun la o graniţă e că poţi s-o treci.

Era prima zi caldă din acel aprilie, iar Venţi purta şlapi. Pe laba piciorului său, uscăţivă de nici n-ai fi zis că fusese cândva a unui ins corpolent, am observat un tatuaj cu o pasăre în zbor, dar tatuajele şi labele picioarelor sunt lucruri intime, aşa că m-am abţinut să pun vreo întrebare.

Spre uşurarea lui Emel, Venţi şi-a stins ţigara în scrumiera deja plină, fiindcă, în mai puţin de zece minute de la plecarea din Svilengrad, ajunseserăm deja la punctul de control şi se cerea un minimum de seriozitate. Venţi şi Emel au stat amândoi la taclale cu ofiţerii vamali închişi în gheretele lor, pe care îi numeau arcadaşi – adică tovarăşi pe turceşte.

Însă eu am simțit împunsătura angoasei când le-am dat paşaportul. Nu mai trecusem niciodată frontiera de-aici. Pe când încă mai trăiam în Bulgaria, acest punct de control era închis pentru toată lumea cu excepția privilegiaților şi a celor osândiți de soartă. Privilegiații erau puțini şi printre ei se numărau ofițerii vamali, care erau atât de corupți, încât Svilengrad îşi păstrase de atunci statutul de oraş bogat. Osândiții erau mai numeroşi. Mai ales în 1989, când trei sute de inşi ajunseseră exilați în tabere de refugiați de la periferia unor oraşe turceşti. Erau etnici turci din Bulgaria, ultimele victime ale comunismului european, printre care se numărase şi Emel. Pe scurt, timp de o jumătate de secol, aici a fost un punct de control pe la care se trecea într-o stare de teamă şi dezgust. Dar vremurile acelea erau demult apuse, nu-i aşa?

Apoi i-am văzut. Un grup de tineri costelivi, înnoroiți, cu rucsacurile în spate, cu ochii mijiți în soarele aspru de aprilie şi deja cu cătuşe la mâini. Tocmai fuseseră dați jos dintr-un camion în partea din UE.

Şi şoferul camionului era acolo, cu mâinile sus şi cu un aer disperat în fața polițiştilor. Era un ins corpolent şi obosit, care mai avea un pic şi-i dădeau lacrimile.

— Ce-au de gând cu el? am întrebat.

— Îl arestează, ce altceva? a răspuns Emel.

— Drăguți ochelari de soare, a spus vameşul turc şi mi-a dat înapoi paşaportul.

— Mulțumesc, arcadaş, a răspuns Venți.

Şi deodată eram în Turcia.

— Observi ceva în partea non-europeană a graniței? a întrebat Venți.

Deasupra flutura un steag roşu cu semilună şi două clădiri masive se profilau pe cer: o moschee şi un mall. Şoseaua era mai lată şi mai bună.

— Exact, a continuat Venți. Ce fel de graniță e asta? Una care-i opreşte pe turci să intre în Europa cu merak-ul şi cu banii lor.

— Merak e un cuvânt turcesc, a spus Emel, trecându-şi limba peste buze.

Merak: ardoare, pasiune, interes. Însă turcilor le trebuia viză ca să viziteze țări din Uniunea Europeană, iar vizele se acordau în număr limitat.

Am mers către Edirne, trecând pe lângă coada de tiruri cu benele sigilate, care aveau de aşteptat o zi întreagă. Plictisiți, şoferii făceau tabără pe marginea drumului cu plitele lor de campanie şi-şi târşâiau picioarele de colo-colo, suflete în tranzit între Bagdad şi Hamburg, Istanbul şi Calais. Pe autostradă, trecuserăm pe lângă cârciumile unde se adunau să bea, pe lângă birturile solitare de pe marginea drumului, pe lângă parcările în care dormeau şi magazinele din care-şi cumpărau iaurt şi bere. La intrarea în Bulgaria îi aşteptau prostituate subțirele, unduindu-se ca păpurişul în aburii care se ridicau din autostradă.

— Un arcadaş de-al meu ține spelunca asta pentru tirişti, a spus Venți însuflețindu-se iar. E genul ăla de loc unde nu se duc femeile decât dacă au ceva de vânzare. Zice că i se vaită şoferii că au viață de câine, dar nici n-ar renunța la ea pentru nimic în lume.

Mi-am pus întrebarea dacă eu aş putea să fiu şoferiţă de tir pe rute transcontinentale. Era ceva la slujba asta care mi se părea atractiv – mai exact, drumul întins în faţa ochilor. Venţi a pufnit ironic, iar Emel a râs.

— Există două femei în domeniul ăsta, drăguţă, a spus ea. O nemţoaică şi-o englezoaică. Englezoaica a rezistat un an. Şi n-aş putea să i-o iau în nume de rău.

— Bun-venit la Edirne, doamnelor! a zis Venţi cu un zâmbet larg, pe când ne apropiam de oraş.

Edirne: odinioară oraşul împăratului roman Hadrian şi mai târziu a doua capitală otomană, unde se retrăgea sultanul când se întindea ciuma în Istanbul, acum era oraşul turcesc cel mai apropiat de graniţa cu UE, ne-a informat Emel cu mândrie de localnică.

Edirne era o întindere urbană presărată cu minarete impresionante, în mijlocul fertilei câmpii a Traciei. Numele său modern purta ecouri ale primei „naţiuni" tracice – tribul odrisilor, care şi-au construit aici capitala, Uskudama. Grecii din ziua de azi continuă să se refere la ea folosind vechiul nume bizantin, Adrianopol, de parcă n-ar fi trecut vremea şi n-ar fi sosit între timp otomanii. Dar ei au sosit, iar Edirne s-a scăldat secole la rând în excese orientale, urmate de un declin întins pe alte secole. Râvnit, luat cu asalt şi populat de traci, bizantini, bulgari, turci, greci, armeni şi chiar de ruşi în decursul a două războaie ruso-otomane, actualul Odris-Ordisia-Hadrianopolis-Adrianopol-Odrin-Edirne era un oraş cu moschei de mărimea unor stadioane, cu grădini de lalele, cu statui reprezentând sirene expuse în locuri publice în toată splendoarea lor anatomică explicită, cu un faimos ficat prăjit pe nume ciğer tava şi cu o interdicţie de formă asupra alcoolului.

Aerul era greu de emanații şi parfumat de liliac.

— Ți-am zis eu c-ai putea să te pierzi pe străzile astea, a spus Venți, accelerând prin traficul însoțit de cacofonia claxoanelor, în stilul tipic turcesc.

Şi, pe măsură ce ne apropiam de locul în care urma să coborâm din maşină, începea să ne bombardeze cu mici aluzii la restaurantul şi la hotelul lui, de parcă ar fi vrut să se asigure că Emel avea să revină acolo cândva, iar eu mă voi întoarce să-mi recuperez maşina şi nu mă voi lăsa sedusă de cofeturile turceşti cu migdale, de cafeaua cu sirop şi de coşurile cu pâine albă şi pufoasă care ți se puneau sub nas de cum te aşezai la masă, deoarece câmpurile din vecinătate erau grânarul Traciei şi acolo nu exista criză economică.

— E un grec din Kastanies, a spus Venți. Pe vremuri venea cu maşina şi se aşeza în colț. Văduv, cu timp liber berechet. Şi cu pensia grecească bunicică, deşi acum nu mai e aşa grozavă. Lua cina şi bea câteva păhărele de rachiu, stătea la taclale cu lumea, se suia la volan şi pleca înapoi. Până i-a luat poliția permisul. Prea multe păhărele de rachiu.

— Şi n-a mai venit? a întrebat Emel.

— A, ba da, încă mai vine. Cu taxiul. Orice om îşi are tabieturile lui.

Kastanies era un oraş grec frontalier în care nu se petrecea nimic. De la periferia lui se vedea Edirne, întins ca o concubină în văluri de ceață. Dar grecului nu-i plăcea Turcia.

— Am un client turc care se opreşte la mine pe drum spre o rezervaţie de vânătoare din Munţii Rodopi. Odată i-am dat o sticlă de rachiu făcut de mine, iar el mi-a adus la întoarcere un mistreţ. Nu mânca porc, îţi dai seama. Problema e că nici mie nu-mi place porcul.

— Şi-atunci, ce-ai făcut?

— I-am mulţumit şi-am luat porcul. Orice turc îşi are mândria lui.

Edirne era al treilea pe lista marilor secrete ale Traciei centrale (în clasamentul meu), după Strandja şi mormintele enigmatice. Cum de nu căpătase mai multă faimă, cu podurile lui în arc mângâiate de apele umflate ale fluviului Mariţa, care pentru scurt timp se numea Meriç, înainte să se îndrepte către sud şi să devină graniţa greco-turcă pe o distanţă de 135 de kilometri, sub numele de Evros, după care se unea cu Egeea? Turiştii care invadau Istanbulul, insulele greceşti şi staţiunile bulgăreşti de la Marea Neagră nu se opreau aici să vadă Turnul macedonean, înălţat pe vremea lui Filip al II-lea, caravanseraiurile medievale cu arcadele lor şi stadionul construit pe o insulă fluvială, unde sportul cel mai vechi din lume continua să se practice în fiecare vară. Luptele turceşti în ulei: când bărbaţi de toate vârstele şi dimensiunile îşi pun pantaloni de piele şi se ung cu ulei. Cum de nu se bucura de mai multă faimă?

— Dar este faimos, pentru cei care vin la piaţa de vineri, a spus Venţi şi a tras pe dreapta.

Era chiar o zi de vineri, iar străzile pline ochi de oameni duceau toate către piaţă precum arterele către o inimă care bate. Venţi ne-a lăsat pe mine şi pe Emel în faţa intrării ca o

gură căscată, unde scria „Piața de Vineri” în patru limbi, turcă, greacă, bulgară şi engleză, una dintre ele fiind de prisos, deoarece toți cumpărătorii veneau din cele trei țări care îşi împărțeau granița locală. Venți avea nişte treburi de rezolvat, ceva ce implica măsline şi roşii, a spus el – şi m-am întrebat dacă nu cumva era un eufemism, însă nu era el omul care să folosească eufemisme. Venți era un optimist sincer, care conducea o afacere cinstită într-o țară cu locuitori săraci, după propriile-i spuse.

— În loc să emigrez ca oamenii normali. Cred că-s dus cu capul!

Locuitorii săraci veneau cu miile aici, în această împărăție a chilimurilor şi-a kitsch-ului, sau, dacă nu erau săraci, nici bogați nu erau, pentru că aici, în schimbul a câțiva euro, puteai cumpăra haine pentru copii şi ulei de şarpe, blugi Levi’s „autentici” şi lenjerie de corp XXL, farduri cu sclipici şi pantofi de lac. Adăpostiți în adevărate peşteri ale lui Ali Baba confecționate din piei de animale africane aparținând unor specii aflate pe cale de dispariție, vânzătorii îşi strigau şi-şi ademeneau muşteriii în toate limbile pământului, inclusiv în arabă şi-n rusă.

Mi-am luat la revedere de la Emel, pe care a venit s-o ia un prieten („Să nu uiți să mă suni, drăguță”, mi-a spus ea, făcându-mi cu mâna din maşina prietenului), şi m-am lăsat purtată de mulțime. Istoria se risipea, înlăturată de glasuri. Vizitatori greci şi bulgari, etnici turci din Bulgaria care încă mai vorbeau ambele limbi după exodul din 1989, musulmane din Munții Rodopi, cu pielea ca laptele şi pantaloni largi, care vorbeau dialecte slave arhaice, romi superbi şi aprigi, care vorbeau toate limbile. Pentru cumpărătorii aceştia, deținători de paşapoarte potrivite, granița însemna ceva de făcut în weekend, marfă de luat

acasă. Era o linie magică, un joc pentru copii mari. Acum eşti aici. Şi, hopa, ai trecut linia.

Frontiera revenise la funcţiile ei naturale, negocierea şi schimbul, curiozitatea şi comerţul, tertipurile şi taxele. De trei ori ura pentru frontieră!

— Marka, markaaa! Branduri autentice! striga vânzătorul de Levi's contrafăcuţi, iar femeile Traciei cumpărau blugi cu ridicata.

Toată lumea părea încântată. De la un stand de bijuterii, am cumpărat pe un euro un inel cu efigia lui Mustafa Kemal Atatürk, mi l-am pus pe deget, apoi l-am scos.

Figura lui Atatürk devenise un stindard al rezistenţei în faţa valului crescând de autocraţie islamică. Omul cu încruntătura împietrită, care dominase nestingherit spaţiul public timp de o sută de ani, cel care omogenizase Turcia postotomană, care privise aprobator când incendiile devastau oraşul grecesc Smirna, când armenii erau măcelăriţi şi când kurzilor le era interzis să existe, acest om era din nou simbolul unor lucruri obţinute cu greu şi care riscau să fie pierdute: republica seculară, drepturile femeilor. Mi-am pus iar inelul pe deget. E o zi tristă când naţionalismul devine răul mai mic.

Venţi aştepta la intrarea în piaţă, lângă Land Roverul plin cu marfă. M-a dus până la luxosul Hotel Hilly, care domina oraşul de pe o culme; acolo îmi aranjase Emel, nu ştiu cum, să mă cazez la jumătate de preţ. Parcarea era plină de autobuze cu numere de Istanbul. A doua zi urma să aibă loc o manifestaţie organizată de AKP-ul pro-islamic, Partidul Justiţiei şi Dezvoltării, care adusese din afara oraşului femei

înveşmântate în hijab şi bărbaţi cu mutre acre, pentru că nu se găsea în Edirne un număr îndestulător de participanţi. Acesta era genul de oameni pe care îi trimitea AKP la proteste furibunde împotriva sculpturii din Edirne ce reprezenta sirena cu farmecele la vedere, dar şi împotriva unei sculpturi emblematice înfăţişând o femeie cu braţele deschise, despre care susţinea că nu are o postură reprezentativă pentru „femeia turcă tradiţională”. Ei, în schimb, se presupune că erau reprezentativi: făpturi în mantii maronii informe, cu nişte mutre de parcă ar fi supt întruna lămâi.

— Doar pentru că economia Turciei o duce bine nu înseamnă că şi societatea e sănătoasă, comentase Emel pe marginea subiectului.

Ca majoritatea celor pe care i-am întâlnit în partea europeană a Turciei, şi ea era o suporteră devotată a Partidului Popular Republican, Cumhuriyet, formaţiune kemalistă.

Dar să revenim în parcarea Hotelului Hilly, acolo unde mi-am luat la revedere de la Venţi.

— Să mă suni când termini şi vin eu să te iau, mi-a spus.

Simţeam aroma roşiilor calde din spatele maşinii.

— Până atunci, weekendul care vine e Paştele în lumea creştină. Trebuie să mă duc să aprovizionez restaurantul pentru toţi clienţii turci.

Apoi a scos ceva de sub scaun şi mi l-a întins cu o sfială care nu-l caracteriza.

— Eşti scriitoare, a spus el. Poate o să-nțelegi.

S-a urcat greoi la volan şi l-am perceput pentru prima dată ca pe un om care a fost cândva gras. Un gras cu labele picioarelor slăbănoage.

Obiectul era un caiet mare cu pătrățele, vestigiu din anii lui de şcoală, care erau aceiaşi cu anii mei de şcoală, şi era plin cu sute de poezii aşternute pe hârtie cu un scris care continua să fie copilăros. Toate erau datate din 1988-1989.

La nouăsprezece ani, Venți se înrolase la grănicerii militari. Misiunea lui erau comunicațiile radio, ceea ce însemna că stăteai închis într-o cămăruță din vârful unui turn de observație timp de douăsprezece ore singur cuc, după cum avea să-mi povestească mai târziu, şi că trebuia să fii tot timpul vigilent în caz că apărea inamicul.

— Odată s-a dat alarma în plină noapte din cauza unui arici. A trebuit să mergem să-l lichidăm, în caz că era un arici capitalist. Altădată au adus la cazarma noastră un tip cu cătuşe la mâini. Proaspăt recrut. Îl apucase țicneala când se făcuse noapte, luase arma şi-şi omorâse cinci arcadaşi. Era ca un animal. Nici nu se uita în ochii tăi, nu făcea decât să scoată nişte sunete ca alea când nu mai e nimic de făcut pentru tine. Odată l-am văzut pe unul cum îi tăia gâtul lui fiu-său. Era pe vremea campaniei de schimbare a numelor etnicilor turci. Băiatul voia să-şi ia numele nou şi să rămână; taică-său voia să-şi păstreze numele şi să se mute în Turcia. Noi am înconjurat casa. I-am pus cătuşe şi l-am predat. N-am să-l uit niciodată pe băiatul ăla cum zăcea cu gâtul tăiat în grădina de legume.

Venți a tăcut o vreme.

— Aşa că, vezi şi tu, aveam două variante. Ori mă ţicneam şi începeam să scot sunete ca de animal, ori mă puneam pe scris poezii.

A scris câte o poezie în fiecare zi, sus, în turnul lui. Apoi s-a apucat să-şi tatueze camarazii.

— Mi-a plăcut mereu să desenez, a spus el. Acum există pe lume optsprezece inşi tatuaţi pe laba piciorului cu acelaşi model de pasăre. Ultimul şi cel mai reuşit l-am făcut pe piciorul meu. Da, da, ştiu că-i o porcărie, poţi să-ţi închipui cum erau alealalte. L-am făcut în ultima seară de dinaintea permisiei. Douăşpe luni închis în turnul ăla. Aşa căpiat eram în noaptea aia, că mi-am crestat tatuajul cu un cui bont. Mi s-a umflat piciorul şi-am şchiopătat până acasă. Pe părinţii mei i-a apucat groaza când m-au văzut, au crezut că-s rănit.

În una dintre poeziile sale, el însuşi era o pasăre, zburând peste Făgaşul Morţii. În alta, era soldatul care a împuşcat pasărea.

Mai târziu, când m-am întors în Oraşul Mătăsii să-mi recuperez maşina şi să-mi iau din nou o cameră la Villa Columbina, m-am pomenit aşteptând în fiecare dimineaţă să aud freamătul din cer; şi, bineînţeles, porumbeii erau ai lui Venţi. Trăiau în podul casei sale.

Mi-a povestit ce se petrecuse în după-amiaza aceea pe drumul de întoarcere, după ce mă lăsase la Edirne. Îi goliseră maşina şi i-o scanaseră cu raze X. Aşa făceau întotdeauna când vedeau că maşina e plină. Îl puneau să scoată din ea toate cutiile până la ultima şi apoi trebuia să le pună iar la loc.

— Mă cunosc pe nume! Îmi ştiu restaurantul! a spus el, clătinând din cap. Până am ajuns înapoi, ia ghici ce se-ntâmplase cu roşiile alea, după ce stătuseră o zi în arşiță?

Am ghicit.

— Acuma, uite şi titlul cărții tale: La ce ne-au folosit vreodată granițele şi semnul întrebării.

Porumbeii lui erau toți botezați. Dar el vorbea mereu despre o femelă anume.

— Columbina se-ntorcea mereu, spunea el. Odată mi-au fost furați toți porumbeii, dar ea s-a întors. Altădată, i-a gătuit pe toți o nevăstuică, numai ea a scăpat. Era ca un om, mă iubea aşa de tare, încât începea să dea din aripi când mă vedea. Mi-e dor de ea.

Columbina murise cu treizeci de ani în urmă, în săptămâna când Venți devenise soldat.

— Ce-ar fi să-ți dăm şi ție o pereche mai mititică într-o colivie, să-i iei înapoi în Scoția? m-a întrebat înainte să plec.

Am râs, dar el şi-a dat seama că mă tenta ideea.

— Poți să le dai drumul şi-au să zboare înapoi, nicio problemă. Ăştia ştiu să se-ntoarcă acasă. N-au nevoie de paşapoarte. Sau poți să-i ții la tine în Scoția, ca să ştii că pe undeva prin Tracia ai un arcadaş.

Un porumbel călător urmează drumurile principale, mi-a explicat el, în loc s-o ia pe traseul cel mai scurt, cum zboară ciorile şi cum ne imaginăm noi de obicei. Câteodată

porumbelul respectă chiar şi ocolurile. Un porumbel călător poate să zboare fără oprire mii de kilometri şi să depăşească 140 de kilometri la oră, dar chiar şi aşa, cum ar reuşi să ajungă din munții Scoției, peste Marea Nordului şi peste milioane de drumuri fantomatice, până la podul unei case din câmpiile Traciei?

Pe de altă parte, poate că porumbeii s-ar adapta la clima nordică, la nevăstuici şi la vulpi, la pescăruşii care se năpustesc dinspre coastă. Deşi n-ar ajunge niciodată să fâlfâie din aripi bucuroşi la vederea mea şi uneori s-ar uita pieziş la mine, lăsându-mă nedumerită.

memleket

Patrie. De la turcescul meme, sân – un loc care te nutreşte. Firește, un cuvânt de care profită prea adesea politicienii în discursurile lor, motiv pentru care trebuie să ne întoarcem privirea către poeți.

Descris ca un comunist utopist, Nâzim Hikmet este probabil cel mai cunoscut poet turc al secolului XX. A petrecut mult timp în închisoare şi a fost exilat în perioada Războiului Rece, ba chiar a devenit un „inamic al statului”. A murit în exil la Moscova – după spusele unora, de inimă rea. Ultima lui dorință – să fie înmormântat într-un cimitir sătesc, oricare ar fi el, din Anatolia (cu toate că, precum Kemal Atatürk, fusese născut pe pământ european, la Salonic) – n-a fost îndeplinită. Rămâne exilat şi în moarte, ca şi în viață. Iată cum folosea el cuvântul memleket:

Îmi iubesc patria. Mă legăn în copacii ei măreți;

Mă culc în închisorile ei. Nimic nu-mi alină deprimarea

cum mi-o alină cântecele şi tutunul patriei.

O FATĂ RĂTĂCIND PRINTRE TRADUCERI

De pe acoperişul măturat de vânt al Hotelului Hilly din Edirne, urmăream în fiecare zi cum înaintează un cioban cu turma lui de pe un deal pe altul, peste şoseaua care duce de la Istanbul către punctele de control de la trecerea în Bulgaria şi în Grecia. Aici am cunoscut un cuplu, Ayşe şi Ahmed. Erau prieteni de-ai lui Venți.

Când şi-au făcut apariția pe terasa de pe acoperiş, unde aveam întâlnire la cină, s-a lăsat o dublă tăcere peste restaurantul pustiu. De fapt, nu era pustiu – eram eu la o masă acoperită cu pânză albă, iar la altă masă, un pensionar olandez cu aer confuz, îmbrăcat în haine de in deschise la culoare, care părea desprins dintr-un roman de Graham Greene şi rătăcea înspre Est.

Ai fi jurat că cei doi sunt o stea de cinema şi bodyguardul ei. În pantofi cu toc şi pantaloni strâmți, Ayşe era înaltă şi avea un aer distrat. Pe sub şuvițele bretonului, se vedea că are ochii fardați – verzi şi depărtați –, dar niciun fel de machiaj pe restul feței, pe pomeții înalți; era genul de față care te atrage s-o priveşti îndelung, ca şi cum te-ai uita într-un iaz liniştit care-ți alină orice durere. Ahmed, care stătea bine înfipt pe călcâie, era lat în umeri şi masiv, iar la față nu părea bătrân, cât îmbătrânit, deşi n-avea nici patruzeci de

ani; era un chip care îşi pierduse tinereţea. S-au aşezat, şi-au aprins nişte ţigări subţiri şi au comandat o sticlă de rachiu turcesc, din cel care e parfumat cu anason şi se albeşte când picuri apă în el.

— Aduceţi-ne ce-aveţi mai bun, a spus Ahmed cu un aer imperial, în limba turcă, spre chelnerii care roiau pe lângă noi.

Cu mine vorbea într-o bulgărească nitel stângace, limba copilăriei sale întrerupte, petrecute în ţinutul culturilor de tutun de la vest de Svilengrad.

De la vârsta de cinci ani culesese tutun, împreună cu restul familiei sale.

— Se culege înainte de răsărit, câteodată noaptea, că roua din zori face frunzele să se lipească între ele. Mereu aveam tăieturi pe degete. Opt copii şi-o singură pereche de pantofi. Ştii ce înseamnă să fii sărac lipit?

S-a aplecat peste masă, iar eu m-am tras în spate, luată prin surprindere de ardoarea lui, însă Ayşe îl privea cu bunăvoinţă.

La fel ca Emel, Ayşe şi Ahmed erau turci, dar patria le era Bulgaria. Povestea lor e o părticică din povestea mai amplă a musulmanilor din Bulgaria, istoria nenumăratelor moduri în care eşuează naţionalismul. Ea continuă să fie la fel de puţin cunoscută precum povestea tutunului oriental.

Prin anii 1960, Bulgaria era numărul unu în lume la exportul de tutun. Soiul indigen, aromat, era cunoscut drept tutun oriental, iar cultivatorii săi tradiţionali erau musulmani, la fel cum de viticultură se ocupau creştinii. În

1989, când turcii bulgari au fost forțați să părăsească țara, industria locală a tutunului, care (împreună cu pomicultura şi legumicultura) fusese o forță motrice a economiei timp de peste un secol, s-a prăbuşit peste noapte. Nu mai era nimeni să strângă recolta.

— Dar eu încă-i mai duc dorul. Chiar dacă în Bulgaria mi se spune turc, iar în Turcia mi se spune bulgar. Eu ce sunt, ia zi-mi!

Ahmed a izbit cu pumnul în masă şi m-a fixat cu privirea. Într-o clipă era blândețea întruchipată, în următoarea devenea agresiv, dar ceva persista neîntrerupt în ochii săi încercănați – melancolia, chiar şi atunci când îmi povestea ce popular este el printre femei, lucru pe care îl făcea adesea, de față cu soția lui. Chelnerii ne-au adus un platou cu fructe de mare, sosuri şi salate, însoțit de un coş uriaş cu pâine. Ayşe şi Ahmed beau fără oprire, de parcă ar fi căutat să se anestezieze. În timp ce el vorbea fără oprire, folosind cuvinte turceşti când nu-şi amintea limba copilăriei sale, ea ciugulea din salată.

— În vara aia a lui 1989, a continuat Ahmed, a venit miliția şi-a zis „Aveți trei zile să plecați”. Tata repeta întruna „S-au dus banii, s-a dus casa”.

Banii au rămas în bănci de stat, iar casa s-a vândut pe un mizilic. După ani şi ani, familia lui Ahmed s-a întors şi şi-a răscumpărat locuința – la preț dublu. Dar a meritat, a spus Ahmed, fiindcă acolo sunt amintirile noastre. Totul s-a păstrat acolo, într-un fel sau altul.

Vârstnicii familiei s-au întors în cele din urmă în satele lor bulgăreşti; povara de-a se reinventa într-o țară străină – Turcia – fusese prea grea pentru ei. Consecința a fost o stare

de fapt ajunsă regulă în zona acestei granițe, unde atât de puține lucruri erau normale: fragmentarea familiilor.

— Am încărcat totul în Lada şi într-un camion.

Familia numeroasă a lui Ahmed s-a alăturat şirului de maşini, camioane, pedeştri şi căruțe încărcate cu boccele, care se îndreptau către sud. Căruțele erau trase de oameni, ca ricşele din Calcutta, pentru că statul nu le-a permis să-şi ia cu ei caii, vitele, nici măcar animalele de companie – totul le fusese confiscat. Plângeau oamenii după vaci, câini, pisici, capre şi unii după alții. Câțiva şi-au împuşcat animalele de companie. Alții s-au împuşcat pe ei. Toate acestea se petreceau cu doar câteva luni înainte ca Zidul Berlinului să cadă şi Războiul Rece să-şi găsească brusc sfârşitul.

E tentant să faci o paralelă între expulzarea turcilor bulgari şi iadul pe care urmau să-l dezlănțuie la doi paşi, asupra Bosniei, sârbii naționalişti, pentru că ambele crime şi-au căutat justificarea într-un anacronism prostesc, invocând fantoma „jugului turcesc". Dar sunt diferențe fundamentale. Războiul iugoslav a fost alimentat de un virus naționalist sârbo-croat, trezit din starea de latență în care se aflase decenii la rând, aşteptând să străpungă învelişul subțire al federației, şi în esență a fost un act de agresiune teritorială extinsă, pe când purificarea etnică din Bulgaria a reprezentat ultima crimă imbecilă a totalitarismului ajuns la apus.

— Îl aveam pe unul la noi în oraş, a spus Ahmed. Nu era turc, nu era supus niciunei presiuni, dar tot s-a spânzurat. Din scârbă față de ce se petrecea cu vecinii lui. Adică cu noi, că noi eram vecinii.

Dar ce se petrecea?

Bulgaria are cea mai numeroasă populație de musulmani nativi din Uniunea Europeană. Nu imigranți recenți, precum turcii din Germania, ci turci indigeni, care locuiesc aici de generații, moştenirea populațională a cinci secole otomane de amestecuri etnice. Deşi mulți turci părăsiseră deja Bulgaria în valuri succesive de relocare voluntară sau involuntară ca urmare a retragerii otomanilor din Balcani, la vremea când s-a instalat Cortina de Fier etnicii turci încă mai reprezentau 8 procente din populație. Prin anii '80, din cauza ratei scăzute a natalității din rândul bulgarilor şi-a celei uşor crescute din rândul etnicilor turci (care erau mai puțin urbanizați), cele 8 procente ajunseseră mai aproape de 10. Ce-ar fi dacă, peste alți douăzeci de ani, „ei" ar ajunge să ne depăşească numeric pe „noi", susținea Statul?

La problema fabricată de biroul politic al partidului a apărut spontan o soluție: turcii să primească nume noi, să fie creştinați, iar moscheile să fie interzise (deşi toată religia era, la drept vorbind, deja interzisă). Să fie asimilați „ei" înainte să ne asimileze pe „noi". În orice caz, nu ne-au islamizat şi ei pe noi cândva? În 1986, a început o campanie de schimbare a numelor, însoțită de o propagandă remarcabilă. Limbajul folosit de stat împotriva propriilor săi cetățeni părea extras din proza lui Orwell, dacă Orwell n-ar fi fost interzis de stat, şi, în orice caz, aparatcicul nu era genul pasionat de citit. Spre exemplu, procesul de schimbare forțată a numelor turceşti şi arăbeşti în nume slave, profanarea mormintelor musulmane, bătăile şi violurile administrate de organele Securității de Stat, ba chiar schimbarea numelor celor morți – toate astea constituiau ceva ce se chema „Procedura Renaşterii". Era o aluzie cinică la mişcarea de eliberare a Bulgariei de sub otomani, din secolul al XIX-lea. Acum era momentul ca turcii bulgari să renască întru amintirea „adevăratei" lor

origini. Mai târziu vom vedea cum li s-a aplicat acest experiment pomacilor din Rodopi. Spre deosebire de turci, pomacii n-au avut unde să plece.

Adevărul este că turcii din Bulgaria doar lăsau impresia că ar avea unde să plece. Turcia avea şi-aşa destule probleme şi, în realitate, nu şi-i putea permite, deşi a făcut mare caz din faptul că le-a dat paşapoarte refugiaților turci. Din vara aceea a rămas printre altele o fotografie în care o mulțime imensă de bărbați şi femei epuizați, abia sosiți, îşi țin ridicate la cameră noile paşapoarte turceşti, aşa cum li s-a spus să facă, însă pe fețele lor se citeşte furia, se văd lacrimile, suferința, deruta. Tragedia lor a devenit o ocazie publicitară pentru statele care se confruntau în marele meci al Războiului Rece, în care toată lumea a pierdut. Numai că unii au pierdut mai mult decât alții.

Campania urii împotriva etnicilor turci a semănat puțin cu implicarea juntei argentiniene în Războiul Malvinelor, o idee inutilă şi toxică, o modalitate prin care un stat polițienesc aflat în declin putea să distragă atenția populației de la adevăratele chestiuni ale zilei: economia prăbuşită, magazinele goale, încălcarea curentă a drepturilor omului, problemele de mediu, ca şi vânturile schimbării, tot mai puternice, numite Glasnost şi Perestroika. O minoritate e întotdeauna o pradă uşoară.

Peste noapte, Ahmed a devenit Assen. Ayşe a devenit Assia.

Printre etnicii turci s-a manifestat o mişcare de rezistență care a avut ca rezultat câteva acte de terorism rămase în istorie drept „evenimentele din mai”, deşi numele adevăratului terorist n-a fost făcut cunoscut niciodată. Acela era Statul. Mai devreme am omis să relatez o poveste care îl are ca protagonist pe grănicerul cel vârstnic, cel care

îşi căuta ispăşirea la Sfânta Marina. În 1989, a căzut în sarcina subunității din care făcea parte să lichideze (după cum s-a exprimat el) un tată şi pe cei doi fii ai săi, etnici turci care voiau să treacă granița înainte ca ea să fie oficial deschisă de stat. Li s-a spus despre ei că aveau grenade prinse la centuri. Soldații i-au încercuit într-un luminiş de lângă ghereta unde îi cunoscusem pe grănicerul bătrân şi pe cel tânăr.

— I-am văzut o secundă înainte să-i doborâm cu automatele, mi-a povestit grănicerul cel vârstnic. Trei bărbați voinici. Cu atât mai rău pentru noi când a trebuit să-i cărăm de-acolo, dintre copaci. S-a dovedit că n-aveau nicio grenadă. M-am tot gândit la mamă.

Şi eu mă tot gândesc la mamă.

Cu o ultimă sclipire de geniu, statul a declarat că granița cu Turcia se deschide pentru cei care nu agreează Procedura Renaşterii şi preferă să plece într-o Vacanță Mare. La momentul acela, drumul spre Turcia părea să fi rămas ultima opțiune viabilă pentru sute de mii de oameni derutați, chiar dacă era una deznădăjduită.

Ahmed avea treisprezece ani.

— Era maşină lângă maşină pe şoseaua aia. Şi toată lumea plângea şi fuma. Unde ne ducem? La dracu-n praznic, acolo ne ducem. Cică plecați în Turcia, că sunteți turci, dar ce anume era Turcia? Nu ştia nimeni.

Pentru că şi mediul urban, şi cel rural duceau o existență fără libertate de mişcare şi fără informație, nouă, celor din Sofia, ne era greu să aflăm ce se petrece în restul țării. Mi-o

amintesc pe mama plângând în fața televizorului când s-au difuzat înregistrări cosmetizate de la Vacanța Mare, pentru că vedea adevărul pe fețele celor exilați, în căruțele în care-şi îngrămădiseră saltelele şi televizoarele. Dar printre prietenii părinților mei se numărau unii care nu vedeau, aşa că sufrageriile intelighenției sofiote s-au transformat în terenuri de bătălie. Mulți înghițeau pe nemestecate propaganda de stat, laolaltă cu o superproducție cinematografică intitulată Vremea cruzimii, care era evenimentul de neratat al sezonului şi care, de neînțeles, rămâne şi-n ziua de azi filmul preferat al bulgarilor, semn al unei fixații nevrotice asupra unei versiuni falsificate a trecutului îndepărtat, genul de fixație care i-a animat pe naționaliştii cu porniri criminale din țara vecină, Iugoslavia. Dacă titlul filmului mai dădea puțin de lucru şi imaginației, acțiunii îi lipsea orice fel de echivoc. Era un portret romanțat al islamizării petrecute în regiunea Munților Rodopi în secolul al XVII-lea, garnisit cu cei mai buni actori ai țării, muzică emoționantă şi scene cu trageri în țeapă menite să-ți umple nopțile de coşmaruri pentru tot restul vieții. Simplitatea mesajului său era direct proporțională cu somptuozitatea producției şi suna astfel: băieții buni (creştinii bulgari) erau bravi şi reținuți, iar femeile lor erau neprihănite. Băieții răi (turcii) erau nişte sadici cu creştetele rase, ale căror femei îşi etalau depravarea mâncând baclavale. Principalul personaj negativ era un ienicer, luat cândva cu japca din acelaşi sat de creştini pe care venise acum să-l convertească prin foc şi sabie. Publicul se înfrupta cu savoarea masochistului şi autocompătimirea colectivă lubrifia exodul etnicilor turci. Căruțele lor erau încărcate nu doar cu lucruri personale, ci şi cu greutatea indigestă a complexului național al orientalismului.

Ayşe şi surorile ei nu vorbeau limba turcă. Ele aflaseră că sunt „turcoaice” abia când le bătuse poliția în uşă – imposibil să nu te ducă gândul la steaua lui David. Exodul a trei sute patruzeci de mii de oameni cu familiile, viitorul şi câteodată trupurile frânte de propriul lor stat era cea mai vastă migrație umană din Europa de după al Doilea Război Mondial. Şi se petrecea în vremuri de pace.

Ayşe avea opt ani când a plecat cu familia ei. Părinții lucraseră într-o fabrică de ciment dintr-o localitate industrială, departe de oraşul lor natal, şi toată familia locuia într-unul dintre acele apartamente repartizate de stat în mod gratuit muncitorilor a căror speranță de viață era înjumătățită de industria grea. Muncitori precum tatăl lui Ayşe, care se îmbolnăvise de cancer şi murise la începutul campaniei de schimbare a numelor, când avea vârsta ei de acum. Maică-sa încărcase o căruță cu bunurile familiei, îşi luase pe sus cele trei fete şi se aşezase la coada de la punctul de control. N-aveau maşină. A durat câteva zile până să ajungă la graniță.

Odată intrați în Turcia, unii dintre ei s-au descurcat imediat – aveau rude care să-i găzduiască până se puneau pe picioare, cum a fost cazul cu Emel şi părinții ei (chiar dacă au fost nevoiți să ia lecții de limbă turcă). Fratele mai mare al lui Emel n-a plecat cu ei.

— După părerea lui, eram nebuni să lăsăm totul baltă şi să ne mutăm în țară străină, a explicat Emel. Dar acum mă bucur că sunt aici şi nu acolo. Exceptând treaba cu bărbații. Poți să-ți închipui cum e să fii femeie singură în Turcia?

Şi alții au ajuns să se descurce până la urmă – cei care aveau avantajul unei educații solide, căpătate în socialism,

şi se puteau angaja cu uşurinţă, inclusiv femeile, astfel încât pierderea unei ţări a devenit câştigul celeilalte. Apoi mai erau Ayşe şi Ahmed.

Chelnerii făceau tururi între masa noastră şi bar. Olandezul părea disperat să ni se alăture. Bea o sticlă de vin şi şedea într-un unghi neobişnuit. Noi am trecut la platoul cu carne la grătar. Ayşe, care încă mai ciugulea din salată – nu-i plăcea pătrunjelul –, a râs de cum foloseam eu cuvântul maydanoz, pentru că face parte dintre cuvintele turceşti care s-au strecurat şi au rămas permanent în vorbirea balcanicilor. Cuvintele din sfera alimentelor nu pot fi supuse purificării etnice.

Apoi mi-a venit rândul să pun întrebarea: cum s-au cunoscut?

S-au uitat unul la altul şi schimbul nerostit dintre ei a fost atât de pur şi de subtil, încât aproape că nu l-ai fi băgat de seamă din afară.

— Chaduri, a spus Ayşe.

Corturile.

— Îmi zicea „frate-mio”, a continuat Ahmed. Locuiam în corturi. Ştii vechea autogară? Acolo au ridicat pentru noi adăposturile alea din prefabricate. Cadou de la statul turc. Pentru că eram turci. Nu-i aşa?

Ayşe, a cărei expresie devenise şi mai absentă, se uita în zare către cea mai recentă zonă rezidenţială periurbană care acoperea câmpia. Cartiere întregi din Edirne, Istanbul şi Kırklareli erau populate cu turci bulgari care trecuseră

granița în vara aceea şi care îşi făceau deja un rost, mulți dintre ei în domenii de vârf. La fel de mulți se întorseseră.

Ciobanul îşi aducea turma înapoi la țarc, traversând cu ea coama dealului şi dispărând din raza vederii, cu cei trei câini în preajmă. Unuia îi lipsea o labă din față, dar țopăia şi el cu atâta optimism, încât ceva din toată scena aceea a făcut să mi se strângă inima.

— Memleket, a spus Ayşe pe neaşteptate.

Patrie.

— Aşa s-a întâmplat. Am avut grijă de ea, a spus Ahmed şi a umplut paharele tuturor cu rachiu. Eram amândoi în aceeaşi barcă. Dar lor le mergea mult mai rău decât nouă. Tatăl nu mai era. Ea îmi spunea „frate-mio".

După câteva luni petrecute în corturi, Ayşe şi cele două surori ale sale au fost luate de lângă mama lor şi duse la orfelinat. Mama, care, judecând după pozele pe care mi le-a arătat Ayşe pe mobil, semăna cu Nefertiti, deşi trecuse de şaizeci de ani, şi-a dus viața mai departe în singurătate şi a muncit ca femeie de serviciu la un hotel; seara, mergea la cursuri de limba turcă. Avea voie să-şi viziteze fetele la orfelinat o dată pe săptămână. Cum supraviețuise acelor seri în cortul ei neizolat, pe salteaua umedă, după ce-i fusese smuls de lângă ea tot ce iubea? Mi-au revenit în minte cuvintele grănicerului tânăr: „Un lucru înveți la slujba asta. Oamenii supraviețuiesc unor lucruri de nici nu-ți poți închipui".

— Cum se face, am întrebat-o pe Ayşe, că nu mai vorbeşti bulgara?

Dar am şi văzut răspunsul. I se citea în ochi. Mi-a înțeles întrebarea şi s-a uitat la Ahmed.

— Într-o zi, a povestit Ahmed, pe la începutul şederii în corturi, au venit nişte polițişti. Unul dintre ei s-a luat de Ayşe. A apucat-o uite-aşa, a zgâlțâit-o şi i-a zis „Ce turcoaică mai eşti şi tu dacă nu vorbeşti turceşte?”

Ea n-a mai scos nicio vorbă pe bulgăreşte de atunci. O vreme, s-a simțit rătăcită printre traduceri.

Lui Ahmed şi familiei lui le-a mers mai bine încă de la început: cel puțin ei vorbeau o formă arhaică a limbii turce de pe vremea otomanilor. Tot ce mai aveau de făcut era s-o modernizeze cu vreun secol.

— De fapt – a spus Ayşe dregându-şi vocea, iar Ahmed a tradus –, nu era rău la orfelinat. Aveam mâncare bună, educație bună. Erau acolo copii de peste tot.

Ce n-a spus este că ea şi surorile ei erau nişte orfani aparte – orfani care aveau mamă.

Ahmed îşi vizita noua prietenă în weekenduri.

— N-am uitat-o niciodată, a spus el. Şi-apoi, şi soră-sa era drăguță foc.

Mi-a făcut cu ochiul.

— Eram moartea gagicilor, să ştii. Toate mă doreau.

A zâmbit cu gura până la urechi, iar cearcănele negre i s-au adâncit. Era de parcă discursul machist ar fi fost o metodă de apărare în fața greutăților vieții. Ayşe se uita la el impasibilă. Se căsătoriseră când ea avea douăzeci de ani.

Ahmed se lansase deja în ceea ce avea să devină normalul vieții sale: să muncească pentru bogați. Azi era şoferul unui antreprenor înstărit.

Ayşe nu spunea nimic. Am presupus că ea e casnică.

— Memleket, a repetat ea.

A zâmbit iar şi mi-a întins dressingul pentru salată, din ulei de măsline, lămâie şi rodii.

— Asta-i problema, sora mea, a spus Ahmed. Când ai rădăcini, toată lumea e a ta. Dar când n-ai...

M-a iscodit cu o privire intensă.

— Memleket-ul tău unde-i, ha? Ce cauți aici?

La un an după ce Ahmed şi Ayşe s-au găsit unul pe altul în Edirne, Turcia, familia noastră a ajuns în Essex, Anglia, unde tata acceptase o bursă de cercetare. Doi ani mai târziu, am emigrat cu toții în Noua Zeelandă. N-am trecut granița asta, ci o alta, invizibilă, peste Pacific, şi n-am locuit în corturi, ci într-o casă mare şi frumoasă din Dunedin, unde preda tata la universitate. Am adus cu noi un container care trebuia să conțină toate bunurile noastre, dar, din nu ştiu ce motiv, unicul obiect cu adevărat valoros din el era un pian fabricat în Cehoslovacia, țară care în curând avea să înceteze să mai existe. Tot restul a rămas în urmă, în peisajul sfărâmat al Bulgariei postcomuniste: mobilă şi prieteni, bunici şi anotimpuri. Arborii şi păsările din Noua Zeelandă erau diferite, stelele aveau altă configurație, anotimpurile erau inversate, localnicii rosteau vocalele într-un anume fel care-mi dădea senzația că ceva e în neregulă („fush and chups”), dar ce anume?, plajelor le

lipseau şi senzualitatea, şi ameninţarea, iar apa din cadă se golea în sens invers. Era o lume întoarsă cu susul în jos, dar, la urma urmei, aşa e mereu când eşti imigrant.

Primii cinci ani lipsesc aproape cu desăvârşire din amintirile mele. Ca şi cum, pe drumul peste Pacific, aş fi căzut într-un gol atmosferic şi n-aş mai fi putut să ies de acolo. Mă blocasem între continente şi limbi, între adolescenţă şi maturitate, redusă la tăcere, şi totuşi debordând de lucruri pe care să le spun, să le întreb, să le strig, să le învăţ, tânjind să mă aflu în Europa. Era tot timpul frig în partea de jos a Insulei de Sud, iar oamenii – descendenţi ai imigranţilor scoţieni, irlandezi şi englezi – erau spălăciţi la ten şi puritani. Colegii mei studenţi de la universitate erau interesaţi mai degrabă de rugby şi de bere. Unde era neamul meu?

Între timp, războiul din Iugoslavia se dezlănţuia pe ecranele televizoarelor noastre, suprarealist de îndepărtat, totuşi familiar datorită chipurilor şi izbucnirilor pătimaşe balcanice. Mama se uita la ştiri şi plângea: ăla era neamul nostru. Când şi când, neavând încredere în ce vedea la ştiri, telefona la familia noastră din Iugoslavia ca să afle dacă războiul se întinsese şi acolo. În anii 1940, bunica mea macedoneană îşi părăsise bătrânul oraş de pe un mal de lac, Ohrida, ca să se mărite cu un bărbat din Sofia, bunicul meu. La scurt timp după ce a emigrat, cele două ţări au intrat într-o dispută Tito-Stalin şi frontiera dintre ele a încremenit; bunica n-a mai putut să-şi vadă familia timp de opt ani. În copilărie însă, ne-am dus în vizită la familie, trecând graniţa în Iugoslavia lui Tito, o ţară a abundenţei – practic, Vestul – pentru noi, rudele sărace. Acolo aveau de toate, iar acum aveau şi război. Războiul nu se răspândise până în Macedonia, familia noastră era în siguranţă, dar

mulți alții mureau în chip barbar la o aruncătură de băț distanță şi nimic n-avea să mai fie vreodată la fel. Spre sfârşitul anilor ’90, oceanul începea să arunce pe țărmurile de la antipozi primii refugiați de război europeni de după deceniul al cincilea: oameni care până mai ieri fuseseră iugoslavi cosmopoliți şi acum erau suflete în derivă peste Pacific, la fel ca noi; locuințele le erau distruse, naționalitatea lor nu mai exista, etnia şi religia le fuseseră croite împotriva voinței lor, ca sârbi, croați sau bosniaci, catolici, musulmani sau ortodocşi. Din avanpostul meu aflat departe în Pacific, m-am întrebat: oare lumea devenea mai mică sau era împuținată treptat?

Noi eram norocoşi că nu fugiserăm din miezul unui război încins, ci doar din sfârşitul unuia rece, şi nu ca să locuim în corturi. Dar, la fel ca pe Ahmed şi Ayşe, aceeaşi patrie neiubitoare ne mestecase şi ne scuipase şi pe noi. Lucrurile se îmbunătățiseră după ce mă mutasem pe Insula de Nord şi începusem să cunosc oameni şi experiențe diverse, trăind pe cont propriu şi construindu-mi o viață de scriitoare, însă dorul de vechiul continent îmi submina puțina fericire de care aveam parte. Aveau să treacă doisprezece ani până să mă întorc în Europa, la vârsta de treizeci de ani.

— Înțelegi ce zic? a spus Ahmed, strivindu-şi mucul de țigară şi sprijinindu-se de spătar, cu un aer aproape triumfător. Nu ştii cine eşti, sora mea. De asta te afli aici.

— Bademi, a spus Ayşe.

A zâmbit şi a împins spre mine platoul cu deserturi. Farfuria mi s-a umplut cu celebrul marțipan de Edirne, numai bun să te facă diabetic, dacă nu te făcuse deja baclavaua de alături.

— Să-ți spun o poveste, a continuat Ahmed. Copiii aveau şase luni. Eu aveam o slujbă amărâtă şi nu reuşeam să-mi găsesc una mai bună. Aveam cinci euro în buzunar. Un tip pe care-l ştiam, care locuia în Marsilia, mi-a zis vino-ncoace, că-ți găsesc eu de lucru. Aşa că mi-am cheltuit ultimii bani pe un bilet de autobuz către Paris. Nu ştiam o boabă de franceză.

Tipul n-a mai răspuns la telefon. Ahmed a dormit în parc, pe o bancă.

— Şi m-am rugat. Allah e mare. Dar trei nopți mai târziu eram tot pe banca aia. Aşa că m-am dus la cea mai apropiată kebăbărie. Salaam alekum, am zis. Erau arabi, nu turci, aşa că au răspuns Alekum salaam. În orice caz, am început să lucrez la ei şi să dorm în spatele prăvăliei. Iar biletul de TGV până la Marsilia era o sută de euro. Aşa că m-am urcat în tren şi m-am încuiat în cabina de toaletă. Trei ore la toaletă, tot drumul până la Marsilia. De câte ori oi fi zis engagé, engagé[14]? Stăteam în cabina aia şi mă gândeam: Unde mă duc? La mama dracului, acolo mă duc.

Ahmed a dormit iarăşi pe bănci, dar de data asta nu s-a mai rugat. S-a dus la primul şantier de construcții condus de turci şi şi-a oferit serviciile. A mâncat pe gratis în kebăbării şi a dormit într-un subsol. În şase luni, a făcut cincisprezece mii de euro. Într-un târziu, când s-a întors acasă, Ayşe a deschis uşa, apoi i-a trântit-o în nas.

— Nu m-a recunoscut, a zis Ahmed în bulgară.

— Ba da, a răspuns Ayşe în turcă.

---

[14] Ocupat (fr.).

Pur şi simplu, n-a vrut să-l lase înăuntru. Ahmed pierduse jumătate din greutatea corporală.

— În orice caz, ce-a fost a fost, a spus Ahmed şi s-a ridicat de la masă nesigur pe picioare – sticla de băutură era goală.

Pentru weekendul acela, plănuiseră o excursie la Svilengrad, să stea la hotelul lui Venți şi să-şi petreacă nopțile în cazinouri.

M-am întrebat cum era să treci granița aceea, înapoi în Bulgaria.

— „Nimic nu-mi alină deprimarea", a recitat Ahmed, „cum mi-o alină cântecele şi tutunul patriei". Tare drag mi-e să mă-ntorc.

Se îmbătase.

— Aici, se uită lumea la tine de zici că-s lupi înfometați, a spus Ayşe. Acolo, mă simt liberă.

Pe când traducătorul nostru era dus să achite nota, am ciocnit paharul cu Ayşe, în tăcere. În amintirea mea e întipărită o fotografie alb-negru din 1989. Am descoperit-o într-un album al unui fotograf din Edirne care îşi făcuse o datorie din a înregistra, în acea vară toridă, chipurile celor trei sute patruzeci de mii de oameni care au trecut pe la punctul de control. E fotografia unui băiat şi a unei fete aşezați pe o valiză.

Fata are ochii depărtați şi un breton scurt. Lângă ea e sprijinită o păpuşă cu coafura impozantă a anilor optzeci. Copila are cam opt ani, băiatul e mai mare. Pe fundal, mormane de bagaje. Copiii se află într-o lume suspendată.

Băiatul priveşte în pământ, mânios şi ruşinat. Fata însă se uită drept la obiectivul camerei. Poartă o rochie de vară, iar expresia de pe faţa ei e ceea ce nu pot să uit de atunci. Este expresia celui care îşi dă seama că s-a pierdut ceva pentru totdeauna, dar încă nu ştie ce anume, care se menţine undeva între plâns şi bravadă în faţa camerei. În momentul următor, are să pieptene părul păpuşii, un gest care semnalează revenirea la normalitate.

*

Când m-am întors de la toaletă şi am trecut pe lângă masa lui, olandezul s-a aplecat din scaun într-un unghi periculos şi m-a întrebat:

— Prietena ta e star de cinema?

Am aruncat o privire la mâinile lui nerăbdătoare, pline de pistrui, şi am înţeles că şi el caută ceva. Poate că povestea vieţilor noastre, ale tuturor, este povestea despre ceea ce s-a pierdut şi despre cum căutăm ce-am pierdut.

— Arată ca un star de cinema, a insistat el.

— Da, am zis.

Ayşe stătea şi fuma de una singură, pierdută în visare.

— Chiar e un star.

Când s-a întors Ahmed, îndesându-şi portofelul în buzunarul de la spate, am întrebat dacă Ayşe are serviciu.

După ce părăsiseră orfelinatul, Ayşe şi surorile ei merseseră la şcoală. Sora cea mare era acum colonel în forţele armate. Mezina conducea o agenţie de plasament pentru orfani. Mama lor cu înfăţişare de Nefertiti se pensionase şi trecea graniţa deseori ca să-şi revadă oraşul natal, unde încă mai avea o soră, o casă, o grădină în care, în vara exodului, îngropase câteva borcane cu magiun şi serviciul de masă cel mai bun, din porţelan, în speranţa că se va mai întoarce cineva într-o bună zi.

La cină, Ahmed tot pomenea de „copiii lui Ayşe", iar eu am crezut că se referă la ai lor. Dar el se referea la copiii de la şcoala specială unde lucra ea. Nu-şi întrerupsese niciodată lucrul, nici măcar cât timp dormise Ahmed pe bănci franţuzeşti. Ayşe le preda unor copii surzi. În vacanţe, îi lua în călătorii cu autobuzul şcolar prin Turcia şi peste graniţa cu Bulgaria, ceea ce implica o groază de hârţogărie, dar ei nu-i păsa, pentru că era o mare bucurie pentru copii.

Pe când îmi explica Ahmed toate astea, Ayşe s-a luminat la faţă şi la un moment dat a comunicat ceva în limbajul semnelor, dar nici Ahmed, nici eu n-am înţeles.

Am văzut-o stând în picioare în autobuzul şcolar şi spunându-le copiilor ceva ce nimeni altcineva nu înţelegea, nici măcar şoferul, iar copiii râdeau. Am văzut-o alături de spiritele ei înrudite, în patria tăcerii, unde nimeni nu-ţi poate spune cine eşti.

komşuluk

Spiritul bunei vecinătăți, faptul de-a trăi în pace unii alături de ceilalți. De la cuvântul turcesc komşu, care înseamnă vecin.

SĂ VEZI UN PREOT DANSÂND

Nu se întâmplă deseori să vezi un preot dansând, mai ales unul ortodox. N-au reputația de oameni care să se lase pradă bucuriei. Era târziu, trecuse momentul etichetei şi-al toasturilor, iar părintele Alexander dansa pe un čoček anatolian, ale cărui ritmuri de tobe produceau vibrații în chakrele inferioare şi te făceau să-ți doreşti pe loc să te prinzi în dans. Ceea ce el a şi făcut. Îşi mişca şoldurile cu o agilitate remarcabilă, cu brațele în aer, învăluit în aburul apei de colonie cu miros de smochine. Guleraşul alb ce-i răsărea de sub cămaşa neagră sclipea ca un zâmbet.

Soția lui, cu capul descoperit, şedea la o masă cu alte femei, toate cu basmale pe cap; deşi trăsăturile îi erau marcate de severitatea unei cariatide dintr-un mormânt trac, îi zâmbea orbitor peste toată sala soțului său dansator.

Mă aduseseră cu ei la petrecerea de nuntă a fiului unor vecini musulmani şi, ca la orice alt eveniment public, şi aici era interzis alcoolul – exceptând paharul mare de rachiu care fusese adus pentru părintele Alexander ca tratație specială din partea socrului mare, un comerciant la patru ace, cu alură de idol hollywoodian. Eu stăteam lângă o bunică matusalemică. Nu mai avea dinți, fața îi era complet căzută, iar mâinile ei desenate cu henna îmi atingeau chipul şi părul cu gesturi care mă surprindeau prin naturalețea intimității lor; apoi m-a întrebat într-un dialect macedonean:

— Ubavo li si? (Te simți bine?)

Da, mă simt bine, sunt bine, i-am răspuns. Era fiica unor macedoneni exilați cu o sută de ani în urmă, la fel ca şi cuplul înțelept şi tăcut care stătea lângă ea, împreună cu fiul uriaş şi cu soția lui rusoaică. Veniseră de departe, din oraşul Lüleburgaz.

Mirele şi mireasa, plini de bancnote lipite pe frunte şi pe haine, dansau acum pe o piesă lentă. Lucrau amândoi la aeroport, aveau diplome universitare şi se apropiau de treizeci de ani; era vizibilă ascensiunea socială a familiei lor. Fără doar şi poate, erau mândria rudelor din satul lor, a femeilor cu capetele acoperite, a copiilor bucuroşi că sunt în centrul atenției, a bărbaților îmbrăcați în culori închise şi strânşi în grupuri la intrare, unde o domnişoară de onoare întâmpina nou-sosiții cu bucăți de ciocolată pe o tavă şi cu apă de colonie într-un recipient cu pulverizator, pentru o notă de glamour (sau poate de igienă). După petrecere, părintele Alexander a plecat la volan, conducând, în mod remarcabil, în linie dreaptă până acasă şi fredonând tot drumul ritmurile de folk de la radio.

Părintele Alexander şi Maria Chakaruk locuiau în oraş, într-o casă cu grădină de trandafiri şi cu porumbei sedentari, lângă biserica ortodoxă Sfântul Gheorghe. Cartierul acesta liniştit din Edirne era o mahala, un district al oraşului care găzduise cândva greci, bulgari, armeni, evrei şi musulmani. Maria era din Plovdiv, de peste graniță, iar Alexander era localnic. El vorbea o bulgară de modă veche, care suna adorabil, în timp ce ea vorbea o turcă prudentă. Tânărul lor fiu era bilingv şi pendula între limbi, medii sociale şi religioase, de-ai fi zis că aici e un colțişor cosmopolitan

agreabil al Balcanilor, nu o zonă frontalieră recent demilitarizată.

— Tracia fără frontiere. Aşa cum ar trebui să fie, a spus părintele Alexander când i-am vizitat pentru prima dată acasă, fără să-i anunț.

Le-am spus că sper să nu se fi supărat.

— Să ne supărăm? a spus Alexander, muşcând dintr-un pateu cu brânză. Nouă ne plac numai musafirii care vin neanunțați. Fiindcă suntem komşulak. Asta suntem.

Maria a servit cafele turceşti aromate, iar ceşcuța părea de-a dreptul minusculă în mâinile celuilalt oaspete sosit pe nepoftite – un uriaş cu ochi albaştri, care şedea la locul lui în şosete. În prezent era mecanic şi om însurat, dar în vara lui 1989 era doar un adolescent în acel lung convoi de maşini şi camionete.

— Vrei să ştii de ce suntem aici, a spus deodată părintele Alexander. Noi nu suntem nici Europa, nici Asia. Noi suntem Tracia. Bagă de seamă: cei care locuiesc în partea europeană a Turciei nu caută să traverseze Bosforul. Lor le place să stea în Peninsula Balcanică, aproape de Europa. Asta-i Tracia.

Şi dumneata? am întrebat.

— Nu mă-ntreba pe mine cine sunt! a exclamat teatral părintele Alexander. Sunt o ființă omenească. Nu-i de-ajuns?

Uriaşul a dat din cap deasupra ceşcuței. În freamătul exodului din 1989, îşi părăsise căţeluşul, iar zece ani mai

târziu, când se întorsese în vizită, descoperise că îl adoptaseră vecinii săi. La plecare, câinele fugise după maşină, aşa că, pentru a doua oară în viaţă, plecase cu ochii în lacrimi, dar nici nu putea să le ia câinele vecinilor ălora de treabă. Era o chestiune de komşulak. Şi tot pe motiv de komşulak venea şi la biserică, fiindcă aici era cel mai aproape de Bulgaria fără a fi nevoit traverseze graniţa, chiar dacă era musulman.

— Komşulak e ceea ce te ţine sănătos la minte, a spus părintele Alexander şi şi-a îndulcit cafeaua cu două cuburi de zahăr. Împreună cu amintirea a ce-ţi zice bătrâna Biblie. Iar cei dintâi vor fi cei din urmă şi cei din urmă vor fi cei dintâi.

— Se şterg toate cu timpul, a tradus Maria.

Am privit în jos la dalele imaculate şi mi-am dat seama că nu-mi scosesem pantofii. Toţi ceilalţi erau în şosete sau în papuci de casă.

— Nu-ţi face griji, a spus Maria, suntem religioşi, dar nu ne ţinem strict de reguli.

— Aşa-i, a întărit Alexandru. În Tracia, nu prea ne plac regulile.

Dar îi plăcea să vorbească şi să fie ascultat, şi avea atâta charismă, încât nu prea conta ce spune, era de-ajuns că te bucurai de felul lui de-a fi mieros şi de vocea baritonală care se exprima bilingv.

— Să ţi se spună ce să porţi, ce să gândeşti, pentru cine să votezi şi pe cine să iubeşti? Asta nu. Noi suntem liberi şi nu ne pasă, şi asta nu poţi să ne-o iei. Aici e Tracia.

Maria a dat mai departe un coş cu ouă vopsite. Era weekendul Paştilor şi în noaptea aceea se ţinea slujba de Înviere. Casa lor mirosea toată a cozonac şi a tămâie. Straiele liturgice ale părintelui Alexander, brodate cu fir de aur, erau întinse în altă cameră, în toată splendoarea lor rigidă, care se deosebea atât de tare de preotul nonşalant aşezat pe canapea, încât aproape că mă aşteptam să le văd săltându-se în picioare şi intrând singure în biserică.

Uriaşul cu ochi albaştri a venit la slujba de la miezul nopţii însoţit de nevastă, şi ea turcoaică de origine bulgară, îmbrăcată în blugi. Au venit şi vecinii care erau părinţii proaspătului însurăţel. Şi Emel a venit, cu zâmbetul pe buzele rujate, să stea la taclale cu prieteni şi cunoştinţe şi să guste din trupul lui Hristos sub formă de cozonac cu stafide.

De fapt, jumătate dintre cei sosiţi la slujba de Paşti, care stăteau şi-i ascultau cu răbdare pe Alexandru şi pe Maria recitând litaniile tainice şi tânguioase ale Ortodoxiei, erau musulmani.

Cealaltă jumătate era o adunare pestriţă de creştini: un grup numeros de vizitatori greci care ţineau isonul periodic, când îi dirija părintele Alexander cu impetuozitate plină de dramatism. „Hristos a înviat!", intona el în bulgara veche. „Adevărat a înviat!", răspundeau ei în greacă. Dar mai erau şi bulgari, români, studenţi turci la teologie ortodoxă şi o rusoaică la gâtul căreia se vedea un colier cu crucifix. Am recunoscut-o de la nuntă, iar mai apoi l-am văzut alături pe soţul ei cel foarte înalt, împreună cu părinţii lui.

— „Hristoase, Domnul meu", cânta ea laolaltă cu ceilalţi, „aprinde-mi în inimă dragostea de Tine, ca în focul ei să Te

pot iubi din toată inima, cu toată mintea, cu tot sufletul şi cu toată puterea mea, şi să-mi pot iubi semenii cum mă iubesc pe mine. Amin".

Cei doi care alcătuiau charismaticul cuplu erau analişti financiari.

— De fapt, eu am făcut studii de diplomație, a spus el după slujbă, pe când sorbeam cu toții vin roşu în diaconic, dar fiindcă am spus ce gândesc m-am trezit pus pe liber.

— Cel puțin banii nu sunt părtinitori, a completat nevasta lui rusoaică.

— Ştii cum e, ai două variante în viață, a spus el. Să mergi mai departe ca şi când n-ar exista nimic în urma ta şi să repeți trecutul sau să priveşti în urmă şi să-ncerci să înveți ceva. În Europa, lumea mă-ntreabă adesea de unde vin.

Părinții lui stăteau şi ei la margine, tăcuți, mici, excluşi din conversația în engleză. Lângă fiul lor civilizat, erau nişte oameni dintr-un alt capitol al istoriei. Mama lui m-a strâns de mână şi m-am trezit întrebată din nou, într-un dialect macedonean: „Ubavo li si?" – „Te simți bine?". Povestea părinților lui era motivul pentru care nu putea să lucreze în diplomație, a spus el – pentru că ştia adevărul despre naționalism, iar adevărul e incomod pentru majoritatea guvernărilor.

— Amin, a spus rusoaica.

Şi ne-am golit toți trei paharele de plastic pline cu sângele alcoolizat al lui Hristos. Părinții lui nu beau.

Cu o sută de ani în urmă, părinții mamei sale erau copii în oraşul macedonean Kostur, pe malul unui lac. Erau musulmani indigeni, cunoscuți drept pomaci. Războaiele balcanice au redesenat hotarele şi au pus capăt unor asemenea frivolități. Kostur avea o populație majoritară vorbitoare de bulgară – un amestec de musulmani şi creştini –, dar, odată ce mari întinderi din Macedonia au revenit Greciei, s-a trecut la epurarea populației indigene, care a fost înlocuită cu populații rezultate din alte epurări (greci din Turcia şi din Bulgaria). Familia analistului financiar a fost obligată să emigreze în Turcia, deşi nu vorbea boabă turcă. Acelaşi tratament a fost aplicat rapid şi de alte state naționale balcanice care tocmai îşi obținuseră independența, şi aşa se face că mulți musulmani din Bulgaria, Macedonia, Bosnia-Herzegovina, Albania şi Serbia au ajuns până la urmă în Republica Turcia. Creştinii din Turcia au ajuns în Grecia şi Bulgaria. Locuințele lor rămase goale în oraşe şi sate din Tracia acum turcească au fost ocupate de refugiații musulmani sosiți aici, ai căror copii şi nepoți, acum vârstnici, mă tot strângeau de mână imediat ce mă aşezam să beau un ceai în centrul vreunui sat şi îmi spuneau cu emoție: „Ubavo li si?", „Te simți bine?"

— Da, da, mă simt bine, răspundeam mereu, cu un nod în gât, şi strângeam la rândul meu mâna acelei mame de parcă aş fi avut să-i dau veşti bune din țara fantomatică a trecutului ei ancestral.

Kastoria se află azi pe o frontieră triplă – unde cândva nu exista niciuna –, imaginea în oglindă a oraşului cu lac al bunicii mele, Ohrida, aflat de cealaltă parte. Soțul, un bărbat taciturn, extenuat de lungimea slujbei de Paşti (şi cine nu se simțea astfel?), era fiul unor musulmani vorbitori

de greacă din Salonic, care ajunseseră turci prin acelaşi concurs de împrejurări.

— Să-ți mai dau un exemplu de ironie a sorții? a spus analistul cel înalt. Au găsit o icoană şi un crucifix în lada de zestre a stră-stră-străbunicii mele. Pe vremuri erau creştini. Probabil până la acel ultim val de islamizare din secolul al XVII-lea, când sultanul Mahomed al IV-lea a luat Balcanii cu asalt.

— Crezi c-au fost convertiți cu forța?

— Nu ştiu. Dar e un obicei al imperiilor în declin şi-al guvernărilor falimentare. Îi forțează pe oameni să facă anumite lucruri şi pe urmă dau acțiunii o denumire idioată, ca „Renaştere" sau „Trecerea la adevărata credință".

Îmi dădeam seama de ce nu ajunsese diplomat.

— Părinții mei n-au încetat niciodată să vorbească despre Salonic, a spus deodată tatăl.

— Problema mea cu Rusia e taman invers, a spus rusoaica. Dacă ar închide mâine granițele, nici că i-aş duce dorul. În opt ani câți am petrecut aici, n-am avut parte niciodată de mâncare proastă, de cuvinte spurcate sau de atitudini urâte. Turcia e opusul Rusiei.

— De asta, când europenii încearcă să-mi ghicească naționalitatea şi mă-ntreabă ce eşti, grec, turc, bulgar, macedonean sau albanez, le zic da, aşa e, a încheiat soțul ei.

După miezul nopții, părintele Alexander şi Maria au dat ocol bisericii de trei ori în sens invers acelor de ceasornic, ținând în mâini lumânări aprinse, urmați de restul creştinilor (şi de

mine), dar nu şi de musulmani. Partea dificilă era să nu-ţi laşi lumânarea să se stingă în briza nopţii. Socrul mare, cel cu alură de idol hollywoodian, stătea la intrare şi oferea păhăruţe de plastic pentru protejarea flăcării creştine.

— Ubavo li si? Te simţi bine? mi-a zâmbit el, recunoscându-mă de la nuntă.

Gesturile mărunte ca acestea sunt cele care compun istoria omenirii – istoria tuturor komşuluk –, felul cum ea funcţionează, cum dă greş, cum se vindecă.

Deşi peste tot în Edirne se vedeau steagurile roşii cu semiluna spiritului turc, existau şi indicatoare rutiere care duceau către strada aceasta liniştită pe care se afla Biserica Sfântul Gheorghe, şi toţi şoferii de taxi o cunoşteau. Şi aşa cum, în timpul Războaielor Balcanice, armata bulgară de ocupaţie primise ordine să nu se atingă de moschei, tot astfel biserica aceasta, care se afla aici din 1869, fusese restaurată recent. Împreună cu cealaltă biserică şi cu sinagoga.

Sinagoga a fost construită în 1906, din ordinul guvernatorului oraşului, pe locul unui templu iudaic care arsese din temelii cu câţiva ani în urmă. Primii evrei din regiune fuseseră exilaţi în perioada Inchiziţiei spaniole, care, în anii 1490, îşi găsiseră refugiu în vilaietul Edirne sub protecţia sultanului Baiazid al II-lea. La fel ca mulţi alţii în vremea Holocaustului. Astăzi, sinagoga din Edirne nu mai aparţine de nicio comunitate şi restaurarea ei din 2014 a reprezentat un gest pur simbolic.

Adrianopol a fost asediat de goţi, huni, avari, pecenegi şi slavi; câmpiile dintre Edirne şi Svilengrad poartă ecourile a mai mult de cincisprezece bătălii epopeice din Antichitate

până în secolul XX. Poate cea mai dramatică dintre toate a fost bătălia din secolul al IV-lea dintre goți şi romani, după ce primii se săturaseră de îndelungata asuprire la care îi supuneau cei din urmă; lupta s-a terminat cu victoria surprinzătoare a goților, care au rămas în pace pe câmpiile Traciei timp de o sută de ani. Ba chiar au sfârşit prin a trece de bunăvoie la creştinism.

Cronicile descriu căderea Adrianopolului sub asediul turcilor la 1363, aproape un secol înaintea Constantinopolului şi într-o manieră categoric mai puțin violentă. Apele fluviului Evros erau umflate. Noaptea, comandantul grec al fortăreței a înțeles că orice rezistență este inutilă, s-a urcat într-o barcă şi a vâslit către Enez, pe coasta Egeei – deşi pe atunci încă se mai numea Aenus, oraşul trac al lui Aeneus, fiu al lui Apollo şi al nimfei Stilbe. Între timp, la răsărit, porțile oraşului fortificat Adrianopol au fost deschise de apărătorii creştini rămaşi fără comandant, care ajunseseră la o înțelegere cu turcii. Timp de secole la rând, Adrianopol a rămas un centru comercial, agricol şi artistic prosper, cosmopolit, în care creştinii „infideli" au trăit netulburați în douăzeci de cartiere diferite.

Căderea Constantinopolului a fost un eveniment scăldat în sânge, dar chiar şi la vremea aceea, în 1453, sultanul Mahomed al II-lea a avut înțelepciunea să pună capăt după doar o zi, în loc de tradiționalele trei, siluirilor şi jafurilor dezlănțuite în oraş de soldații săi regulați şi neregulați. Probabil ştia că tribul lui venise aici ca să rămână şi că era mai bine să înceapă cât mai curând reconstrucția. Şi-a plecat fruntea până a atins podeaua bisericii Sfânta Sofia, care fusese şi ea prăduită, şi a proclamat că nu există alt Dumnezeu decât Dumnezeu şi că Mohamed este profetul Lui. Agia Sofia a devenit moschee.

În tablouri, Mahomed al II-lea este înfățișat cu un nas înroşit ca de răceală şi cu chipul unui om care n-a fost vreodată nici tânăr, nici sănătos. Probabil a avut o copilărie dificilă, fiind unicul fiu supraviețuitor al sultanului Murad al II-lea şi al unei sclave-concubine creştine, ponegrit de familia regală, aşadar nu-i de mirare că s-a dedicat studiilor. La vremea când urca pe tron la Constantinopol, încă adolescent, Cuceritorul vorbea fluent turca, araba, greaca, latina, persana şi ebraica.

Otomanii au condus un imperiu vast, cu rezultate dintre cele mai diferite, de-a lungul a şase secole (din anii 1300 până în anii 1900). Nu sunt istoric şi, după aprecierea mea, ce-a fost mai rău a venit la urmă, odată cu disoluția sa distrugătoare, ale cărei unde de şoc continuă să se resimtă un secol mai târziu pe toată întinderea Balcanilor, în Orientul Mijlociu şi în Turcia însăşi. Opinia populară despre virtuțile şi viciile Imperiului Otoman variază dramatic, în funcție de prejudecățile naționaliste şi culturale ale celor care emit judecata cu pricina. Astfel, pentru popoarele balcanice cândva subjugate, turcii otomani rămân un duşman de moarte şi explicația pentru toate necazurile lor trecute, prezente şi posibil viitoare. (Dacă nu turcii, atunci țiganii.) În Bulgaria, termenul preferat în orice perioadă istorică este „jugul”, sau „sclavia”, deşi adevărații sclavi ai Imperiului Otoman n-au venit din teritoriile sale europene, iar economia sa nu se baza pe sclavi, se baza pe taxe. În realitate, romii din România au fost cei care au îndurat veacuri de sclavie oribilă, iar „turcii” n-au avut nimic de-a face cu ea.

În schimb, pentru o parte din elita turcă contemporană şi pentru o parte din populația de rând, otomanii au reprezentat apogeul gloriosului pan-otomanism, a cărui

dispariție continuă s-o deplângă. Atunci când am stat de vorbă cu un diplomat turc în etate şi i-am pus întrebarea pe care o pune toată lumea (Face parte Turcia din Europa?), l-am văzut cum trece în câteva minute de la politețe şi şarm la o roşeață aproape apoplectică.

— Turcia e o țară mare, omogenă, care aparține Europei, din moment ce am ajuns până la porțile Vienei! a răcnit el, vărsând cafea în farfurioară. Eşti în stare să-mi spui la ce dată a fost asta? Vezi, cunoştințele dumitale de istorie sunt zero barat. Că altfel nu mi-ai fi pus aşa întrebări stupide. Şi să-ți intre-n cap: grecii şi bulgarii se miorlăie c-au suferit, dar nimeni, nimeni n-a suferit mai mult decât turcii. Noi am pierdut un imperiu!

Îmi dădeam seama de ce nu se făcuse analist financiar: logica lui era putredă. Dar dezvăluise un aspect important, şi anume: în acest colț de început şi de sfârşit al Europei, Imperiul Otoman este un subiect care continuă să stârnească emoții intense. Ai fi zis că nu s-a mai întâmplat nimic altceva în toată regiunea de când Războaiele Balcanice au rearanjat destinele oamenilor şi Mustafa Kemal Atatürk a forțat capetele bărbaților turci să se supună Legii Pălăriei[15].

Lăsând deoparte emoțiile, printre cele mai interesante politici ale otomanilor se numără însămânțarea şi cultivarea de talente umane indiferent de clasă sau de etnie. Era o politică în beneficiul lor şi le oferea supuşilor (islamizați) posibilități nelimitate de ascensiune socială. Podurile din Edirne şi multe dintre moscheile de aici sunt opera celui

[15] Lege introdusă în Republica Turcia de fondatorul şi primul preşedinte al republicii, Mustafa Kemal Atatürk, în 1925, prin care bărbații erau obligați să renunțe la fesuri şi să poarte pălării occidentale.

mai mare arhitect otoman, Mimar Sinan. Nu era de etnie turcă, deşi nu poţi spune aşa ceva în gura mare în Turcia contemporană, divizată între învechita dogmă naţionalistă a „omogenităţii", promovată de Atatürk, şi melancolia post-otomană a islamiştilor conservatori. Fusese luat din sânul familiei sale într-unul dintre raidurile devşirme, colectarea regulată a tributului de sânge reprezentat de tineri creştini de sex masculin, care lăsa o mulţime de familii îndurerate prin Balcani. Deşi unii se bucurau să-şi vadă copiii alăturându-se elitei imperiale. Educat la şcoala palatului din Istanbul şi mai târziu în Corpul Ienicerilor, la vârsta de cincizeci de ani a ajuns şeful Ghildei Arhitecţilor de la palat. Părinţii lui Sinan fuseseră creştini ortodocşi, fie greci, fie armeni, fie ambele; unii îi atribuie chiar un tată de meserie pietrar, pe nume Christos.

În diaconic, părintele Alexander sorbea vin, înconjurat de prieteni şi vecini. Era greu să-ţi imaginezi că, înainte de-a se deschide iar pentru slujbe, în primii ani ai secolului nostru, biserica aceasta fusese lăsată pradă intemperiilor încă de pe vremea când plecaseră creştinii. Unicul ei custode (neoficial) fusese un localnic bulgar pe nume Philip. Decenii la rând, venea în timpul liber să curețe clădirea eviscerată şi să proptească la propriu zidurile care stăteau să cadă. Chiar înainte să moară, apucase să-şi vadă visul împlinit: biserica avea să fie restaurată. Părintele Alexander era fiul lui.

Cât timp a ţinut trista slujbă de Paşti, părintele Alexander a stat cu spatele la enoriaşi, adresându-se Sfintei Treimi. Dar eu mi-l voi aminti mereu dansând cu faţa către oameni şi cu gulerul zâmbitor. Trăsăturile lui nu se deosebeau prin nimic de multitudinea chipurilor de traci pe care aveam să le văd în sate şi-n oraşe, chipuri cu dinţi îngălbeniţi de ceai şi

tutun, chipuri care aveau în comun un singur lucru. Călătoriseră drum lung pe coridorul istoriei şi pierduseră tot ce aveau, după care o luaseră de la capăt aici. Şi când spun „aici” nu înseamnă partea aceasta a frontierei, ci poziția din care au căpătat o perspectivă asupra realității mai profunde: cei dintâi vor fi cei din urmă, iar cei din urmă vor fi cei dintâi. Oare credința sau etnia are destulă putere să te definească, mai multă decât culoarea ochilor?

Dacă-i aşa, atunci ai putea foarte bine să dansezi, să dansezi cu brațele în aer şi să-ți laşi chakrele inferioare să vibreze.

rosa damascena

Dintre cele zece mii de specii de trandafiri care există pe lume, un singur soi are calitatea de-a produce uleiul esențial folosit în parfumuri şi aromoterapie. Din motive prea strâns legate de compoziția solului pentru a putea fi înțelese cu uşurință, doar două zone din lume întrunesc în prezent condițiile optime pentru Rosa damascena: Câmpia Traciei Superioare din Bulgaria, cunoscută ca Valea Rozelor, şi Isparta, din Turcia.

În secolul al XIX-lea şi mai târziu, până când sovieticii au naționalizat trandafirul, uleiul de trandafiri din Bulgaria deținea monopolul în industria mondială a parfumurilor. Dar, spre deosebire de tutun, susținut de o industrie mult mai robustă, trandafirul n-a reacționat bine la comunism şi producția a intrat într-un relativ declin. Azi, Valea Rozelor, aflată în apropiere de principalul oraş producător, Kazanlăk

(de la turcescul kazan, cazan), continuă să furnizeze cincizeci la sută din producția de ulei de trandafiri a lumii. Ca să obții un kilogram de ulei de trandafir ai nevoie de 4 000 de kilograme de corole.

*

Celelalte cincizeci de procente sunt produse de Turcia. La fel ca tutunul oriental, trandafirul e o poveste de dragoste amăruie dintre Bulgaria şi Turcia. Când Bulgaria s-a desprins de otomani, în anii 1870, lucrătorii din industria trandafirilor au călătorit spre sud peste hotare, ducând cu ei butaşi din Valea Trandafirilor pe care i-au plantat în solul Anatoliei. Se vede că-şi iubeau nespus trandafirii.

Dar câmpiile din centrul Traciei se potrivesc unor recolte mai puțin poetice, precum grâul, floarea-soarelui şi dovlecii, aşa încât cultura trandafirilor se limitează la grădini particulare.

DACĂ EŞTI SINCER

— E o grădină de trandafiri la periferia oraşului Edirne, a spus el. Neapărat s-o vizitezi, dacă o găseşti. Omul ăla e nebun după trandafiri. Sigur, dacă ai cunoaşte informațiile de bază din istoria trandafirului, şi văd că nu le cunoşti, ai şti că Rosa damascena se numeşte aşa pentru că a fost importat din Damasc în secolul al XVI-lea, când emisarii otomani l-au adus în sud-estul Balcanilor. Zic unii că prima

grădină de trandafiri i-a aparţinut unui judecător turc din Bulgaria, şi el nebun după trandafiri. Trandafiri de Damasc, se-nțelege, nu orice trandafiri.

Eram cu arheologul în maşina lui veche, cu scaune boşorogite, plină de cutii goale de cola dietetică şi scrum de ţigară. Era una dintre rarele lui zile libere şi fusese de acord să-mi arate siturile din Edirne. A tuşit emfizematic şi a continuat.

— În grădina aia, culoarea petalelor se schimbă odată cu temperatura ambientală. Oamenii obişnuiți nu ştiu asta, dar vin botanişti de peste tot să vadă cu ochii lor. Pentru că e posibil să fie un soi de trandafir cu totul nou.

L-am întrebat unde se află grădina.

— De asta am zis „dacă o găseşti”. Eu am găsit-o. O dată. Dar când am încercat s-o duc acolo şi pe o prietenă, ghici ce s-a-ntâmplat. Bineînțeles că n-a crezut ce i-am povestit despre grădină, a crezut că inventez. Acum mă țin departe de femei. Şi de grădinile de trandafiri.

Avea fizicul unui practicant de lupte, scund şi îndesat, de parcă ar fi fost mai mulți bondoci împachetați în pielea unuia singur, şi o față sumbră, care parcă prevestea numai nenorociri.

Dar apoi îi sesizai agerimea din ochii lăsați şi te contaminai cu veselia lui când izbucnea în râs – scurt, ca şi cum prea mult râset ar fi devoalat ceva ascuns.

— Cei mai mulți oameni îmi aruncă o privire şi-şi zic „Încă un huligan”, a spus el. Sunt surprinşi când încep să vorbesc în limbi străine.

Ştia bulgară, turcă, engleză şi rusă, şi bănuiesc că încă vreo două limbi pe care nu le-a menţionat. Cu cât vorbea mai mult despre sine, cu atât se adâncea partea nerostită, de parcă vorbitul era inversul dezvăluirii proprii.

De douăzeci de ani, venea deseori în Turcia. Într-o bună zi, mi-a povestit el râzând scurt, se găsea între slujbe şi tocmai fusese la un pas de moarte.

— M-am întrebat, oare ce-aş vrea cu adevărat să fac de-acum înainte? Copiii erau mari deja. Îmi făcusem datoria. Două căsnicii, două divorţuri, deşi, ca să fiu cinstit, primul divorţ a fost mai vesel decât al doilea, însă al doilea mi-a confirmat o prejudecată veche.

Ce prejudecată? am întrebat.

— Că îndrăgostirea se întoarce împotriva ta mai devreme sau mai târziu, dar de regulă mai devreme. Şi-atunci, ce mi-am zis, vreau să învăţ acum despre civilizaţiile antice. Şi să mănânc mâncare turcească. În fiecare zi, nu doar când şi când.

Deşi nu mânca mult de felul lui. Din cauza bolii, cea care îl dusese până aproape de moarte.

— Cele trei boli clasice ale meseriei, a completat el. Ulcer, diabet, atac de cord. Cel puţin cu una tot de-alegi, fără doar şi poate, dacă rămâi în serviciu suficient timp, iar dacă supravieţuieşti, e cazul să-ţi cauţi altceva de făcut. Bineînţeles, mulţi nu apucă. Să supravieţuiască, vreau să zic.

— La ce serviciu te referi? l-am întrebat, puţin îngrijorată.

Maşina în care ne aflam traversa fluviul Mariţa-Meriç pe podul de piatră, o construcţie în arc uluitoare, de 263 de metri lungime.

— Ia aminte, a spus el. Podul ăsta pare vechi, dar e abia de la mijlocul secolului al XIX-lea. L-a construit sultanul Abdülmecid, deşi a mai fost unul de lemn înaintea lui. Asta-i Turcia. Istoria începe şi se termină cu otomanii. Cam ca în cazul scoţienilor cu Bătălia de la Culloden. Naţiunile sunt ca nevroticii, fac o obsesie pentru câte un lucru.

— La ce serviciu te referi? am repetat.

— Există un singur serviciu căruia i se spune serviciul, a rânjit el, savurându-mi surprinderea, şi a aruncat ţigara pe fereastră.

Maşina sălta pe piatra cubică a drumului care ducea la Karaağaç, de cealaltă parte a fluviului.

Nu ştiu cum ar trebui să arate un spion ieşit la pensie, dar el cu siguranţă nu arăta aşa.

— Expresia corectă e „agent de contrainformaţii”, a spus el.

Îl cunoscusem printr-un prieten din Anglia şi tot ce ştiam despre el este că studia arheologia. Speram ca după aceea să mai facă un drum de-o zi cu mine, să mă ducă la ruinele trace şi bizantine despre care nu ştiam nimic. Da, a spus el, e şi greu să ştie cineva mai puţin decât tine – şi-a râs de grimasa pe care am schiţat-o, dar râsul îi era lipsit de răutate.

— Aşa că m-am mutat aici, am închiriat un apartament de burlac în Karaağaç, care întâmplător înseamnă „lemn

negru” şi era pe vremuri un cartier de greci şi de evrei. Apropo, un grec a introdus în Turcia floarea-soarelui, care-a rămas până-n ziua de azi principala cultură agricolă a Traciei. Îl chema Papas. Cum ştii că eşti în Tracia?

Dealurile ca nişte tumuli cu morminte tracice în interior? am încercat, nereuşind să-l impresionez cu cunoştinţele mele.

— Nu. Când începi să vezi lume scuipând coji de seminţe. Ştii vorba aia veche: Muntele naşte oameni, câmpia naşte dovleci?

N-o ştiam.

— Asta ţi-e Tracia. Tigve de dovleci scuipând seminţe de floarea-soarelui. În orice caz, eu m-am mutat de-aici şi-am început o viaţă nouă.

Am ajuns la Karaağaç. Cu „g” mut, m-a corectat el, Karaaç. Simţi vibraţia europeană? O simţeam. Străzile tivite cu arbori desenau o reţea ordonată, fără „alei orientale”, iar casele erau mari şi aveau balcoane. Nu m-a invitat la el, deşi am trecut pe lângă locuinţa lui.

— Asta-i Turcia, a chicotit el. Bărbaţii nu fraternizează cu femeile. Şi nu vreau complicaţii cu scoţianul tău.

Parcul de pe malul fluviului Meriç era presărat cu restaurante. În serile de vară, aici veneau familii să facă picnic şi cupluri de îndrăgostiţi să se giugiulească.

— Dar eu nu. Eu vin aici singur să citesc.

În ziua aceea însă, restaurantele erau inundate după revărsarea unui baraj din aval, de peste graniță, casele de pe câmpuri purtau urmele apei care le ajunsese până la jumătatea zidurilor, iar lemnul negru era îmbibat cu apă ca o mangrovă.

— Râurile au fost dintotdeauna granițe între ținuturi, a spus el. Eşti atentă? Nu prea cred. Fiindcă suntem la granița cu Grecia.

Nici nu văzusem sârma ghimpată. Era în spatele unui monument de beton intitulat simplu Lausanne, după tratatul care pusese capăt Războiului greco-turc (1919-1922), iar asta însemna foarte mult pentru țările cu granițe redesenate şi foarte puțin pentru marile puteri care redesenaseră acele granițe pe o hartă a Balcanilor pe care unii şefi de stat (cazul lui Disraeli, la un tratat anterior) nici nu ştiau să o țină corect în mână. Fiindcă periferia poate fi sacrificată pentru binele centrului, iar pentru unii ca Disraeli, întreaga Peninsulă Balcanică şi toate națiunile ei erau doar o periferie. Aproape fiecare oraş din Grecia şi din Turcia îşi avea monumentul lui nefericit botezat Lausanne, 1923.

— Turcilor le plac la nebunie monumentele grandioase, a spus el.

Însă tonul lui nu trăda cine ştie ce interes. Era o istorie prea recentă pentru el.

Monumentul Lausanne avea trei coloane: cea mai înaltă reprezenta Turcia asiatică, cea scurtă, Turcia europeană, iar micul braț amputat, cuibărit între ele, era bucata de pământ de aici, din jurul Karaağaç-ului cu „g” mut. Fâşia aceasta era cea pe care le-o smulseseră turcii grecilor. Fluviul Meriç-

Evros servea drept graniță între Turcia şi Grecia, iar aceste trei falusuri triste celebrau mica deviere locală a graniței de față.

Sau poate că, după o vreme, toate monumentele arată trist.

— Hai, fruntea sus, a spus el. Ce, ți-a scăzut glicemia? Bun-venit în cartierul meu general.

După monument se vedea Facultatea de Arte Frumoase a Universității Trakia, a cărei clădire, construită la sfârşitul secolului al XIX-lea în gloriosul stil al epocii şi restaurată în stilul Secesiunii de un faimos arhitect turc, era considerată la vremea ei „cea mai frumoasă gară dintre Viena şi Istanbul”. Pe peluza dintre Lausanne şi gara veche mişunau studenți, căci aici era districtul lor. Străzile aveau un farmec aparte datorită mulțimii de cafenele, aşa că ne-am aşezat şi noi la o terasă să luăm masa.

— Puştanii ăştia au cu treizeci de ani mai puțin decât mine, a spus el, dar n-am obiceiul să zăbovesc pe-aici. Trec doar când mă duc să-mi țin cursurile.

În prezent avea o slujbă la fel de misterioasă precum contraspionajul. Lucra la o companie internațională cu sediul la Londra, care avea angajați ca el peste tot în lume, iar el era responsabilul pentru Turcia. Toată Turcia. Treaba lui era să supravegheze manipularea şi depozitarea mărfurilor în antrepozite din toată țara, cât timp aşteptau să fie expediate mai departe prin porturile Bursa şi Izmir.

— Ce fel de bunuri? am întrebat.

— Tot ce-ți trece prin minte, şi ce nu-ți trece. Cărbune. Cărbunele călătoreşte din Africa şi Rusia în Europa. Dar te-

ai plictisi dacă aş sta să-ți povestesc despre cum se supraveghează o sută de tone de cărbune.

Ba nu, cum să mă plictisesc, am spus.

— Să nu mă-ntrebi, a continuat el. Nu-i deloc a bună cu unele lucruri de prin depozitele alea.

Era să-mi stea-n gât pâinea prăjită cu brânză.

— Ai grijă cu pâinea aia, că nu vreau complicații cu scoțianul tău.

E o slujbă bună? l-am întrebat.

— Pentru mine e perfectă. Sunt dependent de adrenalină. Ştiu c-ar trebui să fiu atent, că sănătatea mea nu mai e ce-a fost, dar am o deformație profesională. De cum mi se liniştește viața, mă ia cu mâncărimi.

Câteodată conducea toată noaptea ca să ajungă înapoi la timp pentru un curs matinal. Tocmai fusese la granița cu Siria, unde avea firma un depozit şi unde kurzii se luptau cu „Statul Islamic". Văzuse fum în zare.

— Îmi plac kurzii, a spus el. Cum să nu-ți placă? Sunt obligați să aibă curaj cât pentru toată lumea, bieții tăntălăi. Şi tot ei rămân mereu cu buza umflată.

Nu era deloc religios, a precizat el, dar de fiecare dată când umbla cu maşina prin țară avea o experiență mistică. Odată a găsit nişte măsline dumnezeieşti – într-o căsuță de pe marginea şoselei de coastă, ai cărei proprietari le cultivau, dar nu le comercializau.

— N-au vrut să-mi ia niciun ban, deşi le-am cerut câteva kilograme. Asta-i Turcia. Te emoţionează cum nu te-aştepţi.

S-a întrerupt să ronţăie din pâinea prăjită şi la fel am făcut şi eu.

— Acuma, uite care-i treaba ciudată. Într-adevăr, era noapte, dar eram convins că pot să găsesc iar casa. Era chiar înainte de stânci. Ei, ce să vezi. Am încercat s-o găsesc de fiecare dată când treceam prin locul ăla. Nici livada de măslini nu mai există. De parcă ar fi alunecat toată ferma în mare. Hai, că-i vremea să-l vedem pe Baiazid.

Am pornit să-l vedem nu pe sultan, ci complexul care îi poartă numele, unde înflorea cândva una dintre primele şcoli medicale din lumea islamică. Avea şi o secţie neobişnuită, pentru tratamentul bolilor mintale. Într-o vreme când în Europa bolnavii psihic erau încătuşaţi de podea, aici erau trataţi cu apă, flori şi muzică.

— E ceva, nu? Şi pe urmă îi auzi pe balcanici că se vaită de turci, că aşa şi pe dincolo. Să-ţi spun eu o poveste adevărată din Balcani.

S-a întâmplat pe la sfârşitul anilor 1700. Stră-stră- stră-străbunicul lui (sau al câtelea o fi fost), a spus el, locuia în apropiere de Istanbul cu soţia şi fiica lui. Era un crescător de vite înstărit, proprietarul a patru mii de capete. Într-o vară, pe când era plecat cu turma la păscut pe câmpiile egeene, o bandă de tâlhari i-a pătruns în casă, i-a violat şi ucis nevasta, împreună cu fetiţa. Cineva s-a dus să-i ducă vestea. Omul şi-a vândut vitele pe loc, a adunat o ceată de prieteni de încredere şi a plecat să se răzbune. I-au ucis pe făptaşi, dar el nu s-a mai putut opri după aceea – s-a apucat de brigandaj cu atâta pasiune, încât a ajuns,

împreună cu oamenii lui, să jefuiască şi să ucidă tot ce-i ieşea în cale. Până la urmă, sultanul a pus un preţ pe capul lui şi, când au venit ienicerii după el, brigandul şi-a demobilizat trupa şi-a fugit în nord, către Munţii Balcani, unde autorităţile nu se mai osteneau să-l caute. S-a stabilit într-un loc pe nume Cuibul Vulturului şi s-a recăsătorit.

— De-acolo sunt şi eu. De-aia arăt a bătăuş. Care-i morala poveştii? a întrebat el cu un zâmbet până la urechi. Exact. Nu există nicio morală. Acuma, să-ți mai zic una din arhiva familiei.

Stră-stră-străbunica lui prin alianță îşi bătea mereu fiul vitreg cel mic. Cel mare, un descendent al brigandului, a bătut-o şi el într-o zi, cu atâta sălbăticie, încât familia a trebuit să căsăpească treizeci de oi ca să-i vindece rănile. Au înfăşurat-o în pieile de oaie pline de plante medicinale şi unse cu alifii, după metoda tradițională de vindecare.

Şi? am întrebat. Asta înseamnă o groază de oi.

— A scăpat. Şi după aia au mâncat o veşnicie numai carne de oaie. Oamenii devin sentimentali când e vorba de familiile lor, la fel ca în cazul istoriei naționale. Adevărul e mult mai neplăcut. Dar şi mult mai interesant. De aceea, de când am îmbătrânit, le caut compania celor în vârstă. Mă simt mai „acasă” în preajma lor.

— În ce sens? l-am întrebat, deşi ghiceam cam ce vrea să spună.

— După cum ai şti şi tu, dacă ai avea cunoştințe de bază despre magie, orice ritual e un act de magie. Experiențele religioase sunt de două feluri. Empirice, când treci personal printr-o experiență extatică sau religioasă, şi canonice, când

îți spune cineva ce să gândeşti şi ce să crezi, iar tu behăi aprobator şi mergi în rând cu ditamai turma. Culturile antice se concentrau doar asupra primului fel. Şi toate necazurile lumii contemporane se trag din al doilea.

*

Am căutat grădina de trandafiri, dar nimeni nu ştia de ea. Şi nici pe arheolog nu l-am mai întâlnit niciodată, deşi am încercat. După ce a anulat câteva întâlniri, sau n-a apărut la locul stabilit, spunând mai apoi că instrucțiunile nu-i oferiseră suficiente detalii, parcă a dispărut de pe fața pământului.

Apoi, într-o bună zi, stând la masă într-o cafenea de lângă Podul Meriç, mi s-a părut că-l văd pe cocoaşa de piatră a podului, cu haina lui de piele, mai mulți tipi scunzi îngrămădiți într-unul singur, dar ceva m-a oprit să mă ridic. În aceeaşi zi, am primit mesaj dintr-un oraş-port de departe, unde spunea că supraveghează un depozit, dar în realitate – acum înțeleg – sarcina asta era o acoperire. La fel cum fusese tot timpul petrecut de el în serviciu.

Adevărata viață a oamenilor, bărbați sau femei, este cea pe care n-o vezi.

Îmi trimisese doar două rânduri, de pe piatra de mormânt a lui Yunus Emre, mistic sufi şi poet din secolul al XIII-lea:

De eşti sincer, şi vorbele tale vor fi sincere.

Un om nesincer nu poate rosti vorbe sincere.

Asta a fost tot. Pe sub diversele-i acoperiri, putea să se ocupe de adevărata lui religie: libertatea de-a hoinări. De-a nu fi niciodată captiv într-un loc. Prețul pe care îl plătise era să-şi suprascrie personajul din toate scenariile – scenariul familial, scenariul național, scenariul cultural, scenariul carierei – şi să-şi croiască propriile-i povestioare itinerante. Cum rămâne cu femeile spioane? îl întrebasem.

— Femeile sunt spioni excelenți. Dar nu-s bune ca agenți de contraspionaj, ajung să se implice prea mult. Deşi nu-s eu omul care să vorbească. Am făcut o mulțime de greşeli la viața mea.

A tuşit şi s-a întors la refrenul lui:

— De-aia mă țin acum departe de femei. Şi de grădinile de trandafiri.

A râs scurt, dar n-avea de ce să-şi facă griji că ar dezvălui prea multe. Chiar dacă, într-o zi întreagă petrecută împreună, nu-mi pusese nici măcar o singură întrebare, eram convinsă că ştie despre mine mai multe decât ştiu eu despre el.

— Totuşi, a adăugat, tu ai fi un agent secret bunicel. Lucrezi solo şi vorbeşti limbi străine. Dar prea te pripeşti, ca toți occidentalii. Ai auzit de iavaş-iavaş, din turcă? La fel ca spaniolul mañana, dar fără senzația presantă. Acuma, te rog să mă scuzi...

A băgat mâna în buzunarul interior al hainei de piele şi am crezut că vrea să-şi scoată mobilul şi să sune pe cineva de la

serviciul de contrainformații, dar acolo ținea, de fapt, un carneţel în care mâzgălea cuvinte şi desene din drumurile sale nocturne. L-am văzut cum schițează rapid ceva, dar înainte de-a apuca să-l întreb, a închis carnetul şi l-a băgat la loc în buzunar, după care s-a scuzat brusc şi a dispărut de la masă, din seara aceea şi din viața mea. Se albise la față. L-am urmărit cum merge către maşină, ducând în mână o mică pungă de plastic în care avea o seringă şi o doză de insulină.

În mers, picioarele lui descriau cercuri mici, ca şi cum s-ar fi rotit, şi într-o fracțiune de secundă l-am văzut într-o mănăstire solitară din Anatolia, învârtindu-se cu o haină lungă şi albă ca o lalea înflorită, cu fața înălțată către arcadele înalte şi cu o expresie de beatitudine impenetrabilă.

coridoare

Nu se schimbă. Totul se schimbă, cu excepția coridoarelor.

Heroina călătoreşte din Asia în Europa. Cocaina călătoreşte din America Latină în Europa, Turcia şi statele arabe. Oamenii călătoresc din Asia prin țara unde se face triajul principal (Turcia) în Europa. Coridoarele folosite cândva de palestinieni şi de rebelii kurzi sunt folosite acum de refugiați şi de tot felul de fugari. Coridoarele folosite în Războiul Rece rămân la fel. Numai direcția călătoriei s-a schimbat.

TOATĂ LUMEA VINE LA ALI

Într-o cafenea turcească, nu departe de frontiera europeană, televizorul oferea cel mai lung spectacol de dans din buric din lume. Cu sonorul oprit, o femeie îmbrăcată în auriu din cap până-n picioare se învârtea pe ecran, cu buzele lucioase şi roşii înţepenite într-un zâmbet. Dar niciunul dintre bărbaţii prezenţi în cafenea nu-i acorda atenţie. Mintea lor era ocupată cu alte lucruri.

Privită de afară, cafeneaua nu părea cine ştie ce. Avea o faţadă neutră şi îi lipsea firma. Când păşeai înăuntru însă, te simţeai ca într-o oală sub presiune. Atmosfera era atât de grea de emoţii reprimate, fum de ţigară, de zornăit de zaruri rostogolindu-se şi de povara aceea tipic masculină care este obligaţia de-a acţiona împotriva sorţilor, încât primul meu instinct a fost s-o şterg de-acolo. Îmi era fizic greu să înaintez dincolo de pragul uşii.

M-am aşezat şi am comandat ceai, susţinând privirile insistente dinspre celelalte mese până când asaltul lor a slăbit. Chelnerul, un bărbat taciturn la vreo cincizeci de ani, cu o privire neliniştită şi cu nasul rupt, ca de boxer, mi-a adus un pahar cu ceai şi trei bucăţi de zahăr, pe care le-a aşezat pe masă cu gesturi largi. Pe braţ îi atârna un ancăr pătat, cineva a râs şi a tuşit într-un colţ al sălii, pe mese se întindeau cărţi de joc cu mici plesnituri şi pentru câteva clipe am avut senzaţia unei întoarceri – deşi habar n-aveam de ce. Nu mai fusesem niciodată într-o ceainărie ca asta, unde nu se consuma nimic altceva decât ceai şi în care nu punea piciorul nicio femeie.

Cu toate astea, ceainăria lui Ali era deosebită. Toată lumea venea la Ali – toată lumea care n-avea unde altundeva să se ducă şi toată lumea care avea nevoie să treacă graniţa, adică

acelaşi lucru. La Cafeneaua lui Ali erau două categorii de clienți. Prima categorie era cea a vecinilor din cartier. A doua era a celor care soseau din regiuni zbuciumate, şi puteai foarte uşor să-ți dai seama care anume sunt aceştia, observându-i cum rămân cu privirea pierdută undeva departe.

Toate mesele erau ocupate în afară de cea la care mă aşezasem eu, iar chelnerul tăcut umbla întruna printre ele cu o tavă plină de pahare cu ceai şi bucăți de zahăr. La masa localnicilor se juca un joc care semăna cu dominoul, dar pe bani. Deşi nu avea practic loc niciun schimb de bani la masa aceea, înțelegeai ce se întâmplă din faptul că, odată ce se termina câte o partidă, cineva făcea cinste cu un rând de ceai pentru toată lumea. El era câştigătorul. La momentul acela, jucătorii se destindeau şi râdeau, stăteau la taclale, îşi mai aprindeau o țigară, se duceau la toaletă.

La celelalte mese nu juca nimeni. Oamenii se strânseseră în grupuri, dar se zgârceau la vorbă, pentru că erau prea ocupați să stea la telefon. Navigau, beau ceai, când şi când mai ridicau câte o privire goală. Şi aşteptau.

— Kurzi din Irak, a spus Ali, proprietarul, arătând discret către o masă.

Îmi adunasem tot curajul ca să mă duc să-l cunosc pe Ali, în zona crepusculară care era partea din spate a cafenelei, unde stătea la un birou de modă veche şi scria ceva de zor într-un registru uriaş, ca un profesor obosit la final de trimestru.

Ali era înalt şi spilcuit, cu trăsături vultureşti fotogenice şi cu păr lung, grizonant, ca de star rock îmbătrânit. M-a invitat să iau loc de cealaltă parte a biroului, ca o elevă

chemată în cancelarie, m-a tratat cu cafea turcească şi mi-a declarat cât de mult îi place să meargă în Bulgaria. În locul acela mai era o masă ocupată de patru tineri slăbănogi, cu obrajii supți, purtând sacouri cândva elegante şi arătând ca nişte studenți care renunțaseră la studii. Unul dintre ei scria furibund SMS-uri, cu fălcile încleştate şi cu ochii roşii de plâns. Când intrasem, luând prin surprindere restul clientelei prin faptul că eram femeie, toată lumea ridicase privirea, mai puțin cei de aici. Masa lor era complet izolată de celelalte printr-un intens câmp de energie. L-am simțit înainte de-a putea să-l exprim în cuvinte: singurătatea leprosului, asta era ceea ce împărtăşeau ei.

— Sirieni, a zis Ali. Viața e de rahat pentru ei.

Cuvântul turcesc e pis.

Ali era originar din Rize, oraşul cultivatorilor de ceai de pe coasta sudică a Mării Negre, nu departe de granița cu Georgia, dar rareori mergea acasă. Mama lui îi trimitea ceai şi prăjituri făcute în casă.

Ceai de Rize, a zis el şi a arătat spre paharul lui cu o sclipire întunecată în ochi, ca şi cum ar fi vrut de fapt să spună cu totul altceva, să mă întrebe ce caut acolo, de ce-l deranjez cu prezența mea, că n-avea şi-aşa destule probleme. O dată la câteva minute, se găsea careva să vină la biroul lui ca să plătească pentru ceai. Un tânăr cu un onduleu sculptat cu fixativ în stilul lui Elvis a scos din buzunar un sul gros de dolari americani ca să plătească pentru un rând, iar Ali a găsit rapid rest de dat într-un sertar al biroului. Toate valutele erau bine-venite aici, fără întrebări. Iar Ali făcea câte un semn mic în dreptul numelui cu pricina din registrul său.

De acolo vedeam că mai există o secțiune a cafenelei, dincolo de biroul lui Ali. Având ca unic element decorativ un portret decolorat al lui Kemal Atatürk, era o zonă pustie, ca o gară de provincie căreia i s-a anulat trenul. Mesele de acolo erau rezervate unui gen de tranzacții mai rapide, care nu implicau băutul ceaiului. Dar implicau bani. Din când în când se strecurau înăuntru bărbați costelivi cu rucsacuri în spate, ocupând acel sanctuar tainic.

Am făcut şi eu ce făcea Ali, m-am prefăcut că totul este normal. M-am prefăcut că nu-i mare lucru să văd contrabandişti căzând la învoieli mortale cu cei care deja au fost jefuiți ca să-i mai jefuiască şi ei o dată. Banii se înmânau în teancuri legate cu elastic, în schimbul promisiunii unei călătorii cu camionul peste graniță. De multe ori se întâmpla ca oamenii să fie dați jos înainte de-a ajunge la graniță şi să se pomenească înapoi de unde porniseră, în Turcia, în Cafeneaua lui Ali, dar de data asta fără bani. Era ca „Ziua cârtiței”, retrăită la nesfârşit, precum condamnarea la o muncă sisifică – să străbată întruna dintr-o parte în cealaltă şi înapoi coridorul sufocant care nu se schimba niciodată, deşi totul se schimba în jurul lui. Şi să nu ajungă niciodată unde voiau să ajungă.

Se spunea că Turcia este destinația finală a celor care n-au bani să meargă mai departe spre vest.

Nu reuşeam să-i deosebesc pe contrabandişti de clienți – toți arătau la fel, nebărbieriți şi murdari. Asta pentru că aici nu-i vezi chiar pe ei, pe contrabandişti, mi s-a explicat mai târziu. Niciun traficant care se respectă n-ar apărea aici în persoană şi nici nu ți-ar spune numele lui adevărat.

Unul dintre tinerii kurzi de la masa irakienilor avea un aer diferit, mai blând – chiar mi-a zâmbit într-un fel nepăsător,

relaxat, care distona cu vibrațiile sumbre din jur. Arăta ca şi cum, într-o altă viață, ar putea fi fericit. Numele lui era Erdem, deşi i l-am aflat abia câteva săptămâni mai târziu, la Svilengrad, unde am dat peste el întâmplător.

Se afla aici împreună cu sora lui, cazați la o pensiune ieftină şi aşteptând să fie trecuți clandestin în Bulgaria, în bena unui camion. Purta o haină şic de culoare crem, din alte vremuri, ca un Mare Gatsby care a străbătut coridorul greşit al istoriei.

— Încă un ceai, Murat! a comandat Ali.

Iar chelnerul mi-a adus încă un pahar cu ceai tare. Murat se furişa afară la câte-o țigară scurtă de câte ori i se dădea ocazia, chiar dacă înăuntru se fuma țigară de la țigară. Presupun că avea şi el nevoie de puțin timp petrecut în afara acelei oale sub presiune în care se fierbeau suflete omeneşti.

Ali era mereu acolo, din zori până după miezul nopții, după spusele lui. În orice caz, a adăugat el şi m-a țintuit cu privirea, dacă ți-aş povesti câte ceva din ce se petrece aici, ai da bir cu fugiții.

Pe când Ali punea câteva semne în dreptul unui nume, am auzit acorduri de pian la radio undeva în spate, dacă nu cumva era soneria de mobil a cuiva. Era o melodie veche şi, după câteva măsuri, mi-am dat seama că, într-un fel, mă aşteptasem să aud nişte versuri în genul a kiss is just a kiss, ca-n Casablanca.

Nu era locul potrivit pentru romantism, dar melodioara aceea m-a lămurit de ce Cafeneaua lui Ali mi se părea familiară într-un fel independent de curgerea timpului şi de

ce Ali îmi apărea ca o siluetă atemporală în alb şi negru, deşi ne aflam aici şi acum, în culori, la mijlocul anilor 2010, cu fața către ceva ce semăna a Europă şi cu frământatul Orient Mijlociu în urma noastră.

Poate că există câte o Casablanca pentru fiecare moment din timp în care războiul îi exilează pe oameni din ei înşişi, catapultându-i în ținuturi de tranzit. Un loc în care găseşti Barul lui Rick sau Cafeneaua lui Ali, un refugiu unde să poată veni oropsiții momentului aflați în căutarea unei căi de trecere. Sau doar să se aşeze şi să-şi găsească alinarea în ceva ce nu se schimbă niciodată: „Încă un ceai, Murat!"

Odată, mi-a povestit Ali, a intrat în cafenea un om cu un rucsac, iar când a venit Murat la el şi l-a întrebat „Ce-ați dori?", a izbucnit în plâns.

La Istanbul, îi plătise opt mii de euro unui traficant ca să-l treacă granița într-un camion. Dar şoferul îl lăsase împreună cu ceilalți în pustietate, pe un deal din Strandja, iar când au rupt-o la fugă în direcția unui cioban şi l-au întrebat „Bulgaria, Bulgaria?", el a clătinat din cap – Turcia, Turcia.

Se întorsese la Cafeneaua lui Ali pentru că nu mai avea niciun ban.

— Şi ştii care-i partea cea mai rea? a continuat Ali. Ar fi putut să ia autobuzul de la Istanbul până la graniță. Costă cincizeci de euro.

Omul cu pricina îşi pierduse familia în Siria.

— De fiecare dată când mă uit la colțul în care-a stat, parcă-l văd, a spus Ali. Noaptea, când pleacă toată lumea şi

închid, n-o să mă crezi, dar abia atunci se umple de-a binelea cafeneaua. Cu fantome. Douăzeci de ani de fantome care vin şi pleacă.

Iar în dimineața următoare se trezeşte devreme ca să deschidă cafeneaua ca şi când nimic nu s-ar fi schimbat.

via antica

Podul era ca dintr-un vis – prea perfect. Am stat pe malul fluviului şi am numărat. Optsprezece arce de piatră vibrând în armonie. Avea 300 de metri lungime. Era primăvară, de aceea apa era crescută şi curgea repede, purtând copaci întregi smulşi din rădăcini. M-am pomenit căutând ceva cu privirea în undele tulburi, de pildă capul lui Orfeu. Nu se ştie niciodată când e vorba de ape curgătoare mitologice, şi se spune că aceasta e cea în care i-au aruncat capul bacantele după ce l-au sfâşiat de viu.

Are cam cinci sute de ani vechime, aşa că localnicii îl numesc „Podul vechi”. Dar, mai înainte de-a fi existat un pod, prin apropiere trecea drumul roman Via Diagonalis. Avea opt metri lățime şi lega Roma de Constantinopol, ceea ce explică celălalt nume al său, Via Militaris, şi faptul că toate celelalte drumuri s-au unit cu el mai devreme sau mai târziu. Via Egnatia, Via Pontica, Via Traiana – drumurile acestea încă mai există pe aici ca nişte fantome. Câteodată se întind paralel cu autostrăzile, dar nu sunt vizibile. Uneori sunt vizibile, dar se adâncesc atât de mult în inima dealurilor frontaliere, încât numai vânătorii de comori şi tăietorii de lemne ajung să le calce. Bătrâni de pe ambele

părți ale graniței îți arată şi-n ziua de azi cu gesturi vagi, spunând: „Uite, pe-acolo trece drumul vechi”, şi trebuie să-ți dai seama singur pe unde anume.

Ca toți călătorii către sau dinspre Est, am ajuns şi eu la locul acesta care traversează fluviul. Până să construiască otomanii podul, trebuia să treci apa vâslind sau să găseşti plutaşi care să te ducă dincolo. Primăvara, când se umflau apele, era deosebit de periculos şi puteai oricând să te îneci. Sau să te pomeneşti înțepenit în plauri cu tot cu bagaje, incapabil să mai mergi înainte sau înapoi, până te împingea curentul mai departe. Capătul călătoriei era Marea Egee, unde te urcai pe o corabie şi, eliberat de bagaje, pluteai înapoi de unde veniseşi.

POVEŞTILE PODULUI

A fost odată ca niciodată un vizir de origine bosniacă pe nume Damad Mustafa Paşa. El s-a hotărât să construiască un pod peste fluviu, din două motive – ca să uşureze partea răsăriteană a călătoriei dintre Viena şi Istanbul şi ca să-şi imortalizeze numele, cu toate că la vremea aceea nu ştia că va muri tânăr. S-a dovedit a fi un pod spectaculos, astfel încât însuşi Suleiman Magnificul, trecând pe acolo cu armata în drum spre „războiul sfânt” împotriva Budei, pe pământ austro-ungar, a fost cuprins de-o pizmă grozavă.

Oare nu s-ar învoi vizirul să-l lase pe sultan să-şi asume meritele pentru podul acesta, în schimbul a patru sute de saci cu monede de aur, costul construcției sale? Mustafa Paşa a cerut să i se dea o noapte de gândire. Confruntat cu

o alegere imposibil de făcut – fie să-şi renege munca de-o viaţă, fie să arate nesupunere faţă de cârmuitorul său –, până la revărsatul zorilor a înghiţit otravă. Dimineaţă, furios, sultanul a blestemat podul. Oricine trecea pe el să-şi piardă lucrul pe care-l considera cel mai de preţ. Apoi armata lui a trecut apa la vâsle, sfidând podul. S-a dovedit că sfidarea asta a costat scump: cei doi paji care-i erau dragi sultanului s-au înecat în timpul traversării.

O vreme, n-a mai cutezat nimeni să folosească podul. Apoi, într-o bună zi, bătrânul tată al lui Mustafa Paşa a fost văzut trecând pe el. Pierduse deja ce-avea mai de preţ în viaţă. Gestul lui simbolic a ridicat blestemul, iar din acel moment au început să treacă pe pod tone de mătase, lână, tutun, ulei de trandafir şi orice altceva mânca sau fuma un imperiu întreg, mărfuri cumpărate sau vândute de la Budapesta până la Mosul. Podul a slujit negustori, soldaţi, dervişi rătăcitori, soli, pelerini, bandiţi, hipioţi călători şi şoferi de tir.

Povestea podului, a vizirului şi a blestemului e doar atât, o poveste, dar cert este că, din cauza acestei construcţii, drumul roman n-a mai fost folosit. Până la începutul anilor 1900, când oraşul a fost redenumit Svilengrad, sau Oraşul Mătăsii, Mustafa Paşa a fost numele podului şi al oraşului, pentru că oraşul şi podul erau una. La început, bineînţeles, la piciorul podului a apărut un caravanserai, la care trăgeau pentru merinde şi un loc de dormit nenumăraţi călători împreună cu cămilele şi cu caii lor. În curtea interioară erau trei sute de vetre la care puteai să-ţi pregăteşti de mâncare, iar calul ţi-l puteai priponi lângă locul de dormit, punându-ţi şaua sub căpătâi şi bocceaua cu bani dedesubt. Iar dacă te lovea brusc imboldul de-a rămâne aici ca să devii

învățăcel al islamului, puteai să mănânci pe gratis, ba chiar să şi primeşti o indemnizație zilnică.

În jurul caravenseraiului s-au înălțat o moschee, un hamam, o şcoală, un orfelinat şi un cartier negustoresc. Multă vreme după aceea, Mustafa Paşa apărea în cronicile călătorilor ca o piață haotică, unde se vindeau de toate. Dar cu precădere lucruri precum mătăsurile, care rivalizau cu cele mai bune de pe tot cuprinsul imperiului, „cei mai buni pepeni din Levant", cum nota un aristocrat francez, „femei uşuratice al căror trib se trage din acel popor nenorocit, denumit în mod obişnuit în Franța «egipteni», după exprimarea unui călător austriac, şi vin din soiul muscat, cu struguri mici şi aromați.

Vinul era apanajul chefliilor de creştini – greci, bulgari şi armeni –, deşi călătorii occidentali aveau păreri diferite asupra plăcerilor beției. Călătorul englez John Burbery, în secolul al XVII-lea, a produs nişte rânduri entuziaste despre vin, dar, odată cu naşterea puritanismului victorian, şi-a făcut loc dezaprobarea, iar în 1860, doi diplomați britanici cam anoşti scriau despre „degradarea morală şi fizică" a țăranilor creştini din partea locului, care „zac morți de beți pe câte un morman de bălegar"! Călători austrieci şi francezi au descris obiceiurile localnicilor care îşi desfăşurau ritualurile chiar în dreptul podului. Musulmanii din zonă frecventau mormântul împodobit cu coarne de cerb al unui sfânt sufi, unde „veneau o mulțime de dervişi şi oameni sfinți" să-şi petreacă noaptea pe piei de oaie întinse lângă mormânt. Bulgarii de prin partea locului aveau obiceiul să sacrifice berbeci unşi cu mir pe lespezi de piatră puse sub anumiți copaci, kurbanul acesta amintind de sacrificiile antice.

Deşi secole la rând şi-a îndeplinit destinul de răscruce, unul plin de culoare, odată ajuns în pragul Războaielor Balcanice, Svilengradul a suferit soarta tuturor teritoriilor frontaliere – a fost prădat şi incendiat, în acest caz de turcii care se retrăgeau. Cei care n-au murit au fugit – deopotrivă musulmani şi creştini –, dar mai întâi şi-au îngropat averile sub case şi în puțurile din grădini. Unii s-au întors şi nu şi-au mai găsit casele, dar cel puțin serviciul de porțelan era la locul lui în fântână. Alții (musulmanii) nu s-au mai întors niciodată, iar în casele lor goale s-au mutat noi refugiați de pe țărmurile greceşti ale Egeei.

Oraşul Mătăsii m-a atras de la bun început din două motive: numele lui mătăsos şi pentru că, în vremea copilăriei mele, era unul dintre locurile acelea imposibil de vizitat, aflate în strânsoarea klionului.

Caravanseraiul nu mai exista de mult, moscheea se transformase în biserică, hamamul, în galerie de artă, iar fabricile de mătase din epoca comunistă zăceau eviscerate. În loc de producție, Oraşul Mătăsii era un loc al consumului. În locul comerțului secular cu pepeni, pastă de susan, bumbac, tutun, smochine şi mătase, acum existau servicii. Tot felul de servicii.

Una dintre şoselele care intrau în oraş era mărginită de caravanseraiurile prezentului – hotelurile-cazinouri. Ali Baba, Pegasus, Monte Carlo şi Paşa, toate promiteau „Spectacole, premii în bani şi multe alte surprize!”

Altă şosea găzduia o tabără de refugiați care nu promitea nimic. Clădirile de aici fuseseră cândva ale grănicerilor militari.

A treia şosea ducea la un deal numit Hissar, sau Fortăreața, unde vânătorii de comori din trei țări îşi puneau detectoarele de metale să bâzâie pe deasupra unor movile care conțineau milenii întregi de prezență umană.

Şi imediat după Oraşul Mătăsii se află scundele coline carstice ale Sakarului, continuare naturală a Strandjei către est: un teritoriu ciuruit ca un şvaițer elvețian de morminte antice, pasaje subterane, sanctuare şi teorii mistice.

Un sanctuar recent dezgropat de arheologi dezvăluise artefacte vechi nu de trei mii de ani, cum se crezuse, ci de şase mii. Directoarea muzeului local mi-a mărturisit că vânătorii de comori veniseră la ea cu descoperiri halucinante, dar că muzeul n-avea finanțele necesare ca să le achiziționeze.

— A venit un turc odată, a povestit ea. Un vânător de comori. N-avea nimic de vânzare, dar, ce să vezi!

Dar, ce să vezi, avea o poveste de spus. În apropiere se află o nişă de piatră, i-a zis el, tăiată adânc în peretele de stâncă. Un vânător de comori din Atena îi povestise despre ea şi împreună făcuseră drumul până aici ca s-o vadă, pentru că umbla vorba că ar conține o comoară uriaşă de bijuterii antice din aur. O găsiseră. Urcuşul până la ea se făcea pe trepte săpate în stâncă, iar turcul, având o presimțire rea, aşteptase la piciorul scării cât urcase camaradul lui grec. A trecut o eternitate până când grecul a ieşit în sfârşit de acolo şi a văzut că se întâmplase ceva cu pielea lui. Au fugit amândoi de acolo. Turcul n-a vrut să spună ce văzuse amicul său înăuntru, dar era foarte dornic s-o impresioneze pe directoarea muzeului ca s-o convingă să închidă locul cu pricina, fiindcă ar fi blestemat.

Când directoarea i-a cerut s-o ducă acolo, el a refuzat pe motiv că e prea speriat.

— Problema, mi-a spus ea, este că noi cunoaştem toate sanctuarele de piatră din regiune – unele bizantine, altele trace –, iar de ăsta pe care l-a descris el nu s-a auzit niciodată. Încă-l mai căutăm. Dar aşa se-ntâmplă în Strandja-Sakar. Rezolvi o enigmă şi-n interior dai de un mister.

Trecând podul, am descoperit că pavajul original din piatră era intact. Maşini şi pietoni se amestecau aici ca întotdeauna. Am parcurs cei 295 de metri până la restaurantul select pe nume Podul, care oferea la etaj un meniu grecesc rafinat, iar la parter automate de jocuri, în faţa cărora dependenţii stăteau în lumina artificială, cocârjaţi, cu ochii înfundaţi în orbite, şi apăsau întruna butoane, iar crupieri graşi, cu aspect de eunuc, circulau de colo colo cu fişicuri şi teancuri de bani.

Ceva mai încolo, pe aceeaşi parte a podului – o zonă cândva mai săracă, unde se afla cartierul creştin Ghebran (Necredinciosul) –, antreprenori internaţionali cu reputaţie complicată construiau cele mai mari cazinouri din Balcani. Cererea era mare, fără doar şi poate. Reprimând plăcerile publicului, statul turc îşi forţa cetăţenii să treacă graniţa. Pe lângă megacazinoul în construcţie, ajungeai la capătul oraşului, iar după aceea, la Domeniile Katarzyna, o cramă poloneză uriaşă, cochetă, al cărei interior era decorat cu surprinzătoare picturi murale erotice, reprezentând creaturi fantastice care se dedau la orgii dionisiace. Crama fusese botezată, se pare, în memoria fiicei patronului, care murise de tânără într-un accident de maşină. Viile se întindeau pe dealuri cât vedeai cu ochii, ca un miraj, şi nici n-ai fi ghicit

că, doar cu o generație în urmă, aici era o zonă de graniță militarizată. Vechiul avanpost de la graniță fusese transformat în clădire de birouri şi zugrăvit într-un roz elegant. Cabernet, merlot şi malbec se pârguiau acum pe Făgaşul Morții.

Ca şi Edirne, Oraşul Mătăsii se deschidea către trei țări diferite şi chiar înainte de punctul de control de la frontiera cu Grecia se afla cârciuma pentru tirişti deținută de amicul lui Venți, în care femeile nu intrau decât dacă aveau ceva de vânzare. Bătrânele indicatoare rămase din anii 1990 pe care scria „Zonă liberă" şi gheretele vamale dărăpănate jalonau sălbăticia netedă, unde nu vedeai niciun suflet cale de mulți kilometri, în afară de un câine vagabond despre care am tras nădejde că nu e hămesit. Pe când traversam câmpia, fiorul de nelinişte mi s-a amplificat şi până la urmă s-a transformat în panică. M-am întors şi am pornit înapoi către periferia oraşului, întâi cu pas iute, pentru ca nu mult mai târziu s-o iau la fugă, iar în tot acest timp câinele s-a simțit obligat să alerge după mine.

În jumătatea de secol cât a durat Războiul Rece, pământul aceasta fertil aparținând celor trei țări a jucat rolul de zonă-tampon. Nimic nu se cultiva aici, nimeni nu sosea în vizită, însă traficul continua să se desfăşoare peste cocoaşa podului de piatră: tiruri, Gastarbeiter[16] turci ducându-se sau întorcându-se din Germania de Vest, turişti străini. Localnicii locuiau într-o adevărată seră cu perdele care tresăreau tot timpul şi cu privilegii paternaliste, din moment

[16] „Muncitori oaspeți" (germ.) - inițial, indivizi cărora li se acorda un drept temporar de şedere şi de muncă în RFG, RDG, Elveția sau Austria, în baza unor acorduri de recrutare. Ulterior a ajuns să desemneze orice muncitor de origine străină.

ce era un oraş al vameşilor îmbogăţiţi din mită. Traficul european trecea prin dreptul uşilor lor, dar, ca suspendaţi într-un etern chin al lui Tantal, civililor le era interzis să stea de vorbă cu oricine avea număr de înmatriculare străin.

O profesoară pensionară mi-a povestit că odată a oprit în faţa casei sale o maşină cu număr de Cehia. Se petrecea în anii ’70. Era un cuplu însetat şi rătăcit, care mergea la Istanbul. Le-a dat apă, brânză şi roşii. Cehii tocmai se pregăteau să plece când a sosit miliţia şi a început un lung interogatoriu.

— Aşa că n-am mai oferit nimic nimănui care trecea pe-aici, a conchis fosta profesoară.

Fusese propagandistă la şcoala unde lucrase şi avusese la viaţa ei o încredere neclintită în regim, care se mai şubrezise între timp şi se amestecase cu tristeţea pierderii, pentru că altminteri duceai o viaţă destul de sigură şi de confortabilă pe vremea aia, nu ca acum, a spus ea. Populaţia însăşi era extrem de vigilentă şi nu existau infracţiuni.

Nu existau infracţiuni.

Slujba de propagandistă consta, spre exemplu, în a-i duce pe elevii ei la cazarma unităţii militare locale ca să primească „lecţii de patriotism” – de pildă, să vadă cu ochii lor cum erau antrenaţi câinii să vâneze diversanti, care înseamnă sabotori şi era termenul oficial pentru cei care încercau să treacă graniţa. În cadrul unei reprezentaţii agitprop[17] care-i făcea o deosebită plăcere, ducea o

[17] Agitaţie + propagandă; propagandă politică (în special cea comunistă din Rusia sovietică) diseminată cu ajutorul mijloacelor artistice (literatură, film, teatru etc.).

cooperativă întreagă de muncitoare pe plantațiile de tutun până în vârful dealului, de unde puteau să privească de sus culegătorii de tutun din cealaltă parte a graniței turce.

— O denumisem „Două lumi, două tinereturi”, a continuat ea. Şi ideea era să le arăt muncitoarelor noastre Vestul înapoiat.

S-a aplecat să smulgă nişte buruieni din grădina ei luxuriantă, fiindcă totul creştea aici de la sine, până şi coconii de mătase.

— Deşi culegerea tutunului e muncă grea din orice unghi ai privi-o, nu-i aşa? am sugerat, de parcă tutunul ar fi fost subiectul.

Nu, subiectul era speranța.

— Poate acum îți sună ciudat, a răspuns ea cu un zâmbet stoic, îndreptându-se de spate.

Apoi a adus din cuptor o tocană de miel în sos de iaurt care arăta delicios şi pe care mai târziu, seara, am mâncat-o împreună sub arborii de mătase.

— ...dar am fost mândră de rezultatele noastre. Fabricile de mătase, uleiul de susan, pepenii, muncitorii vedete, supraproducția din regiunea noastră fertilă, unde creştea totul cu uşurință. Noi eram avangarda socialismului. Şi-acum? Nu se mai cultivă nimic, nimănui nu-i pasă. Suntem uşa din dos a Europei.

Aici, la uşa din dos a Europei, mai exact la o cafenea în aer liber numită Dream, unde se serveau budincă de ghircă

pudrată cu scorțișoară și espresso italienesc, am zărit o figură relaxată și o haină „Marele Gatsby” care îmi erau familiare.

Ne-am salutat, iar Erdem – căruia tocmai îi dăduseră drumul dintr-o tabără de refugiați locală – mi l-a prezentat pe tatăl său. Stăteau amândoi cu nasul în telefoanele mobile.

Tatăl, pe care îl chema Soran, vorbea bine engleză.

— În vizită la Svilengrad? a întrebat Soran, zâmbind trist și oferindu-mi o țigară bulgărească Parliament. Bun-venit.

fantome

Evliya Çelebi (născut în 1611, decedat cândva în 1682) a călătorit prin toate cele „șapte meleaguri” ale Imperiului Otoman, ca un Herodot medieval. Unul dintre cei mai exuberanți și mai excentrici autori de memorialistică de călătorie din toate timpurile, s-a autodescris ca fiind un „călător prin lumea largă și prieten bun al omenirii”. Aceasta este o traducere liberă a unui tarikh (poem-memento despre o întâmplare sau o persoană) pe care l-a scris pe când trecea prin Oraşul Mătăsii:

Iată cum trece fantoma lui Mustafa Paşa.

El ştie că lumea aceasta e doar un pod.

Şi de aceea recit acest tarikh:

Iată cum trece fantoma lui Mustafa Paşa.

În cel de-al doilea deceniu al secolului XXI, Oraşul Mătăsii şi împrejurimile lui erau din nou pline de fantome, dar nimeni nu mai scria poezii despre ele. Călătoriseră pe coridoarele ce nu se schimbă niciodată şi sfârşiseră aici, în Tracia, între trei mări şi, da, „două lumi, două tinereturi". Lumea celor care deţineau paşapoarte corecte şi lumea celor care veneau din locuri cu nume antice: Babilonia, Mesopotamia şi Kurdistan.

Fantomele acestea – bărbaţi, femei, copii – umblau pe şosele rurale între oraşele frontaliere ale Europei, cu saci de plastic şi cu ochi în care localnicii nu doreau să se uite, de teamă să nu vadă în ei toată nenorocirea lumii. Şi, în timp ce ei aşteptau să li se proceseze actele, trecutul lor zăcea în urmă, numai ruine. Dar nu-şi permiteau să jelească pentru că aveau o problemă mai presantă: noua lor viaţă nu putea începe.

O POVESTE KURDĂ DE DRAGOSTE

Alal era o femeie solidă care se mişca precum o fregată regală, în rochia ei amplă şi cu picioarele goale. Umbla cu capul descoperit şi cu fruntea sus, avea o privire dură şi neclintită, iar pielea îi era puţin palidă după lunga iarnă balcanică de aşteptare şi fumat, de gătit şi de sperat. Când a intrat în cameră, a intrat odată cu ea şi sentimentul că toată lumea are să fie îngrijită şi că totul va fi bine, chiar dacă situaţia actuală era disperată şi părea fără ieşire.

Tocmai primiseră scrisoarea oficială pe care o aşteptau de opt luni, scrisoarea prin care sperau să se pună în sfârşit ştampila „Da” pe solicitarea familiei lor. Da, sunteți eliberați din coridorul de aşteptare, da, am luat la cunoştință că ați fugit când casa voastră din Kurdistanul irakian era pe punctul de-a fi invadată de Statul Islamic şi că viețile voastre sunt în pericol, da, vi se permite în mod legal să călătoriți mai departe către Europa de Vest, să vă stabiliți acolo, să munciți, să începeți o viață nouă.

Dar răspunsul era „Nu”.

— Stai jos, a spus ea în kurdă şi a arătat către masa goală de bucătărie.

Cât mi-a făcut un ness şi a aprins o țigară, a stat sprijinită de chiuveta din bucătărie şi m-a măsurat cu o privire atentă, ca să-şi dea seama pe unde mă regăseam în spectrul bine-intenționaților lipsiți de eficacitate. Mi-am pus deoparte caietul de notițe.

Închiriaseră acest apartament din Oraşul Mătăsii pentru că tabăra de refugiați dedicată familiilor era gălăgioasă şi deprimantă. Văzuseră un tânăr sirian murind de inimă rea pentru că soția lui rămăsese blocată de cealaltă parte a graniței; spunea că începuse ca o migrenă, dar că până la urmă îi cedase inima, iar doctorul sosise prea târziu. Ea îi stătuse la căpătâi până la sfârşit, ca să nu fie complet singur.

Deocamdată îşi permiteau chiria, deşi banii din vânzarea casei lor erau pe terminate, a spus Soran şi s-a aşezat lângă mine, ținând între degete a nu ştiu câta țigară pe ziua aceea. Era scund şi îndesat, râdea deseori şi i se citea în ochi că văzuse prea multe la viața lui.

— Ştiu că fumez prea mult, a recunoscut el. Nu pot să dorm noaptea, crede-mă. Mă gândesc tot timpul. Ce-i de făcut, ce-i de făcut. Dimineața, sunt obosit şi tot n-am niciun răspuns.

Alal avea paisprezece ani când se măritase cu Soran. Făcuseră opt copii, care acum aveau între patru şi douăzeci şi şapte de ani – acesta din urmă fiind Erdem.

— Mie mi-ar plăcea să mai avem doi, a spus ea, dar nu acum. Poate când o să fiu mai fericită.

Pentru scurt timp, Soran avusese o a doua nevastă, pentru că aşa-i obiceiul, mi-a explicat el – dar căsnicia aceea nu mersese bine, a mai precizat. Aşa că m-am oprit după primul copil şi-am divorțat de cealaltă nevastă. Fiindcă Alal e perfectă pentru mine.

— Ba bine că nu, a spus ea şi s-a aşezat lângă el la masă.

— Suntem căsătoriți de treizeci de ani, a continuat el, cuprinzând-o cu brațul. Sunt un bărbat norocos.

— Poți să mai spui o dată, a zis Alal cu aceeaşi expresie impenetrabilă.

Era un joc al lor. În realitate, era prima dată când locuiau toți împreună mai mult de câteva săptămâni. Soran lipsise din cea mai mare parte a vieții lor. Mi-a arătat pe telefonul mobil fotografii din anii ’80 şi ’90, genul de instantanee pe care nu le mai văzusem decât în articole din reviste sau în filme.

Soran şi doi prieteni de-ai săi, cu frizurile anilor ’80, mustăți şi Kalaşnikovuri, undeva pe crestele decolorate şi prăfoase ale munților din Irak.

Peşmerga, a spus el. Luptători kurzi de gherilă. Ne băteam cu Saddam.

Soran şi un prieten – cel mai bun prieten al meu, a ținut să precizeze – într-o peşteră, ținând ceva la fript deasupra focului, cu zâmbete largi, obosite. La vremea aceea avea deja cinci copii, dar rareori cobora în sat, pentru că era periculos, a spus el.

— În regimul lui Saddam, era periculos să fii kurd, a intervenit Alal.

Soran şi unul dintre frații săi, la o masă joasă, sub un rodiu.

— Toți au murit, a spus el pe un ton neutru.

Şi, băgând de seamă expresia mea oripilată, a zâmbit, de parcă eu aş fi fost cea care avea nevoie de alinare.

— Da, fată dragă, aşa era pe-atunci. Asta însemna să fii peşmerga. Crede-mă, nu era ca-n filmele de la Hollywood. Mulți au murit în munți şi păsările le-au ciugulit leşurile. Fratele meu, prietenii mei, omorâți de Saddam. Eu sunt norocos.

A scăpat cu două răni de glonț, una în gambă, unde i se căsca o gaură de mărimea unei prune, şi alta în abdomen. M-am uitat la Alal.

— Da, a spus ea. În fiecare zi mă-ntrebam: Oare de azi sunt văduvă? În Kurdistan, nu eşti niciodată prea tânără pentru văduvie.

Alal înseamnă „trandafir roşu” în limba kurdă. Mi-a spus că n-ar fi crezut niciodată că va fi nevoită să fugă fără să se mai uite în urmă. În satul ei natal din munți, trăise ca şi cum felul lor de viață ar fi fost etern.

Nu aşa trăim toți?

Cele trei fiice adolescente ale lor au intrat în bucătărie, în blugi şi tricouri, complet diferite de părinții lor – înalte şi slăbănoage, radiind tinerețe şi descurajare, răsaduri fragile care fuseseră smulse din solul lor şi nu-şi găseau aici nutrimentele potrivite. Înțelegeau engleza, dar erau prea timide ca să intre în discuție cu un străin şi se mulțumeau să salute politicos. Pentru cei doi fii mai mici, care aveau patru şi şapte ani, totul era o aventură. Se jucau toată ziua, îmbrăcați în ținute de camuflaj cu inscripția Peşmerga. Uneori, ca tratație specială, Soran îi ducea pe copii să mănânce calmari prăjiți şi chipsuri la Café Central, vizavi de luminile promisiunilor fistichii afişate la Pasha Casino.

— Dacă am fi rămas în Irak, toți băieții mei ar fi devenit membri Peşmerga, cum am fost şi eu în tinerețe, a spus Soran. Dar acum ar fi luptat cu Statul Islamic.

— Şi fetele, a completat Alal. Nu vreau să aibă şi ele soarta asta.

Când le-am întrebat pe fete despre prietenele lor din țara natală, pe care nu le mai văzuseră de opt luni, cea mai mare a izbucnit pur şi simplu în plâns, fără să scoată însă niciun sunet. Îi picurau lacrimile pe masa din bucătărie. Am atins-

o pe mână şi deodată m-am simțit iar ca la şaptesprezece ani.

Eram din nou în apartamentul familiei mele din Sofia, în cea mai grea iarnă a sufletelor noastre, iarna lui 1991, când aşteptam să ne sosească vizele de emigrare. În bezna de afară cădea ninsoarea. Nu exista benzină pentru maşini, aşa că oamenii îşi făceau toate drumurile pe jos, călcând pe gheață, şi în fiecare seară se tăia curentul. Şi pentru că un lucru rău nu vine niciodată singur, mama fusese internată în spital pentru o tumoare care trebuia operată de urgență. Sub imperiul unei anxietăți buimăcitoare, şedeam toți trei în apartamentul întunecat, aşteptând să aflăm despre ce fel de tumoare e vorba (benignă) şi să primim veşti de la Ministerul de Interne al Marii Britanii (răspunsul a fost „nu"). Tata, care încă lucra ca profesor, dar pe un salariu devenit absurd din cauza megainflației, stătea în bucătăria rece şi completa documente de emigrare. Nu se mai bărbierise de zile întregi şi încărunțise peste noapte. În timp ce în restul casei lucrurile se desfăşurau cu încetinitorul, sora mea mai mică îşi făcea lecțiile la lumina lumânării, cuminte şi tăcută, iar eu făceam pur şi simplu greva foamei în semn de protest.

M-am uitat la fetele slăbuțe de lângă mine şi am simțit tot ce simțeau ele: umilința, nedreptatea, manipularea mintală care te forțează să-ți urăşti originile, fără să ai nimic nou de iubit, în timp ce părinții tăi se luptă disperați cu sorții potrivnici ca să-ți ofere o viață mai bună. Senzația de-a fi invizibil, nedorit, lipsit de glas, un suflet despărțit de trup aşteptând pe unul dintre coridoarele vântoase ale istoriei.

— S-ar putea ca fetele să nu-şi mai vadă niciodată prietenele, a spus Soran.

Alal n-a comentat. Şi-a mai aprins o ţigară şi a privit pe fereastră, de unde se vedea podul cu multe arce. De-aici chiar că părea blestemat. La ce-i bun un pod, dacă tot nu poţi să treci apa?

În timpul unei expediţii de iarnă prin Caucaz, unde era atât de frig, încât „soarele răsărea în patru locuri", scriitorul călător Evliya Çelebi şi suita sa au ajuns la un curs de apă mare. „Dar apa nu era îngheţată. Nici bărci nu erau. Ne-a copleşit o mâhnire greu de descris." Nu mai puteau nici să se întoarcă, nici să meargă înainte.

Fetele îşi făcuseră planuri să meargă la facultate.

— Nu vreau ca fetele mele să se căsătorească şi-atâta tot, cum am făcut noi, a spus Soran. Dar aşa-i cultura în Kurdistan. În Europa, poate au şi ele o şansă.

— Asta nu-i Europa, a intervenit energic Alal. Nu putem să muncim, nu putem să ne mutăm. Asta-i închisoare.

Dar ce este Europa?

— Europa e acolo unde nu-ţi mai e teamă. Asta înseamnă libertate. Şi înseamnă să fii acasă, a spus Alal, cu înverşunarea omului curajos care a fost forţat să trăiască prea multă vreme cu teama în suflet.

În grădina fostei lor case, din a cărei vânzare supravieţuiau acum, Alal cultiva trandafiri. Pământul lor era tărâmul rodiilor şi-al citricelor, al mierii şi-al moscului. Când Evliya Çelebi a călătorit în Kurdistan alături de cortegiul lui Melek Ahme Paşa, în 1655, până şi înaltele lui standarde otomane în materie de decadenţă s-au cutremurat la vederea felului cum trăiau pe timpul verii oamenii din Delta Tigrului, în

grădinile lor de pe malurile fluviului. „O lume întreagă îi invidiază pentru deliciile de care se bucură timp de şapte sau opt luni pe an de-o parte şi de alta a Tigrului; mă gândesc să smulg şi eu o frântură de plăcere din lumea aceasta trecătoare.” S-a minunat în faţa busuiocului gigantic care creştea ca o pădure stufoasă, astfel încât „creierele bărbaţilor şi femeilor care trăiesc aici se îmbată noapte şi zi cu parfumul busuiocului şi al celorlalte flori din grădinile acestea, precum trandafirii, arborele ludei şi zambilele... Aici, pe malurile Tigrului, zi şi noapte domneşte o zarvă veselă, cu muzică şi cântări, timp de şapte luni încheiate. Toată lumea petrece în colibe cu iubiţii şi cu prietenii”.

Soran trăise şi muncise la Londra mulţi ani, trimiţând bani acasă în tot acest timp. Într-atât îl chinuise dorul de casă în anii aceia, încât uneori, în câte un acces de nostalgie, sărea în avion la Heathrow şi zbura până la Arbil.

— Doar cât să miros aerul şi să-mi sărut nevasta. Pe urmă zburam înapoi numai bine ca să-mi încep schimbul.

— În Irak a fost bine timp de câţiva ani, a spus Alal. După căderea lui Saddam.

Ce nu-şi dă seama lumea, a continuat Soran, e că ceea ce-i ameninţă pe kurzi ameninţă şi Europa, şi America. Dar din nou, la fel ca pe vremea lui Saddam, kurzii sunt singuri. Luptă într-un război global, în numele întregii planete, cu arme artizanale. Şi fetele se înrolează în gherilele Peşmerga. Nimeni nu-i scutit.

— Unde-i dreptatea în toate astea, fată dragă? a spus el.

— A dus-o bine şi Kurdistanul o vreme, a spus Alal. Viitorul părea dătător de speranțe.

Apoi Statul Islamic a început să facă incursiuni în Kurdistanul irakian. Soran şi Alal au luat hotărârea să fugă cât mai pot şi au vândut casa. Intrarea în Turcia n-a fost dificilă şi, odată ajunşi acolo, cumpărarea de paşapoarte britanice pentru întreaga familie s-a dovedit a fi floare la ureche, a spus el, dacă aveai bani.

Dar la granița bulgară au fost reținuți. Numai unul dintre cele nouă paşapoarte britanice era veritabil.

De ce nu obținuse Soran din timp, când încă mai putea, paşapoarte britanice adevărate pentru familia lui?

— Am depus cerere, crede-mă. De multe ori. Multe mii de lire sterline. N-a fost posibil.

Vechiul nostru prieten de la Ministerul de Interne britanic a solicitat dovada unui venit suficient pentru a întreține toată familia la Londra, iar Soran trăia dintr-un salariu de ajutor de bucătar.

— Am avut o maşină, un Lexus.

Când au reținut familia, grănicerii bulgari au confiscat maşina.

— Putea să iasă şi mai rău.

Şi a zâmbit în felul lui dureros.

— Era doar o maşină.

Tot felul de oameni stresați veneau şi plecau din apartament, absorbiți de telefoanele mobile, examinând documente, discutând paşii următori sau cufundați într-o letargie amestecată cu anxietate, cu privirea pierdută în gol. Unul dintre vizitatori era avocata lor, o tânără din partea locului, cu cearcăne vineții sub ochi, care ținea țigara între degete câte un ceas fără s-o aprindă. Se ocupa de apelul contra deciziei autorităților.

— De fapt, e o chestiune care priveşte trei state, a explicat ea. Bulgaria, Marea Britanie şi Irakul. E complicat, dar cel puțin au o şansă. Mulți n-au.

Străbunicii ei fuseseră refugiați din zona Mării Egee, alungați de Războaiele Balcanice. Sosiseră aici după ce fuseseră jefuiți de bandiți la drumul mare şi se mutaseră, fără niciun bun al lor, într-una dintre casele spațioase din acest cartier. Casele părăsite de musulmanii fugiți în Turcia.

— Ca urmaşă de refugiați, e datoria mea să-i ajut pe oamenii ăştia. Altfel, povestea n-o să se schimbe niciodată. Cunoşti definiția legală a refugiatului?

Un refugiat este un om persecutat de autoritățile din țara sa ori care trăieşte într-o țară a cărei guvernare nu este capabilă să-şi protejeze cetățenii, a spus ea. Dacă nici Soran şi Alal nu se potrivesc descrierii, atunci nimeni nu se potriveşte şi cârmuitorii ar trebui să se spânzure.

Dar niciun document legal nu stipulează definiția emoțională a refugiatului: cineva care resimte „o mâhnire greu de descris”.

Alal a pornit un wok portabil cu butelie pe gaz pus direct pe podeaua bucătăriei şi s-a apucat de gătit. După ce a pregătit

împreună cu fetele ditamai mormanul de pui fript cu mirodenii şi orez cu stafide şi nuci, lângă care a pus murături, a început ritualul hrănirii. Exista o ierarhie în acest sens. Mai întâi, Alal şi Soran împreună cu musafirul (eu). Apoi venea Erdam cu un prieten, genul moale şi efeminat, cu pomadă în păr şi cu o haină de catifea albastru-nocturn, care afişa aerul celui obişnuit cu tratamentele preferențiale. Era furios; furios şi conştient că nu-i mai rămăsese decât un singur lucru de care să se agațe: stilul personal.

— Ah, înțeleg, a zis el acru când ni s-au făcut prezentările. Soran şi-a mai luat o nevastă.

Toată lumea a râs, până şi fata care plângea cu puțin timp în urmă.

— Scrii o carte? a continuat domnişorul Catifea. Foarte drăguț din partea ta, dar nu m-ajută cu nimic. Mie îmi trebuie o viză.

— Mai taci, l-a luat în primire Alal, dacă nu vrei să mănânci în altă parte.

— Îmi pare foarte rău că nu pot să te ajut, i-am zis.

— Nu-i nimic, nici măcar eu nu pot să mă ajut, a răspuns el, cu un gest larg care a stârnit râsul tuturor.

Părăsise Irakul cu patru ani în urmă, împreună cu un prieten. La granița turco-bulgară, grănicerii bulgari i-au bătut zdravăn, le-au luat telefoanele mobile şi banii şi i-au trimis înapoi în Turcia. De acolo, au trecut în Grecia.

— Îmi place în Grecia, dar acolo-i numai plajă. Nu bani, nu muncă. Patru ani nu i-am văzut pe mama şi pe tata. Vorbesc cu ei în fiecare zi. Ei plâng.

L-am întrebat dacă ştie greceşte.

— Vorbesc şase limbi. Engleză, kurdă, arabă, greacă, persană şi italiană. Vreau să mă duc la Roma, a spus el.

Stilul lui flamboaiant contrasta cu felul de-a fi al acestei familii cu picioarele pe pământ.

— Şase limbi din părți! l-a contrazis Soran. Zice că vorbeşte engleza, da' vezi şi tu ce bună e engleza lui. Poți să-ți închipui cum e greaca?

Încă o rundă de râsete. Am întrebat ce slujbă avusese la Atena.

— Slujba: gay, a răspuns Soran în locul lui şi camera s-a umplut de chicoteli.

— Asta nu-i slujbă, am comentat.

— Pentru el e, a spus Soran, iscând un nou acces de veselie.

Domnişorului Catifea nu părea să-i pese, lui îi plăcea să fie în centrul atenției. Dintre toți cei adunați aici, situația lui era cea mai favorabilă – era poliglot, chiar dacă nu fluent, părinții îi trimiteau bani şi avea deja prețioasa „carte verde", care de fapt era albastră şi care-l aducea aproape de statutul de refugiat, ce i-ar îngădui să călătorească pentru a-şi vedea multiubita Romă.

O săptămână mai târziu, când am trecut pe lângă Café Dream, l-am văzut pe Soran stând la masă, încordat ca un arc de stres, cu o ceaşcă de espresso goală în față. Derula de zor pe mobil.

Erdam plecase. Nu mai suportase situația, a spus Soran, şi făcuse o înțelegere cu un traficant. Din nou. Se urcase noaptea într-un camion şi reuşise să treacă granița sârbă.

— Cincisprezece mii de euro, a spus Soran.

Apoi, din Serbia în Ungaria.

— O mie de euro, a spus Soran.

— Şi din Ungaria în Austria.

— Opt sute de euro. Şi ieri m-a sunat dintr-un tren de prin Austria sau Germania. Nu prea avea semnal. Cred că fusese arestat. Convorbirea s-a întrerupt. N-am mai putut să dorm azi-noapte.

Exista riscul să fie trimis înapoi la Svilengrad.

— Crede-mă, fată dragă, a spus el, patru mii de euro înseamnă o mulțime de bani pentru mine. Dar o să plătesc, pentru că Erdam are un viitor în față. Şi o soție. În Germania, ar putea lucra.

Erdam era mecanic auto şi muncise la un atelier Mercedes din Arbil. După trei luni de la această conversație, avea să-şi găsească de lucru în Germania.

Lui Soran i se umpluseră ochii de lacrimi, dar tot zâmbea cu gura până la urechi, pentru că tocmai desfăcuse micul răvaş

care-i fusese oferit la espresso. L-am desfăcut şi eu pe al meu.

La mine scria „Călătorie”. La el scria „Trebuie să spargi cu capul zidul acela”.

— E adevărat, fată dragă, a spus el ridicând din umeri. E adevărat.

Dar să ne întoarcem în apartamentul lor, în acea după-amiază de mâncat cu rândul care se transforma treptat în seară; venise vremea să plec, când Alal mi-a spus ceva.

Soran a tradus, dar, nu ştiu cum, înțelesesem deja vorbele ei.

Singurele lucruri pe care le aveam în comun şi care puteau fi exprimate în cuvinte erau secolul în care trăiam şi generația din care făceam parte, şi totuşi aş fi putut să stau cu Alal şi Soran şi să beau nenumărate pahare de ceai, cu sau fără zahăr. Alal şi Soran erau ca nişte radiatoare umane. Puteai să stai lângă ei să te încălzeşti. Mă întrista să fiu cu ei într-un asemenea loc, dar mă întrista şi mai tare că trebuia să plec.

— Ce-ar fi să vii să stai cu noi?

Asta mi-a spus Alal când eram pe picior de plecare. Cele trei fiice se ațineau prin spatele ei, zâmbind, cu ochii roşii.

— Spațiu avem, mâncare avem. Nu mai plăti pentru hotel. Vino să stai cu noi cât pofteşti, a spus ea.

— Da, eşti binevenită, a zâmbit trist Soran. Eşti binevenită pe termen nelimitat.

izvorul fecioarei cu picioare albe

Între Oraşul Mătăsii şi un alt oraş bulgar, Harmanli, nume care înseamnă „arie de treierat”, se află un izvor a cărui fântână de piatră poartă o inscripție în limba arabă: „Există viață pentru că există apă. 1585”.

Cişmeaua aceasta a pătruns în imaginarul public prin intermediul unui poem popular din secolul al XIX-lea, intitulat „Izvorul fecioarei cu picioare albe”, dar autorul poemului, Slaveikov, a aflat despre legenda acestui izvor de la oamenii locului, care o transmiteau din generație în generație.

A fost odată o fecioară bălaie pe nume Ghergana, care avea un drăguț în sat, iar într-o seară, în piața mare a satului, el i-a cerut să fie drăguța lui. Ea i-a spus sunt a ta, dar hai să ne-ntâlnim în zori, la izvor. Mai înțeleaptă-i ziua decât noaptea. În zori, ea s-a dus la izvor, dar n-a dat de drăguțul ei, ci de un vizir care îşi ridicase acolo tabăra, cu tot alaiul său, în drumul spre Istanbul. Ghergana şi-a spălat picioarele în izvor şi vizirul, văzând-o, a fost cuprins de dorință.

Vino cu mine, bălaie Ghergana, i-a cerut el, şi-ai să fii concubina mea preferată. De nimic nu vei duce lipsă în harem – aur, mătase, parfumuri, grădini, păsări ale

paradisului, o mie de ferestre zăbrelite, sclavi. Ba chiar poți să-ți aduci şi părinții!

Mulțumesc, a răspuns ea, dar prefer să rămân aici. De la fereastra mea văd grădina cu toate florile mele în ea şi mai am şi-un iubit.

Ah, fată ticăloasă, a exclamat vizirul, nu ştii nimic despre mersul lumii! Nu-ți dai seama că-i o şansă unică în viață?

Ia-mă cu sila dacă vrei, a spus ea, dar ai să-mi iei doar trupul fără viață, nu şi sufletul.

Şi-au mai ținut-o aşa o vreme, poate câteva zile. Până la urmă, vizirul a fost atât de mişcat, încât a lăsat-o în pace şi şi-a văzut de drum. Ca semn al întâlnirii lor, a pus să se construiască pe locul izvorului o fântână cu douăsprezece bazine de piatră. Pentru ca Ghergana să-şi poată spăla picioarele într-un decor opulent, care să-i amintească de el.

Dar, pe când se construia fântâna şi Ghergana îşi punea pirostriile cu iubitul ei, s-a petrecut ceva ciudat: fata a început să se topească pe picioare, de parcă ar fi fost sub o vrajă rea. Până să se termine construcția fântânii, Ghergana a murit.

Maeştrii pietrari ai vremii ştiau prea bine că, dacă zideşti un spirit de om într-o construcție publică, acea construcție va dăinui pentru totdeauna. Iar fântâna rezistă aproape de-o eternitate. E adevărat, au mai rămas doar trei bazine, iar zona din jur e o ruină plină de gunoaie, dar apa continuă să susure, de patru sute de ani.

*

După moartea Gherganei, omul ei drag a urcat pe dealuri şi nimeni nu l-a mai văzut vreodată. Uneori i se aude fluierul, iar în nopţile acelea vine o siluetă albă la izvor să-i spele fetei picioarele.

PRĂVĂLIA CU PUI

Rotiseria Prăvălia cu Pui se afla într-un scuar dărăpănat din Harmanli. Servea falafel, pui la rotisor, din care ţâşnea zeama delicioasă, şi salată cu frunzele tăiate mărunt. Jumătate din clientelă era compusă din localnici, cealaltă jumătate, din refugiaţi. Prăvălia cu Pui era un fast-food, loc de întâlnire, loc de muncă şi cabinet de terapie. Cei care veneau la Prăvălia cu Pui avuseseră alte vieţi şi alte visuri cu câţiva ani în urmă. Acum îi unea pe toţi un singur lucru: trecuseră graniţa şi nimeriseră la Prăvălia cu Pui.

Te întâmpina cu un salut discret Bassil, care purta barbişon şi avea nişte ochi ageri, care se pricepeau să te măsoare pe loc. Vorbea bulgara, araba, franceza şi engleza şi se trăgea dintr-o familie siriană de vază. Avea treizeci şi cinci de ani şi mi-a spus foarte calm – calm ca omul care a făcut pace în unicul mod care i-a fost la îndemână – că Siria nu va mai deveni locuibilă în timpul vieţii lui.

— Nu mai e un loc potrivit pentru cei vii, a spus el. E greu să le explici unor oameni care n-au cunoscut decât vremuri de pace cum e când cad bombe peste tot ce-ai cunoscut în viaţa ta. Şi totul e ras de pe faţa pământului.

Bassil era fiul unui prezentator de televiziune din Damasc, a cărui primă soție fusese bulgăroaică; Bassil se născuse din a doua căsnicie. Aşa reuşiseră el şi fraţii lui să se stabilească aici şi să înceapă o viaţă nouă. Deşi soţia şi copilaşii îi erau în Sofia, Bassil îşi deschisese afacerea aici pentru numeroasa populaţie originară din Orientul Mijlociu care se găsea în apropierea graniţei.

— Bun-venit la Prăvălia cu Pui, le spunea el tuturor celor care îi treceau pragul, apoi îi lăsa în pace.

Harmanli era cunoscut cândva pentru pepenii săi dulci şi pentru tutunul aromat, dar şi pentru „hanul cel mai grozav nu doar dintre Viena şi Istanbul, ci din toată Europa", dacă e să ne luăm după jurnalul de călătorie din 1740 al unui căpitan. Iar după un scriitor local din secolul XX, Harmanli fusese dintotdeauna genul de oraş care n-are nevoie să călătorească, fiindcă lumea întreagă trece prin el.

La mijlocul anilor 2010, Harmanli semăna cu decorurile unui film post-apocaliptic. Ca să ajungi la Prăvălia cu Pui, treceai pe lângă fabrici dezafectate, ca nişte mutanţi înşiraţi de-a lungul şoselei prăfuite ce urma cursul fluviului Mariţa prin câmpia învăluită în aburii calzi ai începutului de vară, şi pe lângă blocuri în care locuiseră cândva muncitorii din acele fabrici, care stăteau acum să cadă. Dar Harmanli încă mai avea o inimă tânără şi primitoare şi un superb pod otoman.

Două tipuri de pietoni se vedeau pe străzile din Harmanli – cei care aveau de ajuns undeva şi cei care mergeau cum mergi când n-ai unde să te duci, agale, cu câte o pungă de plastic în mână. Populaţia de refugiaţi din Harmanli, mii de oameni, crease o piaţă neagră, o economie, o cultură şi o

bucătărie alternative. Acum, că se deschideau cârciumi noi, Prăvălia cu Pui începea să aibă competiție.

Oare periferia sărăcăcioasă se putea transforma într-un oraş cosmopolit? În acest caz, era un oraş ciudat, de oameni care porniseră într-o aventură forțată şi pe care drumurile îi aduseseră aici, în locul dintre oportunitate şi catastrofă.

— Harmanli. Îmi aminteşte de Siria, a spus Nizar, tovarăşul meu de călătorie din ziua aceea, când ajunseserăm cu maşina în oraş.

O spusese cu un zâmbet indulgent.

— Totul e la pământ. Dar măcar e pace.

Nizar era bucătar în Damasc. Lucrase în restaurante din diverse oraşe timp de douăzeci de ani, întorcându-se în weekenduri acasă, la țară, să-şi vadă nevasta. Locuința lor fusese bombardată, dar supraviețuiseră amândoi. Ea locuia acum într-un adăpost împreună cu rudele şi cu copiii lor gemeni, în vârstă de cinci ani, însă Nazar se întreba în fiecare zi dacă mai sunt în viață şi niciodată nu ştia cine îi va răspunde le telefon. Când satul lor a fost „pus la pământ", Nizar şi frații lui au luat o hotărâre. Aveau să fugă mai întâi în Turcia, unde vor căuta o cale sigură de intrare în Europa şi vor încerca să obțină documente de azilanți, iar în cele din urmă îşi vor scoate familiile din Siria în mod legal. Între timp, se vor ruga. Dumnezeu e mare.

Nizar reuşise să ajungă până la granița sârbo-bulgară, dar acolo fusese prins. Era un bărbat la patruzeci de ani, cu ochi blânzi şi fire afabilă. Destinul lui erau confortul domestic, viața de tată şi mâncarea bună.

După câteva luni petrecute în centrul de detenție, se întorsese aici, la frontiera familiară.

În tabăra de refugiați de la marginea Oraşului Mătăsii, unde fusese cazarma grănicerilor militari timp de cincizeci de ani, nu exista nicio bibliotecă, niciun centru sportiv, nimic în afară de iarbă arsă de soare. Pe timpul zilei, oamenii erau liberi să părăsească zona îngrădită, să meargă la o cafea şi să se întoarcă. Trecusem pe lângă tabără în dimineața aceea şi tocmai intrasem pe autostrada nouă şi pustie care ducea de la Svilengrad la Harmanli, al cărei caldarâm era zgâlțâit doar de autocamioanele de transport internațional, când am văzut un om îmbrăcat cu o haină de piele tocită, care mergea în direcția acoperişurilor roşii ale satului vecin; m-am oferit să-l duc cu maşina, pentru că singurii pietoni de pe drumurile acestea rurale veneau din taberele de refugiați. El era Nizar. I-am privit chipul şi am simțit că am încredere în el. L-am invitat să vină cu mine la Prăvălia cu Pui. Aşa ar fi avut şi el ceva de făcut. Dar, ca să poată părăsi perimetrul taberei, Nizar trebuia să-şi ia cu el actul de identitate, o bucată de hârtie cu numele lui, fotografia şi situația cetățenească, în dreptul căreia se specifica: „În aşteptare”.

N-avea niciun prieten în această viață nouă cu care se căptuşise pe nepusă masă.

— De fapt, un prieten tot am, a spus el.

Se cunoşteau din Damasc, de pe vremea slujbelor la restaurant, dar relația lor fusese una distantă. Se regăsiseră din întâmplare aici, iar acum, a spus el zâmbind cu indulgență, acum erau cei mai buni prieteni.

Cei nouă frați ai săi erau împrăştiați prin Turcia şi Europa. Nu ştia pe unde au mai ajuns decât atunci când îl suna

vreunul dintre ei. Sunt la Londra. Sunt la Frankfurt. Sunt tot în Istanbul, sunt în tabăra de refugiați din Edirne. Istanbul era ciurul cel mare – scuturat zi de zi, unii treceau prin ochiurile lui, alții nu.

— Bun-venit la Prăvălia cu Pui, a zis Bassil.

Nizar l-a salutat pe Bassil ca un prieten vechi, deşi nici nu se cunoşteau, şi a comandat un pui întreg, deşi nu l-a mâncat. S-a aşezat şi s-a pus pe derulat ecranul iPhone-ului, citind ultimele ştiri dureroase din Siria.

— Bun-venit la Prăvălia cu Pui, a zis Bassil.

Intrase o tânără îmbrăcată în blugi, care comanda acum ceva la pachet. Era însărcinată într-un stadiu foarte avansat. A rămas să aştepte în picioare şi în tot acest timp îşi verifica întruna mobilul şi-şi muşca buzele. Era o irakiană de origine kurdă, pe nume Ariya. A plecat fără să schimbe vreo vorbă cu cineva, dar i-am aflat povestea mai târziu, de la o asistentă socială pe nume Nadia.

Nadia mai venea uneori la cafenea, nu ca să mănânce, ci pentru că făcea parte din peisaj. Era masivă şi veselă, cu un ten obosit, iar când i-am făcut o vizită în birourile dărăpănate ale Asistenței Sociale, datând de pe vremea comunismului, am înțeles că munca era viața ei. Lumina îi era mereu aprinsă în birou, iar ea stătea la masa de modă veche, dădea pe gât cafele cu zahăr şi telefona la organizații de caritate, la sponsori şi la oficialități guvernamentale inerte, în timp ce toate necazurile lumii se revărsau pe uşa ei în ambele sensuri.

— Nu-mi găsesc cuvintele, a spus ea.

Dar nu era adevărat, şi le găsea şi vorbea la nesfârşit. Când sosise primul val de sirieni, clădirile vechii cazărmi fuseseră transformate peste noapte în tabără de refugiați.

— Copii cu diabet. Bebeluşi fără scutece. Bărbați cu răni de şrapnel.

Statul nu-i ajutase cu nimic luni de zile. Nadia şi colegii ei de la Asistența Socială îşi scoseseră din priză frigiderele din bucătării, îşi scoseseră aşternuturile de pe paturi şi le aduseseră la tabăra de refugiați. Unica sursă de hrană şi provizii erau civilii care soseau din oraşele învecinate cu maşini personale şi cu camioane încărcate. Grănicerii au sărit şi ei să ajute familiile întâlnite la punctul de control, a căror situație grea îi zguduise. Un farmacist din zonă dona medicamente şi oferea asistență medicală. Un frizer, cumnatul Nadiei, se oferea să bărbierească şi să tundă pe gratis. Proprietarul unui teren de tenis oferea sandviciuri la cafeneaua lui. Nu-i mare lucru, spunea el ridicând din umeri. Cu câțiva ani în urmă, fluviul se umflase şi-i inundase terenurile şi cafeneaua. Când se întâmplă asemenea lucruri, spunea el, apuci şi tu să-ți dai seama cum e să pierzi totul peste noapte.

— Ăla a fost doar începutul, a spus Nadia. Acum a căpătat nişte proporții incredibile. Dar cum să stai să te uiți când se întâmplă aşa ceva la uşa ta şi să nu faci nimic? Nu. Refuz să nu fac nimic.

Nadia o văzuse prima dată pe Ariya cu câteva luni în urmă, pe o stradă din Harmanli. Alerga desculță, însângerată şi însărcinată. Povestea ei a ieşit la iveală când a sosit poliția. Plătise doi traficanți s-o treacă granița turcă şi s-o ducă la Sofia, de unde urma să zboare spre Germania ca să-şi întâlnească iubitul. Au urcat-o în bena unui camion, dar, în

loc s-o ducă la Sofia, au adus-o aici, unde au închis-o într-un apartament şi – Nadia nu ştia prea bine – fie încercaseră s-o violeze, fie chiar reuşiseră. Evadase pe fereastră.

— Povestea asta are un sfârşit fericit, a zâmbit Nadia. Pentru că poliţiştii au pus mâna până la urmă pe traficanţi şi pentru că Ariyei tocmai i-au ieşit actele. O să ia avionul de Germania imediat după ce naşte.

Nadia rămăsese văduvă de tânără, pe la treizeci şi ceva de ani, şi se întreba dacă într-o bună zi are să existe şi pentru ea un deznodământ fericit.

Yizie încă îşi mai aştepta fericirea. Ea era bucătăreasa veşnic ocupată de la Prăvălia cu Pui, o femeie vivace, trecută de patruzeci de ani. Şi-a şters mâinile pe şorţ şi mi-a arătat fotografii cu torturile sculpturale pe care le făcea în viaţa ei anterioară. Lucrase la o cofetărie din Damasc şi fusese măritată cu un general. Unul din armata care arunca bombe asupra populaţiei, a completat Yizie.

— Într-o seară, i-am urcat pe copii în maşină. Şi am condus fără oprire până în Turcia.

A muncit câţiva ani la Istanbul, unde şi-a găsit un nou iubit, iar fiica ei adolescentă s-a măritat cu un turc. Dar din Turcia rişti să fii repatriat. Aşa că, până la urmă, Yizie şi-a luat fiul cel mic în maşină şi a mers până la graniţă, unde le-a spus grănicerilor bulgari: Nu ne puteţi forţa să ne întoarcem. Acum locuia împreună cu băiatul într-un spaţiu mic, închiriat în oraş. Şi, chiar dacă brava zâmbind, nedorindu-şi să fie un obiect al milei, Yizie nu ştia când avea să-şi mai vadă fiica sau iubitul. Mi-a arătat fotografia lui – un bărbat mai tânăr, sirian dintr-o altă provincie. Era mecanic şi încerca să pună bani deoparte pentru drumul

către Istanbul, a spus ea. Pentru că bărbații ca el, necăsătoriți, erau întorşi de la graniță, n-avea prea multe şanse. Yizie avea unghiile date cu ojă roşie, ciobită de la munca în bucătărie. Bassil şedea lângă noi şi asculta, imperturbabil, dar plin de compasiune.

— Bun-venit, a spus el.

Nou-sositul avea trăsături delicate, ca de prinț egiptean, ochelari cu lentile mici şi rotunde şi cămaşă cu imprimeu floral mărunt. A comandat şi s-a aşezat la o masă. Ieşea în evidență prin faptul că nu fuma.

Kemal era refugiat din pricina unei poveşti de dragoste care mersese prost. Pe vremuri, când avea o slujbă de birou în Casablanca, se îndrăgostise de o franțuzoaică. Îşi făcuseră planuri de căsătorie, dar ea era mai în vârstă decât el şi poate de aceea guvernul marocan nu le aprobase cererea. Se pare că toate căsătoriile trebuiau să fie aprobate de autoritățile din Maroc şi să primească binecuvântarea regelui însuşi. Era ceva imposibil de obținut pentru Kemal şi Julie, aşa că, după ce Julie s-a întors la Paris şi au îndurat amândoi un an întreg de convorbiri pe Skype, Kemal s-a hotărât să plece după ea. Dar n-a putut obține viza. Aşa că s-a dus în Turcia, apoi s-a strecurat în Bulgaria cu ajutorul contrabandiştilor, şi astfel a ajuns să fie arestat. După câteva luni petrecute în acelaşi centru de detenție în care fusese ținut şi Nizar, a cântărit cu luare-aminte situația în care se afla: faptul că Julie nici nu venise, nici nu-i răspunsese la telefon îi spunea ce era de spus.

— Ea doar a zis că mă iubeşte, a precizat Kemal, muşcând dintr-un falafel. Dar nu m-a iubit.

Nu, nu te-a iubit – Nizar, Bassil, Yizie şi cu mine am clătinat din cap.

— A venit vremea să mă-ntorc la Casablanca.

Da, am dat noi din cap aprobator.

— Dar... problemă, a spus el.

Autodeportarea era încă şi mai dificilă decât emigrarea ilegală. Marocul şi Algeria nu-şi doreau înapoi cetăţenii rătăcitori. Algeria accepta repatriaţi doar de două ori pe an, iar ca să zboare legal înapoi în Maroc, Kemal trebuia să urce într-un avion care nu zbura peste teritoriile Uniunii Europene. Dar nu era uşor să zbori din Bulgaria în Maroc evitând deopotrivă spaţiul european şi pe cel al Orientului Mijlociu.

— Mănâncă, prietene, a spus Bassil, stingându-şi ţigara.

— Tu măcar ştii la ce te-ntorci, a spus Yizie şi s-a ridicat. Şi ştii ce? Poate că Julie chiar te-a iubit. Dar şi-a dat seama că-i o relaţie imposibilă şi-a salvat ce se mai putea salva.

Nizar, care ascultase cu un zâmbet indulgent izbucnirea lui Kemal pe arăbeşte, a intervenit deodată:

— E o poveste drăguţă. Trăieşti o aventură pentru că aşa ai ales tu.

Nizar le-a ţinut iPhone-ul în faţă, ca să le arate cele mai recente imagini din provincia sa. O biserică şi un oraş în flăcări, cincisprezece morţi.

— Cu ţara ta ce s-a-ntâmplat? a întrebat el, ridicând privirea spre Bassil.

Erau acolo cele două capete ale spectrului social – Bassil era elita urbană poliglotă, Nizal era clasa muncitoare rurală, care nu putea să comunice cu nevorbitori de arabă, ca mine, decât prin Google Translate, din care rezultau nişte propoziţii foarte ciudate.

Bassil n-a răspuns. S-a mulţumit să-i ofere lui Nizar încă o coca-cola. El îşi găsise pacea interioară, însă Nizar era într-o continuă stare de şoc la gândul că ţara lui e cu adevărat îngenuncheată, distrusă zi după zi, până nu mai rămâne nimic recognoscibil în ea. Şi chiar dacă, cu voia Domnului, ar putea să-şi scoată familia de acolo, tot ar trebui să trăiască mereu cu amintirea ţării sale de dinainte să fi fost pusă la pământ, cu bazarurile şi cu templele ei, cu grădinile şi cu copiii ei morţi. Dumnezeu e mare, dar asta nu-i de-ajuns.

Mi-a transmis toate aceste lucruri printr-o harababură de cuvinte produse de Google Translate.

Când un cuplu de sirieni cu doi copii mici s-a aşezat la masa de lângă noi, l-am văzut privindu-i pe copilaşi cum îşi molfăiau mâncarea; erau cam de aceeaşi vârstă cu gemenii lui. A observat că mă uitam.

— Copii, a spus zâmbind, prea rezervat de felul lui ca să-şi etaleze profunzimea suferinţei.

Două luni mai târziu, a postat pe Facebook o fotografie cu el la Frankfurt – purta cămaşă albă şi părul îi era pieptănat neted pe spate, iar decorul îl reprezenta centrul perfect fotogenic al oraşului, cu fleşele sale gotice. Arăta precum cel mai singur om din lume.

După Prăvălia cu Pui, ne-am întors pe autostrada goală, cu albia lată a fluviului într-o parte şi absolut nimic de cealaltă parte, până la tabăra de refugiaţi de la periferia Oraşului de Mătase, pentru că Nazar trebuia să ponteze din nou.

— Nu ţi-ai mâncat puiul, i-am spus.

A zâmbit. La Prăvălia cu Pui, se dusese în linişte şi plătise masa fără ştirea mea. Protestasem vehement, până intervenise Bassil şi mă sfătuise: Zi mulţumesc şi gata, nu-i ştirbi reputaţia. E kurd, nu te-ar lăsa în veci să plăteşti.

Orbită de bunele intenţii, îl făcusem pe Nizar să cheltuiască nişte bani pe care nu-i avea, cu o străină de a cărei prezenţă n-avea nevoie.

Am ajuns la porţile taberei, unde paznicii stăteau la taifas, plictisiţi.

— Nu-ţi face griji, că ne hrănesc bine în tabără, a spus Nizar, simţindu-mi agitaţia. Şi a fost plăcerea mea. Mulţumesc – mi-a luat mâna – pentru o după-amiază minunată. Să te apere Dumnezeu în călătoria ta.

Mi-a făcut cu mâna de la porţile ca de puşcărie, iar paznicii fără vlagă i-au luat foaia de hârtie cu colţurile îndoite şi au cazat-o într-o cutie, laolaltă cu alte trei sute de hârtii. Am plecat de acolo înghiţindu-mi lacrimile şi nu m-am mai oprit până la Villa Columbina, deasupra căreia porumbeii zburau în cerc pe fundalul apusului liliachiu, în sensul acelor de ceasornic, aruncând umbre iuţi şi fremătătoare.

Era ultima mea noapte pe câmpiile Traciei şi m-am dus să-mi iau la revedere, deşi nu mai aveam chef să vorbesc cu nimeni.

La restaurant l-am găsit pe Venți, împreună cu Ayşe şi Ahmed, care veniseră să-şi petreacă aici weekendul, şi cu un bărbat cu capul pătrățos şi cu un trup prea mărunt pentru un asemenea cap.

— S-ar zice că ți-ar prinde bine ceva de băut, a zis Venți şi mi-a plantat un pahar sub nas.

Cap-pătrățos, care era unicul urmaş al unei familii turceşti vechi şi bogate, îşi petrecea vremea prin cazinouri şi cluburi din Bulgaria şi Cipru. Nu vorbea, ci cânta. Stătea cu noi la masă şi, între două pahare mari de rachiu, din cel care se tulbură când îl amesteci cu apă, fredona balade pop bilingve, cu un glas atât de mângâietor, de-ți venea greu să crezi că-i al lui.

Zi după zi mă rog la Domnul! Să mă îndrăgostesc. Să am alături o femeie.

Apoi se lovea uşor peste țeastă şi spunea:

— Nu-i nimeni acasă.

Încă nu-şi revenise de tot, mi-a povestit Venți, după o poveste de dragoste transfrontalieră. Cu nişte ani în urmă, îi picase cu tronc o bulgăroaică. Femeia renunțase la slujba ei, care o purta prin toată Europa cu avionul, ca să fie cu el în Turcia. Îşi dăduseră prima întâlnire în acest restaurant, după ce se combinaseră pe un website de matrimoniale specializat în cupluri transfrontaliere. O nuntă extravagantă a fost pusă la cale de ambele părți ale graniței. Urma să

coste cincizeci de mii de euro, a adăugat Ahmed – îi plăcea să specifice prețurile lucrurilor. Apoi ea a aruncat bomba: avea copil. De fapt, doi copii.

Chestia e, a spus Venți, că pe el nu-l deranjau copiii, problema era că-l minți timp de doi ani. Nunta a fost anulată, relația a fost anulată, numai că, la trei ani de la acel dezastru, încă se mai sunau zilnic. Ea îl suna şi el țipa la ea, pe urmă el o suna şi ea țipa la el. După care plângeau amândoi.

Zi după zi mă rog la Domnul! a fredonat Cap-pătrățos, apoi s-a oprit. Voia să ne arate ceva pe telefonul mobil.

— Anul trecut am câştigat cincizeci de mii de euro într-o noapte.

Exact costul nunții anulate. Dar n-avea nevoie de banii aceia. Ce să facă cu ei? În fotografie, apare întins pe un pat de o persoană, gol puşcă; atât că nu i se vede decât fața, trupul îi e acoperit de bancnote. O cuvertură de cincizeci de mii de euro. Camera e plină de navete de bere. Încercase să se sinucidă cu băutură, dar nu reuşise.

— Nu-i nimeni acasă, a spus el, lovind uşor în capul pătrățos.

Apoi, lăsându-l pe Venți să-şi vadă de restaurantul lui, partea turcă a comesenilor a plecat să-şi joace norocul un weekend întreg la cazinoul Ali Baba, care promitea „Spectacole, premii în bani şi multe alte surprize!”

Consecventă, Ayşe n-a scos o vorbă în tot acest timp. Ne-am sărutat la venire şi la plecare şi asta a fost tot.

Începusem să le povestesc despre Prăvălia cu Pui, dar am citit pe fețele lor de ce nu voiau să audă. Ahmed şi Ayşe, pentru că fuseseră şi ei în postura acelor refugiați. Cap-pătrățos, pentru că era complet absorbit în această lume a dramatismului excesiv. Venți, pentru că îi displăcea felul în care tratează arabii femeile – altminteri, de ce să plece din țară şi să-şi părăsească familiile? Nu, n-avea încredere în arabi nici cât negru sub unghie.

În balconul camerei mele, am tras în piept mirosul de liliac şi m-am gândit la bieții oameni din tabere, care-şi duceau cu ei viața întreagă într-o pungă de plastic, la pariorii din cazinouri, cu creştetele aureolate de strălucirea jocurilor mecanice, şi la noi, ceilalți, care călătoream prin coridorul acesta fantomatic din tot felul de motive personale, încolo şi-ncoace, precum vizirul din legendă, deşi nu cu atâta splendoare, ca în cazul meu. Cum ajunseserăm toți într-o asemenea situație?

Pe când vizita Algerul în perioada sângerosului război de independență purtat împotriva Franței şi a lui însuşi, Ryszard Kapuściński[18] a reflectat asupra celor „două mari conflicte ale lumii contemporane". Primul, cel dintre creştinătate şi islam. Al doilea, dintre două ramuri ale islamului: „între curentul deschis dialogului – cel mediteraneean, şi cel închis, născut din sentimentul nesiguranței dezorientării în lumea contemporană, care profită de tehnica şi organizarea modernă; curentul fundamentaliştilor care înțeleg apărarea credinței şi a

[18] Jurnalist, scriitor şi fotograf polonez (1932-2007), autor al unor celebre reportaje de război, martor ocular, printre altele, la perioada în care s-a desfăşurat decolonizarea Africii.

obiceiurilor ca o condiție a propriei existențe, a unicei identități pe care o posedă”[19].

Erau anii ’50. Poate că specia umană e blestemată să repete lecțiile neînvățate la timpul lor odată cu fiecare ciclu istoric, cum fac familiile generații la rândul. Mă tot gândeam la Ghergana, fecioara cu picioare albe, a cărei poveste nu se baza nici pe religie, nici pe dragostea romantică. Sub făptura de fecioară a Gherganei se ascundea o înțeleaptă: ea avea deja tot ce-i poftea inima şi nu dorea să călătorească prin lume. Cei mai mulți dintre noi au parte de o viață mai lungă decât a Gherganei, dar le merge mai prost, nu din cauza celor două mari conflicte ale lumii contemporane, ci din cauza lăcomiei şi-a amăgirilor, nu de puține ori chiar ale noastre, dar adesea ale unor puteri care ne depăşesc. Astfel se risipesc vieți pentru totdeauna şi tot de aceea existau atâtea suflete fără odihnă într-un Oraş al Mătăsii în care nu exista mătase. Doar Ghergana cea umilă şi nepereche ne poate arăta o cale mai înțeleaptă, cea a lui „Nu, mulțumesc”.

După miezul nopții, amanții transfrontalieri cazați în camerele din stânga şi din dreapta mea au început să-şi izbească discret paturile de pereții mei, deşi în ritmuri diferite. În lipsă de orice altceva, dețineau totuşi o marfă rară în astfel de nopți calde, albastre-liliachii, când atâtea lucruri zăceau deja făcute una cu pământul, iar strugurii din soiul merlot se pârguiau pe câmpiile Traciei. Chiar dacă avea doar aparența sonoră a dragostei.

---

[19] Ryszard Kapuściński, Călătorind cu Herodot, traducere din limba polonă şi postfață de Mihai Mitu, Art, Bucureşti, 2008, p. 248.

Partea a treia

Trecătorile Rodopilor

...viclean şi bun de-nşelăciuni.

Tâlhar şi răpitor de turme şi călăuză pentru vise,

Iscoada nopţilor, pândarul intrărilor ce-nfăptui

De timpuriu isprăvi vestite în rândul veşnicilor zei.

(din „Către Hermes [I]”[20])

rhodopaea, rhodopaeum, rhodopensis

Regina Rhodope şi regele Haemus al Traciei erau înclinaţi spre hybris şi le plăcea să-şi spună Hera şi Zeus. Drept pedeapsă, adevăraţii Hera şi Zeus i-au transformat pe amândoi în lanţuri muntoase îndepărtate unul de celălalt. Nici măcar fiul lor transformat în fluviu, Hebrus, nu putea învinge distanţa dintre ei. Şi astfel, cu timpul, Hemus (de la Haemus) a devenit lanţul Munţilor Balcani, cunoscut şi ca Stara Planina, sau Muntele Vechi. Se întinde din estul Serbiei până la Marea Neagră şi întreaga peninsulă a primit numele lui, în urma unei confuzii longevive, oficializate într-un târziu, în 1808, de un geograf german. Confuzia era că

[20] Homer, Imnuri. Războiul şoarecilor cu broaştele, traducere, prefaţă şi note de Ion Acsan, Minerva, Bucureşti, 1972, p. 61.

lanțul Munților Balcani s-ar extinde neîntrerupt de la Marea Neagră până la coasta Adriaticii. Fluviul Evros (de la Hebros) este cel mai lung curs de apă din Peninsula Balcanică, iar în cazul lui nu există nicio confuzie: izvorăşte din punctul cel mai înalt al Balcanilor, din Munții Rila, străbate 480 de kilometri către sud şi se varsă în Marea Egee. Iar Rodopi (de la Rhodope) reprezintă cea mai bătrână formațiune geologică din toată peninsula, 18 000 de kilometri pătrați de trecători şi peşteri calcaroase, păduri antice de conifere, drumuri romane, bătute cândva de cruciați şi de caravane, şi melodii orfice parcă din altă lume. Pentru că Munții Rodopi nu sunt cu adevărat de pe lumea aceasta.

Probabil datorită faptului că lanțul Rodopilor se întinde peste o linie de demarcație biogeografică dintre sferele mediteraneeană şi continentală, traversarea lui îți dă senzația unei călătorii peste toată Europa, de la pinii de pădure până la mestecenii argintii, de la pajiştile prealpine la crestele de granit negru care par să anunțe un sfârşit – poate al rațiunii. Aici e țara lupului şi-a ursului, aici există atât de multe specii endemice de plante şi animale, încât au primit sufixe precum rhodopaea, rhodopaeum, rhodopensis. În diverse părți ale Rodopilor, vezi vulturi planând pe deasupra unor nişe tăiate adânc în stâncă de traci, ale căror scopuri rămân necunoscute; vezi peştera cu apă tunătoare prin care (cică) ar fi coborât Orfeu în Hades şi un sanctuar megalitic care (poate) a găzduit Oracolul lui Dionis.

Munții Rodopi au fost puternic islamizați, proces din care a rezultat o populație eterogenă din punct de vedere religios, care a supraviețuit cumva epurărilor periodice întreprinse de statul național în decursul secolului XX. Aşa se face că

Rodopii au rămas şi în ziua de azi fieful pomacilor, musulmanii indigeni din Balcani. Dealurile înverzite sunt presărate cu moschei de toate mărimile şi formele, iar bisericile ortodoxe sunt pictate cu fresce inedite – aici am văzut un Sfânt Hristofor, ocrotitorul călătorilor, reprezentat cu cap de câine. Toate felurile de călători au trecut prin Rodopi în ultimele mii de ani, dar, mai presus de orice, aici e tărâmul celor care au muntele în sânge. O citeşti în ochii lor şi-n casele lor de piatră, înalte, ca nişte fortărețe. N-au de gând să plece nicăieri.

Călătoria către vest dinspre câmpiile calde ale Traciei a fost ca o întoarcere în iarnă. Cu câteva săptămâni în urmă, căzuse o ultimă ninsoare grea şi trecătorile montane fuseseră închise. La început, drumul neted care ducea către estul Rodopilor era mărginit de arbori plini de flori albe şi roz care tremurau ca nişte confetti în bătaia brizei şi am condus o oră întreagă prin parfumul lor îmbătător, de parcă aş fi fost invitată la o procesiune nupțială fără lume. Dar când şoseaua a început să urce deasupra defileurilor adânci, ca o panglică desfăşurată, au dispărut florile din copaci. Brazi negri se aplecau deasupra şoselei, abia ținuți în rădăcini pe stâncile atât de semețe, încât nici nu li se vedeau vârfurile. Tiruri înalte se târau ca omizile undeva în față, pe marginea unei prăpăstii abrupte. Asfaltul era erodat de zăpada topită recent şi plin de resturi forestiere, dar, în mod surprinzător, accidente se petreceau rar. Şoferii ştiau că aici n-ar veni nimeni să te caute dacă ai ieşi în decor. Te-ai descompune pe fundul defileului şi vulturii ți-ar curăța carnea de pe oase, aşa că era mai bine să te ții cu îndârjire de caldarâm.

Pe jos se desenau umbre ca de păsări uriaşe sau ca şi cum ar fi trecut nori pe cer, dar era senin, era un albastru paradisiac.

SATUL ÎN CARE TRĂIAI PE VECIE

Satul începea la capătul unei şosele montane atât de lungi, încât eram convinsă că se înfundă de câte ori pătrundeam cu ea în câte un cătun cuibărit între pantele tainice, dar tot nu se termina. Câini ciobăneşti mari, cu blana ca lâna, numiți sărăcăcieni, la fel ca păstorii greci nomazi care-i creşteau, alergau pe lângă maşină ca nişte covoare mițoase pe picioare lungi. Labirinturi de pasaje sculptau catedrale şi oraşe întregi în inima stâncilor, dar sezonul aventurilor speologice încă nu începuse. Pe înserat, la un han de la marginea şoselei, am cumpărat un borcan cu iaurt de oaie, dens şi gras ca smântâna, şi în timp ce-l mâncam cu lingura, un urs mi-a tăiat calea. Un urs micuț, poate un pui rătăcit. S-a rostogolit în desiş fără să arunce măcar o privire către maşină.

Pădurea de pe culmile care se profilau pe cer încă mai arăta ca o încâlceală de crenguțe maronii cu petice de zăpadă ici şi colo. Pe timpul zilei, soarele dogorea la aşa o altitudine, dar dimineața, când ieşeam pe balcon înfăşurată într-un pled din păr de capră, gerul făcea dealurile să scoată aburi. Singurele surse de căldură erau fumul cu miros de lemn care ieşea pe coşurile caselor şi răsuflarea câinilor care lătrau.

Apoi, dinspre clădirile de pe coama dealului se auzea înăbuşit chemarea la rugăciune, stârnind câinii, până când

lătratul lor intra în ritm cu glasul muezinului, sau cu clopotele bisericii dacă era duminică, şi armonia sonoră se înălța peste casele cu aspect de fortărețe şi peste dealurile ciudat de omeneşti într-un fel care îmi dădea sentimentul că mai fusesem aici cândva.

Dar nu mai fusesem. În copilărie, în unele vacanțe de vară, mergeam cu bunicii în zona Rodopilor, unde culegeam fructe de pădure şi mă cățăram în brazi cu trunchiurile lipicioase de răşină, dar aici nu ajungeam. De-a lungul timpului, satul acesta avusese parte de o dublă marginalizare: din cauza peisajului sălbatic şi din cauza Cortinei de Fier. Era cunoscut în mod oficial pentru două lucruri: izvorul montan care dădea naştere unui curs de apă important şi durata lungă a vieții locuitorilor săi. În fiecare vară venea o echipă niponă să le copieze metodele de fermentare a iaurtului şi de sacrificare a animalelor, spre amuzamentul discret al localnicilor.

Dar, odată cu sfârşitul anilor ’60, statul comunist profitase la maximum de izolarea satului ca să fabrice aici piese pentru vehicule militare dotate cu armament, care erau apoi exportate în țări prietene, precum Irakul sau Algeria, şi folosite de URSS în războiul din Afghanistan. Fabrica aceasta strict secretă opera sub auspiciile unei cooperative agricole. Mai târziu a devenit fabrică de confecții, dar, după privatizarea acesteia, patronul îşi plătea atât de puțin cusătoresele pentru gecile umplute cu puf de gâscă, vândute unor mărci italieneşti, încât gazda mea şi-a dat demisia, furioasă, şi s-a apucat să lucreze pe cont propriu.

Între timp, ea şi soțul ei, de formație profesor, îşi transformaseră casa cu trei etaje în pensiune cu magazin şi le conduceau personal pe amândouă. Erau un cuplu la cincizeci şi ceva de ani, oameni paşnici, educați, şi dacă te

uitai la chipurile lor n-ai fi ghicit niciodată prin ce-au trecut cândva. La fel ca mulți alții de prin partea locului, şi ei erau pomaci; strămoşii lor se convertiseră demult la islam. De-a lungul vieții, numele le fuseseră schimbate de trei ori.

Ca simboluri umane ale trecutului otoman, pomacii au absorbit angoasa colectivă față de vestigiile orientalismului ca şi cum ei personal ar sta în calea Europei. Cu toate că reprezintă mai puțin de 2 procente din populația țării, pe tot parcursul secolului XX au fost percepuți ca un fel de „coloană a cincea" şi au avut de îndurat tot felul de mizerii. În Bulgaria, mai mult chiar decât turcii, pomacii erau considerați oameni cu dublă identitate – erau de origine slavă sau etnici bulgari, dar mai erau şi islamici. Dintre studenții la istorie, cei înclinați spre autovictimizare insistă că „pomac" provine din vechiul cuvânt slav pomachen, adică torturat (de otomani). O altă deconstruire a cuvântului imaginează o origine în pomagach, sau ajutor (al otomanilor).

Oricare ar fi adevărul, imaginea de ansamblu este asta: teritorii vaste din Europa otomană au ales să adopte religia islamică, iar motivele acestei alegeri variază de la a plăti taxe mai mici până la a scăpa de persecuția Bisericii Ortodoxe în caz că aveai ghinionul să aparții unei secte eretice, precum bogomilii. Pornit în Bulgaria şi răspândindu-se către Bosnia, Franța şi Italia, unde mişcarea s-a preschimbat în catarism, bogomilismul cei gnostic şi dualist era antiinstituțional. Bogomilii veneau cu ideea că trupul Bisericii e puhav şi că, dacă tinzi spre spiritualitate, n-ai nevoie de gătelile unei instituții corupte, cu structură ierarhică. Deşi, asemenea paulicienilor, bogomilii erau cei cu adevărat chinuiți, mişcarea lor a rămas influentă timp de câteva secole, până când i-a subsumat islamul. Trebuie să fi fost o mare

uşurare pentru ei să scape în sfârşit de braţul lung al bisericii creştine. Unii identifică originea bogomilismului într-o învăţătură maniheistă bazată pe zoroastrismul persan, ceea ce estompează şi mai mult hotarul dintre Est şi Vest.

Un alt grup de convertiţi timpurii la islam a fost cel al nobilimii balcanice proprietare de pământ, care a înţeles repede că singura cale de ascensiune socială în noua ordine trece prin islam. Acest grup a inclus proprietari bulgari, sârbi, greci bizantini şi veneţieni.

Şi încă ceva: impunerea creştinismului în Ţaratul Bulgar, în secolul al IX-lea, a fost extraordinar de sângeroasă chiar şi după standardele vremii. Ca să zdrobească rezistenţa generalizată din partea boierilor săi puternici şi păgâni, a căror loialitate rămânea orientată către rădăcinile lor şamanice (pentru că bulgarii nomazi sosiseră din stepele Asiei), ţarul Boris I i-a masacrat pur şi simplu. Împreună cu familiile lor. Cu totul, cincizeci şi două de familii, şi probabil că rezultatul l-a mulţumit, pentru că a mai distrus şi întreaga aristocraţie din ţarat, gest care simbolizează o adevărată sinucidere naţională şi pe care unii comentatori îl consideră doar primul de acest fel din istoria naţiunii. Cinci secole mai târziu, au sosit turcii şi a fost rândul lor să rămână timp de cinci secole. E o anumită simetrie în totul.

Pe la începutul secolului XX, descendenţii tuturor musulmanilor indigeni au fost creştinaţi sub ameninţarea armei de statul bulgar independent, al cărui ţel oficial era să-i readucă la rădăcinile lor creştine. Bizară idee: să readuci pe cineva la rădăcini cu sila. Este perioada în care mulţi au fugit în Turcia. Alţii au trecut la creştinism doar de formă, dar mai târziu s-au reconvertit la islam. Un sat musulman din zonă, care a fost creştinat cu forţa în urmă

cu o sută de ani, a rămas creştin şi-n ziua de azi. Presupun că n-au mai vrut să-şi bată capul, deja îşi consumaseră toată energia.

Un prieten mi-a făcut cunoştinţă cu un miner pensionat, pe nume Hairi, care locuia într-un alt sat pomac, din apropierea oraşului minier local. Hairi, care înseamnă „bun” în arabă, s-a transformat în mai puțin arăbescul Hari în anii ’70. Iar în deceniul următor, a devenit complet slavizatul Zakhari.

— Cel puțin te lăsau să-ți alegi numele cu care să-ți distrugă identitatea, a zâmbit Hairi pe sub mustața lui măruntă.

Nu era înverşunat, nici după generații întregi de îndurat asprimea istoriei.

Beam cafea împreună în oraşul minier Rudozem, dominat de creste muntoase albăstrui şi de zidurile din cărămidă roşie ale unei întreprinderi de prelucrare a minereurilor din anii ’50, care, în mod miraculos şi în pofida ferestrelor sparte, continua să funcționeze. Pe acoperişul clădirii se putea citi un slogan scris cu vopsea albă: „Această fabrică este vlăstarul prieteniei bulgaro-sovietice”.

La ultima campanie de schimbare a numelor, mi-a povestit Hairi, funcționara localnică se simțea atât de stânjenită că trebuie să aplice din nou un astfel de tratament propriei sale comunități, încât nu era în stare să privească în ochi pe nimeni dintre cei care stăteau la coadă să-şi înregistreze sub semnătură noile nume. Nu vă faceți griji, a consolat-o Hairi-Hari-Zakhari, m-am obişnuit deja.

— Bineînțeles, n-am folosit niciodată celelalte nume. Am rămas întotdeauna Hairi pentru cei care mă cunoşteau, chiar dacă paşaportul meu zicea altceva.

Într-o noapte a anului 1949, pe când era doar o copilă, viitoarea mamă a lui Hairi şi familia ei au fost urcați într-un camion militar. Şi-au abandonat animalele, recoltele, câmpurile şi au fost deportați în nord, într-un sat din Munții Balcani.

Când au sosit acolo, familia forțată să-i găzduiască în locuința ei plângea de frică, dar bunica lui Hairi plângea din cauza şocului. Voi de ce plângeți? le-a întrebat ea pe gazde. Că doar sunteți la voi acasă! Fiindcă ne-au zis că veniți de la graniță şi numai nelegiuiții trăiesc pe lângă graniță, au răspuns gazdele. Până la urmă au ajuns să râdă de toată tărăşenia, iar cele două familii s-au înțeles foarte bine sub acelaşi acoperiş timp de câțiva ani – neavând de ales –, până ce familia lui Hairi a primit permisiunea de-a se întoarce în satul său, să-şi reia culturile de la zero, să cumpere alte animale, să pretindă că nu se întâmplase nimic. Fiindcă nimeni nu avea să le ceară iertare, darămite să-i mai şi despăgubească.

— Nu-i vorba de asta, a zis Hairi. Nu suntem noi un caz special, multe alte familii de la graniță au pățit la fel. E vorba doar să se recunoască ce s-a-ntâmplat.

Dar de ce se întâmplase aşa? Pentru că, în anii de început ai terorii sovietice, mii de oameni trecuseră granița cât încă se mai putea. Unele comunități de pomaci au organizat o rezistență armată împotriva regimului, la fel cum făcuseră şi gorianii. Locuitorii din preajma graniței erau deportați de teamă că ar putea să-i ajute pe astfel de „bandiți”. Că erau „coloana a cincea”. Totuşi, pomacii au reuşit întotdeauna

să-şi refacă viețile. Cei care munceau peste hotare trimiteau bani acasă şi până la urmă s-au întors – în casele ca nişte fortărețe, în satele în care trăiai pe vecie.

Dacă nu mureai de moarte violentă.

— Era un neamț, prin 1982, şi-a amintit gazda mea.

Mă întorsesem la pensiune şi luam o cină compusă din chifteluțe marinate şi murături de casă crocante, în timp ce gazdele gravitau în jurul meu binevoitoare, întrebându-mă dacă mai doresc pâine, vin sau dacă soba în care trosneau lemne face destulă căldură.

— De fapt, aici erau mulți nemți pe vremuri. Dar pe ăsta nu-l mai uit. Reuşise să treacă de sârma ghimpată fără să declanşeze alarma. Îl căutau de zor. A urcat mai sus de sat, până la o poieniță însorită, şi i s-o fi părut că-i în Grecia, că s-a aşezat să mănânce nişte mere. Avea la el un cuțit de vânătoare şi tăia de zor merele când l-a văzut un cioban. De la asta i s-a tras. Pe cei mai mulți i-au prins ciobani sau bătrânici.

Gazda a clătinat din cap.

— Când a venit armata să-l ia pe profesorul de germană de la şcoală, am ştiut cu toții că-i capăt de linie pentru vreun amărât. Aşa eram de spălați pe creier, că nici nu puteam concepe să vedem un străin şi să nu dăm alarma.

Vinovați până la proba contrară, pomacii erau supuşi unei duble presiuni pentru a-şi dovedi loialitatea față de regim.

Neamțul cu merele a fost dus la cazarmă.

— Nu l-au omorât imediat, a spus gazda mea. A murit mai târziu, la spital. Comandantul cazărmii i-a luat cuțitul pe post de trofeu şi s-a mândrit cu el prin sat.

Era un obicei ca şcolarii din satele frontaliere să fie organizați în brigăzi şi duşi în excursie prin Făgaşul Morții. Sarcina lor era să netezească solul cu greble de-a lungul gardului de sârmă ghimpată, astfel încât nici aricii să nu poată trece pe-acolo fără să lase urme vizibile.

Probabil că era nevoie de copii pentru aşa ceva. În acest fel, la vremea când nu mai erau copii, umbra sârmei ghimpate îi acoperea pe de-a-ntregul. Astfel, când dădeau câte un fugar pe mâna soldaților, aveau senzația că gestul lor e mai degrabă legat de curățenia casei, nu o crimă cu sânge rece.

Mai târziu, alții mi-au spus despre comandantul cazărmii că avusese un fiu. Nici nu împlinise treizeci de ani când fusese ucis într-un accident care e posibil să fi fost un act de răzbunare pentru crimele tatălui său.

Gazdele mele erau oameni pragmatici, trăitori într-o lume a lor construită din ceea ce aveau la îndemână – cele două locuințe familiale, vacile, oile şi caprele, de la care luau lapte din care făceau brânză, socrii sprinteni care locuiau alături şi care le suflau în ceafă la orice oră. Economia aceasta domestică în cadrul căreia căminele se bazau unele pe altele era ceea ce ținea satul în viață.

— Avem noi o iapă, a zis gazda cu un zâmbet ironic. Dacă te urci pe ea, rămâi însărcinată. Aşa umblă vorba.

— Cred că ai nevoie de mai mult decât de-o iapă, a intervenit glumeț soțul ei. Totuşi, am avut şi oaspeți care sufereau de infertilitate. Până s-au suit pe iapă.

— Am avut în gazdă o specialistă, a spus ea. Zicea că e ceva legat de chakrele inferioare. Iapa le deblochează.

— Vrei să-ncerci şi tu? m-a întrebat soacra.

Era o femeie mărunțică, lipsită de orice sfială, cu părul negru ca pana corbului. Situația mea inexplicabilă, de femeie fără copii, trimitea valuri de anxietate prin inima acestei familii.

— Ştii cum se zice, a intervenit soțul.

Şi mi-a făcut cu ochiul, pentru că, în spatele fațadei de patriarh plin de demnitate, tot un crai rămânea.

— Dacă n-ai o casă sau un urmaş până la vârsta de patruzeci de ani, eşti un rebut.

— Mai bine mă duc să mă spânzur de-acum, i-am dat replica.

Dar n-a râs nimeni. Poate erau de-acord.

— Am avut o dată în gazdă o tânără ca tine, drăguță foc, a spus el. Zicea c-a venit aici ca să scape de toate şi să cunoască zona.

Se întâmpla prin anii ’90, când granița încă mai era restrictivă, pentru că Grecia era în UE, pe când Bulgaria, nu.

— S-a dus călare pe iapă până la izvor, a spus ea.

— Dar gravidă n-a rămas, a spus soacra.

— Însă au apărut milițienii şi-au arestat-o, a completat el. Aşa femeie drăguță!

Femeia drăguță se ocupa cu traficul de oameni şi se afla într-o călătorie de recunoaştere.

— Asta-mi aduce-aminte, a spus el (şi la început am crezut că glumeşte), că nu mi-ai arătat buletinul.

*

Am zis „pas” când mi-a venit rândul să călăresc iapa, preferând să mă duc în vizită la un cuplu care trăia sus pe deal, să arunc o privire în lumea celor longevivi. Erau nonagenari, dar nu-ți venea să-i numeşti bătrâni. Unchiul Radoi şi tuşa Zlata locuiau pe o străduță pietruită abruptă, într-un cartier de creştini.

Când am ajuns la ei, unchiul Radoi tundea copacii, iar ea planta răsaduri de roşii. Ne-am aşezat la o masă în grădina lor micuță, în fața unei farfurii cu stafide aurii.

— Ce pot să zic, a dat el din umeri, apoi şi-a netezit părul şi s-a pregătit pentru o lungă cuvântare. Nu mai e ce era pe vremuri. În anii ’70, erau zeci de centenari. Acum îmi mor surorile la nouăzeci şi ceva de ani!

— Bărbații rămân potenți până dau ortul popii, a încuviințat şi Zlata.

Ochii ei erau limpezi ca două lacuri de munte.

— Deşi în ultima vreme nu prea mai e vorba de sex, a completat Radoi. E vorba mai mult să ai compania cuiva.

M-am uitat lung la chipul lui cu trăsături netede şi cu aer pişicher şi nu i-am depistat nici un singur rid. Nici măcar unul.

Într-un sat de munte din Bulgaria, „preaiubitul nostru prieten" scriitorul şi călătorul Evliya a văzut cum o cotoroanță îşi freacă vaginul cu cenuşă din foc şi se transformă în găină, transformând şi şapte copilaşi în puişori. El a scris: „M-a descumpănit de-a binelea".

La fel mă descumpăneau pe mine tinerii ăştia de nouăzeci de ani.

— Ne-ajută grădina să ne menținem, a spus Zlata.

Erau împreună de peste şaizeci de ani. Se cunoscuseră în 1953, la o petrecere de la cazarma în care, treizeci de ani mai târziu, neamțul cu merele nu fusese omorât pe loc. Dragoste la prima vedere.

— Orăşenii ăştia, a zis Radoi, vin aici cu maşinile şi încearcă să urce cu ele la noi pe uliță fiindcă nu-s în stare să meargă pe jos! Vai, am ajuns aici, unde se termină lumea, aşa zic. Dar nu-i adevărat.

— Sfârşitul lumii nu-i un loc anume, a precizat Zlata.

— Într-o zi, înainte să monteze ăştia gardul de sârmă, m-am dus pe jos până-n Grecia. Când nu vine sfârşitul lumii la tine, trebuie să te duci tu la el.

— Veneau aici să caute de mâncare, vai de sufletul lor, a zis Zlata. Măcar de mâncare aveam.

Radoi a schimbat subiectul.

— Să-ți povestesc cum se face de-au apărut cartierul creştin şi cartierul musulman.

Erau trei frați. Unul a trecut la islam, al doilea, nu. Când s-a întors acasă al treilea, care fusese plecat cu oile la păscut, se înălțase deja un cartier întreg, iar unul dintre frați purta turban. Frate-meu, a întrebat el, ce s-a-ntâmplat? Fugi, frate, i-a zis cel cu turban. Altfel au să te convertească şi pe tine.

— Nu, nu, a intervenit Zlata, nu aşa e povestea.

Erau doi prieteni, unul musulman, celălalt creştin. Amândoi erau îndrăgostiți de Fatme. Din cauza credinței, Fatme nu se putea mărita cu cel pe care-l prefera, aşa că l-a luat pe celălalt. Aşa s-a stricat prietenia dintre cei doi. După moartea lui Fatme, au ajuns să locuiască în acelaşi cartier, uite-acolo. Acum e complet pustiu. Într-o noapte, musulmanul a căzut bolnav, sau poate creştinul. În orice caz, era iarnă. Prietenul lui a plecat pe crivăț să caute un doctor. Era să-şi dea duhul căutând, dar a reuşit şi prietenul lui a fost salvat. Până la urmă, au rupt tăcerea care-i separa şi s-au îmbătat împreună, au plâns laolaltă, şi-au amintit de Fatme şi de zilele bune când satul era plin de viață. După aceea s-au întors la tăcerea lor şi-au luat-o cu ei în mormânt. Sunt îngropați unul lângă altul. Dar cele două cartiere le poartă numele şi-n ziua de azi.

— De-asta locuim noi aici în pace. Musulmani şi creştini, a conchis Zlata.

— Femeile. Mereu aleg povestea romantică, a zis Radoi, întorcându-se spre mine de parcă n-aş fi fost şi eu femeie. Mănâncă stafidele alea turceşti. Fac bine la piele.

Când am mers toți trei până în capătul străzii, unde panta era aproape verticală, m-am chinuit să țin pasul cu ei. Unchiul Radoi purta o pereche de pantaloni noi-nouți şi o vestă asortată din şiac, o lână din cea mai bună, bătută în piuă la mori de apă, genul de material care nu se mai făcea de cincizeci de ani. Satul se întindea pe câțiva kilometri, drum lung de mers ca să-ți vizitezi vecinii. Sus, pe culme, ne-am oprit să admirăm panorama piscurilor albe şi-a pajiştilor care se trezeau la viață. La picioarele noastre era o capelă mică.

— Înăuntru e o agiasma, mi-a destăinuit Radoi. Trebuie să te speli acolo. Vindecă bolile de ochi şi de piele, indispozițiile stomacale şi impotența.

Oare chiar mă considera bărbat?

— Vezi vârful ăla?

Zlata a arătat către Vârful Kom. Avea 2 016 de metri înălțime şi era locul de unde răsărea soarele în fiecare dimineață. Drumul roman către Xanthi trecea peste el, peste culmea aceea traversată de cavalerii celei de-a patra cruciade, plecați să jefuiască Constantinopolul. Fiecare avea versiunea lui despre ce anume conține Vârful Kom.

— În inima dealului e o capelă veche cu porțile încuiate, plină cu vase de aur şi de argint, a spus Zlata. Pe vremuri veneau pelerini din toată zona Rodopilor să se roage acolo.

— Stai, stai, a intervenit Radoi. Îl mai ştii pe bătrânul Assan?

Când era tânăr, bătrânul Assan lucrase ca aghiotant al unui colonel în oraşul-port Kavala. Era pe timpul Primului Război Mondial. Bulgarii voiau să-şi ia înapoi Macedonia de la greci, iar Kavala era un punct strategic, pentru că de acolo plecau navele cu „aurul aromat” care se cultiva în Macedonia: tutunul. Şi, cum vorbeau ei doi, colonelul i-a zis lui Assan: „Dacă tot vii din satul ăla, trebuie să-ți spun ceva, în caz că mor. Vârful Kom conține comori neştiute. Am văzut cheia cu ochii mei. Se zice că, dacă găseşti cheia, trebuie să urci acolo şi să aştepți până răsare soarele, şi-atunci apare un cătun din ceață. Dar numai un moment îl vezi. Cătunul ăla se numeşte Tekir şi e locuit de oameni din alte vremuri. Numai când vezi Tekirul poți să descui porțile de fier de la capela subterană”.

Colonelul a murit în Marele Război, blestemata de frontieră a rămas neschimbată, iar Assan a apucat să spună mai departe povestea. Dar cheia a găsit-o? Zlata a dat din umeri.

— Cică acolo ar fi un război de țesut făcut din aur pur, a zis ea.

— La răsărit, n-ai să vezi decât vânători de comori, a spus Radoi. Sapă acolo până-n ziua de apoi.

— Şi-apoi, a mai zis Zlata, cine are nevoie de un război de țesut din aur?

După care ne-am întors pe unde veniserăm, fiindcă aveau de plantat roşii.

Despre Vârful Kom aveam să mai aflu şi altele două zile mai târziu. Dar până atunci, în ziua următoare, gazdele mele au organizat o petrecere cu dar pentru nepoata lor şi casa a fost năpădită de sute de oaspeţi din localităţile învecinate: femei în vârstă cu feţe împietrite şi basmale înflorate, ai căror ochi mă măsurau ca să stabilească exact ce fel de sălbăticiune mai sunt şi eu, bărbaţii lor masivi, tăcuţi şi chirciţi lângă ele, neîndemânatici, cu mimici balcanice arhaice exprimând trăinicie de granit. Împreună, supravieţuiseră campaniilor ritualice de schimbare a numelor, ştergerii existenţei lor din istoria naţională oficială – spre exemplu, zece zile la rând fără electricitate în timpul celei mai recente ninsori, când nicio autoritate nu le venise în ajutor şi oamenii îşi extrăseseră singuri satele din nămeţi, înlăturând cu mâinile goale copacii căzuţi peste cablurile electrice. Generaţia tânără se arăta civilizată, sigură pe sine şi foarte şic, în blugi şi rochii strâmte, nici gând de vreo basma. Se gătiseră la ceaun şaisprezece kilograme de fasole smileană, celebrul soi local cremos, fusese sacrificat un viţel şi circulau printre musafiri zeci de tăvi cu plăcinte, pentru că etalarea abundenţei era o chestiune de mândrie pentru gazde. Nu s-a servit niciun fel de alcool, doar un vin tonic, până seara târziu, când câţiva bărbaţi s-au abţiguit şi s-au pus pe depănat amintiri, şi s-a dovedit că nimeni nu bea mai mult decât soacra cu părul ca pana corbului. Dar, cum petrecerea a continuat cât a fost ziua de lungă, la un moment dat m-am strecurat afară să stau puţin în unicul loc din sat care nu era locuinţa unei familii.

Era un hotel de tip boutique amplasat într-un loc idilic, lângă un stăvilar unde apa bolborosea vesel. Proprietarul era un grec înalt, expansiv, pe nume Kostas, a cărui coamă de păr unduios se afla într-o perpetuă mişcare. De fiecare dată când mă aşezam la masă în restaurantul lui, îmi punea

în față o farfurie cu friptură de miel, „din partea casei”. Ciudat, dar părea să procedeze la fel cu toată lumea.

— E doar o bucățică de miel. Nici eu n-o să sărăcesc, nici dumneata n-o să te-mbogățeşti.

Kostas era din Xanthi, un oraş alb, care apărea dintr-odată pe câmpia de pe coasta Egeei, taman unde se termina lanțul Rodopilor. Dacă te țineai de drumul roman care traversa Vârful Kom, o luai spre sud prin trecătoarea Xanthi, cum făceau ciobanii de secole în perioada transhumanței, împărțindu-şi viața între câmpiile calde egeene pe timpul iernii şi răcoarea Rodopilor vara.

Kostas era un exilat de un soi mai aparte. Pe la sfârşitul anilor ’80, când trebuia să-şi înceapă serviciul militar obligatoriu, a dezertat.

— Am fugit în Suedia. Dar oamenii de-acolo semănau cu clima. Îmi era dor de Balcani.

Aşa că s-a stabilit aici, în Bulgaria. Era aproape de Grecia şi putea să fumeze după pofta inimii. Atât că Kostas nu era fumător. Nu, mi-a spus el, dar îmi place când fumează alții. Faptul că se eschivase de la serviciul militar însemna că timp de douăzeci de ani nu se mai putea întoarce acasă decât cu ocazia unei amnistieri generale, iar aşa ceva se întâmpla doar în perioada alegerilor.

— Din fericire, a spus el, Grecia are o situație destul de instabilă, aşa că mă duceam acasă cu regularitate.

A pufnit în râs şi coama de păr i-a tresărit. Chelnerul a mai adus o farfurie cu miel.

Pe un perete era o hartă naționalistă a „Marii Bulgarii”, așa cum arătase la apogeul ei de rivală a Bizanțului, mărginită de trei mări – Neagră, Egee și Adriatică. O pusese acolo în mod evident pentru plăcerea mușteriilor săi, dar, dată fiind apropierea de acea graniță, harta arăta exact cum era în realitate: o glumă tristă la adresa naționalismului.

— Știi care-i secretul longevității? s-a auzit deodată o voce.

Nu-l mai văzusem până atunci. Se materializase la masă ca un djinn și deja dădea pe gât un păhărel de rachiu din partea casei. Arăta ca un ogar, cu fața-toporișcă și cu părul ca paiele din mătură. Avea ochii atât de deschiși la culoare, încât păreau albiți după prea mult timp petrecut în lumina soarelui de la mare altitudine.

— Secretul e să ai trei inimi. Una ca să iubești oamenii. Alta ca să te iubești pe tine. Și-a treia ca să iubești munții. Kostas are trei inimi, a spus Păr de Paie.

Îmi amintea de sperietoarea din Vrăjitorul din Oz. Rostea precipitat cuvinte ciuntite și nu-l ajuta deloc faptul că amesteca bulgara cu greaca.

— Ăsta-i secretul. Nu iaurtul, alea-s prostii. Salut, eu sunt Ziko. Ziko mă cheamă.

S-a ridicat și a făcut o plecăciune, nu prea sigur pe picioare.

— Dacă ajung vreodată să deschidă vechiul drum dintre Grecia și Bulgaria, ca să ne simțim și noi oameni normali, a spus Kostas, cum ne promit de-atâția ani statele astea două, la fel de incapabile, atunci o să sponsorizez o statuie, fix lângă piramida de la graniță.

Statuia urma să-l reprezinte pe Ziko, a mai spus el. În mărime naturală.

— Oho! a făcut Ziko, încântat. Serios?

La fel ca majoritatea locuitorilor din sat, şi Ziko părea fără vârstă, dar avea un trecut bogat. Nu împlinise douăzeci de ani când a fost oprit de o patrulă de poliție pe un drum părăsit, mai sus de sat, şi rupt în bătaie. Bătaia aceea îl schimbase pentru totdeauna – era descărnat şi avea o pronunție ciudată. După şederea în spital a urmat şederea în puşcărie, pentru că Ziko era un cunoscut traficant de persoane.

— Azi băutura e din partea casei – a spus Kostas şi s-a ridicat de la masă, precedat de coama de păr –, fiindcă văd aici începutul unei frumoase prietenii.

judecata

Numele unei stânci care se înalță deasupra unui defileu de la graniță. Defileul este atât de adânc, încât nu i se vede fundul, se văd doar văluri de ceață. La stâncă vine lumea cu un singur scop. Încă de la începuturile omenirii, de aici erau aruncați în cețuri cei incomozi. Cum tracii erau mari amatori de sacrificii umane şi se presupune că aveau o relație optimistă cu moartea, aici era un loc numai bun pentru ca „cei aleşi” să-şi înceapă călătoria către Zeița Mamă, ducându-i un mesaj din partea celor vii.

Toate astea sunt doar speculații, dar urmează o poveste adevărată, care mi-a fost spusă de un localnic pe când

stăteam amândoi la borna piramidală de frontieră numărul 47. S-a întâmplat în 1981. Un cuplu tânăr, poate cehi. Nimeni n-a mai zis nimic şi noi eram prea speriaţi ca să-ntrebăm, a povestit el. Mergeau în direcţia Judecăţii. Era spre sfârşitul verii, la vremea recoltei, ei reuşiseră să treacă de klion fără să declanşeze alarma şi intraseră pe o porţiune din acel tărâm al nimănui. Numai că acolo era cineva, l-au văzut cum lucra, cu spatele la ei. I-au văzut şi coşul cu mâncare pentru prânz. Acum, să ne imaginăm diverse variante ale poveştii.

*

În prima variantă, cuplul ceh i-a luat omului mâncarea. Când s-a întors şi-a văzut că i-a dispărut prânzul, a ghicit ce se-ntâmplase, dar n-avea de ales, trebuia să ţină întâmplarea pentru sine fiindcă nu avea niciun martor.

În a doua variantă, cuplul ceh i-a luat mâncarea şi a lăsat în schimb câteva mărci germane. Când s-a întors spre coş, omul a ghicit ce se-ntâmplase. Dar acum avea o dilemă. În zonele de frontieră erau detaşate cadre de partid ultrazeloase, care le testau loialitatea localnicilor prin tot felul de şiretlicuri. Dacă picai testul, puteai ajunge rapid într-o situaţie nefericită. Dacă prânzul care lipsea şi mărcile germane erau un test, iar el nu spunea nimic, avea să fie deportat împreună cu toată familia lui sau trimis într-un lagăr de muncă. Câteva ore mai târziu, viaţa lui ar fi fost distrusă. Dacă într-adevăr îi luaseră prânzul doi fugari, iar

el îi raporta, ar fi elogiat, însă ar trebui să trăiască tot restul vieții cu gândul la ceea ce făcuse.

În varianta a treia, cuplul nu i-a luat mâncarea şi a ajuns în Grecia rupt de foame.

Omul care muncea pe câmp era vecinul nostru, a spus localnicul. Desigur, a fost elogiat. Dar nu s-a mai dus să-şi lucreze parcela, iar remuşcările l-au ros pe dinăuntru ca un cancer.

PE DRUMUL SPRE LIBERTATE

— E-e-exact, a spus Ziko.

Când era surescitat sau foarte beat, începea să se bâlbâie.

— Din cauză de manipulări de-astea care-ți fac creierul varză m-am apucat eu să duc oameni peste graniță. Era de datoria mea. Să croiesc un drum pentru oameni.

Ziko crescuse în partea de sat aflată la cea mai mare altitudine, dincolo de porțile încuiate ale klionului, dincolo de cazărmi. În copilărie, avea vedere către sârma ghimpată într-o parte şi către Grecia în cealaltă parte. Locul lui de joacă era pădurea din acel tărâm al nimănui. În adolescență, făcea diverse comisioane pentru armată, pentru localnici şi pentru greci.

Odată, pe când tăia lemne, au venit la el doi greci, care i-au dat un pistol şi o fotografie. Trecuseră ilegal graniţa. Băiete, i-au zis, dacă faci asta, o să-ţi dăm ţie şi familiei tale o casă drăguţă în satul nostru. Misiunea lui Ziko era să împuşte un caporal de la cazarma locală. În anii ’40, în timpul ocupaţiei bulgare din nordul Greciei, omul cu pricina omorâse câţiva bărbaţi dintr-o familie şi se mutase în casa lor. Cei care veniseră cu pistolul erau rudele supravieţuitoare.

Ziko avea zece ani. Îl cunoştea pe caporal.

— Dar am lăsat pistolul în pace şi nu m-am atins de el. Nu-s făcut pentru treburi de-astea. Şi, în orice caz, răzbunarea-i o tâmpenie, frate. Cu alte ocazii, a continuat el, veneau greci la mine în pădure să-ntrebe de rude şi prieteni. Ce se mai aude cu cutare şi cutare?

Asta deoarece klionul despicase populaţia pe mijloc, ca un topor.

Ziko cunoştea fiecare luminiş şi fiecare drum vechi, fiecare potecă bătută de cerbi şi toate iniţialele scrijelite în scoarţă.

— Asta mi-e soarta, frate. Cumva, nici n-am avut de ales. Întâi bunicul. Făcea comerţ. De-aici până-n Xanthi şi-n Kavala.

Comerţ cu ce?

— Glumeşti? Tot ce poţi să urci pe spinarea catârului. De la fructe de pădure la arme.

De la sfârşitul anilor 1800 până la începutul Războiului Rece, Munţii Rodopi au reprezentat o poartă foarte animată

a contrabandei dintre regatele independente ale Bulgariei şi Greciei. Contrabanda cu arme era cea mai profitabilă ocupaţie, iar tutunul era cea mai profitabilă cultură. Copil fiind, Ziko şi prietenii lui se aventurau în peşterile din păduri să caute arme din ascunzători vechi, pe care le puteau vinde. Tatăl lui administra şi magazinul sătesc, şi corul din localitate, care făcea turnee prin ţară cu cântecele alea din zona Rodopilor care sună ca din altă lume.

— Trei lucruri a iubit la viaţa lui, a spus Ziko. Şi unul dintre ele l-a omorât. Muzica, femeile şi băutura.

Magazinul ţinut de taică-său în susul satului stătea şi acum în picioare, dar era doar o umbră a trecutului său glorios pe piaţa neagră. Pentru că în vremurile alea, a susţinut Ziko, în magazinul lui din locul unde se sfârşeşte lumea găseai lumea întreagă. Tot ce putea fi cumpărat, vândut, dat la schimb, orice obiect al contrabandei sau al speculaţiei – taică-său le avea pe toate. De la whiskyuri single malt la piese de maşină. Economia locală se baza pe o piaţă liberă înfloritoare, în miezul economiei planificate cu magazine goale.

— Şi de câte ori n-a văzut el oameni care încercau să scape fugind dincolo? a spus Ziko. De câte ori nu le-a indicat el drumul celor care se rătăceau? Pentru că lui nu-i dădea nimeni ordine. El voia ca oamenii să fie liberi. Pe urmă, a venit rândul meu. Dumnezeu ştie ce vor face copiii mei!

Ziko era, după cum o recunoştea chiar el, un fustangiu, un chefliu şi – da – un fost contrabandist. Acum, când graniţa de-aici devenise permisivă şi despărţea două state membre ale UE, iar vremurile când făcea contrabandă cu oameni se încheiaseră pentru el, Ziko stătea cu ochii-n patru să vadă ce-ar mai putea apărea. Indiferent ce. De obicei, câini de

vânătoare. Un câine de vânătoare bun, născut şi crescut aici, se vindea odinioară pe bani buni în Grecia, dar azi nu mai aveau grecii bani de dat pe câini.

— Dumnezeu a avut mereu grijă de mine, a oftat Ziko, dar de-o vreme-ncoace m-a cam uitat.

Când l-am întrebat despre cei pe care-i dusese peste graniță, a zis că singurul mod în care aş putea înțelege ar fi să mă ducă şi pe mine pe un traseu căruia îi spunea Drumul spre Libertate.

— Altminteri, sunt doar vorbe. Până nu calci pe potecile alea, n-ai cum să-nțelegi. O să mai vin cu doi tovarăşi, ca să nu te crizezi, a spus el, zâmbind cu gura până la urechi. Dacă ai bani, mă plăteşti, dacă nu, nu.

A rămas stabilit. Aveam încredere în Ziko; simțeam că are inimă bună.

Dimineață, când stăteam pe balcon înfăşurată într-o pătură din păr de capră, dealurile nu se vedeau în ceață şi aerul era atât de greu de la ploile iminente, de-ai fi putut să-l bei. Deasupra Vârfului Kom se pregătea o furtună de zăpadă.

Vechiul BMW al lui Ziko a frânat cu scârțâituri în fața casei. Ziko a ieşit din maşină surâzător.

— Ziko, i-am zis, ce se-ntâmplă cu vremea asta?

— Nu se-ntâmplă nimic, Kapi. E o vreme normală.

O vreme ca aceea era ideală pentru un contrabandist.

Îl plăteam cu ziua pe Ziko. În câteva minute a şi cheltuit jumătate din onorariu pe provizii cumpărate din prăvălia gazdelor mele, printre care o sticlă rachiu (50% alcool) la doi litri şi un morman de coaste de porc afumate.

— Ziko, parcă erai musulman.

A dat din umeri.

— Ştii de câte ori am fost la moschee? O dată, când a murit tata. Atâtea petreceri de Kurban Bayram numai cu limonadă, cum să mă distrez acolo? Ce tâmpenie!

Gazdele mele, întruchiparea sănătății, cărora le plăceau petrecerile cu limonadă, îl priveau şi pe el, şi toată excursia noastră absolut consternați. Ziko era o legendă, dar şi un proscris.

După ce am pornit la drum cu altă serie de scârțâituri, mi-am pus echipamentul pe care-l adusese pentru mine – bocanci vechi şi un costum bărbătesc de camuflaj, impermeabil, care îmi era cu câteva numere prea mare, dar îşi făcea treaba.

— Acum arăți ca una de-a noastră, a rânjit el aprobator.

Chiar înainte de cimitir, când coteşti pe drumul abrupt care duce în partea înaltă a satului, am trecut pe lângă o turmă de oi şi capre. Undeva în ceață, am zărit un cioban. Era foarte tânăr, purta haină de tweed tocită şi mi se părea că scrie ceva de zor într-un carnet, ca un poet al intemperiilor. Dar, când m-am uitat din nou, îi înghițise ceața şi pe el, şi turma.

— Cine era? l-am întrebat pe Ziko.

— A, ăla-i Predator.

— De ce Predator?

— Odată, demult de tot, a găsit un lup mâncându-i o oaie. N-avea nicio armă la el, aşa că s-a strecurat prin spatele lupului şi l-a strangulat cu mâinile goale. Eu, unul, Kapi, aş fi lăsat lupul în pace, a încheiat el.

Lupul ca lupul, dar pe mine mă descumpăniseră cuvintele „demult de tot”.

— Dar e foarte tânăr! am spus.

Ziko mi-a aruncat o privire ciudată.

Prietenii lui ne aşteptau pe culme, în zona ultimelor case. Ziko a abandonat maşina. De acolo, drumul până în Grecia se parcurgea pe jos. Prietenul mai tânăr era cunoscut drept Indiana Jones, „Jones, pentru amici”, a spus el şi s-a îmbujorat, iar cel mai vârstnic era „Galen: armăsarul număru’ unu al satului”, aşa mi l-a prezentat Ziko. Galen a zâmbit cu faţa lui imensă şi s-a aplecat să-mi sărute mâna.

— Cândva, demult de tot, l-a corectat el cu modestie.

Galen avea 80 de ani, dar arăta ca un stejar uriaş şi plin de sevă. Galen înseamnă Preaiubit. Mâinile îi erau ca nişte cazmale, mi le imaginam săpând un tunel de acolo până la Marea Egee. Avea o coamă de păr leonină şi ochii mijiți ca într-o perpetuă stare de plăcere.

Spre deosebire de el, Jones era un mărunțel pistruiat, cu irişi de culoare gri şi privire tristă, care ducea cu el o puşcă

de vânătoare şi se grăbea prea tare să chicotească la orice. Îşi ducea traiul de pe-o zi pe alta, din tăierea lemnului de ambele părți ale graniței, ducându-se peste tot pe jos, fiindcă nu avea maşină. Am salutat-o pe maică-sa, o femeie micuță, care lucra aplecată în grădină. Taică-său fusese cioban.

— Acum am rămas doar noi doi, a spus ea, ştergându-se pe față. Ne descurcăm cu ce cultiv eu.

— El îşi caută nevastă, he, he! a zis Ziko, făcându-l pe Jones să roşească din nou.

Ce fel de nevastă îşi caută?

— Una care să fie mai mult sau mai puțin femeie, a răspuns Jones cu toată seriozitatea. Nici prea tânără, nici prea bătrână.

— E deja sezon de vânătoare? am întrebat, uitându-mă la puşca lui.

— Pe-aici e mereu sezon de vânătoare, mai mult sau mai puțin, a zis Jones. Dar dacă-i o femelă gestantă, atunci nu. Ne facem treaba ca la carte.

— He, he! a făcut Ziko.

Speram din tot sufletul să nu trebuiască să spintec un mistreț împreună cu ei.

Ceața a început să se risipească şi am pornit spre Grecia: eu, în costumul de camuflaj supradimensionat, Jones tăietorul-de-lemne, Ziko păr-de-mătură, Galen cap-de-leu şi o cățea surescitată, pe nume Mara.

Potecile din pădure erau bătătorite bine, dar prea multe. Chiar şi în lipsa ceții, puteam să mă rătăcesc în câteva minute.

— Nu-i vorba c-ai putea, ci chiar că o să te rătăceşti, a spus Ziko.

A dat buzna înaintea noastră şi s-a făcut nevăzut, apoi a reapărut chiar lângă mine, ca prin farmec, spunând:

— Ia uite-aici.

Şi mi-a arătat o urmă de lup recentă în noroiul de pe cărare.

— Aha! Te bucuri c-am luat cu noi puşca?

Ba bine că nu! Era o urmă de labă măricică.

Ziko avea o legătură aparte nu doar cu pământul, ci şi cu aerul. Putea să apară şi să dispară după plac.

— Când merg pe drumul ăsta, toate chipurile îmi revin în amintire, a spus el.

Când o lua înainte, nervos, când rămânea în urmă, şi era atât de costeliv, de părea aproape bidimensional.

— Ca şi cum ar mai fi aici. Toate sufletele pe care le-am trecut dincolo. Pe viscol, pe ploaie şi pe soare. Noaptea. Unii plângeau. Alții leşinau. Am cărat copii în cârcă. Unii veneau cu bagaje. Alții cu mâinile goale. O mulțime de țigani doar cu cămaşa de pe ei. Nu erau locuri de muncă în țară. Şi de mirosul fricii îmi aduc aminte. Frica are miros, Kapi.

Ziko nu lua bani decât de la cei care aveau de dat.

— Omul care trece o graniță nu fuge de bine, Kapi. Fuge de rău. Câteodată de foarte rău.

Ziko recunoştea că făcuse bani buni până la bătaia fatidică şi condamnarea la închisoare, unde ar fi avut mai mult de stat. Acolo s-au dus toți banii lui – în onorarii de avocați. I-au luat şi ultima cămaşă din dulap, a spus el.

— Ultima mea cămaşă Armani. Poți să-ți închipui? Îmi iubesc cămăşile. Sunt un tip şic. Genul sportiv, dar şic.

Cu toate că rămăsese fără o lețcaie, se bucurase să iasă din închisoare după un an. Şi, în orice caz, toate cămăşile Armani erau falsuri turceşti.

— Am reuşit să-mi salvez curul. Râzi tu, râzi, dar nu-i deloc amuzant când eşti după gratii împreună cu nişte uriaşi care vor să ți-o tragă. Da, să trăiți, mi-au aranjat nițel capul, dar mi-am păstrat curul intact. Nu poți să le ai pe toate.

După ce am urcat până la o poiană întunecată unde părea să fie veşnic noapte, înaintând cu greu printr-o zăpadă până la genunchi, Galen s-a oprit lângă doi copaci însemnați cu câte o inițială:

H

S

Anul era deformat de creşterea scoarței.

— Într-o seară din 1963, a spus Galen, stăteam la cârciumă, eu şi prietenul meu Hamid. Îi vorbeam despre o piesă de motocicletă care-mi trebuia. Hamid a zis, frate, îți dau eu

piesa aia. Ce dracu', poți să iei toată motocicleta, că mie n-o să-mi mai trebuiască.

Galen ştia pe atunci că prietenul lui are de gând să fugă în noaptea următoare. Localnicii de felul lui Hamid alcătuiau grosul celor care reuşeau să evadeze.

Galen n-a mai spus nimănui şi a păstrat motocicleta prietenului.

— Acum Hamid e cel mai bogat bulgar din America, a comentat Jones melancolic.

— Ba nu, ăla-i Shefket, l-a contrazis Galen.

Familiile lui Shefket Chapadjiev şi Hamid Rusev suferiseră aceeaşi soartă ca şi familia lui Hairi: fuseseră deportate în alte părți ale țării, în vagoane sigilate pentru transportul vitelor, doar cu hainele de pe ei, pentru dubla crimă de-a fi pomaci şi de-a locui la frontieră.

Mama lui Hamid a fost obligată să locuiască într-un grajd împreună cu cei patru copii ai săi; soțul îi fusese băgat în puşcărie. Opt ani mai târziu, când a primit permisiunea de-a se întoarce în Satul în Care Trăiai pe Vecie, familia şi-a găsit casa jefuită de armată. Până şi uşile lipseau. A trebuit s-o ia de la zero. N-au primit niciodată vreo despăgubire, ba din contră: ca tânăr pomac promițător, Hamid a fost recrutat ca agitator în noua campanie de schimbare a numelor... pomacilor. S-a şi gândit la început să participe, fiindcă nu-i lipsea ambiția, dar s-a prins repejor de adevăratele intenții ale campaniei şi din momentul acela a înțeles că nu mai are niciun viitor aici.

Hamid şi prietenul lui, Shefket, au evadat împreună, ajungând de la Atena la New York la bordul unei nave pe nume Olympia. Hamid Rusev a ajuns să lucreze pentru Fondul Monetar Internațional, iar Shefket Chapadjiev a început prin a cumpăra două tipografii şi a clădit în timp un imperiu. Azi, amândoi sunt filantropi şi capi de familie în marea comunitate bulgară din Chicago. Visul lor american a devenit realitate, cu prețul exilului. Galen a mângâiat copacul prietenului său şi a zâmbit aprobator.

— Nu-i vorba de bani, a spus Ziko, e vorba de oportunități. De câte ori nu era să rămân în Grecia? Dar m-a tras ceva înapoi în tâmpita asta de țară.

O oră mai târziu, ne aflam lângă mica bornă piramidală de beton care marca frontiera. Aici se afla cândva Făgaşul Morții, pe care îl întrețineau copiii de prin partea locului. Pădurea era mohorâtă de atâta iarnă care nu mai voia să plece. Ne aflam într-un loc al tăcerii, nu se auzea nici măcar o pasăre.

Jones s-a oprit în dreptul piramidei ca să-mi povestească despre ceva ce se cheamă Gaura Diavolului şi e un loc blestemat pentru vecie. Însă Ziko era neliniştit.

— Hai, mişcare, ne-a strigat el înăbuşit din vârful unui dâmb, unde stătea camuflat printre copaci.

Cum naiba ajunsese acolo în doar câteva secunde?

Pădurea continua să fie patrulată de poliția de frontieră, iar noi o traversam practic ilegal. Niciunul dintre noi n-avea actele la el şi puteam fi arestați. Jones îşi dezasamblase

puşca şi o pusese în rucsac, dar imediat ce-am trecut în Grecia a asamblat-o la loc.

— Drumul roman, a spus Ziko din spatele meu.

Iar când m-am uitat în jos, am văzut că urcam pe un drum roman aflat într-o stare excelentă. Douăzeci de secole de folosinţă nu fuseseră în stare să disloce pietrele albe. Aici se întâlneau ei cu amicii greci în fiecare sezon la vânătoare de cerbi şi de comori. La un moment dat, drumul cotea abrupt şi acela era locul în care împărţeau primul şi ultimul gât de rachiu sau de ouzo.

Lui Jones îi plăcea să spună poveşti. Găsise odată de lucru peste graniţă, la tăiat copaci, pe vremea când tăierea copacilor încă mai era o afacere bună în Grecia. Mersese patru ceasuri prin întunecimea dimineţii, până ajunsese la drumul acesta, apoi alte patru noaptea, înapoi la maică-sa.

— Şi-aşa îmi place să umblu, a râs el încet şi trist. Şi la urmă nenorocitul nu mi-a dat niciun ban.

Apoi, două veri la rând, a lucrat pentru un amic grec care avea un hotel pe coasta Egeei. Şi până la urmă nici el nu l-a plătit. Era în plină criză economică. Iar Jones era şi supărat, şi lefter, dar tot îi părea rău pentru prietenul lui, că, de, criza e criză, chiar dacă uneori îi venea să se ducă la el doar ca să-i tragă una peste ochi.

Altă dată, Jones a văzut în Grecia un ţigan care vindea o pereche de cercei.

— Lucrătură-n aur pur. Vechi. Mi-am dat seama că-i dezgropase de pe undeva şi voia să scape de ei, aşa că i-am cumpărat eu. O sută de euro.

— Cât erau de vechi, de pe vremea otomanilor? l-am întrebat.

— Nu, nu, mai vechi, să ştii. Antici.

— Şi i-ai dus la Muzeul Național? am întrebat fără să-mi fac iluzii.

I-a dat unei „prietene” cu care spera să se însoare, dar ea a şters-o în Germania. Undeva în Germania era o femeie care purta aur trac sau roman. Iar Jones era tot falit şi burlac.

Drumul roman ducea la podul roman. Un pod cu arc înalt, perfect conservat, care traversa fluviul năvalnic, umflat de zăpezile care se topeau.

— Era perfect conservat, până săptămâna trecută, a precizat Galen.

Şi s-a uitat la Jones, care m-a ajutat, cavalereşte, să trec podul, fiindcă la mijlocul lui lipsea o singură piatră şi prin gaura căscată acolo vedeai apa curgând furioasă pe dedesubt.

— Nu te uita la mine, că n-am făcut nimic! a zis Jones. Grecii or fi fost de vină.

— Nu ştiu cine-a fost, a zis Galen, dar pun pariu că romanii l-au construit în aşa fel, încât, dacă cineva încearcă să-l strice, să cadă peste el şi să-l omoare.

Fusese o arteră foarte circulată până la Războiul Rece. Mulți refugiați din Războaiele Balcanice şi din următoarele trei războaie (războaiele mondiale şi Războiul Civil Grec) îngropaseră bani şi bunuri de-a lungul său. Tot soiul de

bande puse pe jaf – greci, turci, bulgari, Națiunile Unite ale banditismului la drumul mare – îi pungăşeau pe refugiați, pe negustori, pe partizani şi unele pe altele. În pădurea aceasta, dacă te puneai pe treabă cu hotărâre, puteai să găseşti de toate, de la monede trace, romane, bizantine şi otomane la arme britanice şi germane. Chiar şi rămăşițe umane.

— Într-o zi, când eram tinerel, a povestit Galen, am venit aici să-mi găsesc un loc bun de vânătoare. Era pe vremea Războiului Civil Grec. Partizanii greci, andarții, au intrat în partea noastră să se ascundă şi să facă rost de mâncare. Am dat peste un andart mort, cam de vârsta mea. Păcat de flăcău, dar de înviat nu mai învia şi bocancii lui aveau fix mărimea mea. I-am purtat douăzeci de ani şi m-am gândit mereu la el.

Mama lui Galen le ducea de mâncare andarților. Nu suporta să-i ştie înfometați, că erau şi ei oameni la fel ca noi şi, nu în ultimul rând, pentru că în armata noastră se găseau dobitoci care le rechiziționau proviziile în timpul ocupației, a explicat Galen.

— Un dobitoc d-ăsta de la noi din sat a violat o mamă şi-o fiică. Locuința lui de-aici era plină ochi cu lucruri pe care le săltase de peste drum. După război, l-am găsit într-o zi la piciorul podului. Castrat şi bătut în cuie pe un copac. Veniseră grecii după el. Şi-a meritat tot ce-a primit, a conchis Galen cu voce egală.

Trăsăturile lui Jones se relaxaseră, recăpătându-şi tristețea naturală. Ziko o luase înainte să arunce o privire la ceea ce purta numele de Peştera Urşilor, săpată în peretele carstic ce se înalța mai sus de noi. A ajuns acolo cât ai bate din palme şi ne-a strigat să mergem după el. Părea imposibil de

urcat acolo, dar iată că exista o potecă abruptă prin mărăciniş, aşa că am pornit pe ea.

Peştera avea o intrare largă şi pătrundea în inima dealului. Ziko a apărut din beznă, adulmecând.

— Ce-i, Ziko?

— Îmi miroase-a urs, a zis el.

Am pufnit în râs, dar m-am oprit repede. Se chema Peştera Urşilor tocmai pentru că urşii îşi petreceau iarna aici.

— Acum nu-s probleme, că e cald, a zis Galen. Se duc mai sus la vremea asta.

Dar nu era chiar atât de cald, iar în interiorul peşterii se vedeau oasele unui animal de mari dimensiuni.

— O căprioară, a constatat Jones, împungând rămăşiţele cu ţeava puştii.

— Mergem şi noi tot acum? i-am întrebat.

La intrare creşteau din abundenţă tufe de muşcate sălbatice care umpleau aerul de parfumul noului anotimp.

— Apropo de urşi, a început Jones, alegându-şi din nou un loc ciudat de unde să-şi ţină discursul.

Într-o vară avusese o slujbă de văcar în Grecia. Două sute de capete. Într-o dimineaţă, a ieşit din colibă în şlapi şi ce-a văzut? – un urs brun care sfâşia una dintre vaci. Ursul l-a văzut şi s-a ridicat cât era de lung pe labele de dinapoi. Era un mascul adult. Jones s-a întors în colibă, a zăvorât uşa şi a încărcat puşca. Dar era prea speriat să mai iasă, iar coliba

n-avea ferestre. A stat şi-a ascultat ursul toată ziua. Pe seară, ursul a târât vaca de-acolo într-un loc ferit.

— Grecii au interzis împuşcarea urşilor, a spus Jones, aşa că săptămâna următoare, când a venit iar şi s-a apucat să înfulece altă vacă, a trebuit să mut cireada în altă parte.

— Vasăzică, am spus, e adevărat ce scrie pe panourile pentru turişti, că dacă vezi ursul să te întinzi pe jos şi să faci pe mortul?

Au pufnit în râs.

— Şi când începe ursul să dea cu laba-n tine şi sari în sus deodată, ce faci după aia? a întrebat Jones.

— Conform instrucțiunilor, trebuie să porți scutece şi să fugi mâncând pământul, a răspuns Ziko. La mine funcționează negreşit.

După ce am coborât din nou până într-o zonă sigură, Jones şi Ziko au plecat după o căprioară, în timp ce câinele lătra ca turbat de surescitare. Galen şi-a găsit un loc de stat jos între ruinele unei foste lăptării.

În vremurile sale de abundență şi comerț liber, zona Rodopilor era presărată cu lăptării numite mandra. Călătorii se opreau să se înfrupte cu brânză, iaurt şi katuk, prima smântână grasă a laptelui. La începutul secolului XX, după ce-i observase pe țăranii din satele Rodopilor în care trăieşti pe vecie, rusul Ilia Mecinikov, pionier al microbiologiei, a scos în evidență mandra, cu desagi din piele în care laptele, cheia remarcabilei longevități a localnicilor, se putea transporta peste munți pe spinarea catârilor. Mecinikov a identificat un produs anume drept agentul care asigură

sănătatea florei intestinale şi prelungeşte viaţa: iaurtul. Lactobacillus bulgaricus – numită astfel datorită lui Grigorov, studentul bulgar la medicină stabilit la Geneva, unde a izolat bacteriile benefice ce fermentează laptele transformându-l în iaurt – trăieşte şi prosperă în containerele noastre cu iaurt. Însă din acele mandra care dădeau naştere iaurtului n-au mai supravieţuit decât aceste ruine. Şi expresii bazate pe produse lactate. De pildă, „o femeie ca o mandra", un compliment de modă veche. În ruinele mandrei, Galen mi-a spus o poveste, în timp ce zgomote de puşti şi lătraturi din depărtare acopereau când şi când cuvintele rostite cu vocea lui blândă.

A fost odată o femeie ca o mandra, care avea un iubit în sat. Dar era măritată cu un bărbat bogat. Sora lui, care îşi băga nasul peste tot, a aflat de iubit. Nu-i nimic, a zis soţul, o iert; însă soră-sa l-a tot cicălit – gura lumii nu mai tace, spunea ea –, până când, într-o bună zi, omul s-a săturat. După o vreme în care nu mai primise nicio veste de la iubitul ei, femeia ca o mandra şi-a dat seama că e ceva în neregulă şi s-a dus la o clarvăzătoare. Clarvăzătoarea i-a citit în cafea şi i-a zis: „Du-te la Peştera Urşilor". Aşa că femeia a venit aici. Au găsit-o întinsă lângă leşul descompus al iubitului ei.

— Şi? am întrebat nerăbdătoare.

Galen a zâmbit paşnic.

— Niciun „şi". Pari dezamăgită, dar câteodată asta-i tot. Ajungi la capăt de drum şi se termină.

Apoi a scos o rădăcină de muşcată şi mi-a dat-o. Era de la intrarea în Peştera Urşilor.

— S-o plantezi în Scoția ca să-ți aducă aminte de locurile astea, a zis el.

Am tăcut amândoi. Galen fusese la viața lui miner, tăietor de lemne, lăptar, salahor, vânător, braconier, creştin de convenienţă printre musulmani de convenienţă, om liber printre sârme ghimpate. Într-un fel sau altul, reuşise să-şi scape pielea. Soția lui era o femeie micuță şi zâmbăreață, care de cu zori îi umpluse grijulie rucsacul cu gustări pentru toată lumea.

— Şi vestea bună, conchise Galen, e că vezi ici şi colo cum apare iar câte o mandra.

— Bau!

Am sărit în sus. Se întorseseră vânătorii. Căprioara scăpase, slavă Domnului!

Spre seară, după ce coastele de porc afumate fuseseră fripte pe vatră şi sticla de rachiu era aproape goală („Eu n-n-nu mă-mbăt niciodată la muncă”, a declarat Ziko), ne-am aşezat să ne odihnim în ultima poiană de dinaintea coborâşului către sat. Până şi cățeaua Mara părea ruptă de oboseală.

Către sud, poiana era în continuare mărginită de baricadele antitanc din beton ridicate în anii 1940. Mai jos pe pantă păşteau cai, iar un curcubeu unea ca un pod de lumină culmile albe de zăpadă din depărtare cu partea de nord, unde tocmai se închiseseră stațiunile de schi.

— În Scoția se găseşte ceva de muncă? m-a întrebat Jones şi a râs uşor, cu tristețe. Eh, nu contează. N-am cum să plec şi s-o las pe mama.

— Păcat că trebuie să ne ducem în străinătate ca să muncim, a zis Ziko.

Jones nu mai călcase într-un oraş mare de treizeci de ani.

— La ce bun? Tot ce mi-e drag mie e aici. În afară de muncă.

De cealaltă parte a văii se înălța Vârful Kom.

— Vârful Kom e aparte, a spus Jones.

— Vârful Kom e acolo unde începi să ai viziuni dacă nu eşti atent, a spus Ziko.

— Era un neamț în 1990, a venit cu cortul pe Vârful Kom şi-a stat două luni. Făcea săpături. Şi-a pierdut mințile şi l-au internat în spital, a spus Jones.

Nemților nu le mergea prea bine în locurile astea.

— Cică pe Vârful Kom nu vezi altceva decât fantome, a continuat Jones.

Întins în iarba proaspătă, Galen se sorea la față cu ochii închişi.

— Ce fel de fantome? am întrebat.

— Nu există decât un singur fel de fantome, a răspuns Ziko. Alea din capul tău.

Mi-am dat seama brusc că ne aflam exact în poiana în care neamțul cu cuțitul de vânătoare mâncase ultimele mere din viața lui înainte să-l vadă ciobanul.

— Îmi închipui că toate poveştile cu fugari sunt date uitării în ziua de azi, am insistat să-i trag de limbă.

— Ba nu, a răspuns Galen, deschizând ochii. Totul a rămas în amintire. Totul.

La vorbele acestea, din cine ştie ce motiv cunoscut doar de el, Jones s-a aplecat spre mine, cu ochii umezi de alcool şi de lacrimi.

— Sigur nu vrei să te măriți cu mine? Poate găsesc vreun ulcior cu aur, ceva. Într-o bună zi.

Cu un aer foarte serios, Ziko şi-a împins prietenul din fața mea.

— Bea tot, Kapi, mi-a spus el, făcând semn către sticla cu apă din care beam. Bea tot, că Drumul spre Libertate e lung şi greu, şi încă n-am ajuns.

Ziko se oferise să mă călăuzească peste granița cu Grecia. Urma să ne luăm maşinile şi să străbatem în convoi labirintul trecătorilor montane. Mă ducea la ruinele unei mănăstiri aflate de cealaltă parte a graniței, unde trăia un călugăr în vârstă de peste o sută de ani.

O dată, Ziko îl vizitase în miez de vară şi ningea, dar numai în jurul mănăstirii. Singură, n-ai să-l găseşti niciodată, mi-a spus el şi l-am crezut. Aşa că ne-am înțeles.

Când ne-am luat la revedere, Galen a scos din rucsac o sticluță cu vin de zmeură făcut în casă şi mi-a dat-o.

— Data viitoare, să vii să stai la noi. Avem o casă mare şi goală.

Deşi se îmbătase, Ziko a condus în linie dreaptă tot drumul abrupt, cu o singură bandă, care ducea în partea joasă a satului. Am trecut pe lângă Predator, cu haina lui de tweed, în timp ce tălăngile turmei sale umpleau seara. Se întorceau în sat. Mi-am sucit gâtul să mă uit la el.

Era în vârstă. Un uriaş cu părul alb, ca Moise.

Ziko a râs ca o hienă, dar n-a zis nimic.

*

În seara aceea am ieşit pe balcon şi am băut vinul de zmeură primit de la Galen. În pofida ceții reci, n-am simțit nevoia să mă învelesc cu pături, iar în pofida oboselii, n-am reuşit să mă odihnesc. Motivul era această nouă senzație care mi se strecura pe sub piele: există pe pământ locuri minunate, unde nimeni nu e cruțat.

Păstorul care avusese ghinionul să-l vadă pe neamțul cu merele fusese tatăl lui Jones. Iar alegerea pe care o făcuse tatăl – presupunând că fusese vorba de o alegere – rămânea întipărită pe chipul fiului său. Am deplâns soarta neamțului cu merele, viața pe care n-a apucat s-o trăiască, moartea lui solitară. Cine fusese? Cine altcineva îl mai plânsese? Toată lumea din Satul în Care Trăiai pe Vecie îşi amintea de el, dar nimeni nu-i ştia numele.

Noaptea a înghițit satul, fereastră cu fereastră, până a dispărut cu totul, şi, de n-ar fi mirosit a foc de lemne, puteai să crezi că nici nu exista vreo casă acolo. Doar stele îndepărtate şi câini lătrând în zare.

poveste despre două regate

Au fost odată ca niciodată o împărăție a Sudului şi o împărăție a Nordului. Ceea ce aveau în comun aceste două împărății era în acelaşi timp ceea ce le despărțea: o fâşie de pământ minunată, nişte ape navigabile şi un ego supradimensionat. Pe scurt, frontiera.

Sudul era o splendoare mediteraneeană, iar oraşele sale state inventaseră scrierea europeană, gândirea, filosofia şi religia într-o vreme în care Europa încă mai era o fetişcană răpită de Zeus deghizat în taur. Mai târziu, Europei i s-a atribuit o localizare geografică în scrierile lui Strabon: începea la munții Hemus. Iar Hemus însemna Nordul. Împărăția Nordului nici nu era, de fapt, împărăție. O vreme, rămăsese un teritoriu păgân, dezbinat şi sălbatic, condus de han-tătari şi de şamani sosiți aici călare după ce traversaseră stepele. Ca să ajungă pe picior de egalitate cu marile puteri, Nordul a adoptat religia Sudului şi, prin urmare, a Europei. Cu toate că şi-a păstrat asprimea şi sălbăticia munților, odată ce s-a reunit sub stindardul religiei, Nordul s-a dezvoltat, ajungând o civilizație dinamică, cu propria ei scriere, artă şi cultură. Şi tocmai aici e necazul cu frontiera.

*

La intervale regulate, cele două împărăţii îşi măcelăreau una alteia locuitorii şi declarau victoria definitivă. Un împărat al Nordului pe nume Krum şi-a făcut o cupă din craniul rivalului său, Nicefor, şi a băut din ea tot restul scurtei sale vieţi. În ciuda cupei, a fost singurul conducător al Nordului care a poruncit vreodată scoaterea din rădăcini a viţei-de-vie (nu există informaţii dacă edictul său a fost sau nu dus la îndeplinire). Un împărat din Sud pe nume Vasile era atât de obsedat de Nord, încât, la finele unei bătălii din care ieşise victorios, a lăsat fără vedere pe cincisprezece mii de soldaţi ai Nordului şi i-a trimis înapoi la împăratul lor, Samuil, conduşi de o mână de oameni cărora li s-a lăsat câte un singur ochi. Şocul veştii l-a ucis pe Samuil, iar împăratul din Sud a murit în singurătate şi neiubit nici măcar de propriii lui supuşi. A fost unicul conducător al Sudului care s-a lipsit de relaţiile intime. Şi astfel s-a derulat istoria, cu scurte perioade de luciditate cumplită, în care amândouă împărăţiile întrezăreau satisfacţiile păcii şi ale bunei vecinătăţi şi înţelegeau cât se irosise în războaiele de până atunci. Până la următorul război. Era ca şi cum niciuna dintre ele nu-şi găsea odihna până n-o devora pe cealaltă, şi tocmai asta a făcut Sudul, care era mai mare şi mai bogat: a devorat Nordul o vreme. Dar numai o vreme.

Estul a pus capăt acestei situaţii colonizând ambele împărăţii, iar minunata fâşie de pământ şi apele navigabile au trebuit să fie împărţite între noii suzerani. În imperiul Estului, nordicii erau de obicei văcari şi meşteşugari, sudicii erau de obicei negustori şi, într-un fel sau altul, se înţelegeau între ei şi chiar se amestecau, deşi nu acelaşi lucru se putea spune despre bisericile lor: cea a Sudului încerca mereu să devoreze mai plăpânda Biserică a Nordului, biserica fiind principalul organ al puterii în

împărăţiile subjugate de Est. Într-un târziu, când imperiul Estului, aflat în declin, a fost respins cu ajutor de la Vest şi de la imperiul în plină ascensiune al Nord-Estului, stafia frontierei s-a trezit din nou la viaţă, iar Sudul şi Nordul şi-au sărit iar la beregată.

În retrospectivă, funcţionau ca nişte vase comunicante: când se ridica Nordul, decădea Sudul, şi invers. În ultima parte a secolului XX, când Nordul era încremenit în iarna lungă şi grea adusă de conflictul dintre Vest şi Nord-Est, Sudul se bucurase de un anotimp însorit, cu ajutorul Vestului. Dar adevărul este că împărăţiile rămâneau mereu unite prin acea frontieră şi că erau condamnate pe vecie să ducă greul în jocul oscilant al unor interese superioare. Herodot, un om din Sud, dar în acelaşi timp un om al întregii lumi cunoscute, scria: „Fericirea omenească nu stă mult timp într-un loc". Implicit, acelaşi lucru trebuie să fie adevărat şi în cazul nefericirii, iar noi trebuie să ne punem speranţa în el. Şi acum?

Ne târam greoi pe un drum cu serpentine de la nord la sud, maşina mea în spatele vechiului BMW cu frâne scârţâitoare al lui Ziko, şi speram că niciunul dintre noi nu va trebui să culeagă bucăţi din celălalt de la poalele dealului.

DRAMA

Chiar dacă puteai să tragi o linie cu rigla de la Drama până la satul lui Ziko, aflat de cealaltă parte a graniţei, vechea şosea era întreruptă, ceea ce însemna că până la cel mai

apropiat punct de control trebuia să şofezi ore întregi pe un traseu şerpuit. Lângă postul militar abandonat din partea bulgară, încă mai exista cuierul improvizat dintr-o scândură veche prinsă în cuie pe trunchiul unui mesteacăn.

Sosise primăvara în partea aceasta a Rodopilor. Din frunzişul dens ţâşneau căprioare şi sitarii zburătăciți treceau razant peste capetele grănicerilor plictisiți care ieşiseră să se bucure de soarele primăverii. Era un punct de control mic, recent deschis şi prea puțin folosit, pentru că drumurile din zonă nu erau pentru şoferi slabi de înger. Poliţiştii de frontieră ne-au făcut semn să trecem – într-un târziu.

— Cum se face c-au percheziționat maşina, dar nu şi pe noi? l-am întrebat pe Ziko.

A râs.

— Fiindcă mie mi-au confiscat deja tot ce-aveam. Dacă ar mai rămâne ceva interesant, în maşina ta ar trebui să fie.

După punctul de control, drumul se scurgea pe pantele montane sub un asemenea unghi, încât simplul fapt de-a rămâne cu roțile pe caldarâm era o minune a gravitației. Am străbătut sate tainice de pomaci greci, pe care Ziko le-a descris drept „pustietatea de limonadă". Femeile şi fetele purtau văl pe cap, nu se vindea alcool pe o rază de mulți kilometri şi plutea un fel de spirit al puritanismului peste străzile imaculate. Ziko nu simțea nicio afinitate cu pomacii greci, erau prea evlavioşi pentru el, aşa că am trecut prin satele acelea fără să ne oprim. Când totuşi ne-am oprit pentru nişte apă, localnicii de pe stradă s-au uitat la maşinile noastre cu o curiozitate prudentă.

— Ziko, ție cum ți se pare teoria asta greacă modernă că pomacii sunt de origine tracă, de la pomax, din greaca veche, care înseamnă „băutor”, care înseamnă „trac”?

Ziko s-a uitat la mine consternat.

— Cum mi se pare? Ghiveci de tâmpenii, aşa mi se pare. Hai, că nu ne-aşteaptă nimic interesant pe-aici.

Vile şi moschei imense se agățau de pantele dealurilor. Oamenii de prin partea locului încă mai vorbeau un dialect bulgar sau macedonean, dar numai în particular, pentru că statul era nelinişti şi suprima tot ce-i mirosea a ne-grec.

Nelinişti este adevăratul motiv pentru care îndelung aşteptata şosea dintre satele pomace care se înşiră de-o parte şi de alta a graniței nu s-a deschis nici acum, la douăzeci de ani de când a fost adusă în discuție pentru prima dată. Şoseaua care ar fi străjuită de stânca Judecății. Şoseaua care ar reconecta pomaci despărțiți de peste cincizeci de ani de triste frontaliere.

La fel cum gândirea paranoică a statului bulgar comunist condusese la ideea că pomacii erau coloana a cincea a Turciei şi-a orientalismului, tot astfel gândirea paranoică a statului grec vehiculase ideea că pomacii sunt coloana a cincea a Bulgariei şi-a comunismului. Pentru a reflecta paranoia fiecărui stat, în a doua jumătate a secolului XX, numele pomacilor bulgari fuseseră slavizate (adică deislamizate), pe când numele pomacilor greci fuseseră turcizate (adică deslavizate). N-ați pierdut şirul, nu?

Exact. Elenizați şi slavizați, exotizați şi demonizați, omogenizați şi corectați de Sud şi de Nord, sătui de promisiuni despre şosele care nu se materializau niciodată,

pomacii de aici se întorseseră în Est. Într-adevăr, Estul le spunea acum că sunt turci, poate chiar cei mai vechi turci de pe pământ, însăşi avangarda spiritului turc. Şi, într-adevăr, pare o întoarcere în timp la vechea suprapunere a etniei cu religia, care până nu de mult le-a cauzat atâtor oameni atât de multă suferință, dar aşa-i naționalismul – niciodată nu vrea să-i lase pe oameni în pace.

Dialectul original slavo-bulgar al pomacilor a fost denumit de greci „limba pomacă", o născocire pe cât de goală din punct de vedere lingvistic, pe atât de transparentă din punct de vedere politic. Cel puțin Estul avea ceva de oferit pomacilor: certitudinea islamului. Existau trei sute de moschei în micuța Tracie greacă. La bifurcația şoselei către Xanthi-Drama, se termina cu moscheile şi începeau să apară bisericile.

Două fabrici uriaşe îl întâmpinau pe vizitator la intrarea în Drama, dar nu-mi dădeam seama dacă sunt încă în uz. La celălalt capăt al oraşului se afla vechea gară feroviară, părăsită şi neiubită, ca toate stațiile terminus din istorie. Încărcături a căror valoare se măsura în averi întregi plecaseră de aici către porturile Salonic şi Kavala, de unde vapoarele navigau mai departe către Germania, Anglia, America şi Egipt.

La sfârşitul secolului al XIX-lea, dealurile Macedoniei ajunseseră să producă uriaşe cantități de tutun. Apetitul mondial pentru „tutunul oriental", slab şi aromat, care creştea aici, dezrădăcinase gustul pentru soiul Virginia, cultivat în America. La fel ca în cazul Rosei damascena, proprietățile unice ale acestei culturi erau în strânsă legătură cu solul şi cu clima, în care se amestecau blândețea Egeei cu răcoarea Balcanilor. Comerțul cu tutun

devenise colosal de profitabil, astfel încât, în 1884, s-a deschis în Drama un viceconsulat britanic. Locuiau aici unii dintre cei mai avuți negustători din Imperiul Otoman, în vile superbe, cu fațade pictate, amplasate pe malul apei, în apropierea depozitelor de tutun şi-a izvoarelor clocotitoare ale Sfintei Varvara, ocrotitoarea oraşului, care erau folosite în vremea Bizanțului la vopsitul bumbacului şi la învârtitul roților de moară. Se spunea că Sfânta Varvara se mâniase atât de tare pe încercarea (izbutită) de a-i transforma biserica în moschee, încât făcuse să se reverse apele tumultuoase ale izvoarelor sale şi să înece toată zona.

— Pe limba creştinilor infideli, locul ăsta se cheamă Dirama, aşa scria „preaiubitul prieten al omenirii" Evliya în 1667. „Pânza de Dirama e faimoasă şi e țesută dintr-un soi ales de bumbac care se cultivă pe câmpiile de aici. Într-un cuvânt, oraşul acesta este prosper. Dumnezeu să-l apere!"

Pe vremea lui, oraşul avea douăsprezece moschei şi şapte mescite, moschei fără minarete, multe dintre ele fiind, desigur, biserici bizantine convertite. Odată cu plecarea otomanilor, minaretele au fost retezate. Azi, în biserica Sfânta Varvara se află o placă comemorativă datată din 1912, când oraşul s-a întors în mod oficial la creştinism. Însă această lespede a speranței a marcat începutul unui secol XX turbulent pentru Drama.

Unul dintre cele mai întunecate capitole din istoria oraşului a început atunci când depozitele de tutun din Macedonia şi Tracia au fost folosite pentru a strânge laolaltă populația evreiască din regiune înainte de-a fi deportată în nord, la Treblinka. Cei 11 343 de evrei din Drama, Kavala, Xanthi, Serres şi din restul Macedoniei nu s-au mai întors niciodată la casele lor, iar tentativele diplomației britanice de-a salva 4 500 de copii evrei din regiune au dat greş, ca urmare a unei

combinații de insensibilitate şi slăbiciune morală din partea monarhiei bulgare. Trenurile groazei cu vagoane închise care plecau de aici traversau Bulgaria şi în fiecare gară populația revoltată încerca să intervină. Deportările erau executate viguros de forțele bulgare de ocupație, care se aliaseră cu puterile Axei din două motive: o atitudine revanşardă față de restul Macedoniei şi de Tracia şi dependența economică absolută față de Germania. Cele două țări erau interconectate prin comerțul cu tutun – produsul regional de export numărul unu. Unii dintre cei mai importanți comercianți de tutun erau evrei, iar unul dintre vârfurile industriei, Asseoff, negustor stabilit în Sofia, a reuşit să fugă în ultima clipă în SUA, pe o navă maritimă transportatoare de tutun, împreună cu familia şi cu o parte din avere.

În Bulgaria, mulțumită opoziției publice şi acțiunilor curajoase ale unor arhierei şi parlamentari (unii dintre ei fiind comunişti), aliații nazişti ai monarhiei bulgare au oprit deportarea cetățenilor evrei, chiar dacă n-au ridicat un deget ca să-i ajute pe evreii locuitori ai teritoriilor ocupate de bulgari, din Macedonia şi nordul Greciei. S-a comentat mult pe seama salvării celor 48 000 de evrei bulgari, dar legile antisemitice impuse la acea vreme i-au lipsit de drepturile civile, fie că erau negustori de tutun înstăriți, precum Asseoff, fie că erau simpli muncitori pe plantații şi în depozite. Rezultatul?

„Al Doilea Război Mondial a adâncit... procesul de destrămare a complicatei împletituri etnice din estul Balcanilor, pentru că au tras de firul evreiesc", scria Mary Neuburger în Balkan Smoke. Şi, la fel cum statul bulgar din anii '40, aliat cu naziştii, a tras firul evreilor din țesătura tutunului şi-a societății, tot astfel statul bulgar al anilor '80,

aliat cu sovieticii, a tras din țesătură firul turcesc. E un trist miracol întristător că şi nordul, şi sudul mai posedă în ziua de azi țe rătăcite din bogata tapiserie umană de odinioară. Şi că încă mai creşte aici strania frunză orientală.

La venirea primăverii, Drama îmbobocea toată şi în acelaşi timp era în plin colaps economic. Vârfurile înzăpezite din vestul Rodopilor se profilau pe fundalul ei cu o măreție accentuată de falimentul general. Oraşul vechi era inundat (din nou) de izvoarele oțărâte ale Sfintei Varvara, iar vilele comercianților se descompuneau în preajma depozitelor în care putrezea tutunul. Pe aleile de demult, care încă mai emanau parfumul comerțului oriental, jumătate dintre magazine aveau vitrinele acoperite cu scânduri. Cea mai veche moschee se căsca sub cerul liber, lipsită de acoperiş şi invadată de buruieni. Un secol de ploi nu reuşise să-i spele de tot picturile murale, scene naive de secol al XIV-lea din oraşe cosmopolite – Drama, Constantinopol şi cine ştie ce alt loc care exista doar în mintea artistului. În piața centrală, un indicator roşu pe care scria SYRIZA fusese acoperit cu spray, apoi tăiat cu două linii încrucişate. Flamurile roşii cu inscripția KKE de la sediul Partidului Comunist Grec vegheau asupra clienților de la cafenea, care perfecționau arta de-a face cafeaua dintr-o singură ceaşcă să dureze toată după-amiaza.

Nikos locuia cu părinții într-o casă de la capătul străzii Sf. Constantin. Era prietenul lui Ziko. Se cunoşteau de douăzeci de ani.

— Parcă-i tata, a spus Ziko. Mă ştie de când încă nu-nvățasem să vorbesc greceşte.

Nikos nu ştia că venim şi nu ştia ce să creadă despre mine.

— Îmi place să-l iau prin surprindere, mi-a explicat Ziko, făcându-mi cu ochiul. Aşa cum şi el se-nfiinţează pe nepusă masă la mine-n prag.

Nici măcar nu înţelegeam de ce veniserăm la Drama, din moment ce ruinele mănăstirii pe care promisese Ziko să mi le arate erau undeva în spate, pe drumul pe care ajunseserăm aici.

Nikos era exact opusul lui Ziko. Trecut de şaizeci de ani şi macho până-n vârful unghiilor, probabil că fusese foarte chipeş înainte ca băutura şi lipsa de mişcare să-i vină de hac. Timp de douăzeci de ani, Nikos şi fratele său, Alexandros, conduseseră un bar bine-cunoscut în oraş – servind numai whisky single malt şi votcă, niciodată ouzo sau pileală ieftină, mi-a detaliat Ziko.

Am mijit ochii prin fum. Acum era vorba să-mi petrec noaptea aici, şi deodată m-a lovit o revelaţie simplă: mă aflam în compania unor traficanţi mărunţi. Stăteam cu ei în sufrageria sordidă a lui Nikos, un amestec de bârlog burlăcesc şi kitsch casnic: scaune de bar tapiţate cu piele, oglinzi aurite, iar într-un colţ, o icoană a Sfântului Nicolae pe un milieu. Era şi Alexandros acolo, învârtindu-şi mărgelele kombolói, în timp ce tot parlamentul grec răcnea la televizor. Alexandros avea un dinte îmbrăcat în aur şi un zâmbet fermecător, ambiguu. Engleza lui şcolărească mă făcea să mă simt mai în siguranţă. Probabil că-i un tip decent dacă vorbeşte engleză, precis!

Ziko vorbea greaca la fel de repezit şi de ciuntit ca şi bulgara, îmi dădeam seama uitându-mă la figurile năucite ale prietenilor săi greci. După cum recunoştea el însuşi, „cu greaca mai am ceva probleme, dar vorbesc repede şi mă gândesc că nu-şi dau ăştia seama”.

— Alea erau vremurile bune, a zis Nikos cu un râjet sumbru. Cine-ar fi crezut c-o să se ajungă la aşa ceva în Grecia?

— Stăteam acolo toată seara şi mă jucam cu mărgelele, la o sticlă de scotch, a rememorat Alexandros. Şi curgeau banii fără număr.

— Şi, când se termina seara, duceau banii de-acolo cu roaba, a completat Ziko.

Alexandros avea acum un mic restaurant specializat în paste, iar Nikos nu făcea nimic.

Părinții lor locuiau la etaj. Tatăl planta roşii, în timp ce eu stăteam pe scaun în grădină, în liniştea care domnea peste tot cartierul. La început a crezut că sunt iubita lui Ziko, apoi şi-a închipuit că sunt un fel de „fată de weekend" generică – după cum mi-a explicat mai târziu Ziko, foarte jovial; într-un târziu, a renunțat să mai ghicească, iar eu am schimbat subiectul: care era povestea lui?

Fusese andart în război şi trecuse regulat granița în teritoriul bulgar, dar n-am reuşit să-mi dau seama despre ce fel de andart era vorba: roşu (socialist-comunist) sau alb (pro-guvernare, regalist). Era o mare diferență; cele două facțiuni, ai căror membri se omorau reciproc, se aflau la originea Războiului Civil Grec. Ştie o grămadă de poveşti, m-a încredințat Ziko; însă bătrânul era ursuz la ora aceea.

— Localnicii din satele bulgare erau oameni de treabă, a spus el, dar armata voastră de ocupație era mai rea ca turcii.

Când spune un grec despre ceva că e „mai rău ca turcii”, poți să fi sigur că nu-i a bine.

Şi s-a întors la roşiile lui cu un aer rănit. Mai târziu, i-a spus lui Ziko că arăt a „creştină pură”. E un compliment, m-a lămurit Ziko, văzându-mi expresia panicată.

La momentul acela, eram deja foarte dornică să-mi găsesc un hotel, dar Nikos a protestat cu o figură atât de sincer jignită, încât am rămas acolo şi am dormit în camera de oaspeți. Era lângă sufragerie, unde băutul a continuat până la miezul nopții. Fumul se strecura prin pereți. M-am întins într-unul dintre paturile de o persoană din camera aceea, care fusese a copiilor în vremuri mai bune, am urmărit vălătucii de fum care se formau deasupra mea în întuneric şi mi-am făcut tot felul de griji. Îmi revenea mereu în minte expresia „fată de weekend” şi toată excursia asta începea să-mi pară o idee proastă.

A doua zi, planul se schimbase. Era ziua lui Nikos şi, până la urmă, tot nu puteam să plecăm din oraş.

Bine, le-am zis, iritată că aveam de petrecut încă o zi şi o seară cu ei doi, atunci mă duc să vizitez oraşul.

— Ce crezi, c-o să te las să te rătăceşti? a răspuns Ziko. Nu, eu sunt genul de bărbat responsabil.

Aşa că s-au ținut după mine ca nişte bodyguarzi invalizi: Nikos cel pătrățos şi Ziko cel fusiform, susținându-se unul pe altul în mahmureala lor.

Circula multă lume pe-afară, la soare. Vânzătorii se întreceau care strigă mai tare din spatele standurilor, unde, spre deosebire de prăvăliile cu fațade bătute în scânduri,

afacerile înfloreau, pentru că aici nimic nu costa mai mult de câțiva euro. Ziko şi-a cumpărat un trening Costa contrafăcut.

— Sportiv, dar elegant, ăsta-i stilul meu.

Eşti numai bun de ieşit la alergat, i-am zis.

— La alergat? Ce, crezi c-am înnebunit?

Abia se țineau pe picioare. Am dat ocol parcului şi Nikos a arătat către locul în care izvoarele revărsate ale Sfintei Varvara se întâlneau cu ruinele rozalii ale filaturilor de bumbac bizantine.

— Aici erau lebede pe vremuri, dar le-au mâncat țiganii. Criza asta. Nu mai e mult şi-o să mâncăm şi noi lebede.

— Nu-ți face griji, fratello, i-a spus Ziko, găsim noi o soluție.

Statuile expuse în parc erau decorate cu tentative de graffiti. Într-un loc scria: „Mă gândesc să mă îmbăt, ca atunci când o să fiu beat să nu mă mai gândesc”.

Şi exact la asta au purces cei doi în după-amiaza aceea. Nikos stătea în sufragerie şi primea oaspeții veniți de ziua lui, inşi de toate vârstele, scunzi şi îndesați, cu haine închise la culoare şi chipuri marcate de griji. Nicio femeie nicăieri. Au băut, au fumat țigară de la țigară, au tuşit ca-n pragul cancerului, au mâncat salate de murături, şi-au învârtit şiragurile de komboloi şi-au discutat despre bani şi lipsa lor, despre combinații şi despre împărțirea câştigului. Era o scenă ciudat de atemporală, participanții aveau trăsături levantine îngroşate, iar absența femeilor conferea întregii adunări un aer oriental. De fapt, după cum mi-a

spus un bărbat în vârstă, într-un amestec de turcă, greacă şi rusă (era un vechi comunist care luptase în Războiul Civil Grec), mulți dintre cei de aici, inclusiv el, erau copiii şi nepoții refugiaților din Asia Minor. După moartea părinților săi, se dusese să viziteze oraşul lor natal, Smirna, despre care nu încetaseră niciodată să vorbească.

Şi? am întrebat.

— Şi nimic, a spus el, cu ochii deodată plini de lacrimi. Acum se cheamă Izmir.

În restul timpului, m-am bucurat să rămân invizibilă într-un colț. Când şi când se întorcea cineva spre mine şi mă întreba: Ți-ai încuiat maşina? Că albanezii de prin zonă nu-s de încredere! Albanezii erau ultima mea grijă.

Alcoolul era oferit de Nikos, iar eu cumpărasem mâncarea, sperând ca până la urmă să aflu ceva deosebit despre viața în preajma frontierei.

Ziko a întins mâna spre mine într-un gest care se voia liniştitor, dar era cam neclar.

— Nu-ți face griji, Kapi, câtă vreme eşti cu mine, nu pățeşti nimic.

Cred că într-adevăr am aflat ceva deosebit. Nikos şi Ziko lucraseră amândoi ca tăietori de lemne, dar sursa aceasta de bani secase. Apoi se apucaseră de comerț cu câini de vânătoare. Ziko îi aducea de la el din sat la Nikos, care îi vindea fie aici, fie în Turcia. Dar şi afacerea asta se fâsâise. Acum se gândeau să pună pe picioare o cramă, dar le trebuia capital de pornire. Cum a rămas cu roabele alea de

bani, am întrebat, nu mai e niciuna disponibilă? Nikos şi Ziko au pufnit în râs.

Am evadat din bârlogul afumat şi m-am dus să văd cum stă treaba cu două hoteluri din oraş. Dar erau închise, iar pe drumul înapoi spre locuința lui Nikos, m-am rătăcit pe străzile înverzite din zona vechii căi ferate. Excursia asta începea să capete o nuanță sumbră. Totul părea foarte diferit de ziua petrecută în natură dincolo de graniță, când cu vânătoarea de căprioare, iar de partea asta a graniței nu cunoşteam pe nimeni altcineva.

Când m-am întors, Ziko şi Nikos se aflau în ultimele stadii ale fraternizării lacrimogene. Făcuseră schimb de cadouri. Ziko îi dăruise lui Nikos valorosul lui cuțit de vânătoare, iar Nikos îi dăruise lui Ziko un extravagant costum italienesc de catifea reiată, numai bun pentru un gigolo. Amândoi erau încântați şi atât de beți, încât nu izbuteau să se clintească de pe canapea.

Nikos era aşa de îmbujorat la față că părea fiert. Ziko arăta ca împăiat în treningul lui roşu.

— Acuma, Kapi, ia ascultă, mi-a zis el articulând cu grijă cuvintele. Avem un plan. Mâine...

Am dormit prost în aerul afumat din camera de oaspeți, sub privirea unei femei cu sânii goi de pe un poster lipit pe uşă.

Dimineață, i-am comunicat lui Ziko planul meu, pe un ton ferm, în timp ce Nikos, printre resturile rămase din seara precedentă, se ocupa cavalereşte să-mi facă o cană de cafea grecească. Ziko nu bea cafea. Pe vremea când era în puşcărie, el era şeful cafelelor, fiind singurul care putea face

rost de cafea prin metode de contrabandă, iar acum nu-i mai suporta gustul.

Nici eu nu prea mai suportam felul în care dispărea Ziko şi reapărea în locuri neaşteptate, bolborosind în limba lui ciuntită, şi simțeam orele şi zilele ca pe nişte nisipuri mişcătoare sub picioarele mele, făcându-mă deja să mă îndoiesc de toate. La rândul lui, Ziko se plângea că efortul de-a traduce toate întrebările mele îl face să scadă în greutate, pe când Nikos părea sătul până peste cap de noi amândoi. Însă îmi doream să văd cu ochii mei un loc anume, iar Nikos şi Ziko au declarat în silă că vin şi ei cu mine, de parcă îmi făceau o favoare. Asta era starea de spirit generală când am pornit toți trei în prima şi ultima noastră călătorie cu maşina, mai exact cu BMW-ul lui Ziko: spre vest, peste munți, către labirintul colinar de la graniță.

Nu treceau maşini pe şoselele sinuoase din valea de granit, prin satele adormite pe nume Piatra şi Granitul, doar camioane încărcate cu nişte cuburi uriaşe de marmură, având ca destinație portul Kavala. Oraşul Drama se întindea la umbra unui munte de marmură. Încă mai existau minele antice în miezul colinelor, alături de cariere noi, care rodeau ca lepra multele chipuri ale Rodopilor. Exploatarea marmurei rămăsese unica industrie prosperă din zonă şi se făceau adevărate averi din ea, aşa cum se făcuseră odinioară din tutun. Unele dealuri erau atât de rău hăcuite, încât aveau să dispară în scurt timp de pe fața pământului.

Am trecut pe lângă posturi militare abandonate şi pe lângă puțuri în care fuseseră îngropate pachete de dinamită de ambele părți ale şoselei, când se făceau pregătiri pentru al Doilea Război Mondial, deşi dinamita se dovedise a fi de folos şi în timpul Războiului Rece. În eventualitatea unei

invazii inamice dinspre nord, şoseaua ar fi fost aruncată în aer, blocând singura cale de acces către interiorul Greciei din partea aceasta a munţilor. Dinamita era tot acolo, a spus Nikos, iar în interiorul dealurilor se construiseră sute de complexe fortificate. Câteva se extindeau pe kilometri întregi în stâncă, iar unul dintre ele putea fi vizitat acum, pentru prima dată după al Doilea Război Mondial. Într-acolo mergeam şi noi. Dar abia când am ajuns la picioarele dealului fortificat a deschis şi Nikos gura să zică:

— În anii optzeci, am lucrat aici.

linia metaxas

O linie defensivă militară lungă de 155 de kilometri pornea de la câmpiile macedonene din capătul vestic al graniţei greco-bulgare, continua de-a lungul lanţului muntos al Rodopilor şi cobora până pe coasta Mării Egee. Linia trecea pe la nord de Drama şi consta din douăzeci şi una de fortificaţii militare. Fusese creată pentru apărarea împotriva unei posibile agresiuni teritoriale din partea Bulgariei, pe care încă o mai ustura pierderea Macedoniei şi a Traciei.

Fortificaţiile fuseseră construite cu ajutorul unor ingineri englezi, sub regimul generalului Ioannis Metaxas, care nu agrea liberalii, cărţile sau minorităţile, dar, în definitiv, erau anii 1930. Ca să „elenizeze” Macedonia, a comandat deportarea populaţiei bulgare şi macedonene din nordul Greciei în insule şi-n lagăre de muncă; alţii au emigrat în Lumea Nouă. Piesa de rezistenţă a acestui fascism paternalist corporatist era ideea măreaţă, sau megali, de-a

fabrica o Grecie omogenizată, în frunte cu el însuşi ca părinte al naţiunii, în stilul lui Atatürk. Metaxas a rămas în istorie pentru faimosul său Ohi!, „Nu!”, ca răspuns la propunerile indecente ale naziştilor. În martie 1941, pe când forţele greceşti, incluzând mii de bulgari şi macedoneni din Grecia, luptau cu italienii pe frontul albanez, nemţii puneau la cale invadarea Greciei din nord. Dacă trupele britanice nu s-ar fi raliat împotriva planului german de debarcare pe ţărmurile propriei lor ţări, poate că Grecia ar fi fost salvată. Dar forţele britanice au fugit către Creta când a fost ocupată partea continentală a ţării – în acel deceniu, a fost prima dintre cele două ocazii în care Anglia a lăsat Grecia de izbelişte; a doua s-a ivit câţiva ani mai târziu, în timpul Războiului Civil Grec.

În aprilie 1941, după ce a părut să ezite o vreme, ţarul Bulgariei, Boris al III-lea, a ajuns la concluzia că preferă să se urce-n pat cu nemţii decât să fie făcut una cu pământul de tancurile lor. Economia bulgară, susţinută în principal de tutun, era de mulţi ani în mâinile cartelurilor germane ale tutunului, încă de când tatăl lui Boris, Ferdinand cel lacom şi naiv, îşi târâse ţara în război cu vecinii săi. Ramura bulgară a Casei de Saxa-Coburg era rudă de sânge cu dinastia germană, dar acesta era cel mai mic dintre neajunsurile sale. Doi ani mai târziu, Boris avea să moară pe neaşteptate după o întâlnire cu Hitler, scăpând prin această moarte curată de judecata postbelică la care ar fi fost supus pentru crimele comise de guvernarea sa peste hotare.

Drumul nemţilor către Grecia era acum deschis. Naziştii îl momiseră pe ţarul Boris al III-lea cu morcovul cel mare:

restul Macedoniei şi Traciei. În aceeaşi zi, un milion de soldaţi germani au traversat graniţa dintre România, aliată cu puterile Axei, şi Bulgaria, iar după două zile soseau aici, unde începe Linia Metaxas. Împotriva forţelor germane concentrate aici, câteva mii de soldaţi greci au rezistat în fortificaţiile montane de pe Linia Metaxas timp de trei zile. Câteva forturi au refuzat să se predea chiar şi după ce a capitulat comandamentul central grec de la Atena. De la înaltul comandament s-a răcnit la telefon către ofiţerii asediaţi care nu voiau să iasă din buncărele lor. Un cuib de mitralieră de pe linie era deservit de un sergent care a reuşit să doboare de unul singur 232 de soldaţi germani. Când a rămas fără muniţie, comandantul german a venit să-i strângă mâna. Apoi l-a împuşcat.

Au rămas o serie de fotografii emoţionante care înfăţişează capitularea Fortului Lisse. În timp ce comandantul grec şi ofiţerii săi ies din muşuroiul de furnici, feldmareşalul german îi felicită pe greci şi le ordonă soldaţilor lui să-i salute. Acest feldmareşal avea să devină cunoscut mai târziu pentru represalii sălbatice şi, din relatările tuturor, era un dement. Dar, în acea zi de aprilie a anului 1941, grecii supravieţuitori au fost eliberaţi sub propriul lor drapel.

MUNTELE NEBUNIEI, II

— Mda, am lucrat aici câţiva ani, a zis Nikos evaziv. Nu m-am mai întors de-atunci.

Fortul Lisse era un stup uriaş. Tunelurile se întindeau pe mulți kilometri şi ar fi durat o zi întreagă să le străbatem în întregime. Doar o mică porțiune din buncăr era accesibilă vizitatorilor şi am intrat fără Ziko, care a spus că el nu-i cârtiță, şi fără Nikos, care n-a zis de ce nu vrea.

Tunelurile erau văruite în alb. Camera comandantului şi cea a aghiotantului său, dormitoarele comune, sala de observație a luptelor, sala de comunicații, toate erau accesibile, dotate cu aparatura originală, cu sisteme telefonice, hărți, pături şi uniforme – deşi pe etichetele cusute pe ele scria, ciudat, „1989”.

Căzuse în sarcina unor soldați şi muncitori precum Nikos să sape ca să evacueze dărâmăturile rămase după atacurile nemților şi după ce bulgarii dinamitaseră structurile de suprafață de-a lungul Liniei Metaxas. Bulgarii, care se serveau fără nicio jenă cu tot ce lăsau nemții în urmă, ar fi vrut să refolosească oțelul din armăturile betonului, până şi-au dat seama că dinamita era mai costisitoare decât oțelul. Nemții au procedat mai metodic: au studiat în detaliu forturile.

Reconstruirea începuse în anii ’70, pe vremea juntei greceşti cunoscute sub numele de Dictatura Coloneilor, prigonitoarea socialiştilor şi-a comuniştilor care nu apucaseră nici să moară, nici să fugă în Războiul Civil Grec.

NATO a finanțat şi a sprijinit proiectul (aşa cum sprijinise şi junta), iar ideea era ca buncărele să fie reechipate cu armament modern şi dotate cu spații de locuit pentru civili, în eventualitatea unui război nuclear. Amenințarea din nord era încă prezentă, de data asta nu cu svastică, ci cu seceră şi ciocan.

Planul actual prevedea ca partea vizitabilă a fortului să fie organizată sub forma unui labirint dedicat unor jocuri video interactive care să reconstituie războiul în buncăre. Avea să se numească „Urmăreşte Vulpea”, căci Lisse este derivat din cuvântul slav care înseamnă „vulpe” – la fel ca multe alte toponime de aici, un ecou al fantomaticului trecut bulgar.

Oricât de mari ar fi, buncărele nu sunt nişte locuri care să inspire bună dispoziție. În câteva minute, transpiram toată în căldura degajată de iluminatul artificial. Aproape că-ți răsuna în urechi soneria telefonului şi vocea din Atena țipând: „Ordin de predare!” Aproape că simțeai mirosul frunzei orientale care-i ajutase să reziste. Aproape că-ți puteai imagina cum continuă să se întâmple şi azi, în falia aceasta temporală.

Când am ieşit din miezul dealului, cu respirația întretăiată şi la un pas de leşin în lumina orbitoare a zilei, i-am găsit pe Ziko şi pe Nikos fotografiindu-se reciproc în fața unui tanc.

— E un spital întreg înăuntru, a zis Nikos deodată. Ştiu fiindcă am participat la construirea lui. E un oraş subteran, dar n-au de gând să-l mai deschidă niciodată, că nu vor să ştie lumea ce-i acolo.

De ce nu? A dat din umeri şi şi-a ferit privirea.

De unde stăteam noi, la porțile oraşului subteran, câmpia se întindea ca un bulevard şi era lesne de observat cât de uşor le fusese tancurilor germane să se apropie pe aici – la fel de uşor cum le-ar fi fost şi tancurilor ruseşti. Şi cu cât eroism disperat rezistaseră grecii pe poziții.

Până la urmă, Fortul Lisse a fost înfrânt printr-un atac aerian din spate, dinspre o zonă care nu se putea vedea de aici.

Ziko a mijit ochii în soare, părând mişcat.

— Războiul e o mare tâmpenie, frate, a conchis el.

— Într-o zi, a spus deodată Nikos, curăţam un tunel din capătul opus. Era ora prânzului şi ceilalţi o ştergeau la masă. Atunci am văzut ceva.

Ce anume? am întrebat.

— Ceva ce arăta a om, dar nu era om, a rostit Nikos cu glas cavernos.

Ziko părea acum treaz de-a binelea.

— De-asta n-am de gând să mai cobor acolo, a continuat Nikos. E nebunie acolo. Nebunia s-a lăsat prinsă-n capcană.

— Hai să mergem, a intervenit Ziko, deodată grăbit. Locul ăsta-mi dă fiori.

În Drama, după ce mi-am luat la revedere de la Nikos, care era la fel de uşurat ca mine, convoiul nostru de două automobile a pornit iar pe şosea, de data asta în direcţia nord-est, către satul despre care Ziko spunea că este ultimul înainte de graniţă. Se afla exact de cealaltă parte a satului său, ca o imagine în oglindă, însă părăsit. Mănăstirea era în apropiere, mi-a spus.

— Chiar că-i în fundul lumii. Dacă te pierzi acolo, nu te mai găseşte nici popa.

Dintr-un motiv neclar, nu mi-a plăcut cum sună asta.

Lui Ziko i se schimbase dispoziția după plecarea de la Nikos. Părea mai evaziv ca oricând. Pe drum, am observat câteva BMW-uri nou-nouțe, cu geamuri fumurii şi numere greceşti, care alcătuiau o procesiune funestă. La un moment dat, s-au oprit într-un loc de staționare şi, trecând pe lângă ele, i-am văzut pe şoferi făcându-i cu mâna lui Ziko, care conducea în fața mea. Erau bărbați toți, cu ochelari de soare la ochi. De ce făceau cu mâna? Un simplu gest de recunoaştere între posesori de BMW, am încercat să mă conving singură.

După ce mi-am parcat maşina într-un sătuc liniştit, în fața unui hotel de marmură la care aveam de gând să-mi petrec noaptea, şi am urcat în BMW-ul lui Ziko să plecăm la mănăstire, am simțit că-mi scapă situația de sub control. Ba nu, scăpase deja de sub control. Dar a naibii să fiu de n-oi ajunge să văd mănăstirea şi pe călugărul ăla!

Iar acum urcam cei douăzeci de kilometri ai fundăturii. Înaintea noastră urcau alte două BMW-uri.

— Unde se duc?

— În vreo vizită, a dat Ziko din umeri.

Dar nu era nimeni de vizitat pe drumul ăla.

Totul la el şi la Nikos era dubios, acum îmi dădeam seama. Erau disperați să facă rost de bani, erau nişte combinatori, iar eu eram depăşită de situație. În timp ce Ziko ambala motorul la deal, încercam să fac conversație lejeră, dar simțeam un nod în stomac.

— Ziko, i-am zis pe un ton vesel, după asta, ne zicem pa, că ne-am terminat treaba împreună.

Mi-a aruncat o privire sumbră. Părea o cu totul altă persoană decât Ziko cel solar, care îmi arătase Drumul spre Libertate. Poate era doar mahmur.

— Vorbeşti tâmpenii, a zis. Petrecerea de-abia începe.

Puteam să cobor atunci. Eram abia la jumătatea drumului. Am trecut pe lângă o exploatare forestieră abandonată, apoi n-am mai trecut pe lângă nimic. Absolut nimic.

Un canion uriaş se deschidea deasupra apei, care se afla atât de jos faţă de noi, că nici n-o vedeam. În faţă, cât vedeai cu ochii, numai creste metamorfice, un infern de granit deghizat într-o vale. Şoseaua era o panglică îngustă, agăţată de versant. Mă simţeam rău în mai multe feluri. Nu de Ziko însuşi îmi era teamă, ci de felul lui de-a judeca lucrurile, dacă înţelegea el unde să tragă linia când interveneau alte forţe, mai răuvoitoare.

Pe un indicator scria „Atenţie: urmează o curbă periculoasă!”

I-am zis:

— Ziko, nu mai vreau să merg în satul ăla.

— Poftim? Păi, aproape-am ajuns. Nikos are-o casă pe-aici, mi-a cerut să mă uit în ce stare mai e.

Casă de care nu pomenise nimic până atunci, dar care acum nu-mi suna a bine. În afară de Ziko şi de Nikos, nu ştia nimeni că sunt aici. Mi-am verificat mobilul – n-avea

semnal, bineînțeles. Se oprea odată ce treceai de ultima clădire, care era hotelul de marmură unde îmi lăsasem maşina şi sănătatea mintală, sau ce mai rămăsese din ea.

Am parcurs restul drumului în tăcere. Nişte vaci care păreau hămesite aproape că s-au izbit de maşină. Niciodată nu mai simțisem cu atâta certitudine iminența pierzaniei.

— Am ajuns, a spus Ziko şi a tras pe dreapta cu scrâşnet de frâne.

Ajunseserăm în satul de pe culme, unde se termina şoseaua. Am coborât din maşină. În preajmă erau o fântână nefuncțională, o biserică invadată de vegetație şi case fără geamuri. Era un sat-fantomă, iar sub el, abisul albastru al canionului.

Nu-i tăcere mai adâncă decât tăcerea sălaşurilor umane abandonate.

— Să nu bei din fântână, m-a sfătuit Ziko pe un ton neutru. Apa-i plină de uraniu.

Poate asta omorâse toți locuitorii, mi-am spus cu detaşare.

— Uite casa lui Nikos.

A scos o legătură de chei şi a descuiat poarta ruginită. Între timp, eu am aruncat o privire la contactul maşinii, dar luase cheia cu el.

Casa era la o oarecare distanță de poartă şi părea abandonată, ca toate celelalte. Grădina era plină de buruieni înflorite, înalte până la genunchi. În treningul lui roşu, Ziko a înotat printre flori şi, sub ochii mei holbați,

undeva între poartă şi casă, a dispărut. Pur şi simplu nu mai era nicăieri.

— Ziko? l-am chemat cu voce spartă, fără să-mi fac însă speranțe. Ziko?

Parcă s-a abătut un blestem peste toată scena. Timpul s-a oprit, inima mea s-a oprit. Apoi m-am dezmeticit şi am rupt-o la fugă către vale pe drumul abrupt. Nu mai alergasem aşa în viața mea: ca un animal, cu o viteză uluitoare, în timp ce doar o parte din creier îmi mai funcționa, partea denumită „fugă".

Drumul se contorsiona în unghiuri care-l făceau vizibil de sus; nu era un drum pe care să te ascunzi, şi în scurt timp aveau să coboare în căutarea mea, oricine vor fi fost ei. Fantomele din satul uraniului, şoferii de BMW-uri care făcuseră cu mâna. M-am cățărat pe panta abruptă a dealului împădurit care mărginea şoseaua, rugându-mă să prind o fărâmă de semnal. Am renunțat mai apoi şi mi-am reluat înaintarea chinuită prin pădure, paralel cu drumul.

Mi se întretăiau în minte diverse scenarii în jurul lui Ziko, unul mai trăsnit ca altul şi toate imposibile. Mi-am amintit dintr-odată vorbele bătrânei ghicitoare în bobi: „Ce-ai început vei termina, dar niciodată să nu ignori semnele". Mă lăsasem ademenită într-o maşinație şi nu fusesem în stare să judec semnele până acum, pentru că asta nu era lumea mea. Nu era lumea nimănui. Nu era de venit în locul ăsta. Pământul însuşi vibra de intenții maligne. Totul în jur era făcut să te prindă în capcană. Fiindcă urma să-mi petrec noaptea aici, lucru ce părea inevitabil dacă nu voiam să fiu reperată de pe şosea, cum aveam să mă descurc cu lupii şi cu mistreții? Oare altitudinea era suficient de mare pentru urşi? Transpirația îmi lipea hainele de corp.

Brusc m-a izbit inutilitatea fugii mele. Lungul drum pe care călătorisem până acolo se dovedea a fi doar o fundătură. Dar mai mult decât atât, viața însăşi era o fundătură, iar frontiera îmi transmitea acest adevăr simplu pe cale trupească.

Li se mai întâmplase şi altora, de ce nu şi mie? Frontiera ne punea pe toți pe picior de egalitate. Nimeni nu era scutit de riscul unei morți stupide. Fugeam să-mi găsesc un refugiu în siguranță, dar într-un fel mă apropiam de neamțul cu merele. Pentru că şi el ar fi mers exact pe acest drum, ținându-şi cuțitul de vânătoare cu lama pliată în rucsac, dacă nu s-ar fi oprit să mănânce merele alea în poieniță, dacă păstorul ar fi luat altă hotărâre, dacă lumea ar fi fost un loc mai bun. Cuvintele lui Galen îmi răsunau în minte ca o profeție: „Câteodată ajungi la capăt de drum şi se termină".

Tot nu se vedea nicio maşină. Pădurea aspră şi agățătoare emana căldură ca o radiație nesănătoasă. Nu erau păsări, nu se mişca nimic, nu exista apă decât pe fundul ravenei care se căsca de cealaltă parte a drumului. Acum o auzeam curgând, ceea ce însemna că mă aflam în plină coborâre. M-a năpădit un val de speranță nebună. Oare eram în stare să străbat în fugă douăzeci de kilometri?

Gândul la Ziko nu mă părăsea nicio clipă. În eventualitatea în care paranoia mea fabricase toate acestea, probabil că intrase în panică. Dar, pe de altă parte, nici nu-l vedeam coborând panta cu maşina. Nu, era tot sus pe deal, luând bătaie de la gangsterii în BMW-uri pentru că mă lăsase să-i scap printre degete. Asta era soarta lui, să facă trafic, contrabandă, vânzare şi să mănânce bătaie de la brute mai voinice decât el. Desigur, dacă ar vrea într-adevăr să mă găsească, ar ghici că mă îndrept către hotelul din vale.

Ah, universul hotelurilor, o coca-cola rece şi compania unor oameni care nu sunt nici fantome, nici traficanţi! Toate astea păreau să se afle undeva de cealaltă parte a unui obstacol de netrecut. Dacă scap cu viaţă, trebuie să părăsesc imediat zona de frontieră, să plec acasă în Scoţia, să mă întind în pat într-o cameră întunecoasă şi să las totul baltă. Am trecut de panoul pe care scria „Atenţie: urmează o curbă periculoasă!". Băşicile de la picioare îmi pocneau ca bulele de aer din folia de împachetat. Apoi am ajuns într-un loc de unde râul părea accesibil. Am traversat şi iată, pitit mai jos de şosea, un Land Rover hârbuit. Lătra un câine. La apă, o femeie şi doi bărbaţi încărcau o ambarcaţiune mică. M-am oprit şi m-am uitat lung, nevenindu-mi să cred ce vedeam.

Încărcau pâini. Zeci şi zeci de pâini. Nimerisem într-un tablou biblic. Oare aveau şi peşti? Se pregăteau să meargă pe apă?

Adevărul e că unul dintre bărbaţi chiar avea un aer de Isus scăpătat. Amândoi aveau păr lung şi haine vechi, decolorate, arătau ca nişte hipioţi. Femeia m-a văzut prima şi a venit către mine. Avea o figură prietenoasă şi plete lungi, negre. Niciun chip omenesc nu-mi inspirase vreodată o asemenea senzaţie providenţială. Mi-am dat seama că trecuseră multe zile de când nu mai vorbisem cu vreo femeie. Puiul de terrier Jack Russell de la picioarele ei mi-a amuşinat bocancii şi a ridicat o privire întrebătoare.

— Ce-aţi păţit? m-a întrebat femeia în greacă, apoi în engleză.

Am deschis gura să-i explic, dar n-am putut să produc decât nişte suspine prelungi, neomeneşti, ca nişte scheunături.

Femeia mi-a dat o sticlă cu apă şi m-a poftit la ei acasă, de cealaltă parte a râului. Se pregăteau pentru vară, mi-a explicat ea, apoi m-a strâns în braţe.

— N-ai grijă, a spus ea. Totul va fi bine.

În barcă eram noi patru plus cățelul, împreună cu pâinea şi nişte gâşte închise într-o cuşcă. Ambarcațiunea era singurul mijloc de transport până la bordeiul lor de vară cu o singură încăpere, camuflat în pădure. De pe şosea, nici n-ai fi zis că există acolo o casă.

În pădurea din spate se aflau o cascadă enormă şi un ochi de apă numai bun de înotat. Găini care ciuguleau semințe. Un paradis de roiniță şi smochini.

Pe femeie o chema Marta. Cei doi bărbați se numeau, neverosimil, Orfeus şi Achilles şi se pricepeau să construiască lucruri, inclusiv casa aceasta. Orfeus abia trecuse de patruzeci de ani, dar avea o față teribil de îmbătrânită şi genul de ochi albaştri atât de tulburători, încât era o adevărată încercare să-i priveşti. Ochii aceia păreau să spună: „Hei, nu mai plânge pentru fărâma asta de viață. Nu ştii că toată viața e numai lacrimi?”

Marta a făcut o infuzie cu miere, iar Orfeus mi-a oferit un rulou şi şi-a arătat dinții pătați într-un zâmbet – pentru mine, pentru toate cele din jur, pentru că aşa trebuie să faci. Într-un târziu, mi-am recăpătat vorbirea. Mi-au spus că, într-adevăr, cineva din Drama deținea o casă pe deal şi că venea cu câte un grup de bărbați la vânătoare, dar lumile lor nu se intersectau niciodată. Nici nu înțelegeau cum de ajunsesem în compania acelor oameni.

Dar nu erau oameni răi. Sau erau?

Episodul acesta a avut un sfârşit fericit şi trist în acelaşi timp. Sfârşitul trist a venit când l-am găsit pe Ziko aşteptând în faţa hotelului, cu BMW-ul parcat lângă maşina mea. Arăta ca moartea. Moartea în trening roşu.

— K-K-Kapi, a zis el, cu bărbia tremurândă.

Marta, care mă adusese cu maşina de la căsuţa lor până la hotel, a schimbat câteva cuvinte cu Ziko şi a plecat. Câteva zile mai târziu, când m-am întâlnit din nou cu cei trei la cascadă, Marta mi-a spus:

— Nu se-nţelegea nimic din greaca tipului, eşti sigură că ştie s-o vorbească?

Nu mai eram sigură de nimic.

Ziko mă căutase ore în şir, socotind că poate intrasem în vreuna dintre casele părăsite sau că fugisem în direcţia opusă, către pădurea de la graniţă, unde merseserăm cu Jones şi Galen. Crezuse că poate picasem în ravenă. Că poate m-am dus să-l raportez la poliţia de frontieră. Era răguşit de la cât mă strigase. Se şi văzuse în puşcărie, de data asta cu o sentinţă pe viaţă. Se simţise la fel de singur şi disperat ca mine.

Acum mă rodeau vina şi deruta.

— Din cauza m-m-muntelui, a zis el, ajunge de te ia de cap. Asta dacă n-ai trei inimi.

— N-am trei inimi, i-am răspuns. Abia dacă am una singură.

Şi, pentru că nu mai era nimic de spus, i-am plătit onorariul convenit, înainte să pornească pe lungul drum înapoi către Satul în Care Trăiai pe Vecie.

— Voiai să vezi Drumul spre Libertate, mi-a mai spus înainte de-a se urca la volan.

— L-am văzut acum, i-am zis.

— E-e-exact.

Şi mi s-a părut că zăresc lacrimi curgându-i pe obraji.

— Ai să mă poţi ierta? l-am întrebat, brusc consternată de chipul lui.

Arăta de parcă ar fi pierdut jumătate din greutatea corporală în câteva ore. Şi de mine însămi eram consternată: de faptul că bunele intenţii se întorseseră împotriva mea, c-o făcusem de oaie, că Ziko nu era singurul personaj plin de umbre, ci la fel eram şi eu, şi că umbrele mele se dovedeau încă şi mai perfide decât ale lui, pentru că rămâneau nerecunoscute. El îşi asuma tot ce făcea în viaţă, pe când eu îmi proiectasem propria întunecime asupra lui, cerându-i să poarte el povara, iar acum voiam să mă ierte pur şi simplu pentru tot, ca să mă simt din nou uşoară şi curată. Deşi abia mai târziu mi-am dat seama de toate astea.

El a dat din mână mărinimos, din spatele volanului.

— Am iertat eu şi mai rele. Dar ce mă doare de-adevăratelea e că, la urmă, am vrut să te simţi în siguranţă cu mine, dar tu pur şi simplu n-ai avut încredere în mine, este?

În munţii aceia, nici în mine însămi n-aveam încredere.

agonia

Nu-i vorba doar de Grecia, întreg mapamondul este în agonia, a spus Orfeus.

Orfeus îşi pierduse slujba de la un restaurant din Salonic în acelaşi timp în care i se prăbuşea căsnicia, dimpreună cu economia Greciei. Soția îl dăduse afară din casă şi o vreme dormise pe bănci, scotocise prin pubele şi se trezise odată cu pescăruşii la răsăritul soarelui. Îi urmărea cu privirea cum dau roată pe deasupra Turnului Alb din oraşul lui, spoit nu o dată întru ştergerea păcatelor sale din trecut. Asta se petrecuse cu trei ani în urmă. De atunci locuia aici, în căsuța de vară a prietenilor săi. Iarna, casa era îngropată în zăpadă. Cascada îngheța, şoseaua devenea impracticabilă. Înăuntru avea o plită cu lemne şi o chitară. Vara, când veneau prietenii cu copiii lor, se muta în altă căsuță, la izvoarele minerale. Iar pentru că lumea întreagă este în agonia, spunea el, e bine să fii aici. E bine să fii uitat de lume. O grădină, câteva animale, apă. Ce-ți mai trebuie? Orfeus a zâmbit şi ochii lui albaştri m-au analizat cu blândețe.

*

Agonia: din grecescul agon, concurs. Originea agoniei, a zbuciumului, este competiția, încleştarea. Să te zbuciumi înseamnă să te măsori cu alții, o sarcină sisifică. Poate că

agonia este însăşi definiţia faptului de-a exista pe lume şi de-a juca după regulile ei.

Marta, Orfeus şi Achilles făceau un pas înapoi. Precum Ghergana, fecioara cu picioare albe, spuneau şi ei, pur şi simplu, „E bine aici, nouă ne ajunge". Îşi construiseră coliba pe partea invizibilă a râului pentru că nu voiau să depindă nici de euro, a spus Marta, nici de oameni. Marta îşi pusese pe picioare o afacere. Soţul ei, Achilles, era constructor şi confecţiona diverse lucruri. Cu timpul, li s-au alăturat şi alţii la cascadă, până s-a creat o micuţă comunitate.

Poate că toate utopiile încep astfel. Dar utopiile dau greş doar fiindcă sfârşesc prin a imita tocmai ceea ce resping: agonia. Pe când căsuţa de lângă cascadă mi se părea a fi foarte aproape de extaz.

UN HOTEL DEASUPRA LUMII

Legenda spune că centaurul Nessus muncea ca luntraş pe râu. Era un luntraş priceput, dar, după ce a trecut-o pe Deianeira cu luntrea lui peste apă, a fost cuprins de dorinţă şi a încercat s-o răpească. Soţul ei, Heracle, l-a oprit trăgând în el cu o săgeată otrăvită de pe celălalt mal, adică un fel de-a râde ciob de oală spartă, pentru că Heracle însuşi era un mare fustangiu şi odinioară îşi omorâse copiii aşa, dintr-o neglijenţă. Pe când zăcea muribund pe malul râului, Nessus i-a spus Deianeirei că sângele lui avea însuşiri magice şi că-l putea face pe Heracle să-i rămână fidel pe viaţă. Ea l-a crezut şi i-a dăruit lui Heracle o tunică înmuiată în sângele centaurului, care, după cum era de aşteptat, l-a otrăvit

deîndată. Aşadar, legenda se transformă într-o poveste despre cum lucrurile de care te agăți mai abitir îți scapă şi se îndepărtează cu atât mai tare de tine, o poveste realistă despre agonia de zi cu zi. Toți protagonişţii rămân cu mai puțin decât aveau la început.

Numit după nefericitul centaur şi dominând fluviul Nestos-Mesta, hotelul se înălța deasupra lumii, pe înălțimile Rodopilor. Fusese construit în vremuri mai prospere, din marmură superbă, tăiată din munți. Odată ce treceai râul încoace, altceva nu mai exista. Hotelul era un portal către nicăieri. Sau mai degrabă către locul în care se adâncea canionul, iar şoseaua îşi începea urcuşul către graniță şi către satul-fantomă.

Stătusem ascunsă aici câteva zile, într-o cameră a cărei vedere către vale şi către culmile de dincolo de ea îți tăia respirația. După sperietura cu Ziko, mă copleşise o senzație curioasă. Depăşisem o limită în relația cu mine însămi.

Ca şi cum aş fi ajuns într-un fel de lume de apoi şi aş fi renăscut într-un loc unde totul arăta prea frumos, toate gusturile erau prea delicioase şi mă uluia lumina dimineții care se prefira prin țesătura draperiilor.

Pe scurt, cel mai bine era să stau cuminte şi să evit mişcările bruşte. Mi-am petrecut mult timp pe balcon, zgâindu-mă la pantele vertiginoase ale văii învăluite în ceață, de parcă acolo s-ar fi aflat răspunsurile la toate întrebările mele.

Dar ceea ce am descoperit mai jos de hotel a fost un lagăr de maximă securitate pentru refugiați, a cărui sârmă ghimpată nouă-nouță sclipea în soare, acelaşi gen de sârmă lucitoare din care era făcut noul zid dintre Grecia şi Turcia. Deținuții

erau tineri din Asia şi din Orientul Mijlociu care traversaseră Evrosul după ce luntraşii lor, traficanţii din Turcia, le arătaseră un loc de trecere sau pur şi simplu le luaseră banii şi le dăduseră brânci în apă.

Li se refuzase definitiv azilul, dar Grecia nu avea dreptul legal de a-i trimite înapoi. În pustiul zilelor şi nopţilor care nu duceau absolut nicăieri, băteau mingea, îşi spălau rufele şi le uscau pe sârma ghimpată. Dacă stăteai lângă tufele gigantice de rozmarin din dreptul hotelului, care umpleau de aromă aerul după-amiezii, auzeai un bărbat invizibil dregându-şi glasul şi începând o psalmodiere pe tonuri joase şi suave: Allahu Akbar, Dumnezeu e mare. Duminica băteau clopotele bisericii, puternic şi des, apărându-şi teritoriul şi răsunând, în mod ciudat, a gol.

Hotelul era sursa de hrană a refugiaţilor, de două ori pe zi: croasanţi şi lapte la micul dejun, iar la cină, cazane de spaghete, supă, fasole. Mâncarea era gustoasă şi mă înfruptam şi eu din ce rămânea – pentru că eram singurul oaspete.

De fapt, mai erau alţi doi: un cuplu care nu ieşea niciodată din camera de lângă a mea şi care nu părea să mănânce niciodată, doar să fumeze. Nu făceau niciun zgomot şi aveau aerul clandestin al unor amanţi fugari prea deprimaţi ca măcar să mai facă dragoste. Ea mi-a vorbit o dată, când ieşiserăm fiecare în balconul ei, dar pe el nu l-am văzut niciodată. Femeia era dintr-un sat de-acolo – a spus ea arătând spre cealaltă parte a văii fluviului – şi, chiar dacă locuia în oraşul de coastă plin de ambuteiaje şi de infarcte, visa să se întoarcă în vale.

La parter, în holul de marmură, cu rafturi pline de cărţi şi cu candelabre de cristal care nu se aprindeau niciodată,

proprietarii hotelului şi bucătăreasa stăteau în semiîntuneric, fumau şi se uitau la ştiri. Ştirile erau despre oameni care se revărsau din bărci pe insulele greceşti.

Stefania a oftat. Goran a clătinat din cap.

— Noi suntem uşa din spate, a spus el. Nemții ne dau bani să-i hrănim şi să-i ținem aici. Noi îi hrănim şi ei aşteaptă. Dar în fața lor nu-i nimic. Singurul drum e înapoi.

— Dar n-au cum să se-ntoarcă, a protestat Stefania.

— E plăcut să ai pentru cine să găteşti, a spus Eleni pe un ton neutru, dar îmi doresc să hrănesc un hotel plin de oaspeți, nu refugiați.

Bucătăreasa Eleni lucrase în Germania timp de cincisprezece ani şi, cu toate că-i plăcea aici, se gândea să se întoarcă.

— Simți aerul? m-a întrebat ea afară, pe când culegea rozmarin din tufele uriaşe. E plăcut, nu-i aşa? Dar nu poți să trăieşti doar cu aer.

Stefania şi Goran erau un cuplu de localnici. Îmi petreceam serile cu ei în salonul crepuscular, deasupra văii de ceață, unde îşi întâmpinau prietenii şi discutau viitorul Greciei. De la terasa cu privelişte panoramică se vedea cum răsăriseră satele în jurul căii ferate care transporta cândva frunze de tutun cultivate pe pantele acestea. Seara, distingeai în zare silueta neconturată a unui mic tren de marfă acoperit cu graffiti multicolore. Se deplasa atât de încet, c-ai fi putut să sari în el din mers. Dar unde să te duci şi ce anume transporta acum – speranță, poate, speranță pură şi însetată?

— L-au întrebat pe un caricaturist despre viitorul Greciei, a spus Goran, stingându-şi chiştocul. Şi caricaturistul a răspuns: „Avem un trecut măreț. Nu putem să le-avem chiar pe toate”.

A râs toată lumea cum râzi de ceva care nu-i amuzant.

Goran avea aerul unui intelectual distrat. Se ducea la bar să-şi facă un espresso, dar se întorcea fără espresso. Parcă veşnic îl prindea realitatea descoperit. Nimic nu părea să se realizeze vreodată aici, dar, la urma urmei, nici nu părea nimic urgent. Hotelul îşi ducea existența într-un spațiu aflat la jumătatea drumului dintre disperare şi tihnă.

Stefania avea trăsături foarte mobile. Te făcea să te simți ca şi cum ai fi fost de-al casei dintotdeauna şi pentru totdeauna, chiar dacă, spunea ea fără să se uite la mine, aici, la graniță, avem resentimente față de ocupația bulgară din timpul războiului.

— Îmi pare sincer rău că s-a-ntâmplat aşa, i-am spus.

— Şi la fel față de turci, a adăugat ea.

Dar nu consideram c-aş fi în măsură să-mi cer iertare şi-n numele Turciei.

Stefania era nepoată de refugiați din Turcia. În urma războiului greco-turc, bunicii ei – pe atunci copii – fuseseră exilați, împreună cu familiile lor numeroase, de pe dealurile fertile ale Cappadociei şi se alăturaseră celor un milion şi jumătate de greci anatolieni porniți în călătorie spre vest. Musulmanii din Grecia călătoreau în sens opus. Grecia a expulzat simultan şi o jumătate de milion de vorbitori ai

limbii bulgare. Era vremea recoltei. În tragediile balcanice, mereu e vremea recoltei.

Familia Stefaniei abandonase case, pământuri, animale şi plecase pe calea apei de la Smirna la Pireu. Dar, în busculada iscată la Pireu, oficialii n-au lăsat toate familiile să debarce, aşa că nava a plecat mai departe către Salonic. De acolo au mers în nord şi până la urmă s-au stabilit în satele acestea frontaliere, proaspăt părăsite de bulgari (inclusiv de pomacii care fugiseră în Turcia). Comparativ cu Cappadocia, aici era frig şi sărăcie, şi-au suferit de dor de casă tot restul vieții. Stefaniei îi zvâcnea fața în timp ce vorbea. Cineva adusese un căuş de țărână din solul fostei lor biserici din Cappadocia, iar Stefania îl presărase în mormântul bunicilor săi.

— Măcar pe lumea cealaltă se vor reuni cu pământul copilăriei lor.

Se înnoptase. Greierii țârâiau atât de tare în tufele de rozmarin, încât mi-i închipuiam mari cât nişte cai. Mai jos, în lagărul de refugiați, se stinseseră luminile; nu se auzea niciun zgomot din celule.

În interiorul lagărului, care fusese decenii întregi bază a corpului militar de grăniceri, exista o placă comemorativă dedicată stră-străbunicului Stefaniei. Fusese profesor şi, împreună cu alți câțiva bărbați din familia lui, sfârşise ucis de ocupanții bulgari. După ce parcursese pe calea apei tot drumul până în Europa, familia Stefaniei nimerise într-un conflict frontalier letal, fără nicio legătură cu ei – care nu erau originari de aici, ci din Asia Minor. Ocupanții bulgari, mulți dintre ei născuți în regiune şi expulzați cu o generație în urmă, la vremea recoltei, se transformaseră din victime în călăi. Se răzbunaseră pe cine nu trebuia. Dar asta-i

caracteristica răzbunării: într-un fel sau altul, întotdeauna afectează pe cine nu trebuie.

— De-asta nu ne plac bulgarii, a conchis Stefania. Şi nici turcii. Mai vrei puțin gem?

— Pe de altă parte, a intervenit pacifist Goran, ar fi drăguț să ne mai viziteze şi vecinii noştri. Bulgarii, chiar şi turcii. Dar presupun că au şi ei munții lor.

— Chestia care mă macină pe mine, a spus Stefania, punând în fața mea un castronel cu gem de prune, e că-n 1923, când au fost obligați să aleagă între credință şi limbă, au ales credința.

Cei din familia ei nu fuseseră vorbitori de greacă. Limba lor era un hibrid numit karamanlidika: turcă scrisă cu caractere greceşti, al cărei nume vine de la dinastia anatoliană a Karamanizilor, răsturnată la scurt timp de turcii selgiucizi.

Oare familia ei ar fi putut să aleagă limba în locul credinței, să se convertească la islam şi să-şi păstreze viața pe care o trăia acolo?

Stefania a scuturat din cap.

— Exact asta-i problema, că alegerea lor avea doar aparența unei alegeri.

— Mai vrei un espresso? m-a întrebat amabil Goran.

Şi s-a ridicat de pe canapea, dar până să ajungă la bar şi uitase de ce se dusese.

Când i-am întrebat pe Goran şi pe Stefania de mănăstirea pe care intenționase Ziko să mi-o arate, Goran a părut uşor surprins. Însă el mereu arăta uşor surprins.

— Am auzit de ea, a spus Stefania. Vechea mănăstire bulgărească. Dar n-am fost acolo niciodată. Nimeni n-a fost acolo. Panta e năpădită de vegetație. Ar trebui să urci dinspre apă şi e imposibil.

— Dar călugării? am întrebat.

Stefaniei i-a tresărit fața.

— Nu-i niciun călugăr. Nu mai locuieşte nimeni acolo de la Războiul Civil.

— Pe de altă parte, a spus Goran dintre vălătucii lui de fum, dacă n-ai fost acolo, nici nu ştii cu-adevărat, nu-i aşa?

Mai auziseră de mănăstire şi alții din sat, dar când întrebam dacă ar putea să mă ducă cineva acolo, lumea se uita la mine de parcă mi-ar fi spus: „N-avem şi-aşa destule greutăți?”

Câteodată îmi imaginez mănăstirea în ruine, cu călugării ei fără moarte şi cu furtunile de zăpadă în plină vară, către care numai Ziko ştie drumul şi unde n-are să mă treacă niciodată vreun luntraş, decât poate numai dus. Pentru că Hermes cel politropos, proteicul, zeul înşelător al ținuturilor de graniță, al traversării, al comunicării, fie ea uşoară sau grea, este şi cel care te poartă către lumea de dincolo când îți soseşte ceasul. De aceea-şi poartă încălțările cu călcâiul în față.

ursus arctos

În toți anii mei de pădurar, n-am văzut ursul decât o singură dată, a povestit Ioanna. Nici măcar nu l-am văzut, l-am auzit. Aici era ursul, între ruine. A fost singura dată când am patrulat de una singură, fiindcă mi-era colegul bolnav. Am auzit ursul când urcam pe cărare şi m-am gândit că-i un mascul matur. M-am întors şi-am coborât la jeep, fără să fac vreun zgomot! Jeepul era departe la vale, aşa că tot drumul mi-am repetat că urşii nu vor să ia contact cu oamenii, de ce-ar vrea?

Distrugerea habitatelor dusese la extincția ursului brun în cea mai mare parte a Europei, cu excepția Scandinaviei şi a Balcanilor, a explicat Ioanna. Prin părțile acestea ale Munților Rodopi trăiesc ultimii Ursus arctos. Pe partea bulgară e o populație considerabilă, dar pe partea greacă au rămas doar câteva sute de indivizi şi sunt douăzeci de ani de când s-a interzis vânătoarea de urşi. Până în secolul al XV-lea, ursul brun era o prezență obişnuită pe continent, mai puțin în Marea Britanie, unde dispăruse deja din secolul al X-lea, din cauza vânătorii. Deşi era carnivor la vremea când îl foloseau romanii în luptele cu gladiatori, dispariția habitatelor l-a forțat să devină vegetarian, exceptând, desigur, câte-o oaie sau o vacă din când în când.

De asta, a spus Ioanna, când zic că munții ăştia sunt periculoşi, nu la urşi mă refer. Mă refer la oameni.

ZEIŢA PĂDURII

Stăteam cu Ioanna în mijlocul ruinelor fortăreţei Kaliva, urmărind un şoim care dădea roată pe cer. O cunoscusem după ce, într-o discuţie cu Goran şi cu Stefania, adusesem vorba că sunt în căutarea unui ghid local care să ştie ceva engleză.

Şedeam cu spatele către aşa-numita poartă a lui Priap, de unde o anumită lespede, pe care era sculptat un Priap cu mădularul uriaş în erecţie, fusese luată în ultima clipă, înainte să ajungă la ea vânătorii de comori. În Antichitate, imaginea tumefacţiei era menită fie să îmbie, fie să respingă, în funcţie de vizitator.

Dinaintea noastră, valea fluviului Nestos se întindea ca o invitaţie îndoielnică. Şi de jur împrejurul nostru se desfăşura pădurea de stejari, care tocmai se trezea la viaţă după iarnă, cu urşii ei şi cu celelalte fiare, cu abandonatele drumuri ale ciurdelor şi cu iniţialele scrijelite pe copaci, cu mormintele marcate sau nemarcate. Îmi lăsasem maşina la poalele dealului, unde se termina vechiul drum de pământ şi trebuia să urci pe trepte de piatră încă vizibile pe sub stratul de muşchi.

Fortăreaţa fusese construită deasupra aşezării trace iniţiale, datând din secolul al IX-lea î.Hr., şi fusese unul dintre cele şapte posturi strategice înşirate pe crestele de aici pentru a menţine controlul asupra trupelor şi proviziilor din Macedonia, la vest, până în Tracia şi Constantinopol, la est. Comunicau între ele prin focuri de semnalizare aprinse în turnuri numite phryctoriae. Era în vremea de dinainte ca Via Egnatia să coboare spre sud, în vremea când Macedonia

„barbară”, condusă de Alexandru cel Mare, trecea pe aici pe drumul spre răsărit în care devora întreaga lume cunoscută, până la țărmurile Indului. În dreptul porții, încă se mai distingeau două urme de paşi omeneşti cioplite în piatră – se aflau acolo pe post de gardieni magici împotriva inamicilor care ar fi dorit să pătrundă. E clar că resursa magică s-a cam terminat când Macedonia a fost invadată de romani. Mai târziu, localnicii traci şi veneticii heruli au prădat aceste forturi, care se află şi în ziua de azi în aceeaşi stare în care au fost lăsate în secolul al III-lea d.Hr.

Kaliva însemna pur şi simplu „coliba din pădure”, o căsuță simplă din lemn, cu una sau două odăi şi uneori cu un cuptor sau o vatră, folosită secole la rând de păstorii balcanici în timpul transhumanței.

Ca să ajungem acolo, părăsisem drumul montan sinuos, asfaltat, şi urmasem drumurile de pământ până în adâncul pădurii. Ele făceau legătura, bineînțeles, între vechile poduri de piatră şi, după spusele Ioannei, erau cele mai bune, pentru că urmau contururile naturale ale terenului. Ea îşi petrecuse ani la rând bătând cu pasul, studiind şi cartografiind traseele existente în partea asta a Rodopilor.

— Departamentul de silvicultură a făcut un lucru groaznic, a spus Ioanna. A transformat drumurile astea antice în drumuri forestiere, distrugând traseele naturale şi obliterând istoria vie a acestui pământ.

Micul meu Renault nu era făcut pentru asemenea drumuri.

— Nu-i nimic, îl prefac eu în jeep, a spus Ioanna.

A preluat ea volanul şi, nu ştiu cum, a reuşit să-şi croiască drum cale de mulți kilometri prin pădure fără să se împotmolească nici o singură dată.

Ioanna era născută în acelaşi an cu mine. Crescuse în Atena şi studiase literatură engleză şi americană la Belgrad, până-l bombardase SUA în timpul conflictului din Kosovo. Ca toți studenții străini, plecase şi ea acasă, rămânând cu facultatea neterminată. Apoi locuise în Salonic şi lucrase ca profesor, până descoperise că profesoratul nu era de ea, cum nu era nici viața de familie plină de prânzuri duminicale cu socrii, care se profila la orizontul tot mai îngust. Ioanna fusese măritată cu un avocat de la oraş căruia îi plăcea viitorul aranjat dinainte.

— Aveam treizeci de ani şi deodată am înțeles că nu-mi trăiesc viața. Trăiam o viață generică pe care-o mai trăiseră deja nişte milioane de femei.

Încă măritată, Ioanna hotărâse să încalce dorințele soțului şi să facă un curs de instructori de fitness, până când a descoperit că expeditorul sutelor de mesaje jignitoare pe care le tot primea era chiar soțul ei. L-a scos din viața ei şi a părăsit definitiv oraşul.

— Nu vreau să mai vorbesc despre asta, mi-a spus, pentru că nu mai prezintă importanță. Am mers pe drumul meu şi, când mă uit în urmă, văd că tot aşa am făcut mereu.

Era unicul copil al unor părinți conservatori.

— Ei nu pricep treaba cu munții. Dar eu simt că m-am născut pentru munți. Mereu am locuit în preajma mării, dar aveam munții în sânge.

Ioanna se considera a fi descendentă a generalului peloponezian Kolokotronis, care a condus Războiul de Independență al Greciei împotriva otomanilor, iar această credință îi oferise de la interior susținerea care îi lipsise din exterior.

— Aşa că am venit aici la capătul lumii şi m-am dedicat pădurii. Toată lumea mi-a zis „N-ai să poți!”.

A râs, ha, ha!, într-un fel pe care l-am recunoscut.

— Tare-mi place când îmi zice lumea că nu pot să fac câte ceva. Nu poți tu să conduci jeepul ăla! Nu poți tu să tai copacul ăla! Nu poți tu să mergi pe jos atâta drum!

Rareori îşi găseşte o femeie forța fără să fie nevoie să lupte, iar în ea vedeai deopotrivă forța şi disponibilitatea pentru luptă. Prin simpla ei apariție, Ioanna lua clipa în stăpânire. Îți dădea senzația că orice este posibil. Şi bineînțeles că este, de ce n-ar fi? Mai devreme, când mergeam prin satul paralel cu calea ferată, bărbații de prin cafenele se uitau la noi cum trecem cu echipament de munte şi bocanci de parcă ar fi văzut extratereştri, deşi o cunoşteau prea bine şi ştiau că locuieşte lângă biserică.

— Viața şi dragostea mea sunt aici, în Rodopi, a spus Ioanna. Dar poți să-ți închipui cum e să fii femeie nemăritată într-un sătuc ca ăsta?

Puteam, pentru că în ochii localnicilor stâlpi de cafenea citeam că nu-şi dau seama ce etichetă să-mi pună: nu eram mamă-soție, nu eram nici curvă, şi-atunci ce eram?

— Exact, a zis Ioanna. Ai făcut rezumatul vieții mele aici.

Natura izolată din valea fluviului Nestos, cu satele sale egocentrice, modelase caracterul oamenilor, a spus ea. Până spre sfârşitul anilor ’90, aici rămăsese încartiruit corpul grănicerilor militari greci – un post de pedeapsă pentru tinerii recruți – şi se făceau frecvent verificări ale actelor de identitate. Oamenii au rămas refractari, suspicioşi față de străini, iar când s-a deschis lagărul pentru refugiați în vechea bază militară, localnicii au reacționat urât: au protestat, mi-a povestit Ioanna. Odată cu trecerea timpului, se simțea tot mai deconectată de oameni şi mai legată de pădure şi de animalele ei.

Poate era un sindrom frontalier, mi-am dat cu părerea.

— Dacă-i aşa, atunci ăsta-i prețul pe care-l plătesc.

Locuia împreună cu câinele, un ciobănesc german. Iubitul ei locuia într-un oraş de pe coastă şi era unul dintre cei mai remarcabili cățărători din țară. În iarna precedentă, suferise un sever atac de cord în timpul unei ascensiuni.

— Abia atunci, a spus Ioanna, când viața lui atârna de-un fir de păr, mi-am dat seama că suferim amândoi de-o dependență periculoasă. Vezi dumneata, pentru mine urcatul pe munți nu era de-ajuns. Muntele Olimp nu era de-ajuns. Musala, din Bulgaria, nu era de-ajuns. Dacă trei mii de metri nu-s de-ajuns, ce urmează?

A urmat escalada sportivă, avându-l ca partener pe iubitul ei, care deja urcase Himalaya.

— De-atâtea ori, a spus Ioanna, m-am uitat de sus de pe un perete de stâncă şi mi-am spus că n-am să mai ajung jos vie. Şi când ajungi, e cea mai însuflețitoare senzație. Dar e de-ajuns să nu-ți iasă o singură dată.

Mi-a aruncat o privire de la volan. Ştia despre cele două zile de spaimă pe care tocmai le trăisem şi era de părere că fusesem nebună să urc pe drumul ăla.

— Trebuie să ai grijă să nu devii dependentă de vânătoarea de poveşti, mi-a spus. Pentru că e la fel ca escalada. Ajunge o dată.

Ioanna mă luase cu ea în patrularea prin pădure. De ce patrula? am întrebat-o.

— Braconieri, tăietori ilegali de copaci, traficanți de droguri, imigranți.

Odată dăduse peste un tip cu un rucsac. Ar fi trebuit să-l ducă la poliție, dar arăta atât de sfrijit şi de hăituit, încât nu s-a îndurat să-i mai pună un necaz în cârcă şi l-a dus cu maşina până în satul cel mai apropiat, unde l-a lăsat să se descurce. Nici măcar nu l-a întrebat cum îl cheamă.

Ioanna ştia că nu e cazul să se implice prea mult. Puteam să iau exemplu de la ea.

— Niciodată, absolut niciodată nu intru în pădure de una singură, a spus ea. E prea periculos. Poți să-ți rupi un picior şi să mori înainte să te găsească cineva. Sau să te sfârtece vreun mistreț. Sau să te atace nişte dubioşi. Sau faci pană şi până apuci să schimbi roata e deja beznă.

Ioanna putea să schimbe o roată în cincisprezece minute. Ştia să jupoaie un iepure, să găsească apă şi să acorde primul ajutor. Şi mereu avea în portbagaj o drujbă, fiindcă pe timpul iernii cădeau copaci care blocau drumurile de

pământ şi era treaba ei să-i taie bucăţi ca să facă loc de trecere.

Slujba Ioannei mi se părea cam periculoasă. I se cerea să-i oprească pe intruşi, dar nu era înarmată, în zonă nu exista semnal la mobil şi pădurea era atât de vastă, încât oricine era prins făcând ce nu trebuie putea să dispară în câteva minute.

Serviciul de pază pentru păduri era ceva nou în Grecia, la fel ca şi cele douăzeci şi opt de parcuri naţionale. Ioanna nu mai fusese plătită de un an şi jumătate, din cauza măsurilor de austeritate. Pentru că situaţia devenea disperată, până la urmă luase hotărârea să încerce vânătoarea de comori. În definitiv, mereu veneau la ea vânători de comori înarmaţi cu hărţi, om era şi ea. Pe mine m-a uimit că nu încercase mai demult. Aşa se face că, atunci când i s-a oferit o hartă cu instrucţiuni irezistibil de precise, n-a mai stat pe gânduri.

— Cu o prietenă de-a mea, pentru că niciodată nu intri de unul singur în pădure, am mai zis asta?

Pe tot parcursul anilor ’40, până să-şi retragă sprijinul şi să-şi lase protejaţii greci să-şi înfrunte singuri soarta tristă, piloţii britanici au tot aruncat din avioane, peste pădurea de la frontieră, bani, arme, mine şi câteodată pe ei înşişi, în sprijinul andarţilor stângişti. Însă andarţii din ELAS (Armata de Eliberare a Poporului Grec) erau copleşiţi numeric de armata guvernamentală susţinută de SUA şi până la urmă au fost trădaţi de falşii lor prieteni Tito şi Stalin. Pe când devenea limpede ce sfârşit avea să aibă Războiul Civil Grec, zeci de mii de supravieţuitori din trupele de gherilă au trecut graniţa în Bulgaria şi Albania, iar de acolo în lumea largă. A fost primul conflict armat veritabil din cadrul Războiului Rece.

Acuma, să vezi ce se petrecea în pădure de i-a apucat frenezia pe vânătorii de comori, mi-a spus Ioanna. Când se ducea câte un andart să caute hrană şi provizii în satul cel mai apropiat, de oricare parte a frontierei – inclusiv în Satul în Care Trăiai pe Vecie –, plata o îngropa sub o piatră şi făcea un semn. Era prea riscant s-o duci cu tine atâta drum. O parte din banii ăia au rămas sub pietrele marcate, fie pentru că au murit curierii în pădure, fie pentru că cei care furnizaseră hrana n-au mai găsit banii.

— Aşa că ne-am dus în locul ăla din pădure, cu harta, a spus Ioanna.

Instrucţiunile sunau aşa: găsiţi piatra pe care e gravată o coroană. Au găsit-o. De la piatră faceţi şapte paşi spre est şi uitaţi-vă după o piatră cu o bufniţă scrijelită pe ea. Au văzut-o. Apoi căutaţi vechile morminte musulmane şi acolo e îngropată comoara. Dar nu era, a spus Ioanna. Am căutat toată ziua. N-am găsit niciun mormânt musulman.

Câteva luni mai târziu, când patrula prin zonă, a descoperit că piatra cu coroana gravată fusese dată deoparte şi în locul cu pricina se căsca ditamai groapa. Venise cineva în urma ei şi săpase acolo. Probabil că găsise ceva, a spus ea, fiindcă nu există în regiune bărbat matur care să nu fi vânat comori măcar o dată în viaţă, iar unii dintre ei au avut şi succes. Foarte mult succes. Pe drumul de întoarcere în sat, Ioanna mi-a arătat un tip spilcuit, cu pălărie de piele, care stătea la masă într-o cafenea, înconjurat de alţi bărbaţi. I se zice Crocodile Dundee, e vânător de comori, mi-a şoptit ea. Are mare succes. Dundee a salutat-o de la distanţă şi ne-a făcut semn să venim la masa lui, dar Ioanna a refuzat cu un gest politicos. Prefera să păstreze distanţa.

Dar să ne întoarcem în pădure, unde ajunseserăm între timp la o peşteră. Părea foarte adâncă.

— Unde te duci? m-a strigat ea.

Dar trecusem deja de gura peşterii, care se deschidea într-un tunel. Ioanna a râs.

— Isuse! E bine c-am mai găsit pe cineva la fel de nebun ca mine.

Omul cu pălărie stil Crocodile Dundee le destăinuise admiratorilor săi din cafenea că prin peştera asta se pătrundea în nişte coridoare care duceau tocmai în portul Kavala.

— Am venit aici cândva cu o prietenă, a spus Ioanna, ajungându-mă din urmă în prima dintre sălile peşterii, încărcată de ecouri. Şi-am intrat, cu lanternele. Nu vreau să stric fantezia nimănui, dar n-am găsit coridoarele alea.

Peştera înainta o vreme şi gata, se termina, mi-a explicat ea, lucru care, sincer vorbind, o făcuse să se simtă uşurată. N-o încânta să umble prin subterane până pe coasta Mării Egee.

— Însă ceva tot a descoperit Dundee, fără doar şi poate. Problema care se pune e, pur şi simplu, cât de departe eşti dispus să mergi. Presupun că eu, una, n-am stofă de vânător de comori.

Ne-am întors la maşină şi, după un urcuş lung şi abrupt, am ajuns la un complex de căbănuțe, într-o zonă atât de înaltă, încât se simțea aerul mai rarefiat. Era un centru pentru maratonişti, ciclişti şi pasionați de sporturi în aer liber.

Administratorul centrului era un colonel în retragere pe nume Thanos, care semăna prea tare a alpinist ca să fie militar. Era scund şi pieptos, cu o faţă brăzdată care părea sculptată în piatră. Nu prea zâmbea, dar nici nu erau nişte munţi care să îndemne la zâmbete şi veselie.

Prietenul lui mi-a făcut un sandvici, iar când au aflat ce ne aduce acolo, mi-au mai făcut un sandvici şi au refuzat să-mi ia banii.

— Graniţele sunt locuri ale foamei, a zis prietenul lui, râzând încet.

Era un bărbat mărunţel, cu părul strâns în coadă de cal, faţă boţită şi rânjet de spiriduş ştirb. Amândoi erau trecuţi de cincizeci de ani, dar aveau gambe de oţel.

Pădurea se numea Haidou, adică „brigand”.

Brigand bun sau brigand rău? am întrebat.

— Şi una, şi alta, a răspuns Thanos, la fel ca povestea reală a graniţei. Aia pe care n-o s-o găseşti în cărţile de istorie. Cea despre oameni adevăraţi.

Thanos îşi petrecuse cariera de militar pe crestele acestea, ca transmisionist.

— De-acolo, a spus el arătând către un turn de pe culmea altui deal, vedeam până-n teritoriul inamic.

Mi-a povestit că, până în anii ’70, pădurea arăta foarte diferit – era mult mai rară, populată doar de mesteceni. Pinii fuseseră plantaţi mai târziu. Asta însemna mai multă vizibilitate în anii cei mai glaciali ai Războiului Rece. Mi-a

arătat un perete de piatră foarte asemănător cu stânca numită Judecata.

— Se cheamă Mavri Petra, a spus el. Piatra Neagră. Asta e adevărata graniță, şi de ambele părți ale ei oamenii şi-o alegeau ca punct de reper. Te uitai la Piatra Neagră ca să nu te rătăceşti.

Da, văzuse fugari în pădure, oameni ajunşi într-un hal fără de hal.

— A fost greu pentru noi aici, a adăugat el, dar nu la fel de greu cum a fost pentru voi dincolo. Măcar noi nu trebuia să omorâm oameni.

Ceea ce încercau să facă el şi prietenii lui era să redea muntelui factorul uman prin intermediul pădurii Haidou. Jos, în vale, erau sate frumoase care fuseseră decimate de patru ori: la exodul refugiaților, în al Doilea Război Mondial, în Războiul Civil şi apoi în Războiul Rece. Într-unul dintre sate, întreaga populație de sex masculin fusese executată prin împuşcare de ocupanții bulgari, ca represalii. Doar doi bărbați scăpaseră – un uriaş vânjos care se aflase pe rândul din spate şi prietenul său, pe care îl împinsese în ravena împădurită din spatele lor, aruncându-se apoi după el. Plutonul de execuție nu-i mai găsise, se rostogoliseră prea în adânc. Iar împreună cu sătenii, a povestit Thanos, a fost executat şi comandantul unității bulgare, de mâna propriilor săi soldați, pentru că încercase să prevină masacrul. Apoi Războiul Civil terminase ce mai rămăsese viu în acele sate.

Singurele aşezări care continuau să prospere erau cele ale pomacilor, care înduraseră şi răzbiseră prin toate.

— Pentru că pomacii sunt adevărații oameni ai acestui munte, a spus Ioanna.

— Bine c-au rămas în trecut toate lucrurile astea, a spus Thanos, fiindcă pădurea e a oamenilor. Nu a guvernărilor.

Thanos şi prietenii săi plănuiau pentru la toamnă o cursă specială. Au desfăcut o hartă şi ne-au arătat şi nouă. Începând de-aici, se-aleargă şi se merge pe direcția vest, de-a lungul graniței naturale prin Munții Rodopi, pe urmă se traversează în Bulgaria, unde, a spus Thanos, începe adevărata escaladă. Se escaladează Munții Rila şi ținta e izvorul fluviului Nestos-Mesta, la 2 240 de metri altitudine.

— Mereu mi-am dorit s-o fac pe asta înainte să mor, a zis Thanos, ridicând privirea spre muntele Mavri Petra. Pe vremuri, nici nu puteai. Puteai doar să te uiți la el. Vreți să veniți şi voi?

S-a întors la mine şi la Ioanna, dar una dintre noi n-avea gambe de oțel.

— Am putea să parcurgem traseul la pas, a zis Ioanna.

Nu glumea.

— Mi-ar face mare plăcere, am spus şi eu, simțind o emoție stranie.

Dar nu ne-am dus.

Când ne-am luat la revedere, Thanos şi-a dus mâna la inimă.

— Vreau să-ți arăt ceva, mi-a spus Ioanna. O să-ți placă. Dar trebuie să facem o plimbare.

După o oră de mers prin pădurea Haidou, am ajuns la un desiş de mesteceni maturi, unde jumătate dintre trunchiuri erau însemnate cu inițiale şi date.

Când m-am uitat pe hartă, am văzut că locul acela era aproape într-o oglindă perfectă cu Judecata, unde şoseaua oficială dintre cele două țări fusese întreruptă, unde stătusem lângă borna piramidală numărul 47 împreună cu Hairi, care îmi povestea despre cuplul de cehi. În versiunea fericită a poveştii lor, cei doi cehi ar fi ajuns aici, şi-ar fi scrijelit numele, iar Thanos i-ar fi văzut din turnul lui şi le-ar fi făcut un sandvici. Dar Todor, Grigor şi Ilcio? Nici numele lor nu erau aici. Fuseseră împuşcați mai demult, la borna piramidală numărul 37.

— Uite.

Ioanna a mângâiat un copac datat din 1949, dar inițialele scrijelite pe el în greacă erau atât de distorsionate de creşterea trunchiului în deceniile trecute, încât n-am fost sigure că le citim corect.

Nu-ți venea să mai pleci de lângă copacii cu inițiale în scoarță. Erau ca nişte oameni. Când găseai frecvența potrivă, aproape că-i puteai auzi murmurând. Decadele cu cele mai multe gravuri erau 1940, deceniul războiului şi-a foametei în Grecia, şi 1990, deceniul pauperității şi-al foametei în Bulgaria. Între ele se înşirau letalele decenii 1950, 1960, 1970 şi 1980 ale Cortinei de Fier. Aici erau cei care izbutiseră sau care crezuseră c-au izbutit. Pe un copac însemnat în 1997 scria cu litere chirilice:

Unde era Zora acum?

— Nu ştiu. Dar ştiu că, peste treizeci sau patruzeci de ani, tu şi cu mine nu vom mai fi. Iar copacul ăsta o să fie ceva mai mare, a zis Ioanna, mângâind copacul Zorei. Deci toate se aranjează aşa cum trebuie.

tutun

Îl plantezi în mai, a zis Zora. Replantezi prin iunie-iulie. Îl culegi în august-septembrie. Culesul se face în patru etape şi la fiecare etapă culegi vreo trei, patru frunze de la fiecare plantă. Începi de la frunzele de jos, pe urmă urci cu fiecare etapă, pe măsură ce se îngălbenesc frunzele şi se strâng sul. Toată treaba asta cu tutunul e o mare bătaie de cap. În ziua de azi, se cresc aici soiuri cu frunza lată, cum e Virginia, în detrimentul soiului Oriental. Orientalul are frunza mică şi aromată, dar Virginia dă mai uşor dependenţă. Cele mai multe mărci conţin 85% Virginia, pentru lejeritate, şi restul Oriental, pentru aromă. Soiul Virginia creşte uriaş. Pe urmă îl usuci în cuptoare timp de o săptămână, până se face maroniu. După care pleacă la Xanthi şi de-acolo, Dumnezeu ştie.

Asta-i tot ce creşte aici: tutun şi cartofi – câmpurile cultivate sunt pătratele verzi care se văd pe dealuri. Zora şi-a mai aprins un Marlboro şi a zâmbit crispat, parcă temându-se să nu i se ia şi asta.

FEMEIA CARE A MERS O SĂPTĂMÂNĂ ÎNTREAGĂ

Unghiile scurte ale Zorei erau date cu lac alb, menit să le acopere tenta gălbuie. Avea o față în formă de inimă, ochi verzi ca smaraldul şi păr de culoarea tutunului Golden Virginia. Frumusețea ei, la fel ca şi vocea, avea o oarecare asprime. Mişcările ei aveau o siguranță de sine prudentă, ca tot omul care în afară de aspectul fizic n-a primit nimic pe degeaba în viață.

O găsisem pe Zora, sau 3OPA, printr-una dintre acele stranii întâmplări norocoase care păreau să-mi modeleze călătoria. Thanos o menționase pe „femeia care a mers o săptămână întreagă”, iar când am ajuns în satul ei, cineva m-a îndrumat către strada pe care locuia. Era ultima, o uliță abruptă, care ieşea din satul de piatră, pătrunzând printre culturile de tutun şi de cartofi.

— Eu îi zic Strada Văduvelor, a zâmbit Zora. Fiecare casă de-aici e a câte unei văduve. O mulțime de draperii care se dau doar puțin în lături.

În timp ce urcam treptele până la uşa casei sale, au apărut din senin nişte vecine cu mături în mâini. În capul străzii era o fântână de piatră, deconectată şi secată. Prea mult uraniu în apă. Uraniul i-a omorât pe bărbați? am întrebat, iar ea şi-a înălțat bărbia, după felul grecilor de-a spune „Nu” sau „Nu ştiu” sau „Dumnezeu ştie”.

Zora avea patruzeci şi unu de ani, la fel ca mine şi Ioanna.

— M-am dezmeticit la douăzeci de ani, m-am măritat la treizeci şi am rămas văduvă înainte de patruzeci, a spus ea pe un ton neutru.

Când am întrebat-o despre soțul ei, a închis uşa de la intrare în urma noastră, şi-a scos pantofii şi-a răspuns:

— Eh. A fost om bun.

A spus-o cu lejeritate, dar am observat cum clipea ca să-şi alunge lacrimile.

Nu era obişnuită cu luxul aducerilor aminte. Ținea în ea tot ce trăise până atunci, cum faci când n-ai unde altundeva să pui amintirile. Ne aflam într-o bucătărie modestă, dar imaculată. Într-o fotografie înrămată se vedea cuplul în vremurile fericite. Bărbatul, voinic ca un urs, dar cu un aer relaxat, îşi ținea soția în brațe.

Zora ajunsese pe lista neagră a Ministerului de Externe grec cu mulți ani în urmă, dar n-ai cum să afli că eşti pe lista neagră decât atunci când încerci să ieşi din țară. Sau să intri din nou. După ce ieşise în Bulgaria ca să-şi viziteze părinții pentru prima dată de la trecerea ilegală din urmă cu mulți ani, grecii n-o mai lăsaseră înapoi. Rămăsese blocată acolo.

— Trecea el granița. În fiecare lună, şase luni la rând. Pe viscol şi pe ghețuş. Zece ore de şofat. Iarna separării noastre.

Îi rămăseseră casa şi cele trei puşti de vânătoare ale lui. Erau învelite în pături şi culcate în patul din camera de oaspeți, unde ținea plante la uscat şi draperiile permanent trase.

Zora se trăgea dintr-o localitate mică din Munții Balcani. Își trăise vârsta de douăzeci de ani în cea mai neagră perioadă a țării – anii ’90, cunoscuți drept „tranziția”. Hiperinflația și șomajul în masă îngenuncheaseră țara. Nu era nimic de muncă în orășelul falimentar al Zorei. Grecia, pe atunci prosperă, era cea mai comună destinație pentru migranții ilegali din verișoarele ei sărace aflate în postcomunism: Bulgaria, România și Albania. Erau ca bengalezii în Dubai, o forță de muncă alcătuită din sclavi moderni. Grecia nu-i dorea pe verișorii săraci în mod legal, ci doar ilegal: la munca de jos, la îngrijirea bătrânilor și pentru prostituție. Zora era pregătită să îndeplinească două dintre cele trei.

În decursul a doi ani, Zora avusese patru tentative de-a traversa granița elenă.

Prima dată a fost prinsă de o patrulă de grăniceri greci.

A doua oară a sfârșit într-un depozit de tutun din Republica Macedonia, laolaltă cu alte fete – și doar un miracol ne-a salvat, mi-a povestit ea. De fapt, le-a salvat un bărbat. A venit într-o noapte, a descuiat ușa și le-a zis să fugă. Zora și celelalte fete intraseră în vizorul traficanților de sex.

A treia oară a încercat să treacă iarna, bolnavă de gripă. A căzut din picioare în mijlocul pădurii. Contrabandistului i s-a făcut milă de ea și a târât-o înapoi pe unde veniseră, pe jumătate cărând-o în spate. Nu i-a luat niciun ban.

Nu-și amintea mare lucru despre contrabandist, cu excepția faptului că era blond și se trăgea dintr-un sat de pomaci.

— Ăsta-i Ziko! am exclamat.

Dar ea s-a mulțumit să schițeze un surâs vag. Nu era uşor de luat prin surprindere.

A patra oară, a reuşit. Dar a mers pe jos o săptămână întreagă. Am încercat să-mi imaginez o săptămână petrecută în munții nebuniei şi n-am reuşit.

— Ne-am rătăcit, a spus ea.

Fuseseră şase oameni plus un contrabandist care le luase 500 de dolari de căciulă, dar care nu ştia drumul. Au tot umblat în cerc, doar pe timp de noapte, ascunzându-se ziua în peşteri. La vremea aceea, grănicerii militari erau deja mai relaxați, dar puteau să-i dea de gol câinii de vânătoare. Era septembrie, începutul sezonului de vânătoare.

— Eh, a oftat ea cum numai un grec o face, nu-mi aduc aminte să fi mâncat, dar îmi aduc aminte cum beam apă de ploaie din urmele lăsate de copitele vacilor. În halul ăsta eram. Sărăcia în acțiune.

Zora îşi amintea doar fragmente, ca nişte străfulgerări dintr-un coşmar pe care ai vrea să-l uiți, a spus ea.

— Aveam o haină de piele.

A zâmbit vag.

— Bunul meu cel mai de preț. Ca s-o apăr de mărăcini, o purtam pe dos. Dar căptuşeala s-a sfâşiat toată împreună cu pielea. Am ajuns în Grecia înfăşurată în zdrențe.

În ziua a şaptea, au ajuns la o cascadă. Cascada unde locuiau acum Orfeus şi Marta. Traficantul i-a lăsat acolo şi-a dispărut cu banii lor.

— Era un pârlit şi el, cum eram şi noi, ceilalți. Speriat şi rătăcit. N-avea decât cămaşa din spinare.

Grupul de inşi uzi şi murdari a ajuns în primul sat şi s-a risipit. Zora a dormit câteva nopți într-un lan de tutun.

— Ai zice că, după ce-am trecut împreună prin atâtea, ar fi trebuit să păstrăm legătura. Dar n-a fost aşa. Voiam să uităm cât mai repede cu putință.

Zora îşi petrecuse primii doi ani prestând tot soiul de munci ocazionale plătite cu bani gheață şi trăind cu teama că ar putea fi raportată şi deportată. Apoi şi-a cunoscut viitorul soț, un grec a cărui familie venise din Smirna. Probabil că înțelegea cum e cu exilul.

— Ce-ai de gând să faci cu armele lui? am întrebat-o. Vânezi?

— Nu, eu nu. Odată ce-ai fost vânat, nu mai ieşi la vânătoare. Dar nu pot să vând puştile, că-s ale lui.

Ca să deții arme de foc, trebuia să dai un test psihiatric şi să obții cetățenie greacă.

— Am luat testul. Cel puțin ştiu că nu-s într-o doagă. Dar nu vreau paşaport grecesc.

În realitate, era prea speriată de ideea că ar trebui să treacă din nou prin procedurile birocratice şi că stafia istoricului său avea să iasă la lumină din dosare.

— De fapt, problema nu-i paşaportul, a spus ea, problema e când te agăți de ceva.

Acum, Zora era liberă să călătorească, dar rareori trecea frontiera. Nu se simțea în largul ei dincolo, iar aici, în satul de piatră, rămânea pentru totdeauna femeia străină.

— Eh, poate că nici n-am avut vreodată un loc căruia să-i aparțin.

Dar n-a spus-o într-un mod autocompătimitor.

Telefonul îi zbârnâia întruna, primea mesaje, iar ea zâmbea mereu. Îi plăceau bărbații şi bărbaților le plăcea de ea – i se citea pe față, şi mă simțeam bine la gândul că Zora avea o viață amoroasă grozavă, sau cel puțin mai bună decât majoritatea femeilor trecute de o anumită vârstă, când atât de multe dintre ele păreau să renunțe la a iubi sau măcar la a simpatiza bărbați şi se mulțumeau doar să-i tolereze.

În Grecia antică, exista o categorie aparte de femei: hetairele, curtezanele educate. Într-o societate în care femeile măritate duceau o existență întemnițată, nu mai bună decât a sclavilor, hetairele se bucurau de drepturi civile în bună parte egale cu ale bărbaților, cu o singură condiție: să nu se mărite niciodată. Într-o clasificare făcută de analistul jungian Toni Wolff, există patru arhetipuri feminine: mama, amazoana, femeia medie şi hetaira. Mama este atrasă de cei aflați în nevoie. Amazoana satisface o necesitate colectivă de schimbare. Femeia medie creează poduri între lumea materială şi cea spirituală. Iar hetaira iubeşte bărbații. Sosind în Grecia cu haina ei de piele făcută ferfeniță, Zora avusese trei opțiuni pe piața neagră: prostituția („hetaira”), îngrijirea bătrânilor („mama”) sau munca manuală. În anii ’90, multe bulgăroaice care ajungeau ilegal în Grecia recurgeau la o subtilitate care le combina pe primele două: se mutau în casele unor bătrâni şi se ocupau de toate nevoile acestora. Sau, de tot atâtea ori,

în casele unor bătrâne. Pensionarii din Grecia se bucurau de un standard de viață foarte înalt şi-şi permiteau astfel de aranjamente. Unele dintre aceste relații durau multă vreme şi cele două părți se implicau emoțional, ba chiar existau cazuri de îngrijitori care moşteneau averea angajatorului, bărbat sau femeie. Pentru că hetaira, la fel ca mama, trăieşte tot în umbra sclaviei. Fiecare dintre tipurile identificate de Toni Wolff dezvoltă o latură întunecată atunci când se dezechilibrează – mama manipulatoare, amazoana violentă, Cassandra care anunță Judecata de Apoi, femeia fatală – şi-mi puneam întrebarea dacă nu are şi Zora o astfel de latură întunecată. Dacă nu cumva, în decursul acelei săptămâni cât îi luase trecerea graniței, îşi schimbase pielea cu alta, ca să poată supraviețui.

Era ora la care Zora se ducea la lotul ei de pământ. Lucra la câmpuri de tutun ale altora, dar pe lotul ei cultiva ce-i făcea plăcere – legume, tomate. Şi trandafiri bulgăreşti, florile preferate ale răposatului ei soț. Ne aflam în balconul ei. Muntele se înălța dominator pe toate laturile, indicând drumul către graniță. Ea trăia cu priveliştea asta: priveliştea propriei sale evadări. Nu-i de mirare că nu putea să uite.

I-am pus întrebarea ce-mi umblase prin minte toată ziua. Cum se face că nu se dăduse bătută după atâtea încercări traumatizante?

Pentru prima dată, a părut surprinsă.

— Pentru că voiam să trăiesc aici. Nu acolo. Libertatea e dreptul fundamental al omului. Nu-i aşa?

Nu avusese copii cu soțul ei. I-ar fi plăcut, dar nu poți obliga natura şi nu-i nimic dacă treci prin viață fără să laşi vreo urmă, a spus Zora, nu-i aşa?

Exceptând scoarța mesteacănului ei din pădure, i-am amintit. A zâmbit vag.

— Eh, asta a fost la prima mea încercare. Când credeam că-i uşor.

Vecina în negru, care ieşise iar să-şi mături pridvorul deja curat-lună, a ridicat o privire spre noi. M-am întrebat dacă soțul ei avusese fantezii cu Zora. Dacă toți soții de pe strada cu văduve avuseseră fantezii cu ea. Până şi pe mine mă făcuse să visez puțin. M-am gândit la văduva cretană din Zorba grecul, frumoasa înjunghiată mortal de bărbații care o doreau, încurajați de sătencele evlavioase care o invidiau; iubitul ei, un intelectual, se dovedise prea slab de înger ca s-o salveze.

Dar Zora ştia cum să se salveze singură. Mi-a făcut cu ochiul pe sub un cârlionț de culoarea frunzei Virginia şi ochii ca smaraldul i-au sclipit. Zora înseamnă „zori de zi”.

— Data viitoare, să vii să stai la mine, mi-a zis. O să ne distrăm. Că doar nu s-a terminat deja, nu? Nu se termină până nu cântă văduva!

Şi râsul ei a răsunat pe strada de piatră. A ricoşat din zidurile caselor, dar muntele de marmură l-a subliniat şi l-a amplificat, iar răsunetul a făcut-o pe vecina în negru să-şi arunce mătura şi să intre în casă.

Partea a patra

Înstelata Strandja

Valurile erau stăpânite de un spirit sălbatic şi fabulos, de parcă această coastă încă ar fi fost capătul lumii, sinistra graniță a realității, dincolo de care se întindea un nor de legende, zvonuri şi presupuneri.

Patrick Leigh Fermor, Drum întrerupt[21]

Iodos

În turcă şi în greacă, vântul dinspre sud-vest care traversează Marea Egee. Câteodată aduce cu el praful Saharei până pe câmpiile Traciei şi mai departe, până la Marea Neagră. E un vânt cald, neînduplecat, care colorează totul într-un alb-argintiu, nuanța amintirilor despre copilării şi civilizații sudice. De aceea în Bulgaria se numeşte „vântul alb", bial viatr, şi de aceea Egeea este Marea Albă.

Drumul care cobora şerpuind pe pantele de la răsărit ale Rodopilor greceşti până pe platourile Traciei se desfăşura paralel cu dispăruta Via Egnatia. Deşi copacii înşiraţi pe marginea autostrăzii stăteau încremeniți ca un tablou în argintiu, maşina mea se zgâlțâia în vânt, pe coasta unor

[21] Traducere de Mariana Pirotealã, Editura Humanitas, Bucureşti, 2016, pp. 251-252.

Alexandroupoli şi Kavala îmbibate în amintiri levantine. Autostrada avea multe benzi şi era o lucrare de prima mână, dar lipsa traficului era atât de stranie, încât îmi făceam griji că poate virasem greşit. Însă nu existau artere, drumul era o linie dreaptă către graniţa turcă. Un vârtej de praf, polen şi sare de mare se năpustea în dezordine precum o hoardă de cai spectrali în galop.

*

Apoi, pe neaşteptate, autostrada s-a întors cu spatele la Egee şi a pornit spre amonte de-a lungul fluviului frontalier Evros-Meriç. Pe la jumătatea distanţei până la delta largă, fremătând de păsări cu picioare lungi, drumul întâlnea acoperişurile din Soufli, ca un quilt multicolor. Întemeiat în secolul al XVI-lea de negustori albanezi şi probabil numit după o mănăstire de dervişi din apropiere, Soufli ajunsese în secolul al XIX-lea, la fel ca Oraşul Mătăsii, o placă turnantă a sericiculturii, legat economic de restul lumii prin portul Kavala. De asemenea, era scutit de taxe în epoca otomană, ceea ce sugerează o populaţie majoritar musulmană. Dar Soufli, asemenea văii lui Nestos, asemenea tuturor zonelor frontaliere aflate cândva în dispută, este promovat acum drept „un leagăn al elenismului". Deşi cultivarea duzilor, deopotrivă cu piaţa pentru desfacerea mătăsii, cunoaşte un declin constant de când Soufli a devenit pământ grecesc, în 1923, în prezent aici e singurul loc din Europa unde se mai produce mătase.

Într-o prăvălie stradală unde se vindea mătase, o femeie înaltă, blondă şi cu un aer visător mi-a făcut genul de cafea

care se cheamă grecească de partea aceasta a fluviului şi turcească de cealaltă parte. Stăteam amândouă afară, în praful stârnit de tirurile care treceau pe şosea, şi mi-a spus:

— Dincolo de apă e Turcia. Mai sus pe cursul apei e Bulgaria. Nicio problemă. În Atena nu poți să dormi. Aici dormi liniştit.

Aici, pe țărmul fluviului Hebrus, denumirea romanizată a originalului Ebros, acelaşi Hebrus pe care Ovidiu îl descria ca fiind odrasla „lui Rhodope cea înghețată" şi-a lui „Haemus cu pădurile sale umbroase". Cu şapte secole înaintea lui Ovidiu, un poet grec scria: „Ebros, tu, cel mai frumos dintre râuri, curgi pe lângă Ainos până în marea cea tulbure, năvălind peste pământul Traciei... şi multe fecioare vin la tine să-şi îmbăieze coapsele minunate". Cum s-a dus totul de râpă de-atunci! Hebrus: locul în care s-a concentrat decenii la rând puterea armatelor greacă şi turcă, în timp ce tensiunile lor teritoriale acumulate de pe vremea Războiul greco-turc se revărsau ulterior în Războiul Rece. Şi, mai recent, Hebrusul traversărilor ilegale. Spre surpriza vânzătoarei de mătase şi-a mea însămi, am cumpărat o sacoşă de eşarfe din mătase. Poate simțeam nevoia să omagiez câtă frumusețe mai supraviețuise după distrugerea civilizațională a vechiului Levant.

Postul de control greco-turc era instalat imediat după Kastanies, un orăşel în care bărbații care propteau mesele de cafenea păreau adormiți, ca în puterea unei vrăji. De partea greacă, grănicerii mi-au făcut semn să trec, printre căscaturi, dar partea turcă m-a întâmpinat trează şi vigilentă, cu soldați înarmați şi îmbrăcați în uniforme de camuflaj. Grănicerii mi-au demontat maşina. Au deşurubat

până şi un mic suvenir din alamă în formă de derviş rotitor, pe care îl cumpărasem din Edirne.

— Haşiş? Cocaină? m-a întrebat agentul vamal, aproape cu speranță în voce.

Iar eu m-am gândit la Expresul de la miezul nopții şi-am încercat să nu transpir. După ce mi-a examinat paşaportul, m-a întrebat:

— Ai intrat în Turcia prin Bulgaria luna trecută. De ce?

I-am răspuns că scriu o carte. A trântit capota maşinii şi-a hotărât să mă lase în pace, doar de data asta.

— O poveste de dragoste? a rânjit.

Da, aşa e, am spus uşurată. O poveste de dragoste.

Între Grecia şi Turcia exista un coridor lung, cu ziduri înalte de sârmă ghimpată, îngust şi unidirecțional ca un canal de naştere. Sus, pe cer, un flamingo roz solitar, care zbura spre est, a scos un cârâit încrezător. Am mers înainte şi am ieşit de cealaltă parte, intrând pe drumul pietruit în oraşul cândva grecesc Karaağach („g”-ul e mut), de-a dreptul euforică de uşurare. E greu de exprimat stresul traversării unei frontiere ca aceasta; se manifestă la nivel celular. Chiar şi cu paşaportul potrivit, ziua în amiaza mare, fără nimic de declarat.

M-am zgâlțâit peste podurile de piatră arcuite din Edirne, am trecut de Hotelul Hilly, cu ciobanul şi câinele în trei

picioare, şi după nouăzeci de minute de autostradă sud-estică pustie, suflarea lodos-ului m-a adus în Kırklareli.

CĂTRE FLUVIU

Kırklareli era un oraş trac prosper şi singura dintre cele optzeci şi una de provincii ale Turciei care se lăuda cu o femeie guvernator. În centru avea o statuie de bronz reprezentând o şcolăriţă cu fustă scurtă. Kırklareli se numea Kirklisse (Oraşul celor patruzeci de biserici) în greacă şi Lozengrad (Oraşul podgoriilor) în bulgară, înainte ca locul creştinilor să fie luat de musulmani din restul Balcanilor. Pe-atunci, aproape jumătate din populaţie era compusă din evrei; acum mai rămăsese o singură familie de evrei, proprietarii unei benzinării. Frumoasele case şi biserici de lemn din vechiul cartier creştin Yayla putrezeau pe deal. Una dintre ele, vila – konak – unui fost demnitar grec, fusese transformată într-un restaurant în stil european numit Gusto. Proprietarii săi erau un cuplu stilat, descendenţi de musulmani bosniaci şi bulgari, iar la Gusto puteai să deguşti vinuri trace aromate, pe terasa de unde se putea admira panorama a ceea ce unii considerau a fi primul oraş locuit din Europa, într-atât de ademenitoare îi era clima şi atât de favorabilă cultivării tuturor plantelor, fie ele de mâncat sau de băut.

De aici puteai să arunci o privire peste tot oraşul acesta de minarete, să saluţi fantoma cosmopolitismului şi să te întrebi: dacă amestecul de oameni e caracteristica imperiilor şi „dezamestecarea oamenilor", caracteristica statelor naţionale, atunci ce se profilează la orizont? De pe terasa

vântoasă de la Gusto, suspendată deasupra şesurilor unde se întâlneau Estul şi Vestul într-un lan de floarea-soarelui, la orizont părea să se vadă o lungă coloană de refugiaţi care se îndreptau de la est spre vest. Poate că genul acesta de război hibrid insidios care se poartă în ziua de azi va avea şi o parte pozitivă: un nou amestec de populaţii. Sau mă face vinul prea optimistă?

La periferia oraşului Kırklareli se deschideau două drumuri. Unul o lua spre sud, către Istanbul şi Asia. Dar dacă ajungeai aici însemna că deja porniseşi pe celălalt drum, fiindcă Kırklareli era o poartă către Strandja şi Europa.

Kırklareli era şi locul în care locuia Nevzat, fotograful pe care-l cunoscusem la Discotecă, de cealaltă parte a frontierei. M-am bucurat enorm să-l revăd, iar el şi soţia lui, Nursel, m-au întâmpinat cu îmbrăţişări, ca pe o rudă pe care n-o mai văzuseră de mult.

— Încotro vrei să mergi? m-a întrebat Nevzat.

Îşi luase două zile libere de la serviciu, iar eu îl luasem cu maşina din intersecţia de la intrarea în oraş, ca să ne începem ziua cât mai devreme.

— La fluviu, i-am zis. La fluviul de frontieră.

— Bun, a zâmbit el. Acolo-i satul de unde ne tragem noi. Paspalovo.

Mi-a dat un simit proaspăt scos din cuptor, covrigul aromat cu seminţe de susan care se vinde la brutărie, şi ne-am aşternut la drum către dealurile Strandjei.

Paspalovo? Pe harta mea nu există aşa un sat. Nevzat a zâmbit cu gura până la urechi.

— E numele vechi, m-a lămurit el.

Numele Paspalovo fusese înlocuit cu Armutveren cândva după ce sătenii (bulgari creştini) fuseseră înlocuiți cu rudele lui Nevzat: pomaci dintr-un sat din Rodopi aflat la vest de Satul în Care Trăiai pe Vecie, la câteva ceasuri de mers cu maşina. Cei din familia lui Nursel, pomaci din regiunea Drama, fuseseră de două ori indezirabili în ochii statului elen, pentru că erau vorbitori de bulgară şi musulmani, dar mulți pomaci asemenea lor fugiseră şi ei din fața armatei bulgare de ocupație pe vremea Primului Război Mondial. Aşa se face că bunicii lui Nursel şi Nevzat, pe atunci tineri, călătoriseră până aici cam tot atâta drum cât făcusem eu ca să ajung în acelaşi loc. Atât că ei merseseră pe jos şi-n căruțe trase de boi, bătuți de vântul alb al Egeei.

Se spune că refugiații din Războaiele Balcanice au călătorit în căruțe trase de boi pentru că, spre deosebire de catâri şi cai, boii nu se opreau când aveau de urcat câte o pantă abruptă, ci continuau să înainteze în genunchi.

Când au ajuns în Strandja turcească, bunicii lui Nevzat au găsit o mulțime de case goale, însă totul era altfel aici: aerul, solul, forma dealurilor. Îşi lăsaseră în urmă jumătate dintre membrii familiei. Trei ani mai târziu, măcinați de dorul de casă, înaintaşii lui Nevzat şi-au încărcat iar căruțele şi au făcut cale-ntoarsă, în contra lodos-ului. Dar casa lor din Rodopi era ocupată de alții. Aşa au ajuns să facă pentru a treia oară călătoria cea lungă, către est, prin trecătorile întunecate ale Rodopilor, folosite cândva de romani, şi peste câmpiile Traciei, iar de data asta stranietatea jilavă a Strandjei i-a îmbrățişat şi nu le-a mai dat drumul. Într-o zi,

bunicul lui Nevzat s-a întors cu animalele de la păşune şi şi-a găsit tânăra nevastă plângând în grădina lor din Paspalovo. De ce plângi?

În haosul ultimei plecări, fratele ei mai mic fusese lăsat în Rodopi. Băiatul era dus cu turma în munți de când plecase familia lui. Părinții îi muriseră şi era singur cu caprele. Soțul şi-a înşeuat iar calul, şi-a sărutat nevasta, şi-a luat la revedere şi, pentru a patra oară, a trecut granița. De ambele părți ale ei a fost ajutat de soldați înțelegători (sau amatori de şperț). A parcurs călare drumul până la Rodopi, călătorie presărată cu traversări riscante de ape curgătoare şi cu briganzi care trebuiau ocoliți, l-a găsit pe băiat, l-a trecut clandestin granița în Turcia şi l-a adoptat.

Nevzat a crescut cu poveşti ca aceasta. Epopeica traversare ocupa un loc central în gândurile lui, iar mitul fondator al familiei sale se contopea cu mitul călătoriei. Nu mai era vorba de obişnuita poveste ancestrală a genezei şi evoluției unei familii, ci de povestea unei mari întreruperi.

Aceasta era povestea pomacilor din Rodopi: pentru cei care plecaseră, un munte trebuia înlocuit cu altul; iar pentru cei care rămăseseră, un nume trebuia înlocuit cu altul. Toate astea se citeau pe chipul lui Nevzat. În felul acela misterios în care familiile îşi desemnează câte un membru care să se desprindă de grup pentru a înțelege tabloul de ansamblu fusese şi Nevzat desemnat. Era un tip cu capul pe umeri, genul familist, care ocupa postul de croitor-şef la un atelier de confecții. Dar în fiecare weekend bătea drumurile Strandjei cu rucsacul în spate, imortalizându-i chipurile şi tăcerile cu camera lui foto. Făcea portrete care reuşeau să pătrundă până în sufletul oamenilor.

Cu doi ani în urmă, când i-a fost acordată o viză, s-a dus ață în satul natal al bunicilor săi, din Rodopi. Atunci l-am cunoscut eu.

— Când am văzut Rodopii prima dată, a-nceput să-mi bată inima ca nebuna.

Era primul din familia lui care se întorcea după exodul care avusese loc cu o sută de ani în urmă. Pentru un fotograf, mi-a spus el, Turcia reprezintă un tezaur nesfârşit. Însă el nu voia decât să se întoarcă în Rodopi.

— Pentru că e ceva acolo, mi-a explicat. A fost lăsat ceva în urmă.

Nursel şi Nevzat se luaseră de tineri, în satul de frontieră care se numea cândva Paspalovo, iar după ce amândoi copiii le trecuseră de clasele primare, hotărâseră să se mute la oraş. Locuiau şi-n ziua de azi într-un apartament confortabil din Kırklareli, dar acum, când copiii le erau adulți, Nursel îşi petrecea tot mai mult timp în sat, unde vara-şi îngrijea grădina.

— Când ne-om pensiona, o să mă-ntorc să trăiesc acolo, a spus Nevzat – deşi satul nu mai număra acum decât vreo douăzeci de locuitori.

Nevzat şi cu mine am mers cu maşina pe străzile goale ale Strandjei timp de câteva zile şi ne-am întors noaptea în Kırklareli, unde m-am cazat la un hotel, cu toate protestele lor amabile; dar în fiecare zi am venit la ei la masă. Nursel, care avea un chip pe potriva numelui – „râu de lumină” –, mă îmbrățişa de fiecare dată şi-mi spunea:

— Ți-e foame? Ai bătut atâta drum!

Da, era mai lung decât te-ar fi putut pregăti harta. Nu te poți pregăti pentru Strandja. Râurile Strandjei alimentau Istanbulul, deşi oamenii spuneau că la sud de oraşul industrial Lüleburgaz apa lor este neagră de la gudron. Timp de câteva luni pe an, Strandja tremura în vântul de miazănoapte, pe care pomacii îl numeau studenyak, frigurosul. Studenyak şi lodos se amestecau aici, iar când străbăteai la volan drumul prin pădure, ore în şir care se prelungeau şi se transformau în zile, vedeai cu ochii tăi că Strandja nu cunoscuse glaciațiunea. Pădurile tăcute păreau neatinse, neumblate şi necunoscute, în pofida faptului că istoria umană care se desfăşura aici era una străveche. Păduri de stejar cât vedeai cu ochii, care mai apoi lăsau locul unor plantații de fag uriaş, urmate de încântătorii arbori de sequoia şi de frasini emanând o lumină verde pe care aproape o puteai gusta, iar gustul ei era de clorofilă.

La capătul unui lung drum forestier, lăsat neasfaltat special ca să rămână inaccesibil, se afla o fermă ecologică de lux, care vindea produse organice, iar alături, un ghetou aurit: vile de vacanță pentru milionarii Istanbulului. Goale şi întreținute de grădinari, toate erau ascunse pe după o poartă care purta un mesaj din fier forjat. Pe una scria în engleză: Îndrăzneşte să visezi.

— N-ar trebui să fie prea greu să-ndrăzneşti, când ai nişte milioane puse deoparte, am comentat cu acreală.

Dar Nevzat s-a mulțumit să surâdă. Nu era genul care să arate cu degetul lucruri evidente. El observa, fotografia şi nu dorea răul nimănui.

Singurul lucru care îl supăra era şi singurul lucru pe care n-aveai cum să-l ratezi pe drumurile din Strandja: proiectele monumentale ale actualei guvernări, care izbeau zona ca o

bilă de demolare. Nebunia faraonică a acestor proiecte desfigura dealurile. Fabrici de ciment gigantice se înălțau la orizont ca nişte închipuiri distopice, se dinamitau dealuri întregi pentru cariere, drumurile montane fuseseră lărgite ca să acomodeze camioane, se deschidea o mină de aur într-un miez de munte şi spectrul unei centrale nucleare costiere întuneca viitorul Strandjei.

Trecând mai departe, a trebuit să ridic geamurile maşinii, pentru că praful de ciment de la cariere acoperea totul cu o peliculă fină de culoare cenuşie.

O centrală nucleară?

— Suntem în Turcia, a zis Nevzat. O fermă ecologică lângă o centrală nucleară.

Dar bazinul Mării Negre e instabil şi coasta se afundă cu câțiva milimetri în fiecare an! În prima jumătate a ultimului secol, opt sute de cutremure au zguduit țărmurile acestea. Nemaivorbind de faptul că longoz-ul, pădurea din zone lagunare şi umede, de aici, din Strandja turcească, este unic în Europa! am declamat cu indignare, iar Nevzat a încuviințat dând din cap cu tristețe.

— Asta pentru că Strandja nu-i cunoscută în restul lumii. Ăştia cred că pot să facă orice şi să scape basma curată.

Nu departe de bătrânul oraş Pınarhisar, unde enorma fabrică de ciment le umplea localnicilor plămânii cu substanțe care scurtează viața, se afla Oraşul Cărbunelui, sau Kömürköy. Pe marginea şoselei, o familie compusă din trei generații construia nişte conuri uriaşe din nuiele şi le ardea cu foc mocnit ca să obțină cărbune. Erau ultimii producători tradiționali de kömür de pe continent,

reprezentanții unei îndeletniciri şi-ai unei tehnologii ce rămăseseră neschimbate din Antichitate. Şeful cărbunarilor, care se întorsese după un deceniu petrecut la Istanbul, ne-a întâmpinat zâmbind cu o dantură ce părea mai albă prin contrast cu fața înnegrită de funingine şi a spus:

— Fiecare piatră trebuie să-şi găsească locul ei, şi locul meu e aici.

Zilele lui erau de culoarea nopții, dar el arăta ca unul căruia îi place să fie cărbunar în Oraşul Cărbunelui, făcând nopți albe la conurile lui fumegânde, împunse iubitor cu vătraiul şi luminate blând din interior, o scenă ca din tablourile lui Bruegel.

— Şi asta-i Turcia, a spus Nevzat. Kömürdji chiar lângă fabrica de ciment.

Drumul prin Strandja era acum aproape nefolosit, dar fusese complet pustiu până cu câțiva ani în urmă, când se deschisese pentru turişti o formidabilă peşteră triplă pe nume Dupnisa, după care începuseră să apară, pe timpul verii, maşini cu numere de Istanbul. Erau, de fapt, trei peşteri una peste alta, poreclite Umeda, Uscata şi Virgina, fiecare cu geomorfologia ei distinctă. Unii istorici consideră că i-au dat de urmă în peşterile acestea dispărutei Paroria a lui Grigore Sinaitul.

În Evul Mediu, înainte de sosirea turcilor, probabil că atât de puțină lume se deplasa pe dealurile astea, în condițiile în care lipseau drumurile, iar pădurile erau de netrecut, încât te întrebi ce i-o fi făcut pe călugări să simtă nevoia de-a se retrage în adâncul unei peşteri triple. Orice alt loc din Strandja ar fi fost suficient de izolat şi uitat de lume ca să le permită să caute comuniunea cu Dumnezeu. Dar nici măcar

în interiorul unei peşteri triple n-au fost în siguranţă. Isihaştii au fost ucişi şi dispersaţi de selgiucizi în galopul lor peste acest prag al Europei. Pentru că Paroria a fost ştearsă de pe faţa pământului, s-au conceput teze doctorale întregi despre posibila ei localizare.

Restul drumurilor înguste erau împănate de cotituri fără vizibilitate şi presărate cu fântâni cu apă potabilă construite de familii în memoria fiilor soldaţi. Cele mai multe decese datau din anii 1980, o perioadă de confruntări brutale între armata turcă şi rebelii din Kurdistan. Pomacii făcuseră tot drumul acesta peste munţi doar ca să-şi vadă nepoţii murind într-un conflict îndepărtat din Asia; nu e de mirare că pomacii pe care îi cunoscusem nu se omorau de dragul kurzilor. Politica era aceeaşi ca în Grecia: trimiterea de soldaţi tineri cât mai departe de casă. La ce vecini are Turcia, nu-i de glumit cu serviciul militar.

Cei care-şi puteau permite plăteau ca fiii lor să fie scutiţi de serviciu. Preţul actual era de 18 000 de lire (6 000 de euro). Cei care nu-şi permiteau aşteptau şi se rugau. Cu câţiva ani în urmă, unul dintre fraţii lui Nevzat îşi primise acasă fiul întors din armată şi fusese atât de copleşit să-l vadă scăpat cu viaţă, încât la petrecerea de bun-venit făcuse atac de cord.

— A murit în braţele noastre, la masa festivă, a povestit Nevzat.

La unele dintre fostele puncte de control interne, şoseaua continua să fie patrulată.

— Uite, aici a fost, a spus Nevzat cu voce scăzută.

Treceam prin dreptul unui punct de control păzit de doi soldați cu arme automate, care s-au uitat la plăcuțele de înmatriculare pe după ochelarii lor fumurii, dar nu ne-au oprit.

După ce am trecut şi ne-am îndepărtat suficient de ei, amândoi am răsuflat uşuraţi – genul de uşurare pe care o simt din reflex cei care au crescut într-un stat polițienesc.

Nevzat era adolescent când, întorcându-se acasă după ce dusese caprele la păscut, a ajuns la acest punct de control şi-a fost oprit de soldați. Avea cu el doi cai şi pe bunicul său – acelaşi om care, cu şaizeci de ani în urmă, călărise către vest ca să-l găsească pe băiatul pierdut în Rodopi. Era anul 1981, vremea juntei, când toată zona era puternic militarizată. La fel ca şi de cealaltă parte a graniței, aveai nevoie de permis special ca să vizitezi Strandja, iar dacă erai localnic, îți trebuia şi un permis numit izin kâğıdı pentru păşunatul animalelor, munca pe lotul tău agricol şi, în general, ca să trăieşti aici.

— Sună cunoscut? a zâmbit Nevzat.

Atât de cunoscut, încât aproape-ți puteai închipui că cele două regimuri inamice aflate de-o parte şi de alta a graniței se consultaseră între ele despre cum să-şi terorizeze mai eficient propriul popor şi inventaseră aceleaşi metode.

Interdicția de circulație pe timpul nopții avea un orar strict.

— În seara aia intrase deja în vigoare interdicția, aşa că n-au vrut să ne lase să trecem.

Bunicul lui Nevzat i-a înfruntat pe soldați şi lucrurile au scăpat de sub control. O puşcă s-a desprins de pe un umăr

şi, preţ de o clipă sumbră, Nevzat a crezut că-i vor executa bunicul pe loc.

S-au întors din drum şi au petrecut ore în şir bâjbâind prin pădure după o cărare care să-i scoată înapoi în sat înainte să-i vadă iar patrula şi să-i împuşte, că doar ce treabă aveau ei de umblau lelea în plină noapte? Au fost nevoiţi să abandoneze caii şi să vină mai târziu să-i caute.

Bunica lui a stat trează toată noaptea să-i aştepte – aceeaşi femeie care, cu şaizeci de ani în urmă, îşi aşteptase bărbatul şi fratele.

— Am scăpat ieftin, a conchis Nevzat. Dar punctul ăla de control mă bântuie şi azi.

Timp de un secol, cultura locală le ceruse civililor să dea socoteală armatei, în timp ce armata nu dădea socoteală nimănui.

Fireşte, supremaţia armatei era unul dintre principiile călăuzitoare ale Republicii lui Atatürk, şi puteai aduce în sprijinul ei – ceea ce şi făcea multă lume, poate nu şi kurzii sau familiile soldaţilor morţi în luptele cu kurzii – argumentul că aşa se obţinuse lucrul cel mai important, menţinerea unei Turcii unite.

Chiar şi în prezent, vedeam deseori convoaie de camioane militare încărcate cu recruţi proaspăt raşi în cap, care se uitau de sub prelată ca nişte animale buimăcite. În localităţi şi între ele, treceam pe lângă zeci de baze militare, cu indicatoarele lor roşii de avertizare: Armată! Asker! Unele funcţionau încă, în timp ce altele fuseseră abandonate, blocuri de beton goale, terenuri de sport ruginite şi sloganul

lui Atatürk lucrat în fier forjat: „Mândru e cel care poate să spună: Sunt turc!”.

— Chiar şi pe plajă, tot asker are locul cel mai bun! a zis Nevzat fără răutate.

În definitiv, şi el fusese asker, la graniţa irakiană, şi văzuse cu ochii lui victimele kurde ale lui Saddam Hussein, numai femei şi copii cu pielea arsă de armele chimice, după propria lui mărturisire. Şi din cauza juntei pierduse el ocazia de-a avea o educaţie superioară. Părinţii nu-l lăsaseră să înveţe la oraş, de teama tuturor acelor puncte de control înşirate de-a lungul drumului.

În vara lui 1970, un cioban din satul lor care se dusese cu calul să-l adape la râul frontalier a văzut un cioban bulgar pe malul celălalt şi a strigat la el Merhaba! Salut! Omul de pe celălalt mal i-a făcut şi el cu mâna.

O patrulă turcească a auzit de departe. Ciobanul din sat a fost luat pe sus şi dus cu un camion al armatei.

— N-a îndrăznit nimeni să-ntrebe unde-l duc, a povestit Nevzat, dar calul lui a ştiut. N-a mai vrut să pască şi-a murit în iarna aia.

Ciobanul a fost acuzat de spionaj şi a primit paisprezece ani de închisoare.

După un urcuş lung pe drumul acoperit cu pietriş, întrerupt doar de o turmă cu un cioban tânăr care era ocupat să vorbească la telefonul mobil, am ajuns într-un sat de graniţă populat cu vreo sută de suflete, aflat la o asemenea altitudine, încât i se spunea Pasărea de Pradă. Un prieten al

lui Nevzat locuia aici cu soția lui, în ultima casă din sat. Numele lor de familie era Karadeniz, care înseamnă Marea Neagră.

Se pare că din partea cea mai înaltă a grădinii lor se vedea un sat bulgăresc numit Moreane, undeva dincolo de culmile dealurilor. Bunicul domnului Karadeniz, Ismail, se numărase printre primii locuitori din Moreane care, cu o sută de ani în urmă, fuseseră relocați aici.

— De câte ori se uită încolo, departe, la satul lor natal, li se redeschide rana.

Totuşi, cele două sate au păstrat o relație de bună vecinătate până în 1945, când granița a devenit restrictivă.

— Înainte de Războiul Rece, oamenii coborau la râu să le-asculte pe femeile de pe malul bulgăresc cum cântă la câmp, a spus domnul Karadeniz. Cântau tot timpul.

Timp de secole, pehlivani, adică luptători, din ambele părți se întâlneau la râu, unde femeile aprindeau focul pentru praznicul de kurban, sunetul cimpoaielor şi al tobelor trezea ecouri din deal în deal şi se dădeau pe gât tării puternice distilate în gospodărie. Unul dintre locurile de întâlnire era Podul Vălcean, unicul pod peste fluviul Rezovo.

— Pe vremea aia, singura problemă erau haiducii.

Haiduci: briganzi fără frontiere care făceau legea pe tot cuprinsul Europei otomane. Pe la 1800, Vălcean, sau Omul-Lup, era întâiul între briganzii Strandjei, conducătorul unei bande puternice de 70 de inşi cu care, în tradiția lui Robin Hood, îi tâlhărea pe granguri şi prăda caravanele. Prins într-o ambuscadă lângă fluviul Rezovo, s-a jurat că, dacă

oamenii lui vor scăpa de ienicerii sultanului, are să construiască un pod chiar pe locul acela. Oamenii au scăpat (respirând pe sub apă prin tulpini de papură), iar podul a fost construit, Vălcean însuşi dând o mână de ajutor deghizat în muncitor de rând şi scăpând astfel încă o dată de autorități, care s-au resemnat cu faptul că măcar obțineau pe gratis un pod pentru folosință publică; podul avea să devină principala cale de acces dinspre frumosul orăşel de graniță Moreane către Demirkōy-ul de azi, din inima Strandjei turceşti, şi mai departe spre Istanbul. Vălcean s-a bucurat astfel de încă mulți ani de tâlhării, chiolhanuri şi popularitate.

Generații succesive de vânători de comori au tot îndepărtat pietre din fundațiile podului, în căutarea comorii care chipurile ar fi îngropată acolo. În anii ’40, partea bulgară a podului a fost dinamitată de armată.

Simbol perfect al Războiului Rece, cealaltă jumătate de pod rezistă şi în ziua de azi.

Din capătul grădinii domnului Karadeniz, am mijit ochii cât am putut, dar n-am reuşit să văd nicio casă din Moreane în pădurea din depărtare.

— Nici nu poți să le vezi, a încuviințat gazda mea. Ultimele case au fost înghițite de pădure.

În 1948, când s-au impus restricții la graniță, s-a încartiruit aici o unitate militară, iar locuitorii din Moreane au fost mutați pe coasta Mării Negre. Un singur om a refuzat să-şi lase caprele. A rămas să locuiască alături de soldați, care se instalaseră în şcoala din sat. Bătrânul îi aproviziona cu lapte, iar ei îi dădeau de lucru: în fiecare seară, trebuia să aprindă lumina în casele goale, ca să le arate inamicilor

turci de peste deal că Bulgaria era foarte populată şi se bucura de electricitate din belşug.

— Iar soldaţii noştri de-aici, a spus domnul Karadeniz, trăgeau periodic cu mitralierele către Moreane. Ca să-i arate inamicului de câtă putere dispun. Chiar dacă n-aveau bocanci în picioare.

Familia Karadeniz a locuit în umbra armatei, umbră care s-a tot transformat, dar n-a dispărut niciodată. Nici în prezent – căci lângă casa lor era o întindere de iarbă moartă pe care încă se mai vedeau rămăşiţele ultimei baze militare.

— În tinereţe, de câte ori mergeam în piaţă să beau o cafea, se găsea câte un soldat să-mi blocheze drumul.

Piaţa se vedea din casă.

Nici nu sosiseră bine bunicii lui, Ismail şi Ayşe, de dincolo de graniţă, când au dat buzna în sat soldaţii greci. Începuse războiul greco-turc. De parcă Grecia şi Turcia şi-ar fi permis să susţină încă un război! Estul Traciei, deja curăţat de vorbitorii de limbă bulgară, a fost ocupat de Grecia, iar între 1916 şi 1922, armata greacă i-a strunit cu mână de fier pe sătenii nou-strămutaţi.

În casa de alături locuise un cuplu tânăr. Atâta o hărţuiseră soldaţii greci pe femeie, încât, într-o noapte, a fugit peste graniţă. Şi-a petrecut cinci ani în Moreane cu vecinii de cândva, până s-a sfârşit războiul şi au plecat grecii. M-am întrebat ce s-o fi ales de soţul rămas aici singur timp de cinci ani, cu soldaţii alături şi cu nevasta fugită.

Când avea cinci ani, tatăl domnului Karadeniz a aruncat cu o piatră într-un porc rechiziţionat de soldaţii greci.

Temându-se de represalii, Ayşe şi-a luat copilul şi-a fugit în noaptea aceea peste deal la Moreane, unde crescuse. S-a ascuns acolo, la foştii vecini bulgari, timp de un an (perioadă în care singura dificultate pe care a întâmpinat-o a fost că gazdele ei bulgare erau mari amatoare de carne de porc). Foştii vecini au întrebat-o ce se întâmplase cu soțul ei, Ismail.

Ismail al meu nu s-a mai întors de la Gallipoli, a răspuns ea.

Foştii vecini l-au plâns pe Ismail. Nici lor nu li se întorseseră mulți bărbați de pe front. Întocmai cum preziseseră mergătorii pe tăciuni, citind în cărbunii cei mai negri.

În 1922, când se contura posibilitatea unei încetări a focului, soldații greci au evacuat satul şi au luat ostatică populația civilă, plecând cu ea într-un marş către coasta Mării Egee. Soldații bulgari care au dat peste jalnica lor procesiune de soldați, țărani şi vite le-au oferit sătenilor refugiu în țara lor de cândva, Bulgaria natală. Dar era prea puțin şi prea târziu: sătenii erau atât de traumatizați, încât nu mai aveau încredere în nicio uniformă. Nu s-a găsit printre ei nici măcar unul care să facă pasul peste linia de demarcație, iar marşul a continuat către Enez, în total o călătorie de 240 de kilometri. Au murit pe drum copii şi bătrâni. Cei rămaşi au ajuns într-un târziu înapoi aici şi au luat-o de la capăt.

Printre supraviețuitori se afla tatăl domnului Karadeniz, copilul de cinci ani care aruncase cu piatra în porc.

— Dar mereu ne spunea „Să fiți pregătiți, copii! S-ar putea s-o pornim iar la drum”.

În vechea garnizoană grecească de alături s-a mutat apoi armata turcă. Domnul Karadeniz a scos un oftat.

— Am suferit mult mai mult de pe urma armatei noastre decât din cauza altora. Cu excepția grecilor. Ştii expresia turcească yunan giaour?

Nevzat a pufnit în râs. La origini însemna „necredincios grec", dar acum era folosită cu largheţe pentru a desemna soiul ticăloşilor nedemni de încredere.

Ne-am aşezat în bucătăria de vară să mâncăm „fasole Paspalovo" albă şi cremoasă, usturoi verde, iaurt şi dumnezeiasca pâine de casă coaptă de doamna Karadeniz într-un vas de lut.

Domnul Karadeniz i-a mulțumit soției şi a lăudat-o pentru mâncare, iar ea a zâmbit, dar n-a mâncat cu noi, s-a mulțumit să stea deoparte, urmărindu-ne cu o privire mulțumită, cum era obiceiul în gospodăriile săteşti.

După masă, primarul ne-a cinstit cu ceai în piață.

— Armata a plecat, în sfârşit, a spus domnul Karadeniz, dar acum avem problema refugiaților care trec prin oraş. Când îi vezi cum traversează dealurile pe jos şi ştii că nu mai au nimic pe lume, înțelegi prin ce-au trecut strămoşii noştri. Şi te-ntrebi: când are să se termine?

Autoritățile locale i-au învățat pe săteni să-i ducă pe refugiați cu maşinile la Kırklareli, dar când s-a apucat domnul Karadeniz să urmeze instrucțiunile, împreună cu primarul satului, poliția i-a oprit pe drum şi i-a arestat.

— Cică îi ajutam pe refugiaţi să fugă în Bulgaria! a spus primarul, clătinând din cap. Deşi noi îi duceam spre sud, nu spre nord!

Primarul era un bărbat solid şi stângaci, cu o faţă de om cumsecade. După schimbul ritualic de tutun, l-a întrebat pe Nevzat cum se face că soţia lui îi îngăduie să călătorească împreună cu altă femeie.

— Pentru că soţia mea mă sprijină în tot ce fac, a răspuns simplu Nevzat.

Iar primarul a părut stânjenit şi, foarte posibil, invidios.

— Desigur, desigur! a spus el.

Toată lumea era de acord că Turcia europeană e mai liberală decât partea asiatică (unde eu n-am fost niciodată), dar Tracia turcă mi se părea cât se poate de conformistă. Într-adevăr, era vorba de tradiţie. Celula familială era singura formă de unire aprobată şi, dacă prezenţa bărbaţilor burlaci de toate vârstele reprezenta normalitatea în piaţa centrală a satului depopulat, o femeie singură nu doar că era o anomalie, dar era asociată fie cu imoralitatea, fie cu vreo boală. Localnicele erau uniformizate sub eşarfele lor înflorate şi hainele ca nişte saci, făcute să ascundă orice formă a trupului, iar pe feţele complet nefardate li se citeau doar plictiseala şi grijile materne. O cu totul altă sclipire se ghicea în ochii bulgăroaicelor provinciale: mâhnirea aşteptărilor nesatisfăcute, a visurilor neîmplinite. Bărbatul turc din Tracia era resemnat, prudent, i se citea tristeţea în ochi. Omologul său bulgar era suspicios, agresiv şi alcoolic. În caz că nu ştiai sigur dacă ai trecut sau nu graniţa Strandjei – la urma urmei, era acelaşi munte, era aceeaşi mâncare, erau aceleaşi danturi distruse –, tot ce trebuia să

faci era să te uiți în ochii oamenilor. Acolo se citea starea poporului provincial.

Dar conformismul acesta avea în el şi ceva organizat, ceva ce amintea de orwellianul Big Brother. În fiecare zi, în satele şi oraşele Turciei, se făceau anunțuri publice la megafoane despre evenimente, vânzări, chestiuni de interes pentru cetățeni, lucruri care te făceau să te simți ca şi cum te-ai fi întors în anii de şcoală. Însă rareori se întâmpla să-şi deschidă cineva casa pentru străini. În Bulgaria, îi durea în cot pe toți, iar sfera privată se contopea cu cea publică. În Turcia, aveai de-a face cu un stat-guvernantă, ce afişa o aparență evlavioasă şi paternalistă, în spatele căreia se dezlănțuiau tot soiul de excese. În Bulgaria, excesele cleptocrației se desfăşurau în văzul tuturor – o tradiție îndelungată. În Turcia, statul te sprijinea şi te asfixia. În Bulgaria, erai abandonat la mila sorții, dar puteai să-ți cumperi votcă şi să faci nudism fără teama de-a fi arestat.

S-ar putea spune că Turcia cândva capitalistă şi Bulgaria cândva comunistă făcuseră schimb de papuci, ca nişte buni vecini. Ori s-ar putea spune că două state foste polițieneşti, indiferent de fibra lor ideologică, purtau şi-aşa aceiaşi papuci. La urma urmei, în timpul Războiului Rece căzuse acelaşi blestem şi peste unii, şi peste ceilalți. Vizitasem mai devreme două sate de frontieră în oglindă, despărțite de lume printr-o falie de cincizeci de ani – Slivarovo (populație: 7 locuitori) şi Karacadağ (populație: 13 locuitori) –, ai căror primari ospitalieri (sau primăriță, în satul bulgar) afişau expresia unei speranțe dureroase: că undeva în curgerea timpului există un viitor şi pentru satele lor, cu merii lor parfumați, cu casele goale şi cu minunatele peisaje din lunca râului, cu turnurile de observație şi cazărmile scoase

din uz şi năpădite de buruieni, unde s-ar putea înfiinţa culturi noi, de s-ar întoarce oamenii acasă.

— Graniţa asta îi afectează pe oameni, a spus domnul Karadeniz.

— Nu-i pentru oricine, a încuviinţat Nevzat.

Dar îmi dădeam seama că-i e drag de sătenii aceştia. Şi el, şi domnul Karadeniz rezonau cu frumuseţea zdrenţuită a peisajului local. Pentru că ei erau copiii munţilor ăstora.

— Ne place mult aici, n-avem ce-i face, a spus primarul cu un zâmbet fatalist. Nu există plantă să nu crească în solul ăsta.

— Într-o zi, a povestit domnul Karadeniz, a apărut un nonagenar în sat şi s-a mutat într-o casă abandonată. Când avea un an, familia lui a emigrat în America. Dar el voia să moară aici.

— Aşa o să fiu eu în Paspalovo, într-o bună zi, a rânjit Nevzat.

Şi eu în Bulgaria, mi-am spus. Dacă nu poţi să trăieşti acolo, poţi măcar să mori acolo.

Când ne-am întors acasă, domnul şi doamna Karadeniz mi-au dat o funie de usturoi de plantat în Scoţia.

— Ca să nu uiţi gustul Strandjei, mi-au spus şi m-au strâns în braţe de era să izbucnesc în plâns.

„Muntele naşte oameni, câmpia naşte dovleci.”

Aşa să fie oare? E o afirmație cam aspră la adresa celor de la şes, dar e adevărat că oamenii din Rodopi şi din Strandja au nişte calități aparte.

Am putea să-i spunem paradoxul munților, şi poate că e universal: cu cât e mai aspră istoria şi terenul mai dificil, cu atât sunt oamenii mai excepționali. De parcă ar şti ei ceva ce alții nu ştiu: bunătatea este singurul lucru care contează până la urmă. Peste tot în Strandja, sătenii îşi găseau resurse în ruine. Ruine la propriu, ruine ancestrale, ruine lingvistice.

Cu Nevzat pe locul din dreapta, am traversat sate de-o frumusețe sumbră, de nepătruns. Bătrâni aşezați pe scaune, privind lucruri ce nu puteau fi văzute. Am urcat până într-un sat aflat pe o culme, la care unii încă se mai refereau folosind vechiul său nume grecesc, chiar dacă noua denumire turcească îi fusese dată în onoarea unui bei – guvernator – turc care adusese pacea în regiune curățând-o de briganzi îngrozitori precum Vălcean. Jumătate dintre casele de aici erau dărăpănate de-o sută de ani. Pe zidurile celei mai mari dintre ruine încă se mai vedeau calculele în creion făcute de proprietarul grec al prăvăliei când îşi notase numele debitorilor săi şi totalurile sumele respective. Din respect, localnicii nu zugrăviseră peste datoriile acestea istorice rămase necolectate. Şi tot din respect, casa negustorului rămăsese în inima satului ca un muzeu în aer liber care expunea ceea ce n-ar trebui să se mai întâmple niciodată, şi totuşi s-a întâmplat – în războaiele iugoslave din anii ’90.

Primarul avea ochi albaştri şi semăna cu un Paul Newman după douăzeci de ani de fumat intensiv; era înalt şi umbla mândru în cizmele lui de cauciuc – se spărsese o conductă de apă şi toți bărbații erau mobilizați la reparații. Avea o

poreclă preferată pentru satul lui, Micul Paris, şi era ceva adevăr în ea – Kuçuk Paris era atât de frumos, încât atunci când ajungeai pe coama şoselei şi te uitai în jos, priveliştea neîntreruptă a culmilor înverzite îți tăia răsuflarea şi simțeai nevoia să te aşezi şi să bei un pahar de ceai cu două cuburi de zahăr.

Oamenii din sat erau descendenți ai refugiaților bosniaci, musulmani din Bosnia cu pielea albă şi ochii deschişi la culoare. Bărbații beau ceai în piață ca spectatorii într-un amfiteatru, urmărind spectacolul zilnic al dealurilor multiplicate la infinit.

Primarul administra unicul magazin din sat. Seară de seară, câțiva inşi se îmbătau liniştiți în semiobscuritatea prăvăliei.

— Eu sunt bosniac şi turc. Dar mai presus de orice, sunt european, a spus primarul când l-am întrebat cum se defineşte.

Vorbea o rămăşiță veche a ceea ce localnicii numeau „limba bosniacă”.

Spre deosebire de restul fraților săi, care îşi croiseră viața la oraş, primarul ajunsese cumva înapoi aici, atras de lacrimile mamei, după spusele lui. Ah, mama posesivă, problema tipică a Balcanilor, am spus, iar el a râs din toată inima. Pielea bronzată făcea să-i strălucească ochii deschişi la culoare, dar am văzut în ei acea melancolie ancestrală pe care o întâlnisem şi la Nevzat, şi la mulți dintre pomacii de-aici. Genul de melancolie care se moşteneşte.

Mulți săteni continuau să aibă familii în Bosnia, dar era cale lungă până acolo şi, de când cu regimul vizelor, puțini se înhămau la o asemenea călătorie.

Ce-ați făcut în timpul războiului din Bosnia? l-am întrebat pe primar.

— Ce puteam să facem? Am stat aici, am ascultat muzică bosniacă şi-am plâns.

Şi chiar în acele momente se auzea muzică bosniacă dinspre casa de alături.

Pe când ne beam ceaiul în piață, au sosit două maşini cu numere de Grecia. Vizitatorii au coborât şi au privit în jur, zăpăciți. Erau din Kavala, veniseră să vadă casele bunicilor lor. Acesta era pelerinajul ancestral din Tracia: în fiecare vară, soseau maşini şi autocare din Grecia şi Bulgaria. Unui turc îi era mai greu să călătorească în Europa decât le era europenilor să vină aici, aşa că localnicii treceau prin toată paleta de emoții la fiecare şarjă de vizitatori, ca şi cum ar fi fost ai lor. Pentru că şi erau.

Primarul a dat mâna solemn cu oaspeții şi i-a condus în zonele înalte ale satului, unde se aflau casele greceşti dărăpănate. Ceva mai târziu, vizitatorii s-au întors încruntați. Primarul i-a rugat să mai stea, să bea un ceai, dar ei coborau deja panta către câmpia bătută de briza Egeei.

— Încă n-avem casă de oaspeți, a zis primarul, cam descurajat. Dar mă ocup de treaba asta. O să avem o pensiune care să ofere plăcinte bosniace, după rețeta bunicii mele. Ca să stea oamenii mai mult timp şi să-şi amintească cu drag de vizită.

Apoi a plecat cu paşi mari prin praful drumului să repare conducta de apă. Ca mulți dintre bărbații locului, şi el era însurat şi avea copii, dar unde erau femeile satului? Femeile

erau acasă, mulgeau animalele, dormeau, bârfeau la o cafea îndulcită. Cu trei generații de femei ospitaliere, dar încruntate, aparținând aceleiaşi familii din Micul Paris am purtat un dialog în turco-bosniacă.

Femeia mai vârstnică: Bărbat?

Eu: Acasă.

Femeia mai tânără: Copii?

Eu: Nu.

Femeia mai tânără: Părinți?

Eu: În Noua Zeelandă.

Femeia mai vârstnică, uitându-se în jur îngrijorată: Doctor!

Cea mai tânără dintre ele era o fată care nu spunea nimic. Avea un tricou pe care scria „Iubesc Parisul" şi-mi zâmbea cu gura până la urechi şi cu figura luminată de posibilitățile care-i treceau prin minte. N-o vedeam rămânând aici odată ce creştea şi făcea şcoala la oraş.

Sub ştergătoarele de parbriz ale maşinii am găsit un bilet anonim: „Să nu uiți Micul Paris".

Ultima noastră destinație pe ziua aceea era Paspalovo. Într-un meandru al râului, ne-am oprit să luăm o gustare pe rămăşițele unei mori. Apa era rece şi verde ca smaraldul.

— Mi-e drag râul ăsta! a strigat Nevzat ca să acopere năvala apei.

Şi am înțeles. Ba chiar am fost nițel geloasă. Într-adevăr, avusesem parte în Sofia de o educație de prima mână, dar nu existase niciun rău în copilăria mea. Chiar şi în pădurea asta ținută în arest, Nevzat şi frații lui îşi petrecuseră verile ducând animale la păşunat, dormind sub cerul plin de stele, lângă focul care trebuia ținut aprins toată noaptea, ca să îndepărteze lupii. Se bucuraseră de o libertate despre care un copil de la oraş poate doar să citească în cărți.

— Acum poți să înoți în râul Veleka, până şi-n Rezovo, şi n-o să te împuşte nimeni, a spus Nevzat muşcând din sandvici. Deşi tot te verifică la acte.

— Ce s-a-ntâmplat cu ciobanul care a strigat un salut către partea cealaltă şi-a fost băgat la închisoare paisprezece ani? l-am întrebat.

În 1974, la patru ani după ce fusese condamnat, s-a schimbat guvernarea şi a fost eliberat cu ocazia unei amnistieri generale. Dar, când s-a întors acasă, nu şi-a mai găsit nevasta şi fiul. Pierzându-şi speranța că avea să-l mai revadă vreodată, femeia se recăsătorise cu cineva din alt sat. Şi pentru că rămăsese şi fără turmă, ce a făcut echipă cu alt cioban şi şi-a petrecut următorul deceniu pe dealurile din jurul satului care se numea cândva Paspalovo.

Sandviciul meu începea să aibă gustul ultimei mese. Presiunea frontierei acționa puternic asupra libelulelor din preajma râului, ca o forță gravitațională. Oriunde te-ntorceai, mereu era câte ceva în spatele tău şi niciodată în față. Poate asta înseamnă istoria.

— Când eram mic, le duceam prânzul celor doi ciobani de pe deal. Într-o iarnă...

Nevzat mi-a aruncat o privire.

— Îmi pare rău, e o poveste tristă. Într-o iarnă, când am urcat cu mâncarea, am găsit un singur cioban. Prietenul lui, omul cu calul, se spânzurase.

Am băut amândoi apă din râu. De câte ori, în celula lui de la închisoare şi mai târziu, pe dealuri, nu retrăise oare ciobanul momentul petrecut la malul râului, pe când viaţa era frumoasă, iar el i-a făcut cu mâna cuiva şi, într-o fracţiune de secundă, a hotărât să-i şi strige un salut? Zilele şi nopţile de confuzie, de „ce-ar fi fost dacă", regretul de neîndurat ca o rană supurândă timp de patru ani nesfârşiţi.

Sau poate nu. Poate, la fel ca Felix S., nici el nu regreta nimic, pentru că făcuse ceea ce era corect să facă, lucrul pe care trebuie să-l faci ca să apuci să fii tânăr înainte să ajungi bătrân.

Părinţii lui Nevzat şedeau pe treptele casei lor fără etaj. Pliviseră şi udaseră grădina. Casa era întunecoasă, acoperită pe dinăuntru cu chilimuri şi lipsită de orice altă mobilă în afară de paturi şi de televizor. Aici crescuse Nevzat. Verile erau lungi şi însorite, iernile erau ucigătoare. Nevzat a luat mâinile părinţilor săi, le-a sărutat şi le-a dus la frunte.

Tatăl l-a întrebat cu blândeţe cum ne-a fost călătoria, iar mama şi-a răsucit o ţigară cu tutunul pe care-l cumpăraserăm la Drama. Nu fuma, dar dacă era de la Drama...

Erau căsătoriţi de şaizeci de ani, crescuseră şapte copii, pierduseră unul, şi când i-am văzut stând împreună în

praful vişiniu din satul acela în ruine, unde-şi creaseră o lume – înfruntând exilul, dominația militară, teroarea frontierei, sărăcia şi munca grea –, ei bine, atunci am rămas mută.

— Haide, întreabă-i ce vrei să ştii, m-a încurajat Nevzat şi a ridicat camera să ne filmeze.

Dar mie mi se golise mintea.

Purtau pulovere de lână fără mâneci, pantaloni largi şi galoşi de cauciuc. Parcă i-am simțit prezența: spiritul Balcanilor era acolo, în grădina luxuriantă. Adevăratul spirit al Balcanilor, care persistă, oricât s-ar încerca redenumirea şi relocarea lui, imaginarea şi inventarea lui. Balcanii noştri amari, preaiubiți şi fără frontiere.

Tatăl lui Nevzat m-a bătut uşor pe mână şi a zâmbit. Mama, micuță şi aproape oarbă când îşi scotea ochelarii cu lentile groase, m-a mângâiat pe față cu mâinile ei crăpate, de parcă mi-ar fi spălat-o. Erau mâini de om care a muncit la câmp timp de şaptezeci de ani. Avea să se stingă două luni mai târziu, iar soțul ei va refuza să părăsească grădina fie şi o singură zi. O va păstra plivită şi udată, iar la sfârşitul zilei se va aşeza pe trepte, privind cum se înroşeşte cerul şi ascultând muezinul care cheamă fantomele la rugăciune, şi va aştepta.

kaynarca

De la cuvântul turcesc care înseamnă primăvară, kaynac. În Kaynarca, un sat udat de izvoare, situat între Kırklareli şi Marea Neagră, e o ceainărie şi iată povestea ei. Timp de o

sută de ani, deasupra uşii a atârnat un toiag vechi de cioban, sau gega. Apăruse într-o zi din apa izvorului şi se spunea că aparţine unui cioban din România. Supărat pe-o oaie, aruncase cu toiagul în ea, iar toiagul căzuse în Dunăre. Ciobanul înnebunise de necaz. Dar e cale lungă de-acolo, o să spuneţi, iar Dunărea se varsă în Marea Neagră, şi-n orice caz, de unde ştii că-i acelaşi toiag? Simplu: într-o zi, un străin a intrat în ceainărie, a luat gega şi i-a desfăcut partea de sus. Aha, a zis el, ăsta e. În interiorul mânerului erau patruzeci de monede de aur, o avere. Nu-i de mirare că ciobanul înnebunise de necaz. Străinul a pus gega la loc deasupra uşii. Povestea nu spune dacă a luat sau nu monedele.

Satul se dezvoltase în jurul izvorului, pe locul căruia abia recent se construise o fântână de piatră. M-am oprit acolo în drum spre coastă, să-mi umplu sticla. Ştiu că aşa sunt izvoarele de felul lor, dar m-a frapat şi mi s-a părut ceva miraculos că apa aceea curgea neîncetat de pe vremea când tracii avuţi se bucurau aici zile în şir de abluţiuni. Regele persan Darius, care pornise la război contra sciţilor, s-a oprit la nord de Dunăre şi a băut din izvor, declarând: „Lumea e a mea şi apa cea mai bună e la Kaynarca". Avea dreptate pe jumătate. În secolul al XV-lea, sultanul Mahomed, altul care credea că lumea e a lui, a omagiat misterele izvorului. Când servitorii lui aruncau paie şi cărbune în Dunăre, toate ieşeau la iveală în Kaynarca! se minuna el.

Peste tot în Strandja, izvoarele clocotitoare povestesc: tot ce se scufundă va ieşi la lumină, tot ce se scufundă va ieşi la

lumină, fie şi o sută de ani mai târziu. Şi ce înseamnă o sută de ani pentru un izvor?

MONAHUL FERICIRII

— O sută de ani nu înseamnă nimic pentru un izvor, a spus Tako, dar treizeci de ani sunt jumătate din nenorocita mea de viaţă. Scuză-mi exprimarea.

Avea grijă să nu suduie de faţă cu necunoscuţi, de aceea i se spunea Tako: copil fiind, când simţea nevoia să le zică vorbe grele părinţilor, prefera să strige „Tako, tako, tako, tako!”, un şir fără noimă. Aşa i-a rămas numele.

„Celebrul Tako” era celebru pentru cei care îl cunoşteau pentru că se oferise să stea pe un scaun de plastic la intrarea într-o mănăstire din secolul al XVI-lea săpată în stâncă, având hramul Sfântului Nicolae. Peşteri, izvoare, sanctuare de piatră: tracii le lăsaseră pe toate moştenire bizantinilor. Sfântul Nicolae se număra printre cele câteva mănăstiri de piatră şi ermitaje din regiune şi fusese clădită sub domnia împăratului Iustinian, deşi nu „clădită” este cuvântul corect: fusese tăiată în stânca dealului.

— De ce faci asta? l-am întrebat pe Tako.

— Fiindcă am crescut aici.

Şi-a împins ochelarii de soare pe creştetul capului, peste părul negru.

Tako era scund şi îndesat, avea o faţă zbârcită, de culoarea mahonului, şi evita să zâmbească cu gura deschisă. Deşi încălţat cu sandale de piele crăpate, purta o cămaşă albă, elegantă, şi-i saluta pe vizitatori dând din cap cu demnitate. Trăia în sărăcie, din donaţii, pentru că munca lui de paznic al mănăstirii nu era una oficială. Cu toate că avea o colibă în care locuia cu nevasta, la periferia oraşului, îşi construise aici un mic adăpost sub un smochin, unde dormea pe un pat de răchită, bea seara cu prietenii şi cânta la trompeta lui de alamă melodii vesele sau triste, după cum îi era dispoziţia. Mai supraveghea şi peştera în tot cursul anului. Dar iarna, când arcadele de piatră sparte se uneau prin stalactite de gheaţă?

— Păi, da, a zis el, sunt aici şi iarna. Dar dorm înăuntru, că acolo-i temperatura constantă. Câteodată, când e frig de-a binelea, îmi fac focul uite-acolo.

„Uite-acolo” era una dintre intrările în mănăstire, fiecare dintre ele datând din alt secol. Deşi toate erau la fel de dărăpănate. Era un loc cu o mare încărcătură istorică şi topografică, unde odinioară nu se putea ajunge decât pe cursul râului sau pe mare. O secţiune din fortificaţia bizantină rămăsese în picioare, iar oraşul se afla încă în spatele zidurilor şi porţilor. Timpul şi sarea acoperiseră totul într-un roz pal, iar când coborai treptele către micul port, aidoma vilegiaturiştilor antici, numele vechi de secole al oraşului îţi suna în urechi la fel de frumos şi de autentic: Midye. În 1960, autorităţile au hotărât că Midye nu suna destul de turceşte şi l-au redenumit Kıyıköy: Satul de pe Ţărm.

Tako, Nevzat şi cu mine stăteam la doar câteva sute de metri de estuarul unui râu care se vărsa în capătul unei plaje cu

nisip auriu. Un alt râu atingea marea mai la sud, iar pe mica peninsulă dintre cele două ape curgătoare se afla Satul de pe Țărm. Acolo locuia Tako când nu se afla la mănăstirea din stâncă.

Cu nisipul auriu sub tălpi, cu parfumul pădurii în plămâni şi cu amestecul de ape dulci şi sărate, îți dădeai seama de ce locul acesta fusese o încântare pentru oameni veniți la odihnă încă de pe vremea când se numea Salmydessus (Locul de lângă Apa Sărată). Aristocrația tracă îşi construia aici vile de vacanță, iar în zilele împăratului Nero era deja consacrată ca stațiune de vară favorită. Deşi controlau oraşele costiere, grecii pontici nu s-au stabilit aici. Poate îi descurajase ostilitatea hinterlandului, a acestui pământ care, într-un fel, se întorcea către interior, nu se deschidea către mare, la fel ca Strandja întreagă. La interior, culmile erau albe, cu povârnişuri carstice abrupte, iar printre stânci se găseau zeci de mănăstiri cioplite în piatră, la fel ca aceasta, însă niciuna dintre ele nu era accesibilă.

Aici au acostat corăbiile regelui pers Darius, după care armata lui a pătruns în Balcani pusă pe zdrobirea sciților. De ce niciunul dintre triburile trace nu s-a luptat cu Darius, cu excepția dârjilor geți, pentru asta nici Herodot nu oferă vreo explicație. Dar logica ne spune că tracii erau prea ataşați de tihna şi de aurul lor, iar armata perşilor era cea mai numeroasă din întreaga lume cunoscută. Geții de la gurile Dunării, din nefericire pentru ei, „au fost robiți pe dată, măcar că ei sunt cei mai viteji şi cei mai drepți dintre traci”[22], notează Herodot, după care au fost forțați să se alăture convoiului care mărşăluia să ducă războiul în nord. Poate că Darius a vizitat sanctuarul care este acum

[22] Herodot, Istorii, vol. I, Cartea a IV-a, cap. XCIV, ed. cit., p. 345.

mănăstirea Sfântul Nicolae şi s-a spălat în izvorul glacial unde veneau tracii să venereze peştera ca pe pântecele zeiței-mame, unde localnicii păgâni aveau să fie creştinați cu forța (în mod ironic, când afli cât de mulți dintre creştinii locului au fost torturați cumplit şi martirizați de romani) şi unde-şi răcorea Tako sticlele de vin ieftin. Este şi locul în care mai cad turişti în apă, fiindcă autoritățile locale l-au împiedicat pe Tako să construiască o balustradă.

Tako, care nu învățase nimic din toate aceste fapte istorice, înțelegea în felul lui grandoarea împrejurimilor: trebuia s-o apere cu trupul său.

— Cum de nu-ți părăseşti postul niciodată? l-am întrebat.

— Păi, că dacă plec, o să se ducă şi locul ăsta cum s-a dus Asmakaya, a răspuns Tako.

Pe drum spre fostul centru ecleziastic bizantin de la Vize, după o carieră care felia dealul ca pe pâine, printre crestele carstice era un loc pe care nu-l puteai găsi dacă nu ştiai că e acolo: Asmakaya. Înseamnă Stânca Suspendată, iar Nevzat ştia că se ajunge acolo pe o cărare abruptă, care în orice moment te poate azvârli în văgăună. De-acolo, dintr-o nişă de stâncă, te privea cu orbitele ei albe o mănăstire de secol XIX. Dar nu exista niciun Tako s-o apere de vânătorii de comori care dăduseră găuri în podea, în pereți, până şi-n tavan. De cealaltă parte a trecătorii, care putea fi traversată doar pe un pod din funie subțire, se contura o privelişte stranie: un sat fals din secolul XX, risipit printre arbuştii de pe deal, cu o moschee, cu case găunoase şi fără acoperiş, turnuri de observație şi sârmă ghimpată.

— Un sat-țintă kurd, a spus Nevzat. Pentru antrenamente antitero.

Acest teren de instrucție militară în aer liber fusese scos din uz cu doar câțiva ani în urmă. Înainte, până şi drumul zonal le era interzis civililor, iar mănăstirea de la Asmakaya era folosită de soldați şi de ciobani. Mai sus de excrementele animale, pe pereții înnegriți de fum ai chiliilor, generații de soldați ai Războiului Rece scrijeliseră mesaje laconice. Unele erau scrise cu litere uriaşe, ca nişte strigăte tăcute după ajutor:

KERIM, 69/3, 561

— Kerim s-a născut în martie 1969 şi mai avea 561 de zile de serviciu militar, a decodat Nevzat.

Şi el scrisese astfel de graffitti pe pereții unor clădiri abandonate, lângă granița cu Irak. Îți umpleai timpul şi te simțeai mai bine, mi-a explicat el.

Cum a fost să-ți petreci doi ani din viață în defileul ăsta, uitându-te la bazilicile cu minarete din Vize în negura înserării, făcând echilibristică pe podul de funie între mănăstirea de stâncă abandonată şi satul kurd fals, cu o prăpastie temporală căscată sub picioarele tale?

— Ce s-a-ntâmplat la Asmakaya nu vreau să se-ntâmple şi aici, a spus Tako.

Tako îşi petrecuse treizeci de ani la Sfântul Nicolae. N-am reuşit să aflu dacă situl fusese ascuns în mod deliberat, cu ajutorul rămăşițelor militare rămase de pe urma turcizării kemaliste, sau în mod natural, de aluviuni, sau poate de ambele, dar în anii ’50, când au avut loc inundații masive, după retragerea apelor a ieşit la iveală priveliştea uimitoare a mănăstirii. În interior erau tot felul de reprezentări de animale, zoologice şi mitologice, simboluri bizantine criptice,

cruci, tavane cu gravuri complicate, dar şi izvorul cu apă rece ca gheața care gâlgâia undeva în inima dealului şi servea acum drept răcitor pentru sticle.

Tako fixase în piuneze câteva articole de ziar despre sit, lucru util din moment ce pancarta oficială nu se mai putea citi de rugină şi de sub tot felul de mâzgăleli în engleză, şi expusese câteva broşuri pentru uzul turiştilor, pe masa de plastic din fața lui. Dar cei mai mulți nu lăsau niciun ban. Unii lăsau zero bani plus multă aroganță, precum un avocat din Istanbul care îi spusese lui Tako: „Fugi, mă, de-aici, cei ca mine n-au cum să le dea bani unora ca tine". Asta pentru că Tako era țigan.

Totuşi, el persevera. Cel mai recent, se ocupase de construirea unei noi toalete în pădure, pentru ca vizitatorii să găsească aici un loc civilizat, spunea el, şi să nu fie nevoiți să se uşureze printre copaci, lucru care prezenta şi riscuri. Mai ales pentru femei.

O dată făcuse chiar şi un poster: Bun-venit la Sfântul Nicolae! Dar venise poliția şi i-l rupsese. La un moment dat, primarul de la acea vreme l-a obligat pe Tako să plece.

— Au fost vremuri groaznice, a povestit Tako. Eram convins că vor face praf totul.

Şi avusese dreptate. Trei luni mai târziu, căutătorii de comori răscoliseră solul, iar grupuri de vânători petrecăreți transformaseră mănăstirea într-o groapă de gunoi, umplând mormintele şi firidele. N-a mai venit nimeni în vizită.

Bombănind printre dinți, primarul l-a chemat pe Tako să-şi reia îndatoririle neremunerate. Tako a curățat mizeria, a peticit podeaua şi s-a aşezat iar pe scaunul lui de plastic.

— Data viitoare va trebui să mă scoată de-aici cu macaraua, a declarat el.

Musulmanul Tako era copleşit de admiraţie în faţa sculpturilor, arcadelor, camerelor votive, firidelor mortuare, ca şi în faţa mangrovei liniştite din estuar, unde putea să se întindă în tufele de mentă, să-şi aprindă o ţigară, să asculte valurile mării şi să fie cel mai fericit om de pe pământ.

— Biserică sau moschee, toate-s la fel. Un loc al Domnului şi-al tăcerii. Trebuie să-l tratezi cu respect.

Familia lui, originară din Salonic, ajunsese pe ţărmul ăsta împreună cu alţi musulmani greci în 1923. Sosind în Midye, au găsit un oraş-fantomă, golit de creştinii care locuiseră în el. Familia lui Tako şi-a văzut de îndeletnicirile ei tradiţionale: pescuit, construit, muncile câmpului. Fratele lui ducea turişti în amonte, unde pădurea leneşă făcea boltă deasupra râului, cu o ambarcaţiune al cărei nume era Tako.

— Iar nepotu-meu pleacă azi spre graniţa siriană, a spus Tako. Slavă domnului că am fiice.

Tratamentul la care au fost supuşi Tako şi mănăstirea din partea autorităţilor se trage din două tipuri de barbarie culturală, care până la urmă se rezumă la unul singur. Romii se bucură aici de un statut mai puţin dezumanizat decât în restul Balcanilor, dar rămân nişte paria. Încă din secolul al XI-lea, romii au fost prezenţi în fiecare sat şi oraş balcanic: ei sunt tăietorii de lemne, truditorii la câmp, personalul de serviciu, arămarii, lustragiii, ursarii, geambaşii, ghicitoarele şi, desigur, muzicienii fără de care Balcanii nu s-ar putea descurca, deşi n-ar recunoaşte-o niciodată. E greu de găsit vreun eveniment public fără prezenţa unui acordeonist, trompetist, percuţionist sau

violonist rom. Până şi în recensămintele otomane, „muzician” era cea mai comună ocupație în rândul romilor.

— Dar de ce? l-am întrebat iar pe Tako. Treizeci de ani e vreme lungă de muncit fără plată, fără recunoaştere sau măcar o vorbă bună.

Nu-i cine ştie ce belşug de slujbe în satul de la apă sărată, unde pescuitul e sezonier, iar acesta era un mod bun de-a mai obține câteva lire când şi când, la care se adăuga câte o donație de haine sau alimente, mi-a explicat Nevzat, care-l cunoştea pe Tako de când erau adolescenți.

Tocmai atunci a parcat pe malul râului un alai de nuntă. Era ultima modă: mirese fotografiate în dreptul mănăstirii de piatră. Numai Tako nu apărea niciodată în poză.

— De-asta, a spus el şi-a dat din cap către mire şi mireasă. Pentru că-mi face plăcere să văd lume aici. Şi nu pot s-o abandonez acum. Mi-am asumat o responsabilitate şi trebuie s-o duc până la capăt. Haideți încoace.

S-a ridicat de pe scaunul de plastic şi ne-a condus înăuntru pe mine şi pe Nevzat.

Aerul era cald şi jilav. Pereții vâscoşi, acoperiți cu muşchi verde, purtau însemnele a două epoci importante – cea medievală şi sfârşitul anilor 1900 –, în care cele trei naționalități principale care vizitau situl îşi doriseră să țină pasul cu istoria scriindu-şi numele cu caractere latine, greceşti şi chirilice.

— Uitați-vă la astea! a zis el, dând din mâini să includă totul. E ceva, este?

Ne-a arătat osuarul, chiliile, şerpii sculptaţi care fuseseră decapitaţi de căutătorii de comori. Ne-a arătat treptele de piatră care coborau către rezervorul din spate. Dăduse pe-afară şi era plin de pietre şi moloz. Tako începuse să-l curețe, dar erau prea multe pietre. Fuseseră aruncate acolo într-adins, ca să blocheze gura unui tunel.

— Aici începe tunelul.

Şi ne-a arătat un zid scufundat, orientat către mare.

Când era mic, gura asta de acces era liberă. Alături de prietenii lui, intrase în tunel şi umblase prin el până dăduse de un blocaj. Se spunea că tunelul traversează dealul şi duce la mare, unde se deschide în dreptul unei stânci care unora le pare a semăna cu o călugăriță. Stânca se vedea de pe plajă, dar nu şi intrarea în deal.

Aşa reuşeau călugării să aducă oameni clandestin în vremuri de restrişte.

— Stai aici, mi-a cerut Tako.

Am rămas pe treapta indicată, imediat sub un tavan boltit, sculptat în stâncă. Era cald ca într-o saună.

— Acum coboară o treaptă, a spus Tako.

O treaptă mai jos, era frig ca-n beci. Tako a rânjit.

— Ai vreo explicație? Nici eu n-am.

Aşa era tot anul.

— Ar trebui să mă plăteşti ca să-mi petrec noaptea aici, înăuntru, i-am spus.

Iar Tako a zâmbit cu afectare. El făcuse asta gratis timp de treizeci de ani.

Dar avusese anumite experienţe nocturne, lucruri pe care nu le putea explica.

— Prima dată când am auzit, a povestit el, mi-a îngheţat sângele-n vine. La dracu'! Scuză-mi exprimarea. Era un plânset de copil. Şi-o femeie zicea ceva. Îl abandona pe copil. Am auzit şi-un cântecel trist, parcă era un cântec de leagăn.

Întotdeauna, pe timpul nopţii, plânsetul de copil venea de undeva din adâncul dealului, de deasupra peşterii. Dar, de cum se apropia Tako, zgomotul se îndepărta. Ba venea din deal, ba venea dinspre râu.

— Unele lucruri nu dispar niciodată, a spus el ridicând din umeri. Cred c-a fost o femeie care-a născut un copil nedorit.

M-am înfiorat, dar Tako nu se speria de morţi, doar de vii.

Tako era opusul nomadului a cărui imagine de rătăcitor alimentase spaimele şi aversiunea ţăranilor statorniciţi aici încă de la sosirea lor în Balcani. Un sultan din secolul al XVI-lea emitea o proclamaţie care suna astfel:

„Pâlcuri de ţigani vin călare pe cai iuţi. Nu rămân într-un loc, ci se deplasează dintr-un oraş în altul".

Şi se termina astfel:

„Trebuie să renunţe la felul lor de viaţă nomad, să se statornicească şi să se apuce de agricultură. De-acum, ţiganii trebuie forţaţi să-şi vândă caii, iar dacă vreunul se împotriveşte, trebuie pedepsit cu închisoarea".

Să se statornicească – eterna poruncă dată celor liberi de către cei lipsiți de libertate, copiilor de adulți, renegaților de către patriarhi, câinilor de către oameni. Prin acel decret, până şi acrobaților țigani le era interzis să se folosească de cai. Dar în spatele acestei fobii ecvestre se afla o motivație prozaică: taxele. Era greu să colectezi taxe de la o comunitate aflată în mişcare. În orice caz, n-a avut efect; Anatolia a fost singurul loc din imperiu în care comunitatea romă „s-a statornicit". Țiganii nu puteau fi despărțiți de caii lor, nici de felul lor de-a fi libertin, şi întotdeauna au plătit un preț dublu pentru libertatea lor, o dată în bani, a doua oară prin stigmatul îndurat. Când o comunitate de țigani trecea la islam, membrii săi continuau să plătească taxe comparabile cu cele plătite de creştinii raya, adică de necredincioşi; niciodată n-aveau parte de alinare. Țigăncile care-şi luau mai mulți amanți (ceea ce însemna „activități ilicite"), chiar dacă o făceau mai mult din plăcere decât pentru bani, îi plăteau sultanului birurile cele mai grele – lucru bizar, dacă ne gândim că şi sultanul făcea la fel ca ele.

Iată o descriere a țiganilor din Balcani făcută de călătorul englez Henry Blount, din secolul al XVII-lea:

„Ei îți prezic viitorul în acelaşi fel înşelător cum o fac şi țiganii noştri şi, tot la fel ca ei, se mulțumesc cu foarte puțin. Sunt puşi mai mult la muncile murdare. Sunt fericiți cu zdrențele pe care le poartă şi locuiesc în colibe şi cocioabe la periferie, înconjurați doar de dispreț".

Prin „munci murdare" se înțelegea şi pe atunci ce se înțelege şi azi, plus îndeletnicirile de călău, cioclu şi carne de tun în linia întâi a armatei otomane. Soldații romi erau defensiva de bază în marile bătălii împotriva Imperiului Austriac, precum cea de la Kosovo Polje, din anii 1700. Dar unui țigan nu-i mulțumeşte nimeni. Țiganii pot fi musulmani, creştini

sau niciuna dintre ele. Pot să se îmbrace în zdrențe sau să se acopere cu aur. Pot să trăiască într-un palat împreună cu o capră. Şi, indiferent ce-ar face, rămân iremediabil ei înşişi: oameni fără granițe. Înlănțuit de o mănăstire din propria-i voință, Tako era cea mai statornicită persoană pe care o cunoscusem vreodată, şi totuşi, într-un fel, rămânea un om liber.

Când am scos la iveală o sticlă de rachiu de struguri bulgăresc de cea mai bună calitate, am văzut pentru prima dată cum înfloreşte un zâmbet pe fața lui. S-a dus imediat în spate, în naos, şi a pus-o în apă s-o răcească pentru mai târziu.

— M-ai întrebat de ce păzesc mănăstirea, a spus el chiar înainte să plecăm.

În copilărie, era convins că secretele vieții se ascund în nişe şi tuneluri. În mai, la sărbătoarea Hederlezului, Ziua Sfântului Gheorghe, venea comunitatea romă şi campa lângă râu. Aninau leagăne de coloanele de lemn de la fațada mănăstirii, pe atunci încă în picioare, şi se legănau până-i lua amețeala, contribuind astfel, fără îndoială, la distrugerea coloanelor. În adolescență, şi-a adus aici prima drăguță. Încă-şi mai amintea acel sărut dintâi. Şi gustul primei țigări.

— Poate că-mi păzesc propriile amintiri, a spus el. Propria fericire.

Ne-am luat rămas-bun. Soseau noi turişti. Sunetul domol al trompetei lui Tako, omul-orchestră, i-a întâmpinat pe ei şi în acelaşi timp ne-a însoțit nouă plecarea. În maşină, Nevzat a dat glas gândurilor mele:

— În ziua când o să se ducă Tako, o să se ducă şi fericirea cu el.

Dar Nevzat era un optimist. Turcia avea pentru prima dată un ţigan în parlament: un om care provenea dintr-o familie de geambaşi nomazi. Cine ştie, poate într-o bună zi autorităţile se vor trezi şi-l vor pune şi pe Tako pe un stat de plată?

În centrul satului, pe lângă ruinele rozalii ronţăite ici şi colo, se desfăşura un alt fel de petrecere de adio. O formaţie cânta o melodie veselă şi un grup dansa čoček în jurul unui tânăr rom care avea legată la gât o eşarfă roşie turcească. Nu după mult timp, a fost împins într-o maşină şi, în urale şi ritmuri festive de tobă, a fost dus de-acolo ca un mire la mireasă. Dar nu era vorba de o nuntă.

Tânărul era nepotul lui Tako şi pleca la armată. Familia bătea din palme ca să-i dea curaj, dar când m-am uitat mai atentă la feţele femeilor, am văzut că zâmbetele lor purtau urme de lacrimi. Şi totuşi, formaţia continua să cânte.

eterna reîntoarcere

După filosoful Mircea Eliade, „mitul eternei reîntoarceri" porneşte de la ideea că, îndeplinind ritualuri inspirate de divinitate, „omul preistoric" se simte conectat la o dimensiune mitică din afara timpului liniar şi prin urmare din afara istoriei. Aceasta este şi esenţa ritualului îndeplinit de nestinari.

Eu nu sunt un om preistoric, şi totuşi coasta Mării Negre are ceva ce-mi inspiră sentimentul unei eterne reîntoarceri la propria mea mitologie măruntă. La momentul acela, stăteam cocoțată pe un vârf de stâncă ascuțit. Marea Neagră în față şi Strandja în spate, două sălbăticii diferite, vegheate de aceeaşi lumină. În adăpostul promontoriului îngust stă cuibărit orăşelul somnoros pe nume Igneada, Vârful Acului.

De-a lungul coastei dintre Bosfor şi graniță, şase sate de pescuit liniştite, la fel ca Igneada şi Midye, sălăşluiesc în tăcere tot anul şi-odată tresar din somn, vara, trezite pentru scurt timp de sosirea vilegiaturiştilor. Ultimul sat de dinaintea frontierei este Beğendik, locul unde se adună la bârfă pescarii turci cu arcadaşii lor bulgari din Rezovo, aflat dincolo de o linie invizibilă care împarte marea şi care avea pe vremuri o semnificație mult mai mare, fiindcă aici se varsă fluviul de frontieră. Atmosfera e prietenoasă în prezent, dar, în ultima decadă a Războiului Rece, cele două țări au fost angrenate într-o dispută piscicolă meschină. Fiecare tabără şi-a lărgit estuarul descărcând în el sol adus din altă parte, doar ca să poată revendica o mai mare suprafață de ape teritoriale şi mai mult calcan. În semn de protest, calcanul a început să moară.

De la Vârful Acului, aproape că se vede marginea invizibilă a mării, dar la o adică n-ai de unde să-ți dai seama ce anume se întrezăreşte în cețuri; totul arată ca şi cum tocmai s-ar țese acolo o amintire. Simțeam locul acela mai puțin ca pe un loc fizic şi mai mult ca pe un moment continuu în timp, ca pe o notă pontică unică şi perfectă.

Când stai acolo, biciuit de lodos dinspre sud şi de curenţii siberieni dinspre nord, te afli într-un portal. O clipă eşti muritor, în clipa următoare nu mai eşti. O clipă eşti tu cel de-acolo, în următoarea clipă sunt toţi cei care au trecut pe-acolo înaintea ta.

Dacă aş sta acolo suficient timp, poate aş aluneca pur şi simplu din timpul liniar şi aş începe să desluşesc un licăr fantomatic din adâncuri. Pentru că ţărmul acesta este o lume a epavelor scufundate. Promontoriul Uleiului, aflat la nord de Ţarevo (Miciurin), în Bulgaria, şi-a primit numele în amintirea uleiului de măsline care a infuzat marea în cantităţi neştiute, naufragiu după naufragiu. Se spune că, atunci când situaţia devenea dificilă, apărea din valuri o sirenă cu o torţă, care te conducea până la un punct sau altul al eternei reîntoarceri.

SIRENA CEA BUNĂ

Coasta Turciei număra 482 de faruri, dar auzisem că doar la cinci dintre ele mai există personal operant, iar unul dintre acestea cinci era aici, pe promontoriul îngust ca un ac: unicul far dintre Bosfor şi graniţă.

Sus, pe stânci, se profila silueta albă şi solitară a farului Limanköy – Limanköy Feneri. Girueta lui nord-sud fremăta în bătaia brizei. Săgeata fusese unsă manual de generaţii succesive de paznici, care urcau în balconaş şi de acolo se căţărau pe exteriorul cupolei. Până cu douăzeci de ani în urmă, instalaţia de iluminat funcţionase cu petrol lampant.

Încă i se mai spune Farul Francez, pentru că a fost construit de un ofițer francez din marina comercială. Veteran al companiei Messageries Maritimes, care naviga între Marsilia şi Orientul Apropiat, căpitanul Marius Michel a început să se gândească la cum ar putea fi modernizată semnalizarea de coastă după ce a supraviețuit unui naufragiu lângă Alexandria. La momentul când şi-a înaintat propunerea către Napoleon[23], care i-a transmis-o aliatului său, sultanul Abdul-Medjid, Războiul Crimeei făcea ravagii, cu deosebire pe mare. Britanicii şi francezii erau aliații otomanilor împotriva Rusiei imperiale şi, înțelegând nevoia strategică de securitate costieră, sultanul a acceptat imediat ideea căpitanului francez. Între 1855 şi 1866, sub directoratul lui Marius Michel, compania nou-înființată sub numele de Administration générale des phares de l'Empire Ottoman[24] a construit 111 faruri.

Manufacturate în Franța prin cea mai recentă tehnologie a lămpilor semnalizatoare, farurile acestea au rezistat până în prezent, unele dintre ele aflându-se pe teritoriul actual al Bulgariei. Pe malurile Bosforului există un mic atelier care se ocupă cu munca migăloasă de reparare a componentelor arhaice în rarele situații în care se defectează. La terminarea mandatului, Michel a primit un titlu onorific otoman, rămânând în istorie cu numele de Michel Paşa. Deja bogat, averea lui a ajuns la dimensiuni fabuloase ca urmare a taxelor grele impuse navelor care beneficiau de serviciile farurilor. O parte din veniturile provenite din taxe a ajuns în

---

[23] Este vorba de Charles-Louis-Napoléon Bonaparte (1808-1873), Napoleon al III-lea, primul preşedinte (1848-1852) şi ultimul monarh al Franței (1852-1870).

[24] Administrația Generală a Farurilor din Imperiul Otoman.

visteria statului otoman până la disoluția acestuia, în timpul Războaielor Balcanice din 1912-1913. Orientalist pasionat (nimic surprinzător, dacă ținem cont de câte a făcut Orientul pentru el), Michel Paşa s-a întors în Franța şi a recreat Constantinopolul în manieră victoriană, în oraşul său natal de pe Riviera. Acolo şi-a găsit sfârşitul acest om fermecat, la vârsta senectuții, în aceleaşi ape imaginare pe care navigase cândva în realitate: undeva între Est şi Vest.

Ducându-mă la farul alb de pe stânci, paznicul mi-a arătat două cargoboturi încremenite la orizont.

Dincolo de apele întunecate ale mării, atât de întunecate de-ai fi zis că erau compuse în proporție de 90 la sută din hidrogen sulfurat, navele ruginii la culoare arătau ca nişte stafii reîntoarse din epoca pontică.

Semnalul se vede din largul mării de la peste treizeci de kilometri şi multe nave ancorează acolo pentru odihnă şi realimentare, mi-a explicat paznicul. La urma urmei, această rută maritimă e una dintre cele mai aglomerate şi mai primejdioase din lume.

— Şi, spre deosebire de ancorarea în Bosfor, e gratuită, a zâmbit el, deşi nu era genul zâmbitor.

Fiecare far îşi are frecvența lui unică de emitere a semnalului. Când văd o lumină galbenă la fiecare trei secunde, navele ştiu că e Limanköy Feneri.

— Presupun că e reconfortant să vezi un semnal familiar de pe uscat când eşti departe de casă, i-am spus paznicului.

Iar el a dat din cap mulțumit şi a spus cu o mândrie neexagerată:

— Semnalul nu s-a întrerupt niciodată.

Era un bărbat înalt, pleşuv, la vreo cincizeci de ani, cu ochi de un albastru spălăcit şi cu un trup flasc ce părea să se fi surpat după o lovitură. M-am întrebat dacă aşa o fi constituția lui sau dacă vreun eveniment recent îi cauzase încovoierea.

Pentru că el era un fost paznic. Deşi fratele lui, cel mai vârstnic dintre cei şase, era cel care moştenise titlul, toți membrii familiei se considerau paznici de far. Era un titlu de onoare. Cu câțiva ani în urmă, statul nu doar că îi reziliase contractul de paznic, ci-i desființase postul cu totul. Familia fusese obligată să predea cheia mare a turnului rotund către noii proprietari: forțele navale. Niciodată n-avea să mai locuiască vreun paznic la piciorul scării spiralate care ducea la domul luminos cu pereți de sticlă.

Paznicul a fost scos la pensie, iar casa, la licitație. Cele patru surori şi cei doi frați au dus o luptă îndelungată ca să cumpere locuința, şi-au pledat cauza în fața statului, au oferit mai mulți bani decât valora. Dar i-a fost vândută unui hotelier din Istanbul, care o transforma acum în cafenea.

— Aici m-am născut eu.

Paznicul a deschis o uşă către o cameră modestă. Fusese golită de mobilă, la fel ca celelalte două.

— Toți ne-am născut aici, şi mama tot aici s-a născut. Ne-au căsătorit aici şi ne-au trimis de-acasă. Pe toți.

A încercat uşa către scară, dar era încuiată şi cheia se afla în cine ştie ce birou regional al marinei. Toţi cei şase copii fuseseră căsătoriţi aici, dar niciunul dintre ei nu părăsise împrejurimile. Rămăseseră cu toţii aproape de far.

— Trebuia să-l supraveghem, a spus el. Dacă se stingea cumva, cine-ar fi urcat scara să-l repare?

Nu, n-au putut să plece, nicidecum.

— Aveam o draperie pe care o trăgeam dimineaţa în turn de jur-împrejur ca să protejăm cristalele lămpii de lumina zilei, dar văd c-au scos-o.

Cea mai veche amintire pe care o avea era urcatul scării în spirală ca să se uite la mama lui cum trăgea deoparte draperia şi aprindea lampa. Pe timpul nopţii, familia făcea de pază cu schimbul, iar în lipsa unor ceasuri deşteptătoare, îşi făcuseră un sistem din butelia de petrol ataşată de mecanismul rotitor al lămpii. După două ore, butelia goală cădea şi-i trezea pe toţi cu zăngănitul. Nimeni nu-şi rata vreodată schimbul.

— Aici era bucătăria.

Cuptorul cu lemne era tot acolo, ca şi bazinul pentru colectarea apei de ploaie. A fost un şoc pentru paznic să vadă camerele golite de viaţă. Am ieşit în curtea mică din spatele casei să luăm o gură de aer.

— Când eram mici, tata încuia poarta. Dar noi săream gardul şi tot mergeam în oraş.

Limanköy, Satul din Port, nici nu existase până să fie construit farul. Aici era un ţărm sălbatic, nesigur pentru

locuit din cauza piraților de pe mare şi-a bandiților de pe uscat.

Într-o zi, o familie de pomaci din centrul Bulgariei, care se trezise împinsă pe drumul exilului, a trecut granița şi s-a oprit în primul sat din partea turcească: Beğendik. Asta se petrecea după mereu amintitul Tratat de la Lausanne, din 1923, an în care protagonista acestei poveşti avea cinci ani. Numele ei era Selvet.

Când i-a sosit vremea măritişului, Selvet i-a fost dată de nevastă fiului paznicilor de la far, şi aşa se face că tânăra mireasă Selvet a ajuns să locuiască aici, pe hotarul dintre o mare neîmblânzită şi un pământ neîmblânzit. La început cu socrii, apoi fără ei, iar până la urmă şi fără bărbat, pentru că venise peste ei al Doilea Război Mondial şi pe soț i l-au trimis la Bosfor.

La vremea aceea, Selvet avea trei fetițe. Încă nu existau alte case în zonă, nici electricitate, nici măcar o cărare bătută. Rarele provizii, dintre care cele mai importante erau buteliile de petrol lampant pentru far, erau aduse la stânci cu barca şi trase pe faleză. La fiecare două ore, Selvet se scula din pat şi urca scara ca să aprindă lampa. Noaptea, încuia uşa şubredă, să nu intre tot soiul de briganzi care bântuiau călare prin regiune.

Era teribil de singură cu cei trei copii mici ai ei şi teribil de aproape de o graniță aflată în dispută.

După şase ani, Selvet a acceptat ideea că bărbatul ei n-avea să se mai întoarcă niciodată. Timp de paisprezece ani a administrat singură farul, a lucrat pământul din spatele casei şi şi-a văzut fiicele crescând. Slujba ei avea şi avantaje: farul era un simbol al modernității, iar Selvet a

fost mândra proprietară a primului aparat de radio din zonă, a primului televizor şi-a primelor piese de mobilier în stil european. Fetele din sat veneau în vizită la fiicele ei şi se adunau între pereţii curţii să bârfească, să asculte muzică şi ştiri, să-i aştepte pe tinerii soldaţi de la cazarma care străjuia graniţa din apropiere să vină de partea cealaltă a zidurilor farului ca să flirteze cu ele.

Selvet era bunica paznicului.

În anii ’60, ştafeta i-a fost înmânată celei mai mari dintre fiice, care avea să devină mama paznicului. Pe măsură ce-i puneam întrebări, paznicul devenea tot mai puţin vorbăreţ şi începea să-mi ocolească privirea, de parcă s-ar fi străduit să nu-şi arate suferinţa în faţa mea; nu suferea pentru toate cele ce se întâmplaseră aici, ci pentru că se terminase totul. Şi nu doar istoria familiei sale se terminase, ci şi un întreg capitol de istorie a relaţiei oamenilor cu farurile Mării Negre, iar odată cu el luase sfârşit un fel de poezie dură, înlocuită de mecanica prozaică din care nu s-ar putea naşte niciodată o poveste.

Iar el se încovoia sub povara asta, ca şi cum numai nevoia de-a sprijini farul îl menţinuse până atunci în poziţie verticală.

Am făcut o plimbare împreună spre zona interioară. Printre faruri şi sate, pe un drum încă nepavat, se afla cimitirul, unde două lespezi de marmură marcau cele două morminte ale părinţilor paznicului. Deasupra numelor era gravat un singur cuvânt:

FENERCI

Paznic de far. O profesie, o misiune, un mod de viață, o identitate.

Tatăl paznicului fusese mare iubitor de cărți şi de presă scrisă şi insistase să-şi educe odraslele. În fiecare zi, îşi ducea cei şase copii la şcoală, trei kilometri de mers pe jos pe drumul de pământ.

În ziua de azi, satul de pe faleză pare şi mai pricăjit pe lângă vilele de vacanță ca nişte palate. Portul pescăresc Limanköy a rămas afectat de companiile producătoare de ciment care au măcelărit Strandja ca să-l extindă la dimensiunile unui port industrial, de unde să poată trimite pe mare miezul dealurilor descărnate.

L-am întrebat ce-i lipseşte cel mai mult de la far.

S-a uitat la mine – un moment rar de contact vizual – şi am regretat imediat că întrebasem, pentru că amândoi cunoşteam răspunsul.

— Locul ăsta conține toată viața mea, a spus el. Mi-e imposibil să aleg un singur lucru. Dar nu-i nimic. Pentru că noi tot aici suntem. Noi am rămas mereu aici.

S-a stârnit vântul serii şi brizanții de la poalele stâncii s-au făcut mai mari şi mai albi. Era abia august, oare cum stăteau lucrurile iarna? Paznicului i se citea pe față că prețuieşte amintirea asta.

— De-aia îi zicem Marea Neagră.

Furtunile de iarnă erau atât de feroce, încât uneori trosnea toată casa şi spuma sărată pătrundea înăuntru prin

ferestre. Vuietul era asurzitor. Marea putea să-i mături de pe faleză în orice moment, fără să lase nicio urmă.

— Era o viață solitară. În fața ta, marea şi-n spate, nimic. Niciun vecin. Satul, la mulți kilometri distanță. Şi totuşi...

Paznicul ascultase poveşti cu piraţi de la bunica Selvet, care le ştia de la vechii paznici. Ei apucaseră să-i vadă pe ultimii piraţi, dar şi pe ultimii dintre acei eroi pontici anonimi care se deplasau între pădure şi mare, între mare şi pădure: gemidji, marinarii care transportau buşteni şi cărbune din Strandja la Constantinopol şi mai departe, înfruntând furtuni, sirene în care nu te puteai încrede şi pieţe capricioase.

Înainte să plecăm din locul acela pustiit, paznicul mi-a atras atenția către două case ce se înălțau dincolo de far, singurele din vecinătate. Erau ale surorilor lui.

— După cum vezi, a spus el îndreptându-se de spate, nu l-am abandonat. Încă-l mai supraveghem.

Cargoboturile de la orizont nu se clintiseră din loc.

Când am ridicat privirea spre domul de sticlă, o ultimă rază de soare s-a prins în lampa cu halogen şi m-a făcut să clipesc, iar când am clipit am văzut-o pe Selvet, după ce-şi culcase fetele în camera de jos, urcând scara spiralată la fiecare două ceasuri din bezna nopții ca să realimenteze lampa. Omul ei era pe undeva prin lume, iar ea nu ştia unde. Vântul vâjâia, marea mugea, războiul dura de prea multă vreme. Înfăşurată în pături, urca treptele cu pasul îngreunat de somn şi de temeri, ca să-i ghideze deopotrivă

pe gemidji şi navele de război, de parcă la Pontus toate lucrurile mergeau cum trebuie.

Iar dacă erai o navă în trecere, nici n-ai fi avut ştiinţă de altceva decât de lumina galbenă care şi în ziua de azi continuă să strălucească la fiecare trei secunde în fiecare noapte. Fără greş.

muhhabet

În turca arhaică: 1. conversaţie; 2. iubire. Muhhabet e pe gratis, dar e şi un lux, pentru că n-o poţi obţine de unul singur. Cuvântul, chiar dacă nu şi practica, a ieşit din uzul modern al limbii turce, dar supravieţuieşte printre vârstnici şi în rândul populaţiei rurale din Balcani: un cuvânt arab îndepărtat, care trăieşte pe buzele europenilor.

Am pornit la drum cu Nevzat pentru ultima oară. La radio, pe canalul folcloric, se auzea o muzică sfâşietor de tânguitoare. Cântecul, care se numea „Bir Fırtına Tuttu Bizi" („Ne-a prins furtuna"), fusese cerut, a spus gazda emisiunii, de un păstor de pe dealurile Cappadociei în onoarea familiei lui, care sosise aici ca refugiată din Salonic. Nevzat mi-a explicat că e un cântec de iubire pentru pământul natal şi că pământul natal este Rumelia.

Rumelia: denumirea otomană pentru pământul romanilor, adică al bizantinilor, adică al creştinilor, adică al europenilor. Rumelia a fost Balcanii cândva stăpâniţi de otomani, sau „Turcia din Europa", o lume acum dispărută.

Mi-a zburat gândul la Stefania, care conducea Hotelul de Deasupra Lumii, şi la familia ei care navigase în sens opus, înfruntase aceeaşi furtună şi cântase acelaşi cântec, doar că despre Anatolia.

Ne-a prins o furtună. Ne-a târât şi ne-a risipit pe mare.

Nu ne vom mai regăsi decât după ce-om muri.

Am îmbătrânit de când aştept. Mi-a slăbit vederea, mi s-a topit carnea pe oase.

Nu ne vom mai regăsi decât după ce-om muri.

Nu se petrecea niciun muhhabet pe dealurile Cappadociei, dar cel puțin păstorul acela avea aparat de radio.

ULTIMUL PĂSTOR

Ploua când am ajuns în ultimul sat din Strandja, iar Mustafa, înfăşurat într-o haină impermeabilă, fuma o țigară adăpostit sub acoperişul unei case abandonate. Oile şi caprele lui erau răsfirate pe deal, nemişcate în ploaie. Un mic radio cu tranzistori era pus lângă el, pe pervazul unei ferestre sparte.

A fost atât de surprins să vadă că are vizitatori, încât i-a căzut țigara din gură. A ieşit în ploaie să ne întâmpine şi s-a luminat la față.

— Haideți, haideți, ne-a zis, Feride o să se bucure tare să vă vadă.

Şi-a luat toiagul de cioban şi ne-a condus umblând cu paşi mari. Era uriaş şi puternic cum nu se mai întâlneşte la bărbații din prezent, ci doar la regii din vremuri biblice. Tocmai se termina sezonul de fătare, ne-a spus el, şi avea o sută de miei noi. O sută de mieluşei frumoşi.

— Vreți să-i vedeți?

— Da, dar întâi să mergem la Feride, a spus Nevzat.

Casa lor se afla pe un deal şi avea vedere panoramică. Feride a ieşit să ne întâmpine cu mâinile pline de făină, fiindcă frământa pâine. Era o femeie micuță, cu capul acoperit de un văl lejer, pe sub care se vedea o figură deschisă şi sinceră, complet lipsită de riduri. Pe lângă Mustafa, arăta ca un copil. Ne-am aşezat la masa de afară, sub un măr, să împărțim nişte țigări rulate de mână.

— Aici avem de toate, uitați-vă şi voi, a spus Mustafa făcând un gest larg către satul de jos.

— De toate în afară de oameni, a surâs Feride.

Toate casele erau abandonate. Casa în care locuiau ei era ultima care mai rezista. Fusese a părinților lui Mustafa. Satul avea un nume ciudat, Întunericul, dar cerul de deasupra dealurilor era un spectacol de culori schimbătoare, ca de basm. Razele soarelui pătrundeau prin pătura norilor de ploaie şi iarba grasă se încingea din nou.

— Avem trei feluri de apă, a spus Mustafa.

Şi a arătat către izvorul care clipocea pe lângă casă.

— Ăla-i bun pentru ceai, a spus el. Cel de pe deal e bun pentru spălat. Iar ăsta – a arătat către un altul, care curgea prin dreptul mesei noastre – e bun de băut.

— Avem de toate în afară de muhhabet, a zis Feride.

La fel ca Nursel şi Nevzat, aveau şi ei un apartament în Kırklareli, dar nu le plăcea la oraş, lor le plăcea aici, unde crescuseră.

Lângă casă era parcată maşina fiului lor absent, care avea pe capotă un ochi desenat cu spray, împreună cu un motto recognoscibil peste tot în Turcia:

„Am plecat la armată. Nu mă căutaţi”.

Mai avea câteva luni dintr-o misiune la graniţa cu Siria, iar părinţii lui aşteptau şi se rugau, se rugau şi aşteptau. Mi-au arătat o fotografie cu el şi cu logodnica lui. Urmau să se căsătorească imediat după întoarcerea lui şi Mustafa strângea bani de nuntă vânzându-şi o parte din turmă.

— Am vrut să dovedesc că se poate să trăieşti din păstorit, a spus el. Să duci o viaţă liberă. Cum făceau oamenii pe vremuri.

Mi-am amintit deodată un cântecel simplu pe care bunicul meu, care fusese contabil la stat mai toată viaţa, mi-l cânta cu drag şi cam fals când se simţea fericit şi fără griji:

Când eram un ciobănaş,

sus, cu turma la imaş,

sărac eram, nimic n-aveam,

dar fericit cu oile stăteam.

Dacă priveşti destul de departe în urmă, descoperi că toată lumea din Balcani se trage din vreun sat, însă generația bunicului meu a fost ultima care a crescut aproape de animale, înainte să înceapă colectivizarea. În special Strandja a fost mereu o Arcadie, tărâmul idilic al oamenilor şi-al turmelor. La douăzeci şi şapte de secole de la menționarea Arcadiei în textele antice, această „provincie oarbă", sau kyor kaz, din Imperiul Otoman avea cel mai mare număr de oi per capita din toată lumea, cu excepția Australiei. Până acum, nimic nu întrerupsese vreodată creşterea animalelor, nici măcar ciuma. Ce va mai rămâne în Strandja începutului de secol XXI în afară de baze militare ruginite şi de dealuri eviscerate de bogățiile lor subterane?

Mustafa şi turma lui mergeau în contra cursului istoriei.

Feride avea grijă de casă, mulgea animalele şi vorbea cu sine în acele zile lungi în care Mustafa era dus pe dealuri cu radioul lui. Şi, pentru că nu puteau abandona animalele iarna, stăteau aici tot anul, chiar şi când zăpada urca până la jumătatea zidurilor şi îngheța toate cele trei surse de apă. Drumul devenea atunci impracticabil.

La un moment dat, li s-a tăiat curentul electric.

— I-am zis primarului zău aşa, arcadaş, bagă curentul la loc. Şi el a zis dacă-mi tai un miel, îți dau curent. I-am tăiat doi miei.

Acum aveau electricitate, dar nu şi iluminat stradal. Noaptea, singura lumină cale de mulți kilometri în jur venea de la ferestrele lor.

Motivul pentru care Întunericul cel odinioară prosper devenise un sat-fantomă era acelaşi ca în cazul tuturor satelor din lungul graniței: localnicii fugiseră de teama juntei.

— Tot ce ne trebuie nouă e altă familie, a spus Feride.

Mustafa a arătat către dealul din partea opusă.

— Vezi casa aia de lângă păr?

Abandonată de multă vreme, casa aparținuse unei familii de bulgari care fugise peste graniță odată cu toți ceilalți. După aceea, vecinul lor săpase la rădăcina părului şi găsise o comoară. O folosise să le construiască fiilor lui case la oraş.

— Dar ce se afla sub copac nu-i aparținea lui, a spus Mustafa clătinând din cap.

Familia care fugise îşi îngropase banii sub păr în speranța că se va întoarce într-o bună zi. Urmaşii săi erau bărbații şi femeile pe care-i cunoscusem de cealaltă parte: patroni de prăvălii şi lucrători forestieri, grăniceri şi apicultori, muncitori în fabrici şi mergători pe tăciuni, beţivani şi emigranți plecați în lume să-şi caute norocul.

Părul acela încă mai rodeşte.

— Poate se vor întoarce într-o zi? a spus Feride.

Dar nici ea nu credea aşa ceva. Trecuseră o sută de ani.

Cu două veri în urmă, a povestit Mustafa, au apărut pe deal patru cai negri.

— Ca un semn de sus, a rânjit el. Cai negri fără călăreți.

Caii scăpaseră şi trecuseră granița. Mustafa şi proprietarul lor au vorbit la telefon. S-au străduit din răsputeri, fiecare de pe malul lui de Rezovo, dar caii nu s-au lăsat convinşi. Erau o rasă valoroasă, a spus Mustafa, valorau 5 000 de dolari americani bucata, dar până la urmă proprietarul a acceptat ideea că i se sălbăticiseră caii. Acum venea să-i viziteze o dată pe an, iar asta însemna un muhhabet sub măr.

— I-am văzut pe partea cealaltă! am spus. Se-ndreptau spre sud. Acum două veri!

— Nimic nu piere în Strandja, a zâmbit Nevzat, deloc surprins.

— Dar caii n-au s-o ajute pe Feride când sunt eu pe dealuri, a spus Mustafa, dacă se-apropie cineva de casă.

Existau două feluri de musafiri nedoriți: refugiații şi armata. Armata venea să chestioneze cuplul în legătură cu refugiații. Vederea camioanelor din care cobora personal militar în preajma casei lor devenise o sursă frecventă de mâhnire. Odată, a ajuns la uşa lor un grup de femei şi copii sirieni. Era miezul iernii. Unii erau în sandale.

— Sandale pe zăpadă, a spus Mustafa şi i-a tremurat bărbia.

— Ne-au luat pe nepregătite, a adăugat Feride.

Traficanții aduceau oameni de la Istanbul la Edirne şi-i abandonau acolo, literalmente în Întuneric.

— Şi-au venit în fugă la mine, a povestit Mustafa. Bulgaria? Bulgaria? Şi m-a durut inima când le-am zis nu, Turcia, Turcia. Sigur, aş putea să le arăt drumul peste dealuri, peste râu, dar ştii cum e pe dealurile alea?

— Nici mistreţul nu răzbate prin pădurea aia, a întărit Feride.

— Şi totuşi, a continuat Mustafa, ar fi de-ajuns o singură familie ca să aducă iar viaţa în sat. Avem motociclete. Nu mă descurc de unul singur. Îmi mai trebuie o pereche de mâini. Ce-o fi aşa de greu?

Primarul, mi s-a spus mai târziu, ţinea satul pustiu intenţionat, de aceea deconectase curentul electric.

Dar Mustafa şi Feride nu se plângeau niciodată. Prea puţine lucruri le erau prielnice şi aveau prea mult de pierdut. Era în joc sursa lor de trai, care era deopotrivă visul lor. Puţini au norocul să se bucure de o asemenea suprapunere.

— Vreţi să vedeţi mieii? a întrebat Mustafa, luminându-se la faţă.

Ne-am luat rămas-bun de la Feride şi ne-am dus să vedem mieii. Erau într-un ţarc întunecos, o sută de capete, albi şi tremurând de tinereţe. Mustafa le dădea lapte cu biberonul. Ne-a făcut semn şi am traversat curtea noroioasă, afundându-ne în gunoi până la glezne.

— Copilaşii mei frumoşi, a spus el şi i-a mângâiat unul după altul cu mâinile lui uriaşe.

Şi, cu toate că Nevzat îşi dorea să-l fotografieze pe el, Mustafa ridica întruna câte un miel în faţa lui la poză. Unul după altul.

Pe drumul de întoarcere, Nevzat mi-a arătat ceva şi am apăsat pe frână. Am stat acolo şi ne-am uitat la ei cum pasc pe o pajişte ultima iarbă a verii: patru cai negri.

Era ultima mea zi în Turcia. Am condus către sud în umbra lui Mahya, cel mai înalt pisc al Strandjei, care zbârnâia de secrete militare de când intrase Turcia în NATO. M-am întrebat dacă armata ştie adevărul despre dispăruta Paroria a isihaştilor – pentru că una dintre teorii o plasează aici, pe Mahya, unde accesul civililor e interzis din 1952 încoace.

L-am lăsat pe Nevzat la locul nostru obişnuit de întâlnire şi despărţire: intersecţia din capătul oraşului Kırklareli, printre lanuri de floarea-soarelui. Dragul de Nevzat a scos din rucsac un cadou: şosete de lână tricotate de Nursel, să-mi ţină de cald în iarna scoţiană.

— Păi, să saluţi din partea mea şi Strandja cealaltă, i-am zis.

Vechea lui viză de Bulgaria expirase şi cererea de reînnoire îi fusese refuzată.

Ne-am îmbrăţişat şi m-am aşezat iar la volan. Frontiera era cea care ne adusese împreună şi deschisese o lume nouă pentru mine, dar acum, când eram pe punctul de-a o traversa iar, simţeam o sfâşiere teribilă, o senzaţie de pierdere iminentă atât de mare şi deconectată de la timpul prezent, încât nu putea proveni decât din trecut.

Simțeam Turcia ca pe un cămin pierdut cândva demult, poate în acelaşi fel în care Nevzat simțea Bulgaria.

Nevzat a rămas la răspântie făcându-mi cu mâna, şi în gestul lui am întrezărit o scenă îndepărtată, din copilăria noastră. Nu copilăria pe care am avut-o, ci una uşor diferită.

Vara lui 1984. Am văzut pe celălalt mal al râului frontalier un băiat brunet cu nişte cai. Băiatul făcea cu mâna. În geanta de plajă aveam Chemarea străbunilor. La râu nu erau nici soldați, nici sârmă ghimpată, doar apă curgătoare de un verde strălucitor şi libelule. Stătea să se facă septembrie şi berzele întunecau cerul nostru pontic. Curând vom creşte şi toate astea se vor transforma într-o amintire.

I-am făcut şi eu cu mâna.

uroki

Deochiul, în limba bulgară. Când ai vise ciudate sau dureri-fantomă, când nu poți dormi sau când te chinuie suferințe crâncene, ştii că-i vorba de uroki. De-a lungul frontierei trăiesc vindecători care practică exorcizări pentru risipirea vrăjilor şi-a stărilor proaste. Cea care urmează a fost consemnată în secolul al XIX-lea:

Adorm cu Domnul, mă trezesc cu Domnul,

el are să ia aminte, el are să risipească

şaptezeci şi şapte de rele

dacă mă-ntâlnesc în somn,

pe drum, la răscruce,

pe cărbuni, pe focul mare,

dacă mă-ntâlnesc, dacă mă lovesc,

şaptezeci şi şapte de rele.

La doi ani după Satul din Vale, ajunsesem la o „răscruce". Ştiam că trebuie să pornesc pe drumul care mă îndepărta de locul acela, nu pe cel care m-ar fi purtat în cerc la nesfârşit. La răscruci îmi luasem rămas-bun de la câțiva oameni până acum – iar în imaginarul mitologic, răscrucile sunt locuri ritualice ale transformării. În mod tradițional, oamenii din Strandja au folosit răscrucile ca să vindece boli, să alunge spiritele morților şi să facă semințele să rodească. Doar două călătorii nu cunosc răscruce: nunta şi înmormântarea; şi nici mergătorii pe tăciuni nu-şi taie niciodată calea peste cărbunii încinşi. Dar eu unde mă regăsesc?

Aveam sufletul plin de daruri şi capul plini de glasuri. Trebuia să mă întorc acasă şi să le aştern pe toate în cuvinte, iar acasă, într-una dintre dimensiunile temporale, însemna Scoția. Dar exista şi o altă dimensiune, în care mă trăgea înapoi senzația că-mi rămăseseră nişte treburi neterminate.

De când plecasem din Satul din Vale, cu doi ani în urmă, îl revizitasem de multe ori în vis. Iar şi iar, subconştientul mă

ducea jos, în valea umedă, populată cu chipuri calde şi familiare, unde o uşă de casă bătrânească se deschidea cu un scârțâit ca să dezvăluie cine ştie ce lucru valoros şi vital, fără de care nu m-aş putea descurca. Ochii de şacal sclipeau la lizieră ca nişte felinare, şi apoi mă trezeam. Venind în Strandja, deschisesem un fel de cutie a Pandorei la mine în suflet. Strandja mă ținea acum captivă. În munții aceştia se făcea simțită o puternică atracție gravitațională. Şi dacă mi se făcuse vreo vrajă voodoo cu doi ani în urmă, în Satul din Vale? Pe atunci nu credeam în uroki, în munți care nu te lasă să intri sau să ieşi ori în izvoare a căror apă rece te ademeneşte să te întorci. Acum nu prea mai ştiam în ce cred şi în ce nu.

Pentru ultima dată, am trecut frontiera. O autostradă nouă şi pustie pornea din Kırklareli şi ducea la punctul de control, unde, de data asta, partea turcă mi-a făcut semn apatic să-mi văd de drum, însă partea bulgară m-a întâmpinat energic cu o percheziție a maşinii, în timpul căreia nefericitul derviş rotitor a fost din nou despărțit de propriile-i picioare.

CUM SĂ RUPI O VRAJĂ

Vindecătoarea m-a cântărit din priviri peste ochelari. Era o asistentă medicală pensionată, cu o figură ca de pasăre, degete osoase şi o dispoziție vioaie; locuia în capătul de sus al unei străzi abrupte, de unde acoperişurile cochetului oraş de frontieră se vedeau ca nişte pietricele în cupa întunecată a dealurilor.

Curtea ei era parfumată de muşcate, iar casa mirosea a mobilă greoaie, de modă veche. Marina mă adusese aici pentru că vindecătoarea o ajutase şi pe ea să-şi învingă insomnia. Marinei, care nu era genul să-ți amintească „Ți-am zis eu!”, chiar dacă într-adevăr îmi zisese, nu i s-a părut deloc ciudată starea în care eram.

— Te-a lăsat muntele să intri, a spus ea şi i-a tremurat zâmbetul pe buze. Acum nu mai vrea să-ți dea voie să pleci.

Eram nerăbdătoare să aud ce are de spus vindecătoarea. Dar ea nu s-a grăbit. A pus pe masă o cutie cu bomboane de ciocolată şi s-a apucat să flecărească despre nepotul ei, evitând să mă privească în față. Vorbăria ei incontinentă contrasta cu tăcerile Marinei.

Începea să mă adoarmă acel flux al conştiinței, când am auzit-o spunând:

— Da, am avut o carieră în medicina convențională, mi-am petrecut o viață în preajma doctorilor, farmaciştilor şi pacienților şi rădăcinile bolilor omeneşti rămân un mister, probabil că toate bolile au cauze spirituale, medicina urăşte să admită ce neputincioasă e, da, da.

M-am trezit. Ea m-a străpuns cu o privire care parcă spunea „Dacă-ți închipui că-s doar o babă dusă cu sorcova, mai gândeşte-te”.

Două generații de grăniceri militari trecuseră prin sufrageria asta, cu generali cu tot, alături de întregul personal al spitalului regional, inclusiv chirurgi-şefi (îi plăcea să menționeze grade şi funcții înalte), şi sute de localnici. Oamenii îi aduceau daruri sau bani, după cum credea fiecare de cuviință, însă ea îşi oferea serviciile pe gratis –

pentru că era o vocație, transmisă în familia ei pe linie feminină. Şi mama ei fusese vindecătoare, iar în ultimii ani de viață, oarbă din cauza diabetului, se folosea de ochii fiicei sale ca să îndeplinească ritualuri, ale căror cuvinte nu le-a dezvăluit însă decât în pragul morții.

Cel mai uzual dintre ritualuri se numea „Topeşte glonțul”. Vindecătoarea ieşea din încăpere şi se întorcea ținând un cuțit de vânătoare vechi, cu lama înnegrită, şi un castron de cositor. Acestea erau instrumentele ritualului „Topeşte glonțul”.

Alte ritualuri erau „Rupe vraja” şi „Inversează amprenta”.

Pentru „Topeşte glonțul”, ai nevoie de un glonț care a fost folosit la uciderea unui animal sălbatic. Tu, cel cu sufletul bolnav, îți freci capul, pieptul şi picioarele cu glonțul acela şi dormi cu el sub pernă. Pe urmă vii cu el la vindecătoare; dacă nu poți să vii în persoană, trimiți un tricou purtat de tine şi atins de glonț. Ea topeşte glonțul şi-l toarnă în apa din castron, până când plumbul se adună laolaltă. În forma plumbului topit, vede lucruri despre starea ta actuală şi despre trecutul tău.

Pe când toarnă plumbul, murmură de trei ori formula specială.

— O dată a venit la mine un colonel suferind de insomnie. Nu putea să vorbească despre asta, dar am văzut în plumb. O siluetă cu o armă în mână. Fusese un incident la graniță.

Citind printre rânduri: îi vindeca pe ucigaşi de povara vinovăției.

Până la urmă, plumbul trebuia unit într-o singură bucată, pentru ca inima „plesnită” a persoanei cu pricina să se „adune”.

— La drept vorbind, inimile unora sunt aşa de plesnite, încât e nevoie de mai multe încercări, a spus vindecătoarea. Cum a fost cazul colonelului – plumbul lui se tot fragmenta până se făcea terci. Nu poți să faci glonț din terci. A fost nevoie de multe încercări.

Apoi vindecătoarea îți dă înapoi inima-glonț vindecată, scurge apa în care a fost „adunat” glonțul tău şi-ți toarnă puțin în creştet, pe inimă şi pe picioare. Sau poți s-o bei. Dacă s-a folosit o piesă vestimentară, după patruzeci de zile o arunci într-un izvor curat ca să speli toată suferința.

De ce patruzeci de zile?

Patruzeci de zile: un număr simbolic în lumea spirituală. Când moare cineva în Bulgaria sau în Turcia, se ține doliu cu strictețe timp de patruzeci de zile, iar după patruzeci de zile se ține o ceremonie care cinsteşte trecerea sufletului celui mort cu pomană de mâncare şi cu rugăciuni. În budismul tibetan, numărul de zile este patruzeci şi nouă şi se crede că în tot acest timp spiritul celui mort rămâne pe un tărâm intermediar, numit „bardo al devenirii”, după care îşi caută un canal – de obicei, un pântece omenesc – prin care să renască şi astfel să reia ciclul samsarei, al suferinței. Asta dacă nu cumva pe tărâmul intermediar are loc o transformare a spiritului, din care să rezulte vindecarea. În budism nu e niciodată prea târziu, pe când în creştinism e de la început prea târziu. Suferința e la ordinea zilei. Slavă Domnului că există vindecători păgâni.

Dacă ne gândim la deochi sau la orice altă suferință spirituală ca la o stare de tranziție dintre viață şi moarte, atunci vindecătoarea era o mediatoare între tărâmuri. De aceea orice vindecător înfruntă un risc personal, mi-a spus Marina.

— Toată energia negativă pe care a luat-o de la mine a intrat în ea.

Vindecătoarea a ridicat din umeri.

— Te confrunți tu însuți cu întunecimea omului când te-apuci s-o ridici din el. Undeva tot trebuie să se ducă. Atunci recurg la ritualuri ca să mă curăț. Dar asta nu-i treaba nimănui în afară de mine.

Marina dormea liniştită de când i se „adunase" inima-glonț. Ritualul topirii glonțului era îndeplinit pentru oameni care avuseseră o spaimă, o traumă, care pierduseră pe cineva drag sau suferiseră vreo altă tulburare emoțională ce se manifesta psihosomatic.

Uroki era cu totul altceva. Victimele sufereau o ruptură în fluxul vital. Era o formă de energie malefică şi puteai să-i cazi pradă pentru foarte multă vreme. Putea chiar să te omoare.

— Câteodată cade bolnav un copil, a spus vindecătoarea, şi dacă n-ai la îndemână cuvintele care desfac uroki, poate să şi moară.

Probabil că păream cam sceptică, fiindcă a continuat:

— Închipuie-ți cum ar fi să te fi deocheat şi să vii aici, să-l vezi pe nepotul meu şi să zici vai, ce băiețel drăguț! Imediat ar cădea bolnav.

Poate de aceea îl ținea pe bietul nepot docil într-o cameră separată, unde ronțăia gustări şi se uita la televizor cât era ziua de lungă, fiindu-i interzis să iasă singur pe stradă, deşi avea zece ani şi era un băiat solid. Totuşi, rămânea întrebarea: dacă există cu adevărat deochiul? La urma urmei, şi eu, atât de sigură pe mine cândva, ajunsesem să şovăi. Ceva chiar se schimbase în mine.

Şi de partea turcă a graniței, credința în deochi, sau nazar, este la fel de vie şi nevătămată, iar nazar se numeşte familiarul talisman sub forma unui ochi rotund şi albastru. Se pomeneşte şi în Coran, ba chiar profetul Mohamed a spus: „Deochiul este real". Deochiul se arată a fi „real" şi în Vechiul Testament, şi s-ar putea spune că una dintre cele zece porunci se referă tocmai la el: Să nu pofteşti la ceea ce-i aparține vecinului tău. Domnul Karadeniz, prietenul lui Nevzat, îmi povestise că unchiul lui suferise de un deochi pe care nu-l putea ține sub control.

— În cazul lui, era de-ajuns să stea cu un ceai în față, să se uite cum trece câte-o vacă şi să zică Mashallah! Ce vacă frumoasă, şi gata, pica vaca din picioare. Pe urmă trebuiau să cheme un hoge să spună o rugăciune pentru vacă.

Hogii sunt teologi şi învățători, dar şi vindecători populari. Psalmii vindecători din tradiția musulmană sunt versuri din Coran amestecate uneori cu un fel de calcul numerologic, pe când în descântecele din tradiția „creştină" apar animale, spirite şi părți ale trupului, iar orice menționare a lui Dumnezeu pare accidentală. Într-un fel misterios, peste prăpastia timpului, descântecele au supraviețuit monoteismului, modernității şi cenzurii. Rezistența lor ar putea fi atribuită faptului că în Balcani n-a existat o vânătoare de vrăjitoare organizată. În Europa de Vest şi în America de Nord, inchiziția, reforma protestantă,

puritanismul şi mai târziu industrializarea au strivit tradiţii locale vechi de secole, dar în Europa Orientală, unde islamul şi iudeo-creştinismul au coabitat secole la rând, e altă poveste: metode de vindecare naturale şi supranaturale, plante şi poţiuni, descântece şi incantaţii, toate acestea rămân o parte integrantă a vieţii cotidiene. Spre exemplu, care e cel mai bun mod de-a vindeca pe cineva care râvneşte să se iubească cu un dragon? O poţiune de genţiană şi pelin, desigur, însoţită de un ritual nocturn de purificare ce implică un foc şi o vindecătoare (în pielea goală, cred). Într-adevăr, unele picturi bisericeşti murale din Bulgaria înfăţişează scene în care cei care au beneficiat de leacuri de la frumoasele orisniţi, sau vrăjitoare, sunt supuşi în iad unor pedepse nemaivăzute, cum ar fi să defecheze pe ei necontenit diavolul însuşi. Dar, spre meritul său, Biserica Ortodoxă Răsăriteană a condamnat practicile păgâne doar în principiu, nu şi în practică.

Explicaţia Marinei era simplă: cunoaşterea transmisă pe cale orală e mult mai trainică decât cuvântul scris. Ceea ce se circulă din gură în gură e greu de distrus şi, la fel ca muzica folk, adoraţia focului, libaţiile cu vin şi cinstirea izvoarelor vindecătoare, deochiul există în viaţa noastră încă din Antichitate.

Deşi vindecătoarea a insistat că n-are rost să aplicăm interpretări psihologice, cuvântul arab care denumeşte deochiul se traduce cu „ochiul pizmaşului”, ceea ce mie îmi sună cât se poate de psihologic. În definitiv, dacă ţi-e drag de copilaşul rotofei sau de văcuţa de lapte atât de mult de-ajung să pice de-a-n picioarelea, e clar că ai o mică problemă, nu? Dar, în vremurile de dinaintea psihologiei, de chestiunile astea se ocupa un preot, un hoge, un rabin sau un şaman, şi e limpede că psihoterapia asta pentru mase

funcționează dacă i te arăți deschis. Am întrebat-o pe vindecătoare dacă e o persoană religioasă.

— Păi...

Şi-a lăsat răspunsul în aer, înainte de-a zice:

— Cine are timp?

Apoi mi-a povestit că unica persoană pe care a refuzat vreodată s-o vindece a fost un preot ortodox.

— Îl obseda deochiul în aşa hal, încât îl vedea peste tot şi m-am temut că n-o să mai scap niciodată de el.

Marina făcea parte din micuța comunitate locală romano-catolică, dar adevărata ei pasiune era lumea principiilor fundamentale, a anotimpurilor şi-a energiilor, în care totul e posibil.

— În Strandja oamenii sunt credincioşi, a spus ea, nu creştini.

Şi eu ce eram, dacă nu mă încadram în niciuna dintre aceste două categorii, şi totuşi căutam ceva?

— Tu eşti un pelerin plecat pe urmele lui Boreas, a zis Marina, criptic cum îi era felul.

— În orice caz, tu n-ai uroki, a conchis vindecătoarea. Şi nici n-ai vreo afecțiune care să necesite „Topirea glonțului”.

E bine să fii sănătos, dar mă simțeam dezamăgită.

— Acceptă situația aşa cum e şi gata, mi-a sărit Marina în ajutor. Aşa merg lucrurile-n Strandja.

— Hm, a zâmbit sceptic vindecătoarea.

La urma urmei, era o asistentă medicală pragmatică, mi-am spus, şi avea ea alte daruri, însă îi lipsea darul metaforei cu care era înzestrată Marina.

— Am văzut multe cazuri de nou-veniți pe care nu i-a lăsat muntele să mai iasă, a continuat Marina.

Era cazul rusoaicei din Israel care venea în fiecare vară şi de fiecare dată i se strica maşina în ziua în care încerca să plece. Sau al cercetătoarei din Sofia care se îmbolnăvea dacă nu-şi lua doza de Strandja. Sau al academicianului polonez care venea în fiecare an la pelerinajul-drumeție şi simțea energii negative în cort, întotdeauna în acelaşi loc, la marginea unui sat anume.

— Încornoratul s-a dezlănțuit azi-noapte, aşa ne zicea de dimineață, a spus Marina zâmbind.

Nimeni nu poate să priceapă Strandja, mi-a trecut prin minte. Poate că nu-i un loc menit oamenilor.

— Nu prea are Strandja oameni, dar e foarte animată în alte privințe, a spus vindecătoarea, de parcă mi-ar fi citit gândurile. Ştii că poți să-ți canalizezi energiile dacă vrei. Şi uneori chiar dacă nu vrei.

Am făcut ochii mari.

— Am să-ți „Inversez amprenta”. Pentru că ai apucat să acumulezi mult pe drum. Totul e aici, cu tine, în camera asta. Hai, a spus ea şi s-a ridicat în picioare.

M-a condus în grădină, unde Marina stătea sub viță şi ne aştepta. Ținând un cuțit în mână, vindecătoarea m-a condus la casa abandonată de alături, a cărei curte era năpădită de vegetație. Era nevoie de sol necălcat, calm din punct de vedere energetic. Mi-a cerut să pun un picior pe pământ, cu degetele spre est. De ce spre est?

Înainte de ritualul focului, muzicienii şi nestinarii se întorc cu fața către est. Picioarele mortului sunt orientate către est. Soarele răsare de la est. Cu vârful cuțitului, a trasat pe jos conturul piciorului meu, de trei ori, în sens invers acelor de ceasornic, şi tot de trei ori a murmurat o incantație pe care n-am reuşit s-o aud. Apoi mi-am ridicat piciorul din locul acela, iar ea a tăiat şi-a răscolit cu cuțitul țărâna din urma tălpii mele.

S-a îndreptat de spate.

— Toată energia negativă rămâne aici. Tot ce nu-ți trebuie. Eşti liberă.

Amin. Îmi doream să cred asta, ca să nu trăiesc cu spaima în suflet. Ea mi-a pus o mână pe braț.

— Încă ceva, mi-a spus. Du-te să te speli la Sfânta Marina.

Am pornit împreună cu Marina pe strada pitorească, dar desfundată. Piața goală dormita înconjurată de verdeață şi scăldată în arşița după-amiezii. Casele mari şi vechi aveau obloanele trase. Un cocoş cânta solitar în cealaltă parte a văii.

Marina se întorsese să locuiască în satul natal de la graniță de dragul părinților ei, care îmbătrâneau. Erau unul dintre

cele mai vechi clanuri, nu refugiați din Turcia, ci indigeni, oameni care se aflau aici de la începutul colonizării, iar acum se stingeau în acest oraş-fantomă. O cunoşteam pe Marina de doi ani, dar tot o enigmă rămăsese. Niciodată nu vorbea despre ea. Conducea în prezent un centru de zi unde veneau puținii copii rămaşi în localitate să picteze, să citească, să usuce plante şi să se vindece de rănile vieții de familie şi de lucruri precum tăierea copacilor din pădure cu toporul, pentru că unii copii proveneau din familii de romi tăietori de lemne. Micuții o adorau, şi eu o adoram. În locul ăsta devastat, ea se îngrijea de toate, de la oameni mici la copaci uriaşi.

Oftând, Marina şi-a mai aprins o țigară.

— Trăind aici, a spus ea, am învățat că-i inutil să-ți faci planuri. Aici te bucuri că mai există prezentul.

Marina se ducea adesea în locuri ascunse din munți. Unul dintre ele era Piatra, un străvechi loc sacru în care simțeai fierbințeala ieşind din piatră, la fel cum se întâmplă cu megaliții de pe insulele Orkney.

— Te-ai mai întors în Satul din Vale? m-a întrebat ea.

— Nu, încă nu. Cine-i Boreas?

A zâmbit în felul ei şovăielnic şi neutru.

— Vântul de miazănoapte. Bate în sens invers acelor de ceasornic. Dar până şi Boreas trebuie să se oprească la un moment dat.

Venise vremea să ne luăm rămas-bun. Marina s-a uitat la mine ocolindu-mi privirea.

— Nu ne luăm rămas-bun, a spus ea.

S-a răsucit pe călcâie şi a plecat pe sub teii care proiectau umbre dense în piaţa pustie.

*

M-am întors în Satul din Vale. Drumul şerpuit fusese reparat şi la început m-am bucurat să văd o schimbare în bine. Dar îl reparaseră doar ca să poată trece camioanele de mare tonaj ce continuau să transporte material din albia râului, care era tot mai împuţinată, până când, într-o zi, avea să rămână un râu fără albie.

Ce-i un râu fără albie? E ca un sat fără oameni.

Dar noua ameninţare despre care discutau oamenii pe tonuri scăzute nu plana doar asupra râului, ci asupra întregului parc naţional Strandja: era posibil să devină un superdepozit de deşeuri, groapa de gunoi din fundul curţii, care avea să deservească nişte staţiuni nou-proiectate pe coasta Mării Negre, deja aglomerată de construcţii. Dubla strânsoare a marilor afaceri şi-a intereselor de stat sugruma Strandja, iar de ambele părţi ale graniţei, marile afaceri şi interesele de stat păreau să fi fuzionat într-o structură monolitică.

Ce mai rămâne sacru dacă un munte sacru devine groapă de gunoi? Aveam senzaţia acută că, în decursul vieţii mele, s-ar putea să ajungem toţi exilaţi. Că s-ar putea să ne jefuiască pe toţi nişte demoni lacomi deghizaţi în politică şi industrie, că s-ar putea să pornim toţi la drum cărându-ne

în saci de plastic amintirile despre păduri şi munți, despre râuri cu apă curată şi cărări săteşti.

Adevărul este că deja veneau o mulțime de refugiați, coborând pantele dinspre Turcia. Localnicii erau derutați; unii mergeau să cumpere hrană ca s-o împartă, alții stăteau pe băncuțe şi-i cercetau pe străini cu priviri curioase; mai erau însă şi unii care se duceau acasă şi închideau uşa după ei, pentru orice eventualitate. Un cuplu de tăietori de lemne nu se mai întorsese acasă într-o noapte, iar când s-au dus să-i caute, rudele i-au găsit legați de un copac. Sirienii care făcuseră asta erau hotărâți să nu se lase dați din nou pe mâna patrulelor de grăniceri.

Blago şi Minka, neclintiți de pe scaunele lor de la Discotecă, m-au întâmpinat amical, dar fără efuziuni, de parcă nu trecuse mai mult de-o săptămână de când ne văzuserăm ultima dată.

Ivo erboristul stătea în colț, cu mustața lui albă care-i dădea un aer demn, şi discuta despre ultima lui rețetă cu emigrantul polonez S., care m-a recunoscut şi mi-a strâns mâna emoționat. Se bucura să vadă cum se îngroaşă rândurile emigranților întorşi în țară, chiar dacă doar pentru câțiva ani.

Muncitori țigani de prin partea locului, dezbrăcați până la brâu, vopseau clădirea primăriei într-o nuanță cochetă de roz prăfuit, iar la noul loc de joacă era plin de țipetele copiilor. D., apicultorul, şi alți câțiva bărbați se ocupau acum de cultivarea porumbului în meandrele râului, iar ulița care ducea la fântâna Kreinero era însuflețită de stropitori automate. Se născuseră doi copilaşi. Mi s-a umplut inima de speranță.

— Nu te bucura prea tare, a spus primarul, aprinzându-şi o ţigară cu mâinile unsuroase după ce se ocupase de repararea unei dube. E sezonul de vârf la naşteri. Nu s-a schimbat nimic. Stau treaz nopţile şi mă tot gândesc cum să-i scol pe morţi.

Indiciul-cheie era şcoala, frumoasa şcoală galbenă, cu aceleaşi ferestre sparte, în curtea căreia nişte găini ciuguleau o saltea veche. Bazinul de înot era plin de buruieni. Condiţia ca să se redeschidă şcoala era să se nască destui copii care să fie şi crescuţi aici, iar condiţia ca să se întâmple aşa ceva era ca părinţii să-şi poată câştiga traiul departe de oraş, iar nu toată lumea e făcută pentru meseria de grănicer sau de pădurar.

Stamen cel Mare şi fratele lui lucrau pentru compania care extrăgea nisip de la râu, pentru că alte slujbe nu mai erau disponibile. Conflictul acesta produsese în comunitate o ruptură nerostită, de parcă ar fi lovit-o cu toporul un zeu nebun, care şi-a pierdut controlul. Apa era atât de agitată, de nu puteai să înoţi în ea.

Altfel, era anotimpul când fermenta rachiul şi mica distilerie din sat funcţiona fără oprire, fiindcă toate gospodăriile îşi aduceau butoiul de fructe fermentate cu zahăr să fie turnat în uriaşele cazane clocotitoare, din care gustau nu doar o dată. Era o chestiune de mândrie să-ţi iasă un distilat de calitate. Toată lumea era rozalie în obraji şi aerul din sat era îmbibat de vapori dulcegi de alcool atât de puternic, încât ajungea să inspiri şi te simţeai deja cherchelit.

Nedko, a cărui mamă murise, locuia singur în casa mare cu privelişte panoramică din capătul de sus al şoselei. Într-o seară, a gătit la plita din curte o savuroasă tocană de porc cu fasole, iar eu şi frumoasa rusoaică i-am ţinut companie

aşezate la umbra viței, şuşotind despre vise şi semne ciudate, în timp ce Nedko ne culegea piersici din livadă, să ne delectăm cu ele la un păhărel de rachiu. De cum ne-am oprit din vorbă, liniştea muntelui s-a insinuat între noi ca o a patra prezență. O simțeam lângă mine la masă, aproape palpabilă, liniştea Strandjei, străveche, lipsită de orice prezență umană. În lumina lunii, siluetele masive ale dealurilor din apropiere se profilau la fel de stranii ca întotdeauna şi nu mi-am putut reține senzația că, într-un fel, noi nici măcar n-avem ce căuta aici, că nicio ființă omenească nu-şi are într-adevăr locul în Strandja cea înstelată, că aici ne aflăm toți doar în trecere către altundeva.

Am dormit într-o casă aflată în proprietatea unui cuplu de englezi, absent la momentul acela, am stat jos pe treptele de la intrare şi am mâncat iaurt de capră, iar la Discotecă, Minka mi-a pus dinainte o farfurie cu ficat prăjit.

— Să vă fie de bine.

Şi-am stat împreună să contemplăm cum se înalță şi coboară pantele dealurilor, se înalță şi coboară ca un vis mai vechi din care nu poți să te trezeşti. Până mi-am văzut o altă posibilă viață reflectată în apele neliniştite ale râului.

În imaginarul mitologic, răscrucea apare de două ori: când călătoreşti şi când mori. În ambele cazuri, ai de făcut o alegere în funcție de care se va contura următoarea ta destinație. În folclorul Strandjei, drumul din stânga duce către întuneric (Haos), iar cel din dreapta, către lumină (Cosmos).

M-am văzut cu ochii minții mutându-mă într-una dintre vechile case greceşti cu acel ciudat olan mobil în acoperiş. M-aş angaja la marcajul copacilor din pădure şi aş câştiga cât să-mi pot cumpăra lemne pentru iarnă. Pe timpul iernii, mi-aş simți oasele bătrâne şi aş număra lunile până la primăvară. Pe timpul primăverii, mergătorii ar tropăi pe tăciuni în cântările viscerale de cimpoi şi de tobă. Pe timpul verii, grănicerii ar trage salve de salut, Micuțul şi-ar deschide acordeonul, ucigaşii de mai ieri mi-ar oferi licori de casă, iar mamele ar chicoti arătându-şi dantura ştirbă. Pe timpul toamnei, aş urmări şoimii planând în ploaie ca nişte semne prevestitoare. O uşă s-ar deschide scârțâind în casa veche, cu patul ei de fier şi cu cratițele înnegrite lăsate în urmă de greci, cu fotografiile abandonate ale copiilor, chipuri estompate dintr-un trecut pe care nu-l poți deplânge, pe care încă-l mai simți trăindu-ți sub piele. Ca şi cum frontiera însăşi ar fi o piele colectivă. Ca şi cum, rămânând pentru totdeauna în Satul din Vale, aş avea parte de o reuniune. Toate drumurile şi răspântiile existenței mele adulte, toate sosirile şi plecările, toate oraşele şi chipurile au dispărut precum ceața de pe dealuri cât timp am stat în Satul din Vale. Tot ce trebuia să fac era să beau din râul Lethe. Ce-ar putea să-ți producă o mulțumire atavică mai profundă decât un sfârşit de drum?

Eram ca un animal care îşi doreşte să se târască înapoi la primul ochi de apă din care a băut vreodată. Înapoi la plaja aceea de pe Riviera Roşie, la o stare-limită în care nevinovăția se întâlneşte cu infracțiunea.

Pădurea frontalieră este locul în care destinul începe să se materializeze dacă zăbovim prea mult. Nu-i de mirare că respinge şi atrage ca un magnet karmic. În pădurea de la graniță, ne condamnăm şi ne iertăm iar şi iar. E ceva ce

anticipează moartea, dar conține şi o imensă dorință compulsivă.

Şi apoi, într-o bună zi, vocea Marinei mi-a şoptit: „Nu ne luăm rămas-bun”. Şi m-am trezit şi mi-am întors privirea dinspre râu. Mi-am făcut bagajele. Am pus în valiză rădăcina de muşcată primită de la Galen la Peştera Urşilor, funia de usturoi de la domnul şi doamna Karadeniz, şosetele tricotate de Nursel, porumbeii lui Venți. Toamna poleia deja zilele în auriu şi înțepăturile viespilor înnegreau strugurii. Fără să-mi iau rămas-bun de la nimeni, am urcat la volan şi-am pornit către râul de frontieră, am abandonat maşina într-un crâng şi am luat-o la pas pe o cărare răscolită, care nu poate fi străbătută cu maşina. Mai cazi, te mai ridici, înaintezi şi în genunchi dacă trebuie, ca boii înhămați.

Către pădurea cu oseminte care încă nu şi-au primit numele şi unde bântuie atâtea fantome, încât trebuie să le mulțumim că ne fac loc şi nouă, celor vii.

Către peştera venerată de animişti şi monoteişti, de cei săraci şi de cei pierduți, de cei înțelepți şi de cei nebuni.

Frontiera era la câteva sute de metri distanță şi cursul fluviului era dominat de peştera Sfintei Marina, la care se ajungea pe o potecă abruptă. Pădurea, toată numai cântec de păsări, anunța iminența toamnei. Râul era plin de sclipiri aurii. Pe sub pietre aşteptau şerpi.

La intrare era plin de lumânări topite, fotografii jilave şi sculpturi votive, toate solicitând o minune. Oameni miniaturali, organe de vindecat, mâini care nu țineau nimic, chemări de la cei fără voce. Mi-am scos tricoul, l-am rupt fâşii şi m-am uitat după un colț de care să-l atârn. Apoi m-

am strecurat în peşteră. Sosim despuiați şi plecăm cu mâinile goale. E bine să exersăm ca să nu uităm.

M-am întins sub stânca picurândă, care – atunci când priveşti în sus – arată cu adevărat ca un munte de piatră vie, şi mi-am spălat fața schimbătoare în apa care nu se schimbă, simțind o dragoste nebunească pentru pământul acesta unde totul începe cu un izvor.

MULŢUMIRI ŞI REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

Aş vrea să mulțumesc Creative Scotland pentru subvenția care a acoperit costurile de producție ale acestei cărți. Recunoştința mea se îndreaptă în mod egal către Society of Authors, pentru bursa oferită de Authors' Foundation.

Sarah Chalfant a avut un rol esențial în conturarea preliminară şi în încurajarea acestor poveşti, fapt pentru care îmi exprim profunda recunoştință.

Laura Barber, de la Granta, a crezut încă de la început în proiectul despre frontieră, ceea ce m-a ajutat să continui. Îi mulțumesc şi pentru munca de redactare perspicace şi sensibilă, ca întotdeauna.

Mulțumirile mele pentru Nedret Benzet şi Sasha Kartchev, care au jucat cu altruism rolul de traducători în călătoriile mele. Mulțumiri speciale pentru Maria Dimieva, Diana Stoianova, Hairi Milezimov, Orlin Sabev, Dimana Trankova şi Chris Fenton-Thomas, de la Wild Thyme Organic Farm.

Frontiera este şi titlul unui film artistic bulgăresc (Granitza, 1994, scris şi regizat de I. Simeonov şi H. Nocev). Un articol pe care l-am scris mai demult despre Strandja a apărut în revista 1843 (ulterior Intelligent Life), mulțumită Samanthei Weinberg.

La Berlin, Dagmar Gaster a scris primul despre artistul Felix S. (nu este numele lui real). Stephan Appelius este expertul în evadări ale germanilor peste granița bulgară în perioada Războiului Rece şi deținătorul studiilor de caz, unele dintre acestea fiind disponibile prin intermediul Fundației Konrad Adenauer. Prezentări ale unora dintre aceste cazuri, printre care Thomas von Grumbkow, Grigor Vassiliev, Todor Georgiev, Ilcio Haralampiev, Brigitte von Kistowski şi Klaus Prautzsch, apar în documentare ale televiziunii germane: Die Vergessenen – Tod, wo andere Urlaub machen (Cei uitați – Să mori unde alții merg în vacanță, 2011, regia Freya Klier şi Andreas Kuno Richter) şi Fatal Flight (Zbor mortal, 2014, regia Paul Tutsek şi Dieter Roser). Kristen Ghodsee a folosit sintagma „Riviera roşie" în cartea cu acelaşi nume, unde am întâlnit-o prima dată. Balkan Smoke, cartea lui Mary Neuburger, este sursa mea în materie de tutun oriental. „Pe urmele nestinarilor, de la Madjura la UNESCO", de T. Gondov, înaintează teza că isihaştii ar putea fi primii anastenarides. Cărțile acestea mi-au fost utile în munca de cercetare: Stasiland, de Anna Funder[25]; Black Sea, de Neal Ascherson; Gypsies in the Ottoman Empire, de Elena Marushiakova şi Vesselin Popov; Levant, de Philip Mansel; A Short History of Byzantium, de John Julius Norwich. Despre musulmanii bulgari şi moştenirea otomană: The Turks of Bulgaria, de Anthony Georgieff et al., şi The Orient Within,

[25] Stasiland – Poveşti din spatele Zidului Berlinului, de Anna Funder, Editura Litera, Bucureşti, 2017, traducere de Mihnea Gafița.

de Mary Neuburger, au fost două surse valoroase; filmul artistic Ochi furați (2005, regia Radoslav Spasov) este o reconstituire izbitoare a evenimentelor din vara lui 1989. A Guide to Thracian Bulgaria, de Dimana Trankova et al., şi Tamara Shishman and Murad I, de Anna Buxton, au fost alte două surse folositoare. Cele două fotografii descrise în „O fată rătăcind printre traduceri" sunt din Göçün Orta Yeri Hüzün (Tristețe de migrant), un volum de fotografii de Behiç Günalan. You Believe: Eight Views on the Holocaust in the Balkans, de Lea Koen, prezintă unele aspecte mai puțin cunoscute din istoria evreilor.

Citatul semnat Esma Redepova provine din Princes Amongst Men, de Garth Cartwright. Femeile din Varşovia, din care este extras citatul de Gheorghi Markov, este o nuvelă care se petrece în Strandja. Citatul din Ryszard Kapuściński, din capitolul „Prăvălia cu Pui", este desprins din cartea sa Călătorind cu Herodot. Citatul din „Către Hermes" provine din imnurile homerice. Tarikh-ul lui Evliya Çelebi este versiunea mea după traducerea bulgară a originalului turc, aşa cum apare în Svilengrad: de la Antichitate la modernitate, volum editat de Kalina Peeva şi Elena Miteva. Toate celelalte citate din Evliya Çelebi provin din An Ottoman Traveller, editată de Robert Dankoff şi Sooyong Kim. Incantația împotriva uroki, în traducerea mea, este din Странджа („Strandja") de Stoian Raicevski, un studiu etnografic în care simbolismul punctelor de reper din spațiile liminale este privit prin lentila imaginarului folcloric. Comparația dintre totalitarismul comunist pe stil bulgăresc şi feudalism am împrumutat-o de la alți doi scriitori: Gheorghi Markov (din Reportaje bulgare in absentia, publicate în limba engleză, după asasinarea lui, sub titlul The Truth That Killed – Adevărul care a ucis) şi Misha Glenny (The Rebirth of History). Filmul documentar Goryani

(2011, scris şi regizat de Atanas Kiryakov) este una dintre rarele resurse informative despre mişcarea de rezistenţă bulgară antisovietică din perioada de început a comunismului.

Această carte abordează multe domenii complexe care implică diverse specialităţi. Nu am pretenţii academice, chiar dacă am făcut toate eforturile în direcţia veridicităţii şi-a acurateţei, astfel încât întâmplările sunt relatate de mine, în loc să-mi fie relatate mie de alţii sau reproduse după surse secundare sau terţiare.

Dragostea mea de nemăsurat se îndreaptă către T.D. (totul începe cu un izvor), care nu doar că mi-a suportat obsesia pentru frontiere timp de trei ani, dar m-a şi ajutat să-mi găsesc drumul prin ea.

Dar mai presus de orice vreau să le mulţumesc din toată inima oamenilor de la frontieră care m-au lăsat să intru, deopotrivă vii şi morţi. Nu aţi fost doar un mijloc de-a spune povestea frontierei – voi sunteţi povestea.

Table of Contents

PREFAŢĂ
MUNTELE NEBUNIEI, I
Partea întâi
Înstelata Strandja
RIVIERA ROŞIE
Satul din Vale
TOATE ÎNCEP CU UN IZVOR

UN PENSIONAR DE LUX
SÂRMA GHIMPATĂ DIN INIMĂ
MORMÂNTUL LUI BASTET
PELERINI
O SUTĂ DOUĂZECI DE PĂCATE
CĂLARE PE CORTINA DE FIER
BULGĂRE DE FOC
Partea a doua
Coridoare tracice
PRIETENUL CU PORUMBEI
O FATĂ RĂTĂCIND PRINTRE TRADUCERI
SĂ VEZI UN PREOT DANSÂND
DACĂ EŞTI SINCER
TOATĂ LUMEA VINE LA ALI
POVEŞTILE PODULUI
O POVESTE KURDĂ DE DRAGOSTE
PRĂVĂLIA CU PUI
Partea a treia
Trecătorile Rodopilor
SATUL ÎN CARE TRĂIAI PE VECIE
PE DRUMUL SPRE LIBERTATE
DRAMA
MUNTELE NEBUNIEI, II
UN HOTEL DEASUPRA LUMII
ZEIŢA PĂDURII
FEMEIA CARE A MERS O SĂPTĂMÂNĂ ÎNTREAGĂ
Partea a patra
Înstelata Strandja
CĂTRE FLUVIU
MONAHUL FERICIRII
SIRENA CEA BUNĂ
ULTIMUL PĂSTOR
CUM SĂ RUPI O VRAJĂ
MULŢUMIRI ŞI REFERINŢE BIBLIOGRAFICE